

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 02712

ALE VERK

Mendele Mokher Sefarim

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אלע ווערק פון מענדעלע מוכר-ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

זיבענצעהנטער באַנד

נייע פערבעסערטע אויסגאַבע

פערקויף: געזעלשאַפט „צענטראַל“, וואַרשא, נאָוואַליפּקי 7

1

9

2

8

אלע ווערק פון מענדעלע מוכר-ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

עלטערען און קינדער

(ראמאן)

ווארשא	„מענדעלע“	פערלאג
1	9	2
		8

Copyright by S. Sreberk NEW-YORK U. S. A. 1927

Printed in Poland

Zakł. Graf. „Stereotyp” Warszawa Nowolipki 7.

עלטערען און קינדער

עלטערען און קינדער איז איבערגעזעצט פון העברעאיש פון מענדעלע'ס ראָמאַן „האבות והבנים“ דורך ב. עפעלבוים. ווי פיעל פון מענדעלעס ווערק, איז אויך „האבות והבנים“ בהדרגה ווייז געשאפען געוואָרען און געענדערט געוואָרען, ביז ס'איז אויסגעוואַקסען אין דער פאָרם, ווי ס'קומט איצט צום לעזער. אין זיין אייטאָביאָגראַפיע „רשימות לתולדותי“ דערצעהלט מעני דעלע, אז נאָך זיין יאָהר 1862 האָט ער, געפרובט פערפאַסען אַ ספור אויף אַ קלאָרען לשון-קודש, געשטיצט אויפ'ן פאָלקס-גויסט און פאָלקס-לעבען פון זיין צייט, און פון דעם ספור האָט ער אַרויסגענומען אייניגע קאָפיטלעך און דאָס אָבגעדרוקט מיט אַן אַריינפיהר-וואָרט אין אַ בעזונדער בוך אונטערען נאָמען „למדו היטב“, ספור-אהביס, וואָרשא, 1862. דערנאָך אין 6 יאָהר אַרום, אין 1868, איז פערעפנטליכט גער-וואָרען אין העברעאיש דער נאָנצער ראָמאַן, „האבות והבנים“, וואָס איז געווען געשריבען אונטער דער השפעה פון א. טורגענעו'ס בעוואוסטען רוסישען ראָמאַן „עלטערען און קינדער“. אויך ביי מענדעלע'ן אין ראָ-מאַן ווערט געשילדערט דער קאָמף צווישען עלטערען און יונגערען דור. וועגען „האבות והבנים“ שרייבט י. ה. ראוניצקי: „דעם ערשטען בער-לעטריסטישען פרוב פון אַבראַמאָוויטשען קאָן מען נישט רעכענען פאר שטאַרק געלונגען. אמת, אין יענער צייט איז דאָס אויך געווען אויב-מיגע ערשיינונג. נאָר אַבראַמאָוויטש האָט נישט געפונען זיין געוואונשטען

סמיל ("האבות והבנים" איז נאך געשריבען אין אַ ריין־ביבלישער שפראך).
 זיין ריכטיג, איהם־צוגעפאסטען ארמ־שרייבען.⁽²⁾
 מיט זיין „האבות והבנים“ האָט מענדעלע אין יענע יאָהרען, ביים
 ערשיינען, געהאַט פיעל עגמתי־נפש. אין 1867 האָט זיין פריינד ל. בינד־
 שטאָק איבערגעגעבן דעם ראָמאַן אויף רוסיש און געוואָלט איהם דרוקען
 אין איינעם פון די מאַסקווער אָדער פעטערבורגער רוסישע זשורנאַלען.
 אָבער נישט געקוקט אויף אַלע בעמיהונגען, האָט זיך עס נישט איינגע־
 געבען, און קיין אַדער ברירה איז נישט געווען ווי אַרויסצולאָזען די
 רוסישע איבערזעצונג פֿון „האבות והבנים“ אין אַ בעזונדער אויסגאַבע.⁽³⁾
 מענדעלע האָט דאָס ווערק אין דער פֿאַרם, ווי ער האָט עס
 פערעפּענטליכט אין יאָהר 1868, נישט געוואָלט מעהר ארויסלאָזען. אין
 די בריעף צו זיין יודישען פערזענער (ש. שרעבערק) שרייבט מענדעלע,
 אַז ער האָט בדעה דאָס ווערק פונסניי צו בעאַרבייטען, עס איז אָבער
 געווען פֿאַר מענדעלע'ן זעהר אַ שווערע זאַך. „מיט דעם „אבות והבנים“
 שרייבט ער דעם 9טען פעברואַר 1911, איז מיר ריין־אוממעגליך זיך
 צו בעשעפּטיגען, איך דענק אָנהויבען איהם ערשט ווער איה'ש. „ווינד־
 מער איה'ש—שרייבט ער אין אַ צווייטען בריעף דעם 28טען יוני 1911—
 וועל איך איהם אינגאַנצען איבערמאַכען, מען מאַך זיך נישט כאַפּען“.
 און אין אַ דריטען בריעף איז ער מודיע: „איך בין נאָך אַלץ נישט
 רעכט געוונד און דאָס שרייבען קומט מיר אָן זעהר שווער. איך מוז
 האָבען רוה אַ צייט, און דאָ שטעהען מייע פערלעגער אין העברעיִ־
 אישען און פֿאָדערען דעם „האבות והבנים“. וואָס זאָל איך טהון, איך
 טהו מיר אָן אַ פּת און בעשעפּטיג מיך אַצינד מיט דעם דאָזיגען ספר.
 ער וועט אויסקומען כמעט ניי“.

וועגען דער נייער איבעראַרבייטונג פון „האבות והבנים“ דערצעהלט
 י. ת. דאווינצקי—מענדעלעס נאָהענטער פריינד און העברעאישער אַרויס־
 געבער.⁽⁴⁾ עס איז געווען אין יאָהר 1911, ווען מען האָט אַרויסגעגעבען:

(2) י. ת. דאווינצקי—אַלע ווערק פֿון ממו"ס ב. I
 (3) ש. גינזבורג—אַלע ווערק פֿון ממו"ס, באַנד XXII
 (4) י. ת. דאווינצקי. אַלע ווערק פֿון ממו"ס באַנד XXI

מענדעלעס דריי בענדער אין העברעאיש. „דערווייל האָט מען גענומען
 דרוקען דעם דריטען באַנד פון אַבראַמאָוויטשעס העברעאישע כתבים“,
 וואו צום סוף האָט בעדאַרפט. לויט דעם פלאַן, אַרײַנקומען זיין יוגענד-
 ווערק „האבות והבנים“, אַרױסלאָזען איבעראַנייעס דעם „האבות והבנים“
 אַזוי, ווי ער שטעהט און געהט“ אָהן ענדערונגען—דערויף האָט ר' מעני
 דעלע אויף קיין פאַל נישט געוואָלט איינגעהן: צופיעל שוין נאַזער
 און, מען מוז זאָגען, האלב־קינדערשע זייטלעך האָבען זיך דאָרט געפיר
 נען. האָט ר' מענדעלע נישט געקוקט אויף דעם דאָקטאָר'ס שמרענגען
 פערזאָג, נישט צו נעהמען קיין פען אין דער האַנד—און ער האָט זיך
 גענומען גאַנצערנסט צו דער אַרבייט. און אַ שטיקעל אַרבייט האָט ער
 דאָ פאַר זיך געהאַט זעהר אַ שווערס. ערשטענס, איז גלאַט נישט קיין
 גרינגע זאך איבערצונצייערען אַלמוואַרג, אַרױסוואַרפען שטיקער, גאַנצע
 קאַפיטלען און אַרײַנשטעלען נייע אויף זייער אָרט, איבערדרעהען און
 איבערשמעלען שפעטערדיגע זייטלעך אויף פריהער, און פערקהרט, און
 דאָס אַלץ פערגלעמען אַזוי קונציג, אַז עס זאָל נישט בלייבען פאַר אַ
 זייטיג אויג קיין ברעקעל סימן פון אַ געשטיקעוועמער זאך; און צוויי-
 מענס, איז דאָס שוועריגקייט געווען דאָ דאָפעלט און איבערדאָפּעכט צו-
 ליעב דעם לשון, ווייל ר' מענדעלע האָט דאָס מאָל זיך געמוזט פעסען
 האַלמען אין דער ריין־ביבלישער שפראַך, וואָס אין איהר האָט ער גע-
 שריבען אין זיין פריהער יוגענד דעם „האבות והבנים“ און שטאַרק גע-
 היט זיין נישט אַראַבצוקריכען, חלילה, פּונ'ם וועג און נישט אַרײַנפאַלען
 אין „מענדעלעס לשון“, אַלע מאָג האָט ער זיך אַליין געכאַפט ביי דער
 האַנד, אַז ס'האָט זיך ביי איהם אַרױסגעכאַפט אַ וואָרט אָרער אַניאייס-
 דרוק, וואָס איז נישט אָנגעפאַסט צום לשון פון „האבות והבנים“.
 די יודישע איבערזעצונג איז געמאַכט פון אָט דעם לעצטען העב-
 רעאישען וואַריאַנט, וואָס איז געדרוקט אין דער העברעאישער מענ-
 דעלע־אויסגאַבע פון 1912.

עלטערען און קינדער

(ראמן)

פון העברעאיש ב. עפעלבוים

ערטערען וועגען קינדער-

—וואָט איז דיר, אפרים-האַט שרה געפרעגט איהר מאַן, וועל-
 כער איז אַרומגעגאַנגען א פערצאָרענטער איבער זיין צימער-וואָס האָט
 דיך דאָס אַזוי אָנגעשפּאַרט מיך אַ רוף צו טהון? ווייסטו דען נישט,
 אז איך בין אַ גאַנצען טאָג אַ יאָהר איינגעשפּאַנט אין דער אַרבייט ווי
 אַניאָקס אין דער סאַכע? אָהן מיר גיט דאָך די דינסט נישט אַ ריהר
 מיט אַ פינגער אַיינישטעלען אַ טעפעל, פערבעטען די בעטען און אויס-
 קעהרען די שטוב, אָהן מיר שטעקט זיך דאָ קיינער נישט צו צו קיין
 אַרבייט. ס'איז דאָך שוין עפעס אלול אין גאַס, מען בלאָזט דאָך שוין
 שופר, און עס געהען אַזעלכע יום-טובים, און איך-וועה איז מיר!—
 כ'האַב נאָך קיין זאָך נישט אָנגעהויבען צוצוגרייטען צו יום-טוב.
 ס'שפּאַלט זיך מיר, ממש, דער קאַפּ, דערמאָהנענדיג זיך, אַז באַלד איז
 שוין אונזער זעהנס חתונה מיט מול, און איך האָב נאָך גאַרנישט צו-
 געגרייט. די צייט איז קורץ, און אַרבייט איז דאָ גאַר אָהן אַ שיעור,
 און דו ווילסט נאָך מיר מאַכען שווערער. אָט אַזוי איז שוין פון תמיד
 דיין שטייגער: ווי דו קומסט נאָר פון אָדעס, איז נישטאָ אַ טאָג, וואָס
 דו זאָלסט נישט זיין אין פעס, און קיין זאָך אין שטוב געפעלט דיר
 נישט.

אפרים פרמול, איז געווען איינער פון די כסלונעווקער חשוב'סטע
 גבירים. זיינע עסקים זענען געווען אין אָדעס; דאָרט האָט ער געהאַט
 אַ געלד-קאַנטאָר און אַ גרויס געשעפט פון תבואה, מיט וועלכע עס האָט
 אָנגעפיהרט אליעזר פרחי-זיין ווייבס אַ נאָהנטער קרוב. אפרים אַליין
 פלעגט אַראָבשפּאַרען צוליב זיינע געשעפטען קיין אָדעס צוויי מאל אַ יאָהר
 און איטליכעס מאל פלעגט ער דאָרט אָבן צען אַ לאַנגע צייט. אין דעם

אויסגעלאסענעם אָדעס, וואו קיין יראת-שמים איז ניטאָ אַפילו אויף אַ רפואה, וואו יודען סוחרים זיינען גריילאַך ניט פרום, קרעמער זיינען מחלל שבת בפרהסיא און סרסרס עסן טריפות בראש גלי, האָט אפרים פון דרפי-שלום-וועגען פערבויגען זיין חסידות, האָט אַ ביסעל אָפּגיקריצט דעם ראָק און די פאות פערדרעהט אויף הינטער. דערפאַר, קומענדיג אַהיים קיין כּסלונעווקע, אין דער אמתער יודישער שטאָט, האָט ער אויף זיך אַרויפגעצויגען וואָס מער חסידות, האָט זיך געפיהרט זעהר פרום, כדי מכפר צו זיין דורך דעם זיינע אָדעסער חטאים.

שרה זיין ווייב האָט זיך פון תמיד אָן געהאַט די געוואוינהייט צו שרייען נאָכאַנאַנד מיט קולות אויף איהרע הויז-מעגשען, אַז זיי זענען פויל, אַז די גאַנצע שטוב-אַרבייט דאַרף זי טראָגען אויף זיך אַליין, און זי פאַלט שוין אין די האַליאַבליעס, כאָטש באמת האָט זי אַליין גאַרנישט געטהון, און האָט נאָך מיט איהרע געשרייען דעם אַנדערן געשטערט פון דער אַרבייט. אַזוי האָט זי זיך אויך געהאַט אַ טבע צו באַקלאַגען איהר שיקזאַל, כאָטש אין אמתן איז זי געווען איינע פון די גליקליכסטע פרויען. אין איהר שטוב איז שטענדיג געווען פון פל טוב, און מ'האַט זיך ביי איהר, ממש, געבאַדען אין האַניג און אין פוטער. די כּסלונעווקער ווייבער פלעגען תמיד איינע דער אַנדערער האָבען צו ערצעהלען וועגען שרה'ס גליקליך לעבען, ווי איר מאַן אַכט איהר און שעטצט איהר, ווי ער איז זיך מיט איהר וועגען אַלץ מישב, און רעדט זי נאָר עפּים אַרויס פון מויל, ווערט דאָס באַלד בעשאַפּען.

— קענסט דיך טרייסטען— האָט אפרים אָנגעענטפערט זיין פרוי מיט אַ ביטערען איראָנישען געלעכטער— קענסט דיך טרייסטען: תנאים האָט דיך אויסגעלייזט פון דיין געפייניגטען לעבען און פון דיין שווע-רער אַרבייט. רעדענדיג האָט ער איהר אָנגעוויזען מיטן פינגער אויפן טיש.

— וועה און ווינד איז מיר!— האָט שרה אויסגעשריען ניט הי מיט איהר קול— דאָס זענען דאָך די אויערינגלאַך מיט די פינגערלאַך, וואָס מיר האָבן געשיקט אַ מתנה דער פּלה ביי אונזער שמעונים תנאים — דו וועסט דיך נאָך מעהר וואונדערען— האָט געזאָגט אפרים מיט אַנגעשטעלטער רוהיגקייט—; הער זיך נאָר אַקאַרשט צו, וועל איך פאַר דיר איבערלייענען דאָס, וואָס מען שרייבט דאָ אין דעם בריעף וועגען דיין בן-יהוד, "דיין" חתן, וועסטו זיך האָבען וואָס צו פרעהען...

מיט א טיעפען זיפן האָט אפרים גענומען דעם בריעף פון טיש
און האָט ביטער אַ זאָג געטהון צו זיין פרוי:
— ״אַ שלעכטער זוהן איז אַ טרויער פאַר זיין מוטער״. גרייט-זשע
דיך צו אויך צו האָבן אַ ביסעל חרפה, און הער דיך איין וואָס מישרייבט
דאָ אין בריעף:

״לידידי הרבני הנגיד המפורסם מוהר״ר אפרים נ״י

איך בין אייך מודיע, דאָס איך בין, ברוך השם, געוונדי; הלואי
דאָסזעלבע פון אייך צו הערען. מיך וואונדערט זעהר: עס שטעהט, אַז
אפילו דורך אַ בהמה פון צדיקים ברענגט גאָט ניש קיין תקלה, און אַ
פשיטא שוין דורך זייערע קינדער, און דעריבער איז מיר אַ וואונדער,
ווי האָט ער דאָס דורך אייך געבראַכט אַזאַ תקלה (איר וועט שוין
פאַרשטיין, וואָס איך מײן...).

— איך פאַרשטעה בשום אופן ניש, וואָס ער מיינט מיט די ווער-
טער—האָט שרה שטאַרק פערוואונדערט געזאָגט צו איר מאַן, וועלכער
האָט איהר דעם בריעף איבערגעזעטצט אין יודיש.

— דו וועסט וויסען, וועסט וויסן—האָט איהר אפרים געענט-
פערט, און האָט ווייטער געלייענט:

״... כּהאָב געהערט, און בין אויפגעציטערט געוואָרען, וואָס לייט
זאָגען, אַז דיין זוהן, דער חתן, איז אַרויס לתרבות רעה, און האָט זיך
בעהעפט מיט שלעכטע און זינדיגע מענשען, וואָס פערברענגען זייערע
טעג אויף טריף=פּסלען, וועה געשרייען: איך האָב געהערט ערצעהלענדיג,
אַז ביי איהם אין חדר האָט מען געפונען פון די נייע ״מליצה=ביכלאַך״,
וואָס דרוקען זיך אין ווילנע, אַ דקדוק=ביכעל פון ״בן=בלב״, און פסוק מיט
״משה אָדעסערס״ פירוש. מידאַרף דאָך אויף דעם, ממש קריעה רייסען!
וואָרום אויסער, וואָס אַ מענש טאָר זיין זוהן ניש לערנען קיין פּסוק,
פידוע, זינדיגט ער נאָך מעהר מיט דעם, וואָס ער לערענט מיטן ביאור,
ימח שמו. און דאָס איז נאָך איהם וועניג; ווי מיהאָט מיר מודיע געווען
אין דער שטיל האָט ער אַמאָל אַבגעפאַרבט אויף שוואַרץ די ווייסע
עהנער, וועלכע זיינען געווען אָנגעגרייט אויף פּפרות...״

— פערשפאַרט זאָלען ווערען, רבוננו של עולם, די מיילער פון
אונזערע שונאים, וואָס האָבען לאַנגע צינגער און זאָגען ליגענט!—האָט
שרה אָנגעהויבען צו שיטען מיט קללות—האָבען אַ מויל און—פלאַפלען!...
ווייסע עהנער—זאָגען זיי! ניש קיין עהנער, נאָר אפילו איין האָהן,
איין מכה, און אַ גרויסע, זאָל זיך זעטצען אינווארט שונאים אין האַלדן!

האָט ער נישט אָפגעשוואַרצט, ווי זיי זאָגען; ער האָט זיך אליין פּער-שוואַרצט, הלואי זאָלען אזוי פּערשוואַרצט ווערען זייערע פּנימער, טאַטע געטרייער! דער האָהן האָט זיך אליין פּערשוואַרצט, ער איז אַריין אין אַ מולטער מיט געקאַכטע יאַגדעס, וועלכע איך האָב אָנגעגרייט צום יום-טובֿ/דיגען פּלאַדען; ער האָט זיך געוועסט אַוועקגעשטעלט אויף דער מולטער, און האָט אָנגעהויבן צו פּיקען, ווי דער שטייגער איז פון העהנער, און האָט זיך אזוי פּערשוואַרצט; און אזוי ווי דו האָסט פון דעם נישט געוואוסט, און אזוי ווי דער דאָזיגער האָהן, דיין פּרה, איז אָפגעוואַשן געוואָרען מיט זייף און איז צוריק ווייס געוואָרען, אזוי זאָלען מיר נישט וויסען קיין שלעכטס, און די רכילות-טרייבער זאָלען ווערען אונזער פּרה און די פּרה פון כל ישראל!

— גענוג שוין דיר! — האָט אפּריס געזאָגט דער פּרוי מיט פּעס,

און האָט גענומען ליענען ווייטער:

„... איז ווען געהערט געוואָרן אז נבלה?... בכּן קום איך דיר מודיע זיין, אַז איך און מיינע שטובֿיגע זיינען געוונד, און איך שיק דיר אַב די תּנאים, ווייל איך וויל בשום אופן נישט אויסגעפּען מײן טאַכטער פּאַר „אַנעם-האַרץ“... איך שיק איך אײך אַב די מתנות, וואָס איהר האָט געשיקט דער פּלה, און איהר פון אײער זייט זאָלט אבשיקען די מתנות, וואָס איך האָב געשיקט דעם חתן, און אַ קלוגען דאַרף מען קיין פּינגער אין מויל נישט אַרייבלענען. איך וויגש אײך נאַ כתּיבה וחתימה טובה צו-גלייך מיט אַלע צדיקים גמורים.“

— ווי האָט ער דאָס אַ העזה פון אונז אָפּצוהוּזקין? — האָט זיך שרה

פּונאַנדערגעשריען. ווי פּערצווייפעלט — וואָס דרעהט ער דאָ אַ מוח? עס איז דאָך שוין אַלץ צוגעגרייט צו אונזער זוהנס חתונה; אַלץ — זאָל נאָר פּעהלען אַ האָהר! האָניג און פּאַטיקע אויף צו באַקען לעקאַכער און טאַרטען, אויך אײער און אַ סך עופות: היהנער און ענדיקעס. וועה איז מיר! וואָס וועל איך דאָס איצט מיט דעם אַלץ מאַכען? וואוהין וועל איך אַהינטהן דעם האָניג מיט די אָפּגעקאַרמעטע עופות? אַ רוח אין זיין טא-טענס-טאַטען אַריין!

— אַ רוח זאָל אַריין אין דיין בן-חיר! — האָט זיך אפּריס פּונאַנ-

דערגעקאַכט — דו האָסט געהערט? אין דיין בן-חיר. דו דאגהיסט גאָר פאַר די העהנער מיט די אײער, און דאגהיסט גאָר נישט פאַר די יונגע קינדער. אונזער רחלען רעדט מען איצטער שדוכים מיט פּרצים זוהן, און דער שדוך מיט פּרצין געפּעהלט מיר זעהר. דער מחותן איז אַ געאַכטער מאַן.

א רייכער מיט א סך גוטס, און א כשר'ער יוד. און דער חתן געפעהלט
מיר אויך. דאָס איז אַ בחור לויט מיין פערלאַנג, און איך האָב מורא,
אז ווען מען וועט דערגעהען, דאָס דע- מחותן האָט אָפגעשיקט דיין זוהן
די תנאים, קאָן דאָס נאָך שאַדען רחל'ען. דער מחותן וועט זיך אַוועק-
שטעלען און וועט זאָגען: איך וויל זי ניט!

— אומזיסט דאגה'סטו—האָט שרה געזאָגט—זי וויל ניט.

— ווער וויל ניט? זי, רחל?—האָט אפרים אַ געשריי געטהון—

אַ יודישע טאָכטער, ווי האָט זי דאָס אַ העזה אַזוי צו רעדען? און דו-
מאַמע, האָסט איר געשוויגען?

— איך האָב ניט געשוויגען. איך האָב מיט איר געטענהט און

געטענהט, און זי האלט זיך ביי דאָס איהריגע: איך וויל ניט און איך
יל נ.א.

— די פעולה האָט זי שוין געהאַט פון דיין זוהן—האָט אפרים

געזאָגט—אז ס'איז נאָר דאָ אין שטוב איין בן סורר ומורה, מאַכט ער
שוין קאַלע אַלע קינדער. אַט געה איך צו אים!

ב.

קינדער וועגען עלטערען.

אין דער צייט וואָס אפרים און שרה, דער פאָטער און די מוטער,
האָבען גערעדט וועגען זייערע קינדער, האָבען זיך שמעון און רחל, דער
זוהן און די טאָכטער, געשמועסט וועגען זייערע עלטערען.

— אַט בין איך, רחל, אויף וואָס האָסטו מיך גערופען?—האָט גע-
זאָגט שמעון, אַריינגייענדיג צו זיין שוועסטער אין צימער.

רחל איז האַלב געלעגען און האַלב געזעסען אויף איהר בעטייל,

און איז געווען פאַרטעפט אין אַ בוך. ניט אויפהייבענדיג איהרע אויגען
צו שמעון'ען, האָט זי צו אים געזאָגט:

— כּי האָב צו דיר אַ אינטערעס, שמעון.

— וואָס פאַר אַ אינטערעס? זאָג מיר, רחל!—האָט איהר שמעון

געפרעגט, וואַרפענדיג פון דער זייט אַנ'אויג אויפן בוך, וועלכען זי

האַלט אין האַנט, אין צושמיכלענדיג דערביי—דעם בוך האָסטו דאָך

פערענדיגט לייענען נאָך אייערנעכטען.

— "ער" איז שוין ביי מיין פריינדין, דינה, ניט געווען פון עט-

ליכע טעג, און האָט מיר ניט געבראַכט, ווי זיין שטייגער, קיין נייעם בוך, — האָט רחל געענטפערט, ווערענדיג בלאַסליך אין געזיכט און מיט אַ גערוועאישען אָפּקלאַנג אין איהר קול.

— ער, דאָוידזאָן, איז ניט געווען, ווייל דו ביסט שוין ביי איהר פון אַ לאַנגע צייט ניט געווען. און וואָס דאַרף ער ביי איהר? — האָט זיך אַנגערופען שמעון מיט אַ שמייכל.

— הער אויף, שמעון... — האָט רחל געזאָגט רויט ווערענדיג.

— ער ווייס, אַז דו ביסט שוין פון עטליכע טעג ניט געווען אין

גאַס.

— ווער האָט דאָס אים געזאָגט?

— איך. ער האָט מיך געפרעגט, וואָס דו מאַכסט, און פאַרוואָס

דו באַהאַלטסט זיך עפּיס אַזוי לאַנג? און צי דו ביסט, אפשר, קראַנק?

רחל'ס געזיכט האָט געלויכטען הערענדיג שמעונ'ען אַזוי רעדענדיג. זי האָט אַוועקגעלעגט איהר האַנד אויף זיין אַקסעל, האָט איהם אַ וויילע בעטראַכט און געזאָגט:

— און דו געהסט נאָך צו אים ווי פריהער? ס'איז דאָך שוין

געקומען אַהיים דער טאַטע, און אין גאַס איז אלול, ימים־נוראים, און אין די טעג איז ער דאָך אַזוי בייז, און וואַרפט אויף אונז אַן נאָך אַ גרעסערען פּחל.

— איך בין שוין ניט קיין קליינער. מיין גייסט מיט מיין קער-

פער געהערען איהם שוין מעהר ניט, און ער קען שוין אויף מיר אַזוי ניט געוועלטיגען לויט זיין פאַרלאַנג. דער זוהן מיט דעם פאַטער האַבען אַ גלייכע דעה און אַ פרייען ווילען צו טהון און צו האַנדלען נאָך זייער

אייגענעם גייסט. אין דעם באַשטעהט די ענטוויקלונג פונם מענשען. ווען ניט, וואָלט דאָך גלייך געווען דער דור פון די קינדער צו דעם דור פון

די עלטערען, אַ דור וואָלט אַוועק און אַ דור וואָלט געקומען, און דער מענשליכער גייסט וואָלט געבליבען שטעהען אויף איין מצב פון ימים־בראשית ביז אויף היינטיגן טאָג, פונקט ווי אַ בהמה.

— דאָס זענען, ברודער, ניט דיינע אייגענע געדאַנקען. אַזעלכע

רייד, און נאָך ברייטער אַרויסגעזאָגט, האָב איך שוין געהערט פון דאָס ווידזאָנען.

— מיר האַבען ביידע געהערט; אַבער איך הער און טהו, און דו

הערסט און טהוסט ניט.

— וואָס ווילסטו מיט דעם זאָגען?

— רחל! לאַמיר מיט דיר רעדען קלאַרע דבורים. דו ביסט דאָך
 מיין שוועסטער, און איד, דיין ברודער, וועלכער ליעבט דיר ווי זיך
 אליין, פיהל און ווייס, וואָס עס טהוט זיך אין די טיעפעניש פון דיין
 האַרצען. אז דו שעטסט דאָווידוואָנען און דיר איז אָנגענועהם צו אונטער-
 האַלטען זיך מיט אים, — דאָס ווייס איך שוין פון לאַנג, און פרעה מיך
 שטאַרק מיט דעם. איך ליעב דאָך אים אויך מיטן גאַנצען האַרצען. אָבער
 פאַרוואָס זאָלטו איהם אויך ניט פאַלגען, און בעזונדערס איצט, בעת
 מהאַלט דיר אין רעדען שדוכים! מויל דיר פּערשדכיגען, און איהר
 דיין פנים קען מען לייענען, אז דו האָסט דערפון פאַרדרוס און גרויס
 ערגערניש, און פונדעסטוועגען האָסטו מורא אַוועקצושטעלען זיך בעגען
 אונזערע עלטערען און זאָגען זיי: איך וויל ניט! וואָרום זיטסטו פאַר-
 שפאַרט אין שטוב אַנאומעטיגע, אַ קראַנקע און אַ פאַרוויסטע, שטום ווי
 אַ שעפּס פאַר איהרע שערער, און דו עפענטסט קיין מויל ניט?
 — אַי, האָב איך געעפענט מיין מויל! כּהאַב געעפענט און געזאָגט:
 איך וויל ניט! אָבער...

— האָסטו אויך דייטליך און קלאַר דערקלערט, פאַרוואָס דו
 ווילסט ניט? האָסטו דיר אַוועקגעשטעלט און אַרויסגעזאָגט מיטן פולען
 מויל מפורש'ע ווערטער, אז עלטערען האָבען ניט דאָס רעכט צו טהון
 מיט זייערע קינדער וואָס זיי ווילען, פאַרקויפען זיי און חתונה מאַכען
 זיי, ניט אָנפּרעגענדיג ביי זיי און פאַרפינסטערען אַזוי זייער לעבען
 לעולם ועד?

— און דו, שמעון, ביסט געוואָרן אַ חתן מיט דיין אייבעגעס:
 ווילען? ביי דיר האָט מען אַ סך געפרעגט?

— איך בין אַ חתן געוואָרן נאָך אין מיין קינדהייט. אז איך בין
 נאָך געווען אַ קליינער און געלערענט ביי אַ דרדיק-מלמד, איז מען גע-
 קומען און מ'האַט מיר געזאָגט: מול-טוב, דו ביסט אַ חתן און דו האָסט
 אַ פּלה! און איך געדענק, אז אין יענעם טאָג האָט מיר מיין מלמד אָב-
 געשמיסען. אָבער זינט מיך האָט באַהערשט אַנאַנדער בייסט און איך וויל
 מיך נעהמען פאַר בילדונג, האָב איך מיך באַשלאָסען צו צעשטערען דעם
 בונד, וואָס די עלטערען האָבען געמאַכט מיט דער פּלה. מיין מלמד ר'
 יוחנן האָט מיר אָבער אַניעה געגעבען צו וואַרטען; אַט האָב איך מיך
 אַיינגעהאַלטען, און איצטער...

— וואָס איצטער?

— איצטער וועסטו זעהען, וואָס איך האָב געטהון. דאָס זאל אָבער-

ציי דיר פארבלייבען בסוד. א מסירה האָט מעי וועגען מיר אַוועקגעשיקט צו מיין מחותן, אַז איך בין אַראָפּ פון וועג אַז כּיהאַב גאָט אין האַרצען ניט און גלויב ניט אין קיין גוטע יודן, אַז כּיבין מבוזה די יודישע היי-ליגקייטען און זייער גלויבען און לאַך אָפּ פון כּפרות-שלאַגען. און נאָך און נאָך אַזעלכע זאכען האָט מען אויף מיר געשריעבען, כּדי איך זאָל איהם ווערען מיאוס און ער זאָל מיך ניט וועלען קענען. און דעם דאָזיגען בריעף האָב איך געשריעבען, איך, שמעון, אליין.

— און אויב דער בריעף וועט גיט ווירקען ווי אַלע מסירות? — דאָמאָלסט וועל איך זיך שטעלען און וועל זאָגען מיטן פּולען מויל: איך וויל ניט די פּלה, וועלכע איהר האָט מיר פּאַרקנסט— איך בין אויף זיך אַ בעל-הבית! מיינער איז דער גוף און מיינע איז די נשמה, און איך קען טהון דאָס, וואָס מיר געפּעהלט און וואָס מיר איז אָנגענעהם, און אויסקלייבען מיר די, וועלכע כּיהאַב לייעב. אַזוי איז דאָס, מיין שוועסטער, צו וואָס זאָל איך פון דיר לייקענען? איך לייעב— דינהין!

— דאָס ווייס איך שוין לאַנג. דיין געזיכט און דיין מויל און דייןע שטענדיגע בעזוכען ביי איהר מוטער האָבען דיך פּאַרמסרירט, אַז דו לייעבסט. הלואי זאָל זיך אַלצדינג אויסלאָזען נאָך דיין פּערלאַנג וואָס יזעט אָבער זיין, אַז מיוועט דיר ניט הערען? — אויב מיוועט מיר ניט הערען, וועל איך דאָמאָלט וויסען וואָס צו טהון.

— דו ביסט אַ מאַנס ביל, און קענסט טהון אַלץ וואָס דיר גע-פּעהלט. דו ווילסט זיך לערנען— קענסטו אַריינטרעטען אין דער שול, אָדער אין יענער. די גאַנצע וועלט איז פּאַר דיר. און איך, אַ פּרויענצימער, האָט פּאַר זיך מעהר ניט ווי זייהר פּאַטערס הויז מיידעלווייז, אָדער דעם מאַנס הויז נאָך דער חתונה. וואָס בין איך? און וואָס קען איך טהון? אוי, ברודער, מיר איז זעהר ביטער!

רחל און שמעון זענען ביידע געבליבען זיטצען שטיל פּאַרטיעפט אין זייערע געדאַנקען. דערנאָך האָט זיך שמעון אָפּגערופען.

— וואָס פּאַר אַ אינטערעס האָסטו דאָס צו מיר?
— געהם ביי מיר דאָס בוך און גיעב עס איבער דאָוידזאָנען.
און בעט איהם אין מיין נאָמען, אַז ער זאָל דיר געבן אַנאָדער בוך.
— און מער גאַרנישט?— האָט שמעון געפּרעגט מיט אַ שמיכעל, אַינקוקענדיג זיך גוט אין דער שוועסטער.

— מעהר גארנישט! — האָט געענטפערט רחל, אַ שאַקעל-טהוודיג מיטן פינגער געגען שמעונען און ווערענדיג רויטליך אין געזיכט.
— און איך וועל עפּיס צולעגען צו דייע ווערטער — האָט שמעון געזאָגט — און וועל איהם געבן אין דיין נאָמען דאָס, וואָס דו האָסט פאַרגעסען, איך וועל איהם געבען אַ... דאָנק.
— געה, דו צולאָזענער יונגעל! — האָט זיך רחל אָבגערופען איך מיט אַ שמייכעל.
— איך וועל געהען, אָבער ניט צו איהם; צו איהם וועל איך איצטער ניט געהען. איך געה אַריין צוריק צו מיר אין צימער אויסרו- הען זיך אַביסעל.
אין עטליכע מינוט אַרום האָט זיך דערהערט פון שמעונים הדר אַ הויכער שמועס צווישען איהם מיטן פאָטער. פון קיך האָט זיך אויך דערטראַגען אַ גרויס געפילדער. שרה האָט זיך שטאַרק געבייזערט אויף איהרע שטוב-מעושען, די דיענסטען זיינען אומגעלאָפען ווי צומישטע, און אין מיטען האָבען זיך פונאנדערגעשריען העהנער און אינדיקעס, אַז עס האָט זיך געשפּאַלטען אַזש דער הימעל.

ג.

די בילדונגס-פאַרשפּרייטער.

אויף אַ קליינער שאַלקע איז זיך געזעסען איינזאַם ביי נאַכט אַ יונגערמאַן פון אַ יאָר- פינף-און-צוואַנציג, און האָט געלייענט אַ בוך פאַר אַ הלבנר ליכט, וואָס איז ביי איהם געשטאַנען אויפן טיש. מי- נוטעגווייז האָט ער אַרויסגענומען די אויגען פון בוך, האָט אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף ביידע הענט און זיך פערטיעפט אין געדאַנקען. אין שטאַדט איז געווען שטיל און פינסטער. ווען ניט ווען האָט זיך געהערט דאָס גערויש פון ווינד, וועלכער האָט צעשפּרייט די וואַלקענס נאָך אַ גאַנצענ- טאָגדיגען רעגען; אויפן הימעל האָבען זיך בעוויזען שטערען. פּלוצים האָט זיך דערהערט אַ קלאַפּ אין טהיר. דער יונגערימאַן האָט איהר גלייך געעפענט, און עמיצער איז אַריינגעגאַנגען.
— אַהא, רי יונתן! — האָט אויסגערופען דער יונגערמאַן מיט פּרייד — ברוך הבא!

— אַ גוטער יום-טוב אייך, הער דאָוידזאָהן!—האַט געזאָגט דער
 מאַן, אַראָפּציעהענדיג פון זיך זיין מאַנטעל.
 — איחר, מיין ליעבער ר' יונתן, זענט ביי מיר תמיד אַ טהייערער
 גאַסט, און היינטיגען אָווענד נאָך מעהר ווי אלע מאָל.
 — מיט וואָס איז דאָס עפיט היינטיגע נאַכט אַנדערש פון אלע
 נעכטן?

— היינטיגע נאַכט, די נאַכט פון הושענא רבּה, ערוועקט אין מיין
 הייליגע געפיהלען און די טהייערסטע עראיבערונגען פון מיין יוגענד.
 היינטיגע נאַכט זיצט גאָט אויף זיין הייליגען שטוהל און מלאכים שטעהען
 אַרום איהם אין גרויס מורא און פחד בשעת ער פסקינט אָפּ דעם משפט
 פון יעשוידער מעגשען. אויף מאָרגען אין דער פריה ווערט שוין איטלי
 כען אונטערגעחתמעט זיין צעטיל. יודען זיטצען היינט וואָך אַ גאַנצע
 נאַכט, און מאַכען גיט צו מיט אַנאויג. פיעל פון זיי געפינען זיך אין
 די קלויזען און בתי-מדרשים, זאָגען מיט אַ ניגון „משנה-תורה“, און האָ-
 פען בשעת מעשה אַ פער-גנבעטען בליק אויסן וואַנד, אום צו זעהען,
 אויב זייער קאָפּ איז דאָ אין שאַטען—אַ סימן, צו זיי וועלען לעבען—
 אָדער דער קאָפּ איז אָהן אַ שאַטען, אַ צייכען, צו היי-יאָהר וועלען זיי
 שטאַרבען. פיעל זיטצען אין די סופות, אַנדערע זאָגען תהילים, און
 אַנדערע—פלעכטען אויס הושענות. די פרייד פון די קינדער איז גאָר
 אין לשער. זיי ערצעהלען איינער דעם אַנדערען וואָס זיי האָבען אויפ-
 געהאָן פאַרן טאָג און וויפיעל ניס זיי האָבען געוואונען, און צעגיסען
 זיך דערביי אין פּרעהליכע געלעכטערס. אויך די ווייבער האָבען היינטיגע
 נאַכט פיעל אַרבייט: זיי פאַרקנעטען טויג און האַקען פלייש און פיהלען
 אָן דערמיט קרעפלאַך,—אַ מאַכל, וועלכען אַ יוד עסט דריי מאָל יער-
 ליך, און פיהלט אין זיי טעם בן-עדן. ווי גוט זענען דייע קרעפלאַך,
 דו יוד!...

— יא, די קרעפלאַך זענען גוט, אָבער נאָר מיט דער תורה,
 וואָס ווערט היינטיגע נאַכט געלייענט אין דעם יודענס הויז. אָבער איצ-
 טער אין אונזערע יאָהרען, ווען די קינדער זיטצען אָהן תורה, און
 קרעפלאַך הייסט מען אונז עסען, וואָס פאַר אַ צורה קענען ביי אונז
 האָבען די קרעפלאַך?

— גיעב אָפּ כבוד דער קרעפיל!—האַט אויסגערופען דאָוידזאָהן
 מיט גרויס בעגייסטערונג—ווייל זי איז איינע פון די פראַקטישע מצוות
 פון פון די יודישע מנהגים, אין וועלכע עס איז דאָ אי תורה אַי

עראינערוגען וועגען די לעבענס-געשעהענישען פון פאלק, וועגען זיין פראכט און זיין שטאָלץ. און ווען מיר זאָלען זיי ניט האָבען, וואָלטען פיעל זאָכען פון דער יודישער היסטאָריע שוין לאַנג פון אונז פאָרגעסען געוואָרען. אַ גרויסער יום-טוב, למשל, ווי יציאת מצרים, — פיעל יאָהר זענען מיר געווען קנעכט צו פרעהין אין מצרים, און מיר זענען פון דער קנעכטשאַפט אַרויס צו פרייהייט, — ער הייסט „חג המצות“ — זיעבען טעג זאָלסטו עסן מצות, האָט די תורה געזאָגט, כדי דו זאָלסט געדענקען דעם טאָג פון דיין אַרויסגאַנג פון מצרים אויף דיין גאַנצען לעבען. די טעג פון פורים הייסען טעג פון עסען און טרינקען, און ווען גיט די המנ-טשאַשען און די האַניג-קיכלאָך, וואָס מיר עסען אום פורים, וואָלטען אָט די טעג פונים פאלק שוין לאַנג פאָרגעסען געוואָרען, און די מגלה וואָלט דאָ גאַרנישט געהאַלפּען. „די דאַזיגע טעג ווערען געט הון — שטעהט דאָרט, און דעראַיבער — וועלען זיי ניט פערבייגעהען פון די יודען, און זייער אָנדענקען וועט ניט אויפהערען ביי זייערע קינדער.“

— איז וועדליג איהר זאָגט, וועט זיין דער פשט פון פסוק: „אום עס זאָל זיין די תורה פון גאָט אין דיין מויל“, טאָקי, ממש, די אכילה — האָט יונתן געזאָגט, און אַ פריינדליכער שמייכעל האָט בעשטראַהלט זיין שענעם פנים.

— זאָגט זיך, מיין פריינד, וואָס איהר וועט זאָגען, איך האַלט מיך ביי דאָס מייניגע, און וואָס איך האָב געזאָגט איז ריכטיג. אַ יודישער מנהג איז דאָס רוב אַ תורה, באַציאָנאַל און זעהר שען.

— און אויך דער מנהג פון עסען אום חנוכה לאַטקעס און שפיעלען אין קאָרטען — האָט איהם יונתן געפרעגט מיט אַ געלעכטער.

— אויך די לאַטקעס און די קאָרטען, ווען גיט זיי, וואָלטען פיעל ביי אונז גיט געוואוסט, וואָס איז דאָס אַזוינס חנוכה, און נאָך צוליב זייער זכות דערמאָהנען מיר אונז אָן די חשמונאים. אַ יוד, ער מאַג זיך אפילו האָבען געזינדיגט און אָבעזאָגט זיך פון פלל, בלייבען איהם דאָך אָנגענעהם פיעל יודישע מנהגים און יודישע שפייז. זיי ערוואַ-קען אין איהם פיעל ערהויבענע געפיהלען און געדאַנקען, זיי לעבען אין איהם אָב די געשיכטע פון זיין פאלק, און ער זעהט אין זיי דעם מקור פון זיינע אייגענע האָפענוגען, און באמת ווייזט מיר אויף טשיקאָוועס נאָך זעלכע פוטטע און עביג שטעהענדע דענקמעלער פון זיי. די פּוּרִים מידען פון מצרים וועלען אונטערגעהען און בערג וועלן איינפאַלען — און די מצה און די קרעפּיל און די המנ-טשאַשען מיט די חנוכה-לאַטקעס, וואָס

זענען געמאכט פון שיג, וועלען בליבען שטיין און וועלען זיך ניט אויס-
 געהטען פון אונזערע מיילער און פון די מיילער פון אונזערע קינדער און
 קינדס-קינדער ביז עכץ! היינטיגע נאכט איז ביי מיר א וואכ-נאכט פון
 דער יוגענד אָן. איך זיט מיר אַ גאַנצע נאַכט, איך שטעל מיר פאַר
 אַמאָליגע צייטען, מיין געבורטס-שטעדטיל און מיין פאָטערס-הויז; איך
 לייען מיר איבער קהלת און מדרש-אגדה, און האָב פון דעם פיעל פער-
 געניגען. און ווי אָנגענעהם איז מיר צו זיטצען היינטיגע נאכט און צו
 שמועזן מיט אַזאַ טהייערען פריינד ווי איהר.

דאָווידוואָהן איז געווען פון די ערשטע, וואָס זיינען אָנגעקומען אין
 ראַבינער-שול ווי ער האָט זיך נאָר געעפּענט. אלע זענען זיי געווען פון
 די אַרעמע פּאָלקס-שיכטען, ישיבה-בחורים, קינדער פון געדריקטע על-
 טערען, וועלכע האָבן אַריינגעקוקט אין די השפּלה-ביכלאַך, און זענען
 נחמץ געוואָרן. פון די רייכע און חשובע בעלי-בתים איז דאָרט איינער
 גיט געווען. אויף די יאָרען פון די תלמידים האָט מען דאָן ניט מקפיד גע-
 ווען. אַנליטערער איז געזעסען אויף איין בענקיל מיט אַ יונגערען, אַלטע
 און יונגוואַרג אין איין קלאַס. עס זענען דאָרט געווען אויך בעווייבטע
 און טאַטעס פון קינדער, בחורים, התנים און יונגע לייט, וואָס האָבען
 געוואָרפּען זייערע ווייבער, און זענען אַנטלאָפּען פון דער היים.

דאָווידוואָהנס עלטערען זענען געווען חשובע בעלי-בתים אין גאַנצער
 פון די ליטווישע שטעדטליך. מיט דער צייט זענען זיי אַראָב פון מצב
 און געוואָרען אַרעמע לייט. אַ שלעכטע און אַ קורצע קינדהייט האָט ער
 געהאַט. ער האָט ניט געקאָנט זעהען די ליידען פון זיין היים געליבטען
 פאָטער, וועלכער האָט שוין ניט פאַרמאָגט צו געבען זיין טהייערען זוהן
 וויינע בעדערפענישען און צערטלען איהם אַזוי ווי קליינער הייד. זיין
 קינדהייט איז פאַרבייגעלאָפּען ווי אַ שאַטען, אָהן ליכטיגע טעג און
 פרעהליכע מינוטען. דערפאַר האָט ער פריה דערקענט דאָס לעבען פון
 דער פּראַקטיק, זיינע צרות האָבען איהם אויסגעלערנט פונאַדערצוקלייבען
 זיך אין דער ווירקליכקייט, צו אורטהיילען וועגען יעדער זאך מיט פער-
 שטאַנד, און אַזוי איז דער שכל געוואָרען זיין וועג-ווייזער. פון דער אַנדער
 זייט האָבען אָבער זיינע שווערע איבערלעבענישען אין איהם ניט אָפּגע-
 טויט זיין פיהלענדיגע האַרץ, זיין נאַטירליכען טעמפּעראַמענט, זיין בע-
 גייסטערונג פאַר פּאַעזיע. די דאָזיגע בעגייסטערונג האָט אין איהם ער-
 זעקט אַ ליעבע צו דער פּערגאַנגענהייט, און צו אַלץ, וואָס עס שטאַמט
 פונעם יודישען קוואַל. בחורווייז האָט דוד געלערענט אין אַ ישיבה צו

האָט געשמיט פאַר אַנעילוי. אַכטצעהן יאָהר אַלט איז ער אַריין אין ראַבינער-שול, וואו ער האָט שטודירט וועלט-קענטעניש צוזאַמען מיט יודישע ידיעות. די ראַבינער-שול האָט ער געענדיגט אַלס איינער פון די בעסטע תלמידים, און האָט באַקומען אַ לעהרער-שטעלע אין פּסלונעווקער קרויני-שער יודישער יונגעל-שול. פון אַנפאַנג האָט זיך דאָווידזאָהן געפרעהט מיט זיין שטעלע, ווייל ער האָט זיך מיט דער יודישער בילדונג זעהר אינגע-טערעסירט, און האָט גערעכענט, ווי אַלע משפּילים פון זיין דור, אַז פּדי צו פּערבעסערען זייער לאַגע איז קיין אַנדער מיטעל ווי בילדונג ניטאָ. ער האָט זיך פאַרגענומען אויסצובילדען ניט בלויז די תלמידים פון זיין שול אַליין, נאָר אַלע פּסלונעווקער יונגע לייט. דאָווידזאָהן האָט אוועק-געלאָזען די אַלטע; ער האָט פּערשטאַנען, אַז ניט שטענדיג וועט זיך איהם איינגעבען אַפּצולעבען די דאָזיגע פאַרטריקענטע ביינער, און אַז זיין מיה צו בילדען זיי וועט זיין אַרויסגעוואָרפען, און וועט נאָר אויפ-וועקען אין שטאַדט אַ רעש און אַ געפילדער. דער עיקר איז ביי איהם געווען צו פאַרשפּרייטען וויסען נאָר צווישען דער יוגענד, וועלכע וועט מיט דער צייט פּערבייטען דעם אַלטען דור, און דאַמאָלסט וועלען זיי, די יונגע, איינאַרבעטן דאָס לעבען אויף גאַנץ נייע יסודות. אזוי איז מיט דער צייט געוואָרען זיין וואוינונג אַ זאַמעל-פּונקט פאַר יונגע לייט, וועלכע זיינען געקומען צו איהם שטילען זייער דאָרשט צו בילדונג. ער האָט מיט זיי געלערנט תנ"ך און געלייענט פאַרשיידענע נוטצליכע ספרים. יונתן איז אַ ליטוואַק פון אַ יאָהר פּינף-און-דרייסיג, אַ גרויסער תלמודיסט, אַ קענער אין תנ"ך, אַ קלוגער און אַ געלאַסענער פון דער נאַטור. אין זיין הילוך און זיינע קליידער אונטערשיידט ער זיך ניט פון אַלע פרומע יודען; ער אונטערשיידט זיך אָבער פון זיי מיט זיין גייסט און מיט זיינע געדאַנקען. ער שטרעבט דערצו, אַז די רעליגיע זאָל אויסגעלייטערט ווערען אין דעם שמעלץ-טיגעל פון דער וויסענשאַפט, אַז זי זאָל אָבגע-רייניגט ווערען פון די אַלע צו איהר אָנגעטשעפעטע נאַרישקייטען און דומהייטען. צולעב דעם פלעגט ער זיך אָפט ווענדען צו משפּילים מיט פאַרשיידענע פּראַגען און פלעגט מיט זיי דיספּוטירען וועגען פיעל זאַכען, וואָס קומען ביי איהם ניט אויס ריכטיג, פּדי צו הערען, וואָס זיי וועלען איהם אויף דעם ענטפּערען, און תמיד האָט ער זיך געפרעהט, ווען זיי האָבן איהם מנצח געווען. מיט די פרומע האָט ער זיך אזוי גיט געפיהרט. מיט זיי האָט ער גיט דיספּוטירט, זיי האָט ער קיין זאַך ניט פאַרגע-האַלטען און האָט זיך מיט זיי גיט דורכגעטענהט, ווייל ער האָט געוואוסט.

אז זיי וועלען איהם ניט הערען, און אז ער וועט זיך נאך שאַדען און מאַכען צום נאַרען.

בעת אין ליטע האָט אויסגעבראַכען דער הונגער, און פיעל מענשען האָבען פון דאָרטען אויסגעוואַנדערט און זענען געפאָהרען זוכען פרנסה אין וואַהלין, האָט יונתן אויך פאַרלאָזען זיין געבורטס-שטאָט און איז געקומען קיין פּסלונעווקע. ער איז דאָרט געוואָרען אַ מלמד, ווי אלע דאָמאַלסט אָנגעפאָהרענע ליטוואַקעס. די וואַהלינער האָבען פיינד געהאַט די ליטוואַקעס ווי דעם טויט, און האָבען, ממש, געברענט זייערע טריט, און פונדעסטוועגען האָבען זיי געוואוסט צו שעטצען די ליטווישע מלמדים פאַר זייער תורה, און פלעגען צוליעב זיי מדהה זיין די אַרטיגע עם-הארצישע מלמדים, יונתן איז געווען מפורסם אין גאַנץ שטאָרט אַלס פאַר-שטענדיגער מאַן און בעריהמטער „למדן“, און מיהאַט איהם גערופען יונתן דער ליטוואַק, אָדער ליטוואַק סתם. ער איז ניט געווען קיין דרדקי-מלמד, און האָט ניט געהאַלטען קיין חדר פון קליינע קינדער. זיינע תלמידים זענען געווען שוין היבשע, מעהר צי ווייניג זעלבסטשטענדיגע בחורים און יונגע לייטלאַך אויף קעסט, וואָס האָבען ביי איהם געלערנט עטליכע שעה אין טאָג. קוואַרטיר און קעסט האָט ער זיך אָנגעדונגען ביי יוכבד די אלמנה, אַ חשובע פרוי, וועלכע איז אַמאָל געווען גאַנץ רייך און האָט זעהר ברייט געלעבט, און איצטער לעבט זי מיט איהר טאָכטער דינהן ניט בהרחבה-דינה דינה איז אַ שענע און אַ קלוגע מיידעל; אַלע, וואָס קענען איהר, ריהמען איהר זעהר און זאָגען, אז זי איז גע-ראַטען אין דער מוטער. דאָוידזאָהן, וועלכער האָט די ערשטע צייט נאָך זיין קומען קיין פּסלונעווקע אויך געוואוינט ביי יוכבד, האָט זיך דאָרט בעקאַנט מיט יונתן, וועלכער האָט ביי איהם שטאַרק אויסגענומען מיט זיין קלוגשאַט און אַרענטליכקייט, און זענען געוואָרען גוטע פריינד. יונתן פון זיין זייט האָט זיך אויך אָנגעקלעבט אָן דאָוידזאָהנען און האָט איהם זעהר ליעב בעקומען.

די דאָזיגע צוויי פריינד, איינער אַנאָפּענער משפּיל און דער צווייטער אַ פּערבאַרגענער, זענען געווען די שלוחים פון דער השפּלה אין פּסלונעווקע, און יעדערער אויף זיין שטייגער האָט זיך געטהון זיין אַרבייט טריי. יונתן האָט פּערשפּרייט צווישען דער יוגענד די ידיעה פון תּנ"ך, און דאָוידזאָהן האָט איר מחנך געווען.

אז אפרים האָט דערהערט וועגען יונתנען, אז ער איז דער בעסטער אפילו צווישען די ליטווישע מלמדים, האָט ער איהם אַיינגעלאָדען צו

עטערען און קינדער

לערנען מיט זיין שמעונ'ען באזונדערס די למודים, וועלכע זענען גויטהיג צו וויסען א חתן, וואָס האַלט ביי חתונה, ווי ליינען די הפטרה מיטן ריכטיגען גיגון און מיט דקדוק, אין וואָס די ליטוואַקעס זענען אַזעלכע מומחים, כדי זער עולם אין שול וואָל דאָס הערען און וואָל זיך וואונדע-רען אויף זיין זוהנס קענטעניש, און דערוויילע וועט ער, זיין פאָטער, אויך האָבען כבוד. שוין צוויי יאָהר ווי יונתן לערנט מיט שמעונ'ען גיט בלויז קיין הפטרה, נאָר אויך תנ"ך בכלל, און צווישען די למודים, וועלכע זענען גויטהיג פאַר אַ חתן, מאַכט ער איהם בעקאָנט אויך מיט אַנדערע גוטצליכע ידיעות. און אפרים צאָהלט איהם שכר-למוד ווי דער גרעסטער גביר מיט דער פולער האַנד, לאַדט איהם אײן צו זיין טיש אַלע שבתים און יום-טובים און בעריהמט זיך מיט איהם, און שמעון מאַכט גרויסע פאַרטשריט.

— שוין אַ חדש, אַז איך האָב אייך גיט געזעהען, מיין פריינד! —
האָט דאווידזאָהן געזאָגט צו יונת'ען נאָך אַ קורצען שטילשווייגען — מיין הארץ זאָגט מיר, אַז די טעג האָבען געגעבען אַ טן גייעס. ערזעהלט זשע מיר.

— אוי גייעס, אוי גייעס!

— פאַרוואָס זימט איהר דאָס אַזוי, ר' יונתן? — האָט איהם דאווידזאָהן געפרעגט אַ צעשראָקענער.
— וועק איז דער שלום פון אפרימיט שטוב. זיי האָבען דאָרט אַ מערשטערען יום-טוב.

— וואָס אַזוינט איז געשעהען?

— דאָס וואָס מ'האָט געדאַרפט געשעהען און וואָס מ'וועט געשע-הען — האָט געענטפערט יונתן — פל זמן מ'וואָס ביי אונז גיט קענען געראַינגען דעם גייסט פון וויסען מיט יראת-שמים און מיועט געהען געגען דאָס לעבען, און עלטערען מיט קינדער וועלען אייגע מיט די אַנדערע שטרייטען. אין אפרימיט שטוב איז אַ גאנצע איבערקערעניש. שמעון זיין זון, וועלכער איז געגען דעם סדר-העולם געוואָרען אַ חתן נאָך קינדהייט, איז שוין איצטער, בחור-הייט, מעהר קיין חתן גיט, און איז צוריק געוואָרען אַנ-אומפערקנטער מיט מול. ער איז מיאוס געוואָרען זיעט מחותן, גיט דער פלה, נאָר דעם מחותן, און ער האָט איהם אַב-געבן, אַ פטול האָט ער אין איהם געפונען; ער גארט נאָך בילדונג און איז געוואָרען אפרים איז אין פעס, אין פעס איז ער אויף זיין מחותן, וואָס האָט איהם אָנגעטהון אַזא גרויסע שאַנדע, און אויך אויף

שמעוניען, פארוואס ער איז געוואָרען צולאָזען און אַראָב פון דרך היטרה. שרה שרייט, שילט און וויינט. און רחל...

— וואָס איז מיט רחל'ען? וואָס איז מיט איהר?—האַט אַ פּרעג געטהון דאָוידזאָהן מיט שרעק, און איז בלייך געוואָרען.

— מיט רחל'ען איז גאַרנישט; האָב קיין מורא נישט—האַט איהם געענטפערט יונתן, אַריינקוקענדיג זיך טיעף אין זיין פריינד; רחל איז געוונד, אָבער אומעטיג. דער פּאָטער ווייזט איהר נישט אַרויס קיין גוטע מינע, און די מוטער שאַקעלט אויף איהר מיטן קאָפּ. ס'איז אויף איהר נגור געוואָרען, אַז זי זאָל אויפהערען צו געהען צו יוכבד'ן, און זאָל שוין איהר פריינדין דינה מעהר נישט בעזוכען.

— איצטער ווייס איך!...—האַט זיך אָבגערוּפּען דאָוידזאָהן מיט אַ שטראַהלענדיגען פנים—צוליעב מיר איז אויף איהר אַרויס די גורה. מ'האַט זיך דערוואוסט, אַז איך מיט רחל'ען קומען זיך אָפּט צונויף ביי יוכבד'ן און ראָמאַנסירען. און אויב זיי האָבען דאָס דערגאַנגען און זען נען בייז, איז דאָ אַ האַפּענונג, אַז זיי וועלען בעסער ווערען.

— איהר האָט אַ טעות, מיין טהייערער, נישט צוליעב אייך, נאָר צוליעב שמעוניען איז אַרויס די גורה. שמעון האָט זיך אַוועקגעשטעלט און געזאָגט: איך ליעב דינה! אפרימען מיט שרה'ן האָט דאָס שטאַרק פּערדראָסען, וואָרום ווי קומט דינה צו ווערען אפרימיס אַ שגור, וויבאַלד אַז זי איז אַנאַרעמע יתומה. חוץ דעם איז דאָ עפּיס פאַרהאַן אַנאַלטער פאַמיליענ-ברוגו. ביי אפרימען אין שטוב איז מען איצטער צאָרענדיג און אומעטיג און צעטראַגען, און איך האָב דערפון קנאַפּ נחת. יאָ, מחשבות'ן! גוט וואָס איך האָב מיך דערמאַהנט!—האַט יונתן אַ זאָג גע-טהון—מ'האַט מיך געשיקט בעטען דיר, אַז דו זאָלסט קומען צו יוכבד'ן שמחת-תורה; דאָרט וועלען זיין געסט, און רחל אויך.

— אין וועמעס נאָמען לאַדסטו מיך אַיין?
— אין דינה'ס נאָמען און אינ'ם נאָמען פון... פון...—האַט יונתן געענטפערט פריהער שטאַמלענדיג, און דערנאָך מיט מעהר דרייטט—יאָ, זאָל זיין אַזוי, אויך פון איהר נאָמען... דו פּערשטעקסט?

— איך פּערשטעה, איך פּערשטעה—האַט זיך דאָוידזאָהן אָבגע-רופּען מיט גרויס פרייד—איך הער, און וועל דאָס טהון. אָבער ווי וועט זי קומען נאָכדעם, ווי עס איז אויף איהר אַרויס די גורה?...

— די גורה אַזוי אויף איהר צו שווער, און זי וועט איהר נישט קע-נען אויסהאַלטען.

— דאָס איז ביי מיר אַ סִּסְנָה, אַז זי האָט מיך שטאַרק ליעב, און איך בין זיכער...— האָט דאָוידזאָהן געזאָגט נאָך פּרעהליכער—וואָס פּייניגט איהר מיך, מײן פּריינד, מיט אַייער שווייגען? רעדט!

— און ווען איך וועל שוין זאָגען, אַז אַזוי ווי דו זאָגסט, אַזוי איז דאָס באמת, וועלען אַיך דען מײנע רײד עפּיס העלפען?— האָט איהם יונתן געענטפּערט אין אַ ביטערען טאָן— צי ווייסט איהר דען גיט, אַז דער ווילען פון אַ טאַכטער האָט ביי יודען קיין שום ווערט גיט? אַז איהר ליעבע און איהר שנאה זענען גאַרנישט? און די ליעבעס-געפּיהלען זענען בכלל אַ גרויסער פּערברעכען. ווי שעפּטען צום קוילענען אַזוי ווערען ביי אונז געפּיהרט די בליהענדע מיידלאַך אונטער דער הופּה מיט בחורים גאַרנישטען און אומוויסענדע, גאַר ניט אַנפּרע-גענדיג זיך אפּילו ביי זיי. פּרעגט אויף טשיקאָוועס אַ יודען: וואָס איז ליעבע? וועט ער אַיך זאָגען: אַז ס'איז אַ מצוה האַלט צו האַבען גאָט, און האַלט צו האַבען דעם אַנדערען ווי זיך אַליין, ווי אין פּסוק שטעהט, אָבער אַז אַ בחור זאָל ליעב האַבען אַ מיידעל, און אַ מיידעל— אַ בחור, דאָס ווייסט ער גיט. אַזא ליעבע בעטראַכטען זיי פאַר אַ חרפה און אַ שאַנד, און געהט רעדט וועגען איהר, וועלען אַיך לייט אויסלאַכען. צי איהר ווייסט גיט, אַז רחל'ס פּאָטער איז אַייער פון די, וואָס בע-געהען זיך מיט זייערע קינדער לויט זייער פּערלאַנג און פּערקויפען זיי פאַר געלד און פאַר יחוס? און איהר האָט דאָך גיט קיין געלד און גיט קיין יחוס, און אויסער דעם איז נאָך אַייער בילדונג אויך פּערהאַסט ביי אַזא מעגשען ווי אפּריס, און איז ביי איהם אַ חסרון. טאָ אין וואָס איז אַייער קראַפט און אויף וואָס האַפט איהר דאָס, אַז ער זאָל זיך וועלען מיט אַיך מתחתן זיין?

— איהר רעדט אפּילו גאַנץ ריכטיג, מײן פּריינד— האָט דאָויד-זאָהן געזאָגט— אָבער וואָס די צייט מאַכט, דאָס מאַכט גיט דער שכל, און די צייט ענדערט זיך דאָך, און ווערט פאַר אונז אַלץ בעסער און בע-סער. די פּעהלערען פון דעם אַלטען דור וועט פּעריכטען דער היינ-טיגער, נייער דור.

— אמן!— האָט געענטפּערט יונתן, אויפהויבענדיג זיך פון אָרט, איך האָב מײן שליחות ערפּילט. זייט געזונד!

— געהט געזונד!— האָט דוד געזאָגט באַגליימענדיג יונתן'ן צום טיהר;— שמחת-תורה וועל איך קומען צו יזכרין און דאָרט וועלען מיר רעדען.

— און איהר געדענקט און פערגעסט ניט, אז נאך אין זינדסט
נאמען האָב איך אייך ציינגעלאָדען, — אזוי האָט געזאָגט יונתן און אזי
צרויס פון שטוב.

ד.

יונגע משבילימלאך.

הושענא רבה איז געווען זעהר אַ שענער טאָג. די זון האָט גנטיינט
אין איהר פולסטען גלאַנץ, האָט אויסגעגאָסטען איהר ליכט איבער דער
שטאָדט און בעגולט מיט איהרע שטראַהלען די קופּאַלען פון די קלויסטערס.
מיעהט פיעל יודען אין די גאַסען; די געהען זיך טובלען אין מקוה,
און יעצט געהען שוין פון מקוה און זייערע פאות רינגען, אַנדערע גע-
הען יום-טובדיג פאַרפוצט אין שול צריין, טראָגענדיג אין האַנד דעם
שענעם אתרוג מיטן גרינעם לולב; זיי פאַראויס געהען קליינע יונגלאַך
מיט הושענות, און אַלע לויפען און ציילען זיך. אַ יודענע, בעוואָפענט מיט
אַלע מכשירין, לויפט אַליין אין גרויס איילעניש אַהין. איהרע אויגען זיינען
שוין פייכט באלד ווי זי גייט צרויס פון שטוב, און ווי זי טרעט אַרויף
אויפן שוועל פון שול, עפענען זיך תיכף אויף די קוואַלען פון איהרע
אויגען, און זי וויינט זיך פונאַנדער פאַר גאַט, דער האַר פון גנאָד און
פון רחמים, וועלכער פערנעהמט די בכיות און די זיפצן פון די צעבראַ-
כענע הערצער און ענטפערט די יודישע טעכטער, וואָס רופען צו איהם.

די פרוי, וואָס געהט דאָרט, האָט אַ גאַנצע נאַכט מיט אַן אויג ניט
צוגעטהון פון פיעל אַרבייט. פריהער פאַר אַלץ איז זי צוגעגאַנגען צום
שטייג, האָט צרויסגענומען פון דאָרט אַ פאַר העהנער און אַוועקגעשיקט
זיי דורך אַ מענשען צום שוחט. דערוויילע וואָס ווען איז זי צריין אין קיך
און האָט איינגעהייצט דעם אויווען, און איז צרויסגעגאַנגען. מהאָט איהר
געבראַכט די העהנער, האָט זי זיך תיכף אַוועקגעזעצט און האָט זי
אַבגעפליקט, פשר געמאַכט און אויסגעזאלצען, און איז היידער צרויסגע-
גאַנגען. נאָכדעם איז זי אַ צווייטען מאַל צריינגעשפרונגען אין קיך מיט
אַ פאַן אין איין האַנד און מיט אַ סקאווראָדע אין דער צווייטער האַנד,
האָט פאַרקנאָטען טויג און האָט געמאַכט קרעפלאַך. די קינדער האָבען
דערשמעקט דעם ריח פון די שפייז, וועלכער האָט צרויסגעשפאַרט פון

עלמערען און קינדער

אויוען, האַמען זיי זיך פונאנדערגעשריען, אז זיי זענען הונגעריג. ניד האָט זי געכאַפט און איינגעשטילט זייער הונגער; איז צוגעגאַנגען צו אַ ווייגע-
דיגען קליין קינד אין וויגעלע און האָט אים אָנגעוויגען. דערנאָך האָט זי די קליינע קינדער געלעגט אויף זייערע ערטער און האָט זיי פער-
שלעטערט. האָט אָנגעגרייט אויף מאָרגען ליילאכער און ווייסע ציכלאָך
אויף די בעטגעוואַנט, אַ העמד און גאַסקעס פאַרן מאַן, העמדער און
קליידעלאָך פאַר די קינדער, און פאַר זיך אַליין אַ נייעם טשעפיק, איז
וידער אַריינגעלאָפּען אין קיך און האָט אָנגעקאַכט דעם מאָרגענדיגען
מיטאַג כּסדר: פּיש, יויך מיט פלייש און צימעס. ווי עס איז נאָר טאַג
געוואָרען האָט זי זיך פאַלד איינגעוואַפּען, האָט זיך אָנגעטאָן, האָט גענומען
אין האַנד דעם קרבן-מנחה מיט דער תּחינה מיט אַ סך וואַשנות פאַר זיך
און פאַר איהרע מיידלאַך און פאַר דעם וויג-קינד און איז צוועקגעלאָפּען
אין שול אַריין מיט פייכטע אויגען. דאָרט וועט זי זיך גוט אויסוויינען
פון ווידער צוריקקעהרען צו איהר ארבייט: קאָכען און באַקען, אָנזויגען
דאָס קינד, זיין אַ מוטער צו די קינדער, אויסהאַלטן זיי מיט גרויס לייעב-
שאַפט, און ממלא זיין אויך דעם רצון פון איר מאַן...

אין דעם הושענא-רבוה-טאַג איז דאווידנאָהן געווען באַזונדערס
אויפגעלעגט און מונטער, אַ גאַנצער שטרעם מיט פרייד און מיט לעב-
לוסט האָט זיך אין איהם אַריינגעגאַסען. ער האָט נישט געקענט איינזיצען
זיך שטוב, און איז אַרויס אויפן גאַס. ער האָט זיך זעהר געמרעהט, וואָס
ער איז איינגעלאָדען צו דינהין, וואו ער וועט זיך זעהען מיט רחילען.
ער איז ביי זיך געווען גאַנץ זיכער, אז דאָס, וואָס ער איז פאַרבעטען
צו דינהין, וואָסט דאָס אַלץ פון איהר, פון רחילען. צוליעב איהם גע-
האַרכט זי נישט דעם פאַטער. זי האָט דאָס באַזאָרגט דעם אָווענד און האָט
איינגעלאָדען די געסט, און אַלץ נאָר צוליעב איהם! דערצו נאָך זי
הייליגקייט און די רהויגקייט פון הושענא-רבה מיטן גוטען מיטאַג, און
זוזא שטענער טאַג, ממש אַ פרייהלינגס-טאַג, אַ זונטיגער און אַ וואַרימער.

דאווידנאָהן איז אַרויס אונטערען שטאָדט, האָט צוזאמגעשפּאַצירט
איבער די פעלדער, אַרויף אויף די נאָך בעגרינטע בערגלאַך און אַראַב-
געלאָזען זיך פון דאָרטען אין די טהאַלען, איהם האָט אויסגעוויזען, אַל
די גאַנצע נאַטור פּרעהט זיך היינט מיט זיין פרייד. עס לאַכט מיט איהם
דאָס פעלד, די פייגעלאַך זינגען איהם אַ ליעד פון לייעבע, אַ שמעטער-
לינג קומט שפּרינגענדיג אַרויס פון גראַז און שטעלט אויף איהם אויס
אַ פאַר אויגען, אַ פליג קומט צו פליהען און זומט איהם אַריין זיין טוד

אין אויער, די בערג געריסען איהם פון דערווייטענס, און די סאושעלקע דאָרט אין טהאַל שעפטשעט איהם צו דורך איהרע וועלען: טהו אויס דיינע שך, וואָרף אַראָב פון זיך דיינע קליידער, און קום צו מירן דאָוידזאָהן איז אַראָב און האָט זיך אויסגעפאַדען און איז צוריק אַרויס, ערשט דער וואָלד בוקט זיך צו איהם פון ווייטען, שפרייט אויס צו איהם זיינע הענד און רופט: קום, רוה דיך אויס אין מיין שאָטען!

אין וואָלד טומעלט זיך. עס הערט זיך ווי מענשען רעדען און דיספּוטירען, אויך פרעהליכע שטימען. ס'האָט זיך צונויפגעקליבען די יונגוואַרג, גאַנצע קאָמפּאַניעס יודישע בחורימלאַך און משכילימלאַך אָפּענע און באַהאַלטענע: תלמידים פון די קלויזען און בתי-מדרשים, די וואָס לערנען זיך פּערגנבֿעטערהייד חכמות חיצוניות אויף די בוידי-מער און אין די קעלערס. דערזעהענדיג דאָוידזאָהנען, האָבען זיי זיך מיט איהם זעהר דערפרעהט.

— וואָס טומעלט איהר אַזוי, פריינד?— האָט דאָוידזאָהן געפרעגט די יונגע לייט, וואָס האָבען איהם אַרומגערינגעלט, און זיין פנים האָט דערביי געליכטן—; מ'הערט דאָך אַייערע געשרייען פון ווייטען, און אַלע וואָלד-פייגלאַך זענען זיך צולאָפען איבער אַייערע קולות.

— מיר דיספּוטירען וועגען דער ליטעראַטור— האָט געענטפּערט דער עלטערער פון דער קאָמפּאַניע—; ס'איז ביי אונז דערוועקט געוואָ-רען די פּראָגע: די שענע ליטעראַטור און די פּאָלקס-ענטוויקלונג, ווער פון זיי ביידען ווירקט אויף דער אַנדערער? און ס'האָבען זיך ביי אונז צעטיילט די דעות, די זאָגען אַזוי, און די אַזוי. און איך זאָג, אַז זיי זענען אָנגעהאַנגען איינע אָן דער צווייטער, און זיי ווירקען איינע אויף דער אַנדערער. די ליטעראַטור, וואָס איהר מקור איז דאָס פּאָלקס-לע-בען, איז משפיע צוריק אויפן פּאָלק און איז גורם צו זיין ענטוויקלונג.

— און אונזער העברעאישע ליטעראַטור— האָט זיך אָבגערופּען אַ צווייטער—, וועלכע האָט צום פּאָלק קיין שייכות ניט און ווערט ניט בעאַיינפלוסט פון זיין לעבען, קען דערבער אויף איהם ניט האָבען קיין ווירקונג, און איז ממילא אַ גאַנץ איבעריגע זאך.

— און איך מיין נאָך עפיס— האָט געזאָגט אַ דריטער—; ניט בלויז די שענע ליטעראַטור, נאָר אפילו וויסענשאַפטליכע ספרים אין העברעאיש זענען אויך איבעריג; צו וואָס דאַרף מען זיי, און צו וואָס ד.רף מען העברעאיש? די משפּילים, וואָס האָבען אַ פּאַרלאַנג צו וויסענ-שאַפט, ליינענען דאָך ביכער אין אַנדערע שפּראַכען, און די מאַסע אין

א פאנאטישע און א פינסטערע און האָט יעדע וויסענשאַפט פיינט ווי דעם טויט.

— ס'איז ניט ריכטיג—האָט זיך אָבגערוּפּען דאָוידזאָהן—אמת טאַקי, אז פאַר יעדען געבילדעטען מענשען זענען אָפּען די ביכער פון די אַנדערע פעלקער, פונדעסטוועגען וואָלט איהם אָנגענועהם געווען, אויב ער האָט נאָר אַ יודיש האַרץ, צו ליענען וויסענשאַפטליכע זאַכען אין העברעאיש, די עביגע שפראַך פון אונזער פּאָלק, דער אונזר פון די יודישע קאָסטבאַרקייטען, די שפראַך, וואָס מאַכט אונז, נאָך דעם חורבן פון לאַנד ישראל, צו אַ פּאָלק, צו אַ ביכער = פּאָלק. פון אַלע אונז-זערע פּערצייטיגע גייסטיגע אונזרות איז אונז פּערבליבען בירושה נאָר די העברעאישע שפראַך. עפּיס ווי גאָט וואָלט זי לכתחלה איבערגעלאָזען פּרי אַבצולעבען נאָכהער דורך איהר דעם גייסט פון אונזער פּאָלק און צו ערוועקען אין איהם דעם זושק צו בילדונג. דורך העברעאיש ווערט תמיד געעפּנט די טיהר צו דער יידישער בילדונג. דורך איהר באַקום מען זיי אַ דורשט צו וויסענשאַפט און צו וועלט-קענטענישען. דורך איהר האָט זיך אָנגעפּאָנגען די בילדונג ביי די יודען אין די מערב-לענדער; גאָר צום ערשטען איז זי געווען ווי אַ לייכטענדער שטערען אין די הענד פון משה מענדעלסאָן דורך זיין ביאור צום תנ"ך, דורך די זאַמעל-ביכער מאַספּים און בפורי-עתיים. נאָך דעם זענען אויפגע-שטאַנען נאָך געבילדעטע לייט, וועלכע האָבען אָבגעפּרישט דעם יודיש-שען גייסט, וועלכע האָבען פאַרשפּרייט אונטער דעם פּאָלק פּערשיידענע וויסענשאַפטען און בעקאַנט געמאַכט איהם מיט די שפּראַכען פון די פּרעמדע פעלקער. אויך צווישען די הונדערטער טויזענדער יודען ביי אונז אין לאַנד וועט נאָר דורך העברעאיש ערוועקט ווערען דער חשק צו בילדונג. זי וועט זיי עפענען די אויגען און אָנווייזען די יונגע מיט די גלטיג דעם ריכטיגען וועג, וועלכען זיי האָבען צו געהען אַלס מען-שען. דאָס איז קלאַר פאַר יעדערען, וועלכער איז בעקאַנט מיט דעם גייסט פון אונזער פּאָלק, און פיעל מאָל האָבען מיר עס שוין געהערט פון פּערשיידענע שרייבער און משפּילים. און דעריבער טאַקי טהוט וועה דאָס האַרץ זעהענדיג, אז אפילו צווישן די, וואָס אינערעסירען זיך מיט דער בילדונג פון אונזער פּאָלק, זענען נאָך דערוויילע דאָ גאַנץ וועניג אַזעלכע, וואָס זאָלען זיך דערוועקען צו שטיצען העברעאיש און מאַכן איהר פאַר אַ פּערמיטלער צווישען זיך און דעם פּאָלק. ליידער זענען נאָך דאָ גאַנץ וועניג אפילו צווישען די, וועלכע זאָרגען פאַר יודען

און פאר זייער בילדונג, אַזוינע, וואָס זאָלען שטיצען יודישע שריפט-
שטעלער און מהברים, פדי זיי זאָלען קענען נוטצען דעם פּאָלק. דערי-
בער געהט ביי אונז צו מיט דער יודישער בילדונג גאַנץ שוואַך, דערי-
בער שטעהען ביי אונז אַיזערנע ווענד צווישען משפּילים און משפּילים
און צווישען די משפּילים מיט די פרומע און מיט דער גאַנצער יודישער
מאַסע, און גענעהענטערען זיך ניט איינער צום אַנדערען. פּל-זמן מיר
האַבען נאָך אונזער שפּראַך און איהר ליטעראַטור, וועלען מיר יודען ניט
אויפהערען צו זיין קיין פּאָלק... און דאָס וואָס איהר זאָגט, אַז די מאַ-
סען זענען אומוויסענד, פּאַנאַטיקער און שונאים פון בילדונג, האָט איהר
אין דעם אויך אַ טעות. נאָך מיין מיינונג ליגט די סבה פון דעם, וואָס
דאָס פּאָלק איז אומוויסענד, ניט אין זיין נשמה און אין זיין גייסט, נאָר
אויסער זיי.

— זייט אַזוי גוט און ערקלערט אונז, וואָס איהר ווילט דערמיט
זאָגען.

— איך בין ניט מסופק— האָט געזאָגט דאָוידזאָהן— אַז דאָס פּאָלק,
וואָס לויט אייערע רעד איז ער פּאַנאַטיש און אַ שונא פון יעדער ניי-
איגקייט, איז פון דער נאַטור גאָר ניט ווייט פון בילדונג; די בילדונג
איז אָבער ווייט פון איהם. און ווען די שריפטשטעלער וואָלטען נאָר גע-
וואָלט געהען פאַרן פּאָלק און לייכטען איהם פאַראויס זיין וועג, וואָלטען
זיך שוין לאָנג די פינסטערע וואָלקענס צעשפּרייט, און אין דער יודישער
גאַס וואָלט ליכטיג און העל געוואָרען. גיט דעם פּאָלק נוטצליכע ספרים,
ערקלערט איהם וואָס עס איז גוט פאַרן מענשליכען לעבען, וועט ער
זיך דאַמאַלסט אויפכאַפען פון זיין שלאָף, וועט זיך אָבטרייסלען פון זיינע
נאַרישע געדאַנקען און פינסטערע חלומות.

— ערלויבט מיר נאָר אייך צו פרעגען— האָט זיך אָבגערוּפּען
אַ יונגער בחור'ל, וואָס לויט זיין געזיכט און זיינע פּלאַמענדיגע אויגן האָט
אויסגעוויזען, אַז ער איז געשטימט פּאַעטיש—; פון אייערע ווערטער
נעהם איך אַרויס, אַז פאַרן פּאָלק דאַרף מען שרייבען נאָר וויסענשאַפּטלי-
כע ביכער, און וואָס וועלען מיר טהון מיט דער פּאַעזיע, מיט יענער
גאַטס-טאַכטער, וועלכע פערנעהמט אין אַלע ליטעראַטורען דעם גרעסטען
פּלאַטץ?

— ריכטיג— האָט איהם דאָוידזאָהן געענטפּערט—; גרויס און
ערהויבען איז די פּאַעזיע, אויב זי איז נאָר באמת „גאַטס-טאַכטער“,
אַ טאַכטער פון דער נאַטור און פון לעבען, און איז בעלעבט דורך דער

גשמה פון א גרויסען געדאנקען. אין דער אמתער פאָעזיע דארף זיך אויסגעסען די שענקייט פון דער שעפפונג און נאָר אין דעם בעשטעהט איהר בעדייטונג. א שיר, וואָס איז בלויז צונויפגעשטאָ קעוועט פון פסוקים און פון מליצות, און זאָגט גאָרנישט צום האַרצען, צום געפיהל, איז קיין שיר ניט. ליידער געפינען זיך ביי אונז פוסטע מליצים, וואָס קענען ניט די נאָטור און ניט דאָס לעבען פון אונזער פאָלק, און זיי זענען דאָס אונזערע משוררים! אָבער—שאַ!—האָט דאָ ווידואָהן איבערגעריסען זיין שמועס—איך הער עפּיס ווי אַ ניגון, און ווי עפּיס אַ ניגון פון גמרא.

אונטער אַ בוים זענען געוועסן יונגע משפּילמלאַך, ישיבה-בחורים. איינער פון זיי האָט געלייענט פון אַ ספר מיט אַ ניגון, האָט זיך דערביי געשאַקלט און געדריעהט מיטן גראָבען פינגער, ווי דער שטייגער פון די, וואָס לערנען גמרא. זיינע חברים האָבען זיך צוגעהערט, און אַלע זענען געווען בעגייסטערט, און זייערע פנימער האָבען אַזש געפלאַמט, און וויל זיי זענען געווען פערטיעפט אין זייער לערנען, האָבען זיי אָנגעפאָנגען דאוּדזאָהנען ניט בעמערקט. דערווענדליג איהם איצטער צוגע-הענדיג צו זיי, האָבען זיי זיך אַ כאַפּ געטהון פון זייערע ערטער, און האָבען איהם געמאַכט צווישען זיך אַניאַרט.

— איך וויל אייך ניט שטערען פון לערנען, — האָט צו זיי דאוּדזאָהן געזאָגט.

— מיר האַלטען ניט ביים לערנען; מיר לייענען „משה'ס שליחות“ פון שילער, — האָבען איהם די בחורים געענטפערט, רעכענענדיג, אַז זיי וועלען ביי איהם מיט דעם נושאַ חן זיין.

— זיינע רעד זענען ממש האָניג — האָט געזאָגט דער בחור, וואָס האָט פאָרגעלייענט פאַר זיינע חברים; — ער מאַכט, פשוט, בלינדע זעהענדיג.

— איצטער זעהען מיר ערשט — האָט זיך אָפּגערוּפּען אַ צווייטער בחור — ווי ווייט גענאַרט מיר זענען געווען; איצטער ווייסען מיר, אַז אַלע פון די נביאים ביז די כהנים זענען אַלע געווען איינפאַכע רמאים.

— איך מוז אייך זאָגען דעם אמת — האָט זיי דאוּדזאָהן אויף דעם בעמערקט — אַז מיר שיינט דאָס גאַנץ ווילד צו זעהען, ווי איהר פּרעהט אייך ווען מיחווקט אָפּ פון אונזערע אבות, די גרעסטע מענשען פון אונזער פאָלק און זיין שטאַלץ. מלאַכט אָפּ פון אונזער מוטער שרה, פון יעקב אבינו, וועלכער האָט אָפּגענאַרט זיין ברודער עשו און זיין

פעטער לבן הארמי, מיזאגט אויף משה רבינו, אז ער איז א ליגנער, אז די תורה איז דאָס ניט זיין תורה, און נאָך און נאָך אזעלכע ליגענס, און איהר נעמט זיך צו די דאָזיגע זידלערייען מיט גרויס פרייד. און איך פערשטעה ניט: וואָס איז דאָס מיט אייך אזוי די שמחה? אַ פּאָלק, וואָס מיזאגט איהם: דיין פּאָטער איז אַ רמאי און דיין מוטער איז אַ זונה, דיין גרעסטע לייט זענען שפּליע בריות, דיין חכמים זענען גאַרנישטען און וואָס זיי רעדען און וואָס זיי טהוען איז לויטער נאַרישקייט, אויך דיין נביאים זענען פינסטער און אומוויסענד, און בכלל האָסטו ניט קיין רעכטע דענקער, פּאָליטיקער, שריפטשטעלער און דיכטער. אזא פּאָלק דאַרף זיך פּרעהען? איהם דאַרף דאָך, פּערקעהרט, וועה טהון דאָס האַרץ פאַר בושע, און בפרט אזא עביגע פּאָלק ווי מיר זענען, אזא גרויסע פּאָלק, וואָס האָט בעלויכטען די וועלט מיט זיין תורה, אַ תורה פון מענשען-ליעבע, פון רחמים און פון די שענסטע מדות. און ווען עס קומען צוגעהען קריטיקער פון די אַנדערע אומות און מאַכען אייער פּאָלק צו שפּאַט און צו שאַנד און שפּייען איהם אָן אין פנים, איז דאָס ביי אייך אַ שמחה?! דאָס איז דאָך אַ מדה פון קנעכט, פון שפּליע בע-שעפענישען, וואָס האָבען ניט ביי זיך קיין שום פונק פון עהרענ-געפיהל, און צו מיין גרויסען בעדויערען מוז איך זאָגען, אז די מדה האָבען אונזערע יודען, און בעזונדערס יענע וואויל-לערנער, וועלכע זענען אי-בער אַ נאַכט געוואָרען משפּילים. נעהמט ניט פאַר אומגוט, ברידער! — אזוי האָט פּערענדיגט דאָוידזאָהן, און האָט זיך געווענדעט צו אַנדערע יונגע לייט.

— מיר קענען בשום אופן ניט פאַרשטעהען דעם פּשט פּונים פּסוק „אִלְ נָשִׁישׁ שָׁבַט כְּנִי מוֹאֲכֶת כֹּל עַץ“ — האָבען זיך אַבגערויפּען די יונגע לייט צו דאָוידזאָהנען — שוין וויפּיעל יאָהר, אַז חכמים אַמפּערען זיך וועגען דעם אין „מגיד“, און קיין ריכטיגען פירוש איז נאָך אויפן פּסוק דערוויילע ניטאָ. זייט אזוי גוט און פּערטייטשט איהר אונז דעם פּסוק.

דאָוידזאָהן האָט ממלא געווען זייער בקשה און האָט זיי דערקלערט דעם פּשט פון פּסוק, זאָגענדיג דערנאָך מיט אַ שמייכלע:
— שוין וויפּיעל יאָהר, זאָגט איהר, אַמפּערען זיך אונזערע חכמים אויף דעם פּסוק און קענען ניט אויסגעפּינען זיין ריכטיגען טייטש. וואָרט נאָך אַ יאָהר, נאָך צוויי יאָהר, נאָך צעהן יאָהר, און וואָס שפּאַרט דאָס אייך אזוי צו וויסען דעם פּשט דוקא היינט אין אזא פּינעם יום-טובֿידי-

גען טאָג און אָט אין דעם וואונדער-שענעם וואַלד, עפּיס ווי איהר מוזס דאָס האָבען גראָד אין דער מינוט, און מ'קען דאָס אויף מאַרגען ניט אָבלעגען. אָט געהט, מיינע פריינד, שפּאַצירט אייך, זאפט אייך אָן מיט דער זיסקייט פון דער נאַטור, און זייט לוסטיג כל זמן איהר זייט יונג!... די בחורים איז דער פלאן געפעלטן געוואָרען, זיי האָבען זיך אוועקגעלאָזען אלע שפּאַצירן איבערן וואַלד, און דאוּדנאָהן אויך מיט דער גאַנצער כאַליאַסטרע.

ד.

דער יום-טוב מיט זיין שענער לופט האָט אַ דיסעל אפּרימען בע-רוהיגט, און ער איז אויפגעלעגטער און פרעהליכער געוואָרען. האָט אָנ-געהויבען ווערען פריינדליכער צו דער פאַמיליע און רעדען ווייכער מיט יעדערען בכלל. הושעגא-רבה איז צו איהם געקומען דער שמש פון שול גוט-יום טוב ביטען, זאָט איהם אָנגעבראַכט זיין לולב מיטן אחרוג אין דער זילבערנער פושקע אוי דערביי געוואונשען איהם און זיין הויז-געזינד אַ פרעהליכען און אַ געזונדען יאָהר, געבענשט איהם צו דער-לעבען האָבען איבער אַ יאָהר אויך אַזאָ שענעם און פשרין אחרוג. אפרים האָט איהם פריינדליך צוגעשאַקעלט מיטן קאָפּ, האָט איהם אַריינגע-געבעטען אין דער שענער און פערפּונצטער סופּה און מכבד געווען איהם מיט אַ גלעזעל וויין און פאַרבייסענט. דערצו האָט ער נאָך איהם אַריינגע-רוקט אין האַנד אַ מטבע. שרה האָט מופּה געווען דעם שמש מיט אַ מצוה אוועקצוטראָגען דעם אחרות צו איהרער אַ בעקאַנטער מעוברת-ע פרוי, און גע-בען איהר אָבבייסען דעם פיטום. דער שמש האָט געמאַכט דערוויילע עטליכע שנעפּסלאַך און צוגעביטען מיט אַ שטיקעל פיש און אַ פאַר גע-פילאַכלאַך, און איז גאַנץ פרעהליך געוואָרען. בגלופינדיג האָט ער זיך פונאַנדערגערעדט וועגען דער וועלט, און דערביי תּמעוואַטע און משונה-ווילד אונטערגעלאַכט.

איבער דער שטאָדט איז אויסגעגאַסען אַ יום-טוב-פרעהליכקייט, דער עולם געהט שפּאַצירען איבער די גאַסען. אפרים מיט שרה'ן זיטצען ביי דער טיהר פון זייער וואוינונג און שמועסען.
— זאָל מיך גאָט שטראַפען, אויב איך פערשטעה די דרכים פון אונזער בחור! — האָט געזאָגט אפרים שמייכלענדיג — ער איז לעבען

מיר היינט געזעסען אין שול און האָט געדאווענט פון אָפענעם מחזור, און איך קוק און פרעה מיך. בעת מ'האָט אָנגעהויבען צו זאָגען "קול מבשר" האָט דער גאַנצער עולם געשלאָגען הושענות איטליכער אויף זיין שטענדער, און אונזער בחור—ניט פון אַרט, און זיין הושענא איז געבליבען אַ גאַנצע, ניט קיין געשלאָגענע.

— און מיין הושענא און רחל'ס, וואָס איך האָב אייך געגעבען? — האָט געפרעגט שרה מיט האַרצ־קלאַפעניש.

— געשלאָגען! געשלאָגען! — האָט אפרים בערוהיגט זיין פרוי— איך מיט מיינע הענד האָב זיי געשלאָגען, און אונזער בחור האָט זיך ניט געריהרט פון אַרט. שמעון — האָב איך צו איהם געזאָגט — נאָ דיר די הושענא און שלאָג אויפן שטענדער! וואָס איז דער שטענדער שולדיג איך זאָל איהם שלאָגען? — האָט ער מיר געענטפערט— צי אָט דאָס איז די כפרה פונ'ם פאָלק ישראל, און אַז מיר וועלען שוין דאָס שלאָגען, ווערען מיר שוין ריין פון אונזערע זינד? — שלאָג! — האָב איך מיך אויף איהם אָנגעבייזערט שטיל אונטער מיין טלית, דער עולם זאָל ניט הערען. האָט ער זיך אוועקגעשטעלט און גענומען שלאָגען די הושענא מיט אַזא כוח און מיט אַזא גרויסען כּעס, ביז עס זענען צושאַטען געוואָרען אַלע בלעטער, און דער שטענדער האָט זיך בעת מעשה געטרייסעלט און אומגעפאלען, באופן, אַז אַלע מתפללים האָבען זיך אויף איהם פערקוקט. כדי מאַכען דאָס צו קליינגעלד האָב איך מיך פונאַנדערגע-לאַכט, און נאָך מיר האָבן שוין אַלע געלאַכט. און באמת איז דאָך נאָך יענע ווערטער, וואָס ער האָט מיר אָט דאָ ניט לאַנג געהאַט די העזה צו זאָגען, די גאַנצע מעשה מיט דער הושענא אפילו קיין שמעק טאַבאָק ניט ווערטה, אַזוי ווי די מעשה מיט דעם ווייסען האָהן צו כפרות, וועל-כען ער האָט אָבגעשוואַרצט.

— דו דערמאָהנסט מיר ווייטער די מעשה מיטן האָהן! — האָט שרה געזאָגט צום מאַן מיט פערדרוס — טאַמער האָט זיך דער האָהן אוועקגעשטעלט אויף דער מולטער מיט די יאַנדעס און איז שוואַרץ גע-וואָרען, זאָגט מען שוין: שמעון האָט איהם אָפּגעשוואַרצט! און וואָס וועסטו עפּיס נאָך אויף איהם אויסטראַכטען? דו קוקסט אויף מיר און לאַסט, און איך ווייס ניט, וואָס לאַכט זיך דאָס דיר היינט.

— און ווי זאָל איך דאָס ניט לאַכען? דער קליינער זאָגט: "איך האָב האַלט דינה'ן". דו הערסט? ער, אונזער בחור, האָט האַלט! און וועמען? דינה'ן! ... ווי געפעהלט דיר זיי גייעס? נאָ דיר גאָר לייעבע ביי

אונז יודען! ליעבע אז ווייבער, מחילה, ס'איז גאר א חרפה דאָס פון מויל אַרויסצורעדען. טפו, טפו, טפו! איהם איז נאָך וועניג, וואָס ער בעשמוצט זיין מויל און זאָגט: איך האָב האַלט! האָט ער זיך נאָך אויך גיט גע-שמעט צו זאָגען: איך האָב ליעב דינה'ן? דו הערסט? דינה'ן האָט ער ליעב... און אפשר וויסטו, וואָס אזוינס האָט ער דאָס אויסגעפונען אין דינה'ן? דינה איז אַ מיידעל ווי אַלע מיידלאַך, און ווער פון יודישע קינדער קוקט דאָס גאר אויף אַ מיידעל? אָבער וואָס זאָל איך זאָגען און וואָס זאָל איך רעדען? מיר אַרט אָבער גיט, וואָס ער האָט אין איהר געפונען. איך זאָל מיך מתחנן זיין מיט יוכבד'ן און מיט איהר טאָכטער דינה'ן—דאָס קען איך גיט. געדענק, וויפיעל צרות כ'האָב געהאט דורך זיי און דורך אלקנה דעם אפיקורס און מיין שונא, יוכבד'ס ברודער. איצט זענען מיר שוין מייגע אויגן אָפּען און איך פערשטעה, פון וואָנען דער שלעכטער גייסט האָט זיך דאָס גענומען צו אונזער שמעונ'ען... מיר דאַרפען אונזערע קינדער דערווייטערען פון יוכבד'ס הויז. זיי זאָלען אַהין גיט געהען? זאָג נאָר, שרה, דו ביסט מקיים מיין בעפעהל און לאָזט רחלען גיט געהען צו דינה'ן?

— אָהן דיין בעפעהל געהט זי אויך אַהין גיט. אַ אומעטיגע און אַ פערטרויערטע זיטצט זי גאַנצענע טעג אַליין, און וויל גיט אַרויס אויפ'ן גאַס.—האָט געענטפערט שרה מיט אַ זיפן.

— איז גיט אַ געלעכטער דיין זיפצען?—האָט אפריים געפרובט טרייסטען זיין פרוי. זי האָט איהם אָבער איבערגעהאַקט די רעד און געזאָגט:

— פון וואָנען נעהמט זיך דאָס צו דיר היינט דער געלעכטער, אפריים? איך דערקען דיך, ממש, גיט! איך זיפן איבער די צרות, וואָס מיר האָבען פון דער טאָכטער, און דו...

— איך לאָך גיט ווילענדיג—האָט געזאָגט אפריים, און אין זיין קול האָט זיך דעם מאָל געהערט ווי אַ שטילער קרעכץ—איז דאָס גיט קיין געלעכטער, וועה איז מיר, אַז יודישע מיידלאַך זאָגען שוין אויך אַ דעה אין שידוכים?... היינט איז צו מיר ווידער געקומען דער שדכן וועגען דעם שידוך מיט פּרצין. זיין זוהן דעם חתן לויבט מען זעהר, אַז ער איז אַ כשר'עס קינד. פּרץ וויל זיך זעהר מיט אונז מתחנן זיין. ער איז אַ גרויסער גביר און מיט אַ סך גון, און רחל וועט זיין אַג-עשר'טע און וועט לעבען ביי איהם גליקליר. האָסטו וועגען דאָס אַלץ מיט איהר גערעדט, שרה?

— איך האָב גערעדט; כ'האָב פיעל גערעדט, און מיינע רעד האָבען ניט געהאַלפּען.

— ווער ווייסט?—האָט אפרים אָנגעהויבען מיט צאָרען און גע-
ענדיגט מיט אַ שמייכעל—ווער ווייסט, אויב זי וועט אויך ניט זאָגען:
"איך האָב האַלטן" איך ליעב דעם און דעם... וואָס קוקסטו אויף מיר
אַזוי, שרה?

— דו ביסט מיר היינט אַ רעטעניש, אפרים, און איך ווייס ניט,
וואָס איז דאָס פאַר אַזאַ גרויסע שמחה אויף דיין קאַפּ, און וואָס איז
דאָס דער געלעכטער? אָט געה שלאָף דייך אויס!

— איך זאָג דיר, שרה, אַז די מעשה מיט רחלען איז עפּיס ניט
בלאָט, און דאָ מוזו שטעקען אין מיטען עמיצענס אַ האַנד, און אַלץ
וואַקסט פּון יוכבּדין. איך זאָג דיר נאָך אַמאָל: מיר מוזן אָנווענדען אלע
מיטלען צו דערווייטערען די קינדער פּון יוכבּדיס הויז. דו הערסט,
שרה?

— רעד, רעד, אפרים! איך הער.

— מין האַרץ זאָגט מיר, אַז די דאָזיגע פריינדשאַפט צווישען
שמעונווען מיט דינה'ן איז געוואָרען דורך יונתען. יונתן איז דאָך אַ שכן
ביי יוכבּדין, און שמעון האָט איהם זעהר ליעב, און קומט צו איהם אלע
טאָג, האָט ער דאָרט דערזעהען דינה'ן, און האָט זיך אין איהר פּער-
ליעבט, און אפשר האָט יונתן אין דעם אויך אַ חלק, און מיט זיין
הסכּם איז געוואָרען די ליעבע.

— צי יונתן זאָל דאָס טהון? אַזאַ ערליכער מאַן און אַ ירא-שמים
ווי ער איז, אַזאַ למדן, וואָס לערנט מיט שמעונווען אַזוי טריי, ער זאָל
איהם אָנרעדען צו ליעבעס?

— אמת טאַקי, יונתן איז אַ וואויל-לערנער און אַ גרויסער
למדן, אָבער ער איז דאָך אַ ליטוואַק, און אַ ליטוואַק איז גרייט אַלץ צו
טהון. מ'דערצעהלט, אַז אַ ליטוואַק האָט זיך געשמדיט און האָט חתונה
געהאַט מיט אַנ'ערלית נאָר צו ליעב דעם, אַז זיין ווייב זאָל איהם מפרנס
זיין, און ער זאָל זיך קענען רוהיג זיטצען און לערנען תורה. איך זאָג
אָבער ניט אויף געוויס, אַז די ליעבע איז געוואָרען דורך איהם. איך
האָב נאָר געזאָגט, אַז אפשר האָט יונתן אין דעם אַ חלק.

— איז וואָס קלערסט-דו צו טהון, אפרים?

— איך קלער פאַרצולעגען יונתען: אָדער ער זאָל אַריבער אין

אנאנדער דירה, אָדער, אויב ער וועט ניט וועלען, וועל איך בעהמען פאַר שמעוניען אַנאָדער מלמד.

— מיר געפעהלט דאָס ניט, אפרים, צי ער ריען בייטען צי די וועסט בייטען, שמעון וועט אַלץ איינס ניט אויפהערען צו געהען צו יוכבדן, און דו וועסט נאָך דערמיט געווינען יונתניען פאַר אַ שונא.

— גיב דו, שרה, אַנעצה; אדרבה, זאָג דו וואָס מ'זאל טהון.
— איך וועל איבעררעדען מיט יונתניען, איך וועל איהם אַלץ דערצעהלען און וועל איהם בעטען, אַז ער זאָל אונז טהון די טובה און זעהען אָבּהאַלטן שמעוניען פון צו געהען צו יוכבדן ווייל ס'קען איהם פון דעם אַרויסקומען די גרעסטע רעה. איך בין זיכער אין יונתניען, אַז ער וועט ממלא זיין מיין בקשה מיט גרויס שכל, און איך וועל מיין פערלאַנג אויספיהרען.

— רעד דו, שרה, און האָב גליק! און הלואי זאָל איך ניט דארפן זאָגען: וואויל איז דעם מגבשען, וואָס לאַזט זיך ניט פיהרען פון זיין ווייבס עצה!

7

פיעל נעכט נאָכאַנאַנד האָט רחל אויף איהר געלעגער גענוכט צו פערענטפערען די פראַגע: וואָס זענען דאָס אין איהר פאַר אַזעלכע פער- באַרגענע געפיהלען זינט זי האָט דערקענט דאָוידזאָהנען? פאַרוואָס ווערט זי דאָס אַזוי רויט אין געזיכט יעדעס מאָל, ווען זי זעהט איהם? וואָס איז מיט איהר און וואָס איז איהר פאַרלאַנג? אַזאַ מענש ווי דאָוידזאָהן, וועלכער דענקט אַנדערש ווי די אַרטיגע יודען און געהט אין אַנדערע דרכים, איז דאָך פערהאַסט ביי זיי און ביי איהרע עלטערען, און זי, ווי אַלע יודישע מיידלעך, געהערט דאָך מיט איהר האַרץ און איהר נשמה צו איהר פאַטער, און ער קען איהר פערקנסן צו וועמען ער וויל, טאָ וואָס קען זי שוין אויפטהון, אַז זי וועט איהם ניט הערען, און וואו וועט זי דאָס נעהמען די קראַפט אויסצוקלייבען דעם, וועמען ער וויל ניט? די דאָזיגע געדאַנקען האָט ביי איהר אַוועקגערויבט איהר רוה און האַבען איהר אַזוי גייסטיג צוגעזיריקט, דאָס זי איז שיער ניט קראַנק געוואָרען, אָבער די רעד, וועלכע זי האָט געהערט פון שמעוניען און וועלכע זי האָט די טעג אַליין געלייענט אין בימער, אַז עלטערען האַבען קיין רעכט

ניט צו געוועלטליגען איבער קינדער און חתונה מאַכען זיי מיט גוואַלד, און אז יעדערער קען זיך אויסדערוועהלען זיין פאַר לויט זיין פערלאַנג, האָבען אין איהר דערוועקט גאַנץ נייע מחשבות, און אויף איהר געלעגער שמיני-עצרת ביי נאכט האָט זי זיך געפרובט פונאַנדערקלייבען אין איהרע פאַרבאַרגענע געפיהלען, און דעם מאָל האָט זי שוין דערגאַנגען וואָס מיט איהר איז — זי ליעבט! זי ליעבט „זייהם“.. און איהר ליבע איז אַ ריינע, זי ליעבט איהם פאַר זיין ערדלעך גייסט, פאַר זיין בילדונג און וויסען, זי ליעבט איהם ווייל... איהר האַרץ ציהט צו איהם, און ווער וועט זיך דאָס פעהאַלטען מיט פעראַכטונג צו איהר און צו די דאָזיגע הייליגע געפיהלען? די דאָזיגע געדאַנקען האָבען איהר בערוהיגט און לייכטער גע- מאַכט אויפן האַרצען, און אין דער פרייה אז זי איז אויפגעשטאַנען, האָט זיך פאַרקעמט און אויסגעפוטצט יום-טוב/דיג, איז זי ביי זיך געוואָרען מונטערער און פעהליכער, און פעסט איז זי געוואָרען אין איהר האָפנונג, אַז איר פערלאַנג וועט מיט דער צייט דערפיהלט ווערען.

שרה האָט זיך דערפעהט זעהנדיג איהר רחל'ען אַן אויסגעפוטצטע מיט אַ לייכטענדיגען פנים, נאָכדעם ווי זי איז אַ לאַנגע צייט אַבגעלעגען אַ פאַרטרויערטע און אַ פאַרצאָגטע אין איהר צימער. זי האָט ביי זיך אַ קלער געטהון: סוף-סוף איז רחל געקומען צום שכל און האָט פאַרשטאַנען, אַז נאָר צוליעב איר טובה וועגען ווילען דער טאַטע מיט דער מאַמען זי פערקנסן מיט פרצים זעהן, און האָט געקראָגען חרטה. הלואי וואָלט זיך אַזוי שמען בעטראַכט און אונז געהערט, וואָלט ער געווען גליקליך.

אַז אפרים איז געקומען פון שול און האָט געזעהען זיין טאַכטער אַ מונטערע און אַ פעהליכע: האָט ער זיך אויך דערפעהט אין האַרצען. נאָך מיטאַג איז רחל אַריין אין איהר צימער און האָט זיך אַוועק-געזעצט ביים טיש און האָט גענומען ליענען אַ בוך, ווי איהר שטייגער. ערשט שמען איז אַריין און האָט צו איהר געזאָגט:

— רחל! איך געה צו דאָוידזאָהנען. אפשר דאַרפסט-דו וואָס צו איהם; זאָג מיר.

— דו ביסט אַ גוטער בחור, מיין ברודער, דו ביסט געגרייט צו טהון מיין ווילען, נאָך איידער איך פערלאַנג דאָס פון דיר. וואָרט אַ זיילע. אַט תיכף ענדיג איך ליענען דאָס בוך „קראַפט און מאַטעריע“ פון ביכנערען. דו וועסט איהם אַבגעבען דאָוידזאָהנען מיט גרויס דאַנק, און זאָלסט ביי איהם געהמען פאַר מיר... אָבער צוליעב וואָס זאָל איך דאָס דיר אומזיסט בעמיהען? מאָרגען קלייבען מיר זיך דאָן צונויף ביי

יוכבדן, ווי מיהאָ אָפּגערעדט; דאָרט וועל איך מיך מיט איהם זעהען. און וועל איהם בעטען, ער זאָל מיר ערקלערען דאָס, וואָס מיר קומט אויס שווערליך אין דעם בוך, און ער זאָל מיר געבען צום ליענען אַנאָדער בוך, וועלכען ער וועט געפינען פאַר גלייך. און פאַרוואָס געהסט דו דאָס שמען צו איהם היינט, אויב מאָרגען וועלען מיר זיך אַלע זעהען? — היינט קלייבען זיך ביי איהם צונויף אייניגע יונגע לייט פון זיינע נאָהענטע בעקאנטע, און איך אויך. מיר האָבען מיט איהם אַ שמועס. אויסער דעם וועלען מיר דאָרט מקבל זיין אַ חשובין גאַסט, וואָס איז צו איהם געקומען, זיינער אַ געוועזענער חבר, מיט וועלכען ער האָט אַמאָל געלערענט אין ראַבינער-שול. צוזאַמען וועלען מיר זיך דורכרעדען, און נאָכדעם, אויב זיי וועלען מסכים זיין, וועלען מיר געהען אינאיינעם אין שול צו הקפות.

— ווי גליקליך זייט איהר, איהר יונגע בחורים—האָט זיך אָפּגע-רופען רחל מיט קנאה — אַז איך וואָלט געווען אַ בחור, וואָלט איך איצטער..

— אַנשטאַט דעם ערוואָרט דאָך זיך אָפּער פיעל גליק מאָרגען, — האָט שמען געענטפערט, אַריינקוקענדיג זיך טיעף אין זיין שוועסטערס געזיכט מיט אַ שמייכל.

— אַוועק, דו שטיפער! — האָט רחל אַ זאָג געטהון, רויט ווערענדיג דערביי אין געזיכט.

ווי שמען איז אַוועק, האָט זיך רחל אַריינגעלעגט אין בעט מיט איהר בוך אין האַנד. איהרע אויגען זענען אין בוך, און איהר האַרץ איז ביי איהר געליעבטען. זי נעהמט דערוועקען אין איהר זכרון דאָס, וואָס זי האָט איבערגעלעבט און איבערגעטראַכט זינט זי מיט דאָוידזאָהנען האָבען זיך דעם ערשטען מאָל בעגעגענט. זי נעהמט זיך פאַרשטעלען דעם גרויסן נחת-רוח, וועלכען זי וועט האָבען מאָרגען, בעת זיי וועלען ביידע זיטצען ביי יוכבדן, און האָפט אויף גוטס און אויף גליק. פאַרטאָג האָט זיך איהר געהלומט: ערשט זי שוועבט ווי אַ טויב איבער בערג און אָפּ-גרונדען, און זי געהט אַראָפּ און בלייבט רוהען אין אַ שענעם גאַרטען אויף אַ בייט פון אַלערליי בשמים, אַרומגעצוימט מיט רוזען. אַרויסגע-הענדיג היינט אויפן גאַס איז איהר פערבייגעגאַנגען אַן אַלטע גויה און טראָגט אויף איהרע פלייצעט פולע קריג מיט וואַסער. דאָס אַלץ זענען ביי איר געווען גוטע סימנים אויף גליקליכע, פּרעהליכע צייטען. זענענדיג אַזוי פאַרטיעפט אין איהרע פאַנטאַזיעט ערשט ס'איז אַריין יוכבד'ס משרת.

וההאָט איהר איבערגעגעבען אַ פּערהתּמִטען בריעף און איז אַרויסגעגאַנגען...

רהל האָט געעפּענט דעם בריעף גון האָט אין איהם איבערגע-לייענט:

„אין מיין מוטערס נאָמען שרייב איך דיר, טהייערע רחל. מיין מוטער טהוט זייער לייד, וואָס די פּערוויילונג, וועלכע דו האָסט בע-שטימט אויף מאַרגען, קען ניט זיין אין איהר וואוינונג לויט דיין פּער-לאַנג. דו ווייסט דאָך, ווי ווייט זי האַלט דיך טהייער, און ווי זי איז תמיד געגרייט צו טהון דיין ווילען. אָבער היינטיגען מאָל האָט זיך פּלוצים געמאַכט אַ סיבה, וואָס דערלאָזט איהר דאָס ניט, און דו וועסט איהר אַזוי גוט זיין מוחל זיין. דאָס שרייבט דיר מיין מוטער. איך פון מיין זייט וועל אויף דעם עפיס מוסיף זיין און וועל דיר ענטפּלעקען אַ סוד. דאָס האָט אָנגעמאַכט דיין פּאָטער. ווי דו ווייסט, איז ער דאָך שוין לאַנג אויף אונז אויפגעבראַכט, ער האָט נאָר ביז אַהער ניט גע-וואַלט אַרויסווייזען זיין שנאה פאַר לייט. איצטער, נאָך דעם, ווי ער האָט זיך צווערטעלט מיט שמעונען, איז ער זעהר אין פּעס, און ער וויל אַוועקשטעלען אַניאַיזערנע וואַנד צווישען איך מיט אונז. ביז וואָ-נען וואָס-ווען זאָל דאָס ביי דיר זיין אַ סוד... און איך, ווי כּיפּין דיין פּריינדין, אַזוי וועל איך פּערבלייבען שטענדיג, און קיין אַיזערנע וואַנד וועט אונז ניט פּונאַנדערשיידען. דיין פּריינדין דינה.“

דער בריעף האָט רחלען זעהר אויפגערעגט. זי איז אויפגעשפרונג-גען פון ייהר אָרט און האָט ביטער און מיט צאָרען אויסגעשריען:
— וועה, איהר עלטערען! אַיינשמידען דעם גייסט פון אַייערע קינדער מיט גוואַלד ווילט איהר — דאָס וועט זיך איך אָבער ניט אַייגעבען!

ז.

ס'איז אַ פינסטערע נאַכט. עס זענען צעשפּרייט שטערען איבער'ן הימעל, אָבער די לבנה בעווייזט זיך מיט זיי ניט. אויפגעקאָרטשעט איז איהר פנים, זי איז ווי אַ מבושע און בעדאָלט זיך. אָבער קיינער אינ-טערעסירט זיך היינט זיט מיט דער ליכט פון דער נאַכט — יודען האָבען גענוג ליכטיגקייט פון שמחת-תורה. די מאַסע איז לעבעדיג, לוסטיג און

די שטאָדט קאָכט. אין די גאסען איז ששון-ושמחה. מ'פיהרט גבאים אין שול אריין מיט ליכט און מיט פאקלען און מיט גרויס פריין רחל, וועלכע איז געווען אויפגערעגט פון דינהיס בריעף, איז גע-זעסען אין איהר צימער אַן אומעטיגע. פאַרנאָכט איז זי אַרויס שפאַציע-רען אין גאַס. זי איז אַזוי אַרומגעגאַנגען און געבלאָנדזשעט אין די גאַסען איינע אַליין און טרויעריג, ניט וויסענדיג וואוהין זי געהט. זי איז אַריין אין אַ גאַס, ערשט אַ מאַסע יודען געהען און זינגען און ליאַריע-מען און פילדערען. רחל איז אַריינגעשלעפט געוואָרען אין געזעמעל, און דער שטרעם האָט איהר מיט זיך פערטראָגען ביז צו דער גרויסער שול. די שול איז, ווי אַלע יאָר אום שמחת-תורה, געווען אָנגעפאַקט מיט מאַנסביל און ווייבער, יונגלאַך און מיידלאַך, בחורים און פריילינגס. דער עולם איז געגאַנגען „הקפות“, פאַראויס דער חוץ, און פון הינטען די גאַנצע קליינוואַרג. די אַרומיגע האָבען זיך געשפאַרט און געשטויסען, יעדערער האָט געוואָלט כאַפען אַ ספר-תורה און געבען איהר אַ קוש. רחל האָט זיך אויך געשטופט, האָט אָנגעכאַפט אַ ספר-תורה און האָט איהר מיט גרויס געפיהל גענומען קושען, און ניט ווילענדיג האָבען די קושען בעריהרט אויך די האַנד פון דעם, וואָס טראָגט די ספר-תורה... זי קושט אַזוי, ערשט אַ ווייכע און אַ זיסע שטימע רופט איהר בייים נאָמען. רחל האָט דערהערט און האָט זיך אַ טרייסעל געטהון, ווי איי-גער וואָס כאַפט זיך אויף פון שלאָף. זי האָט דערוועהן ערשט פאַר איר שטעהט דאָוידזאָהן און דאַלט אין האַנד די ספר-תורה. איין מינוט זע-גען זיי ביידע געבליעבען שטעהען ווי פערגליווערט, אָהן ווערטער האָבען זיך אין זייערע הערצער אויפגעפלאַקערט די ליעבעס-געפיהלען. אין מי-טען האָט זיי דער המון אָבגעשטויסען אַהינטער, און די ליעבענדע האָ-בען זיך צושיידט.

ס'איז שוין אַנאַלטער מנהג אין כסלונעווקע, אַז שמחת-תורה ביי גאַכט צו הקפות קומט גאַנץ שטאַדט, אַרים און רייך, אין דער גרויסער שול. בשעת דאָוידזאָהן מיט זיין קאַמפאַניע זענען אַריין אין שול, האָ-בען זיך דאָרט געפונען מענשען פון זיינע בעקאַנטע, וואָס זייערע קינדער לערנען זיך אין זיין שול, וועלכע האָבען איהם אַרויפגעפיהרט און אַוועקגעזעצט אויבענאָן נעבען ארון-קדש, און האָבען איהם מכבד גע-ווען מיט אַ הקפה.

דאָוידזאָהן איז אַוועק און האָט זיך אַוועקגעזעצט איינזאַם אין אַ ווינקעל שול, אויפגערעגט און דערוואַרימט פון רחליס קוש. ער זיטצט

און טראכט וועגען איהר און צוויי טראָפּענס טרעהרען, טרעהרען פון פרייד און גליק, האָבען אָפּגעלאָנצט ווי בריליאַנטען אין זיינע אויגען. דער אַרומיגער געזאַנג האָט בעוועגט דאָוידזאָהנען אויפצושטעהן פון אָרט. ער איז צוגעגאַנגען צום ארון-קדש. די הקפות האָבען זיך שוין געענדיגט. די עלטסטע חשוב'ע לייט פון דער קהילה טאַנצען אַ קאַראַ-האַד מיט די ספר-תורות אין די הענד, נאָך זיי טאַנצען און זינגען זינגע בחורים, און די אַרומיגע, קליינע און גרויסע, פאַטשען מיט די הענד. אויך שמען און זיינע פריינד שטעהען דאָרטען און קוקען זיך איין ווי דער עולם מאַכט זיך לוסטיג. רחל געפינט זיך אויך דאָרט און רעדט מיטן גאַסט, שמעונים חבר, און ווייזט בשעת מעשה אויס זעהר שען. דאָוידזאָהן האָט איהר דערזעהען און האָט אַזש אָנגעקוואַלען. ער איז צו איהר צוגעגאַנגען, געגריט זיך מיט איהר און געזאָגט:

— מיך פרעהט זעהר צו זעהען אייך דאָ שטעהענדיג געראָם. איך האָב געזעהען די ענגשאַפט מיט די שטופעניש הינטער דער בימה, ווי איינער דעם אַנדערען האָט געשטויסען מיט די זייטען און מיט די פלייצעס. האָט אייך גאַרנישט פאַטירט?

— גאַרנישט!— האָט געענטפערט רחל בעשיידען— איך דאַנק אייך, מיין הער, פאַרוואָס איהר בעקימערט זיך אַזוי וועגען מיר.

— איך וואונדער מיך— האָט געזאָגט דאָוידזאָהן— אייער ברודער שמעון האָט דאָך געוואוסט, אַז איהר געהט צו הקפות אין שול, סאָ חאָרום האָט ער אייך געלאָזען אליין, און איז געקומען מיט מיר?

— שמעון האָט ניט געוואוסט, און היינט איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס איך בין אַהער אַריין. איך האָב אָבער קיין חרטה ניט, וואָס איך בין געקומען, — האָט געזאָגט רחל און האָט זיך פערשעמט, וואָס עס האָט איהר צוגעגעבען אַ בעזונדער חן.

דאָוידזאָהן איז געשטאַנען זעהר אויפגערעגט, בעמיהענדיג זיך פּינשטילען זיינע געפיהלען, כדי זיין ליעבע זאָל זיך ניט אַרויסווייזען דאָ פאַר אַלעמען אין די אויגען.

— איך בין אַריין און האָב געזעהען דאָס, וואָס איך האָב שוין גאַנג ניט געהערט— יודען פרעהען זיך!... האָט רחל פערענדיגט איהרע רעד.

— און איך לעג צו דעם צו— האָט געזאָגט דער גאַסט— ווי יודען טאַנצען און מאַכען זיך נאַריש ווי שכור'ע!

— ריכטיג האָסטו געזאָגט— האָט זיך דאָוידזאָהן אָפּגערופען צו

עלמערען און קינדער

זיין חבר—ווי שכור'ע, אָבער ניט שכור'ע. אָט די יודען, וואָס זענען זיך משמח, וואָס שפּרינגען און טאַנצען, קען איך גאַנץ גוט. דאָס רוב פון זיי זענען אַרימע לייט, זייער ברויט קומט זיי אָן גאַנץ שווער, קיין וויין און קיין ביער טרינקען זיי ניט; זיי זענען שכור, אָבער ניט פון וויין, די תורה מאַכט זיי שכור, און זי איז זייער פרייד. ווי שטאַרק זיי לייעפען איהר! זעהט גאָר די פייער-פּונקען אין זייערע אויגען, זעהט גאָר זייער בעגייסטערונג, זייער התלהבות!

פלוצים האָט איינער פון דאָוידזאָהנס בעקאַנטע איהם אַ כאַפּ גע-טהון פאַרין פּאָלע און האָט איהם גאָך זיך אַריינגעשלעפט אין קאַראַ-האַד, אויסשרייענדיג דערביי: קום, מיין פריינד! לאַמיר טאַנצען! צו זיי האָבען זיך באַהעפט גאָך פרעהליכע יודען, איינער האָט אַרויפגעלעגט די האַנד אויף דעם אַנדערענס אַקסעל, און מהאַט זיך גענומען דרעהען אין קאַרעהאַד און זינגענדיג דערביי:

„נגיל וְקָלִישׁ בְּזֹאת הַתּוֹרָה

כִּי הָיָא לָנוּ עוֹ וְאוֹרָה.

הַתּוֹרָה הָיָא עִין חַיִּים.

כִּי עָמָה מְקוֹר חַיִּים.”

און אַנטקעגען זיי האָט זיך אַנאַלטער יוד געטאַנצט פאַר זיך איי-נער אליין. די פּאָלעס פון זיין קאַפּאַטע זענען פּערוואַרפען אויף זיינע פלייצעס, און ער שפּרינגט זיך, און ווי אַ בת-קול ברומט ער זיך דער-ביי אונטער און זאָגט:

— וואויל איז אייך, יודען! וואויל איז אייך, יודען! וואויל איז אייך, יודען! וואויל איז אייך, יודען! וואויל איז אייך!

ה.

וועה איז צו די עלמערען און וועה איז צו די קינדער

דאָוידזאָהן און זיין גאַסט, יעקב גופך, זענען געווען חברים אין ראַבינער-שול. פון דער ערשטער מינוט אָן, וואָס זיי האָבען זיך איינער מיט דעם אַנדערען דערקענט, זענען זיי צווישען זיך געוואָרען גוטע פריינד. זיי האָבען זיך געטהיילט מיט דעם גראַשען, און איינער דעם צווייטען האָט געהאַלפּען אין דער נויט. ביידע זענען זיי געווען גלייך

געבילדעט און ענטוויקעלט, גלייך בעגאבט און פעהיג; ביידע זענען זיי געווען גוטע און פריינדליכע מענשען. און דאָך איז געווען צווישען זיי אַן אונטערשייד. דאָוידזאָהן האָט ליעב געהאַט צו טהון גוטס צוליעב דאָס גוטס אַליין, ווייל דאָס איז אַ שענע זאַך, און פּערדיענט מיטאַל עס טהון; און יעקב נופך וויל, אַז פון דער גוטס, וואָס ער טהוט, זאָל איהם אַליין, אגב, אויך אַרויסקומען אַ שטיקעל טובה. דאָוידזאָהן יאָגט זיך נישט נאָך גרויסע זאַכען, ער איז אַנענו, און אַלע מענשען זענען ביי איהם גלייך, רייך און אַרים, און יעקב נופך וויל אַלץ זיין צווישען גרויסע, רייבען זיך אָן רייכע, און זיין מיט זיי אַ מחותן. און פונדעסט-וועגען, ווי פּערשיידען זיי זענען געווען אין זייערע כאַראַקטערען, זענען זיי איינער מיט דעם צווייטען געבליעבען אויפגעבונדען אפילו נאָך דעם, אַז זיי זענען שוין אַרויס פון ראַבינער-שול און זענען לעהרער געוואָרען אין קרוינישע שולען—דאָוידזאָהן אין פּסלונעווקע, און יעקב נופך אין אַנ-אַנדער שטאָדט. זיי פלעגען תמיד שרייבען בריעף איינער צום צווייטען, און איצטער איז נופך אַראָבגעפאָהרען זעהען זיך מיט דאָוידזאָהנען און זיך דורכרעדען מיט איהם.

ס'איז אַריבער דער יום-טוב און ס'זענען אָנגעשטאַנען די וואָכע-דיגע טעג. יעקב נופך איז נאָך נישט אָבגעפאָהרען. אין אַ געוויסען פאַר-נאַכט איז ער געזעסען ביי דאָוידזאָהנען אין צימער, איטליכער ביי אַ גלאַז טיי און מיט אַ פאַפּיראַס אין מויל, און האָבען זיך געשמעסט.

— יאָ, מיין פריינד—האַט זיך אָבגערופען נופך—צוריק אויף מיין אָרט פאָהר איך שוין נישט. איך וויל אָנקומען אין אַניווערזיטעט לערנען זיך. אַזוי האָב איך בעשלאָסען.

— און איך זאָג דיר נאָך אַמאָל, אַז מיר געפעהלט דיין בעשלוס נישט—האַט איהם געענטפערט דאָוידזאָהן—; געדענק נאָר, יעקב. אַנ-אַרימער און אַנעלענדער ביסטו געווען ווי איך און ווי נאָך פיעל פון אַונזערע חברים. די ראַבינער-שול האָט דיך אויפגענומען און האָט דיך דערצויעגן פאָטערליך, געגעבען דיר עסען און טרינקען, און אַלע דייע בעדערפענישען האָסטו בעקומען פון די אַרימסטע פון אַונזער פאָלק, דורך זייער האַרעוואַניע און שווערער פּראַצע, נאָר כדי דו זאָלסט זיך פריהער אַליין לערנען און זאָלסט דערנאָך לערנען מיט זייערע קינדער. און איצטער נעהמסטו מיט אַמאָל און ווילסט זיי אַוועקוואַרפען. וואָס אייז?—דיר ווילט זיך זיין אַ דאָקטאָר צי אַ יוריסט, כדי צו פּערדינען געלד און צו לעבען אַ גוטען טאַג.

עלטערען און סינדער

— דו מיינסט אפילו גוט, אָבער רעדען רעדסטו ניט ריכטיג—
האַט איהם נופך געענטפערט.— אָט אזוי איז שוין דיין שטייגער פון דער
יוגענד אָן צו בעטראַכטען די וועלט, נאָר ווי זי קומט ביי דיר אויס
לויט דיין פאַנטאַזיע. דו אורטהיילסט וועגען דעם ענין ווי ער דאַרף
זיין, און ניט ווי ער איז באמת. אין אמת'ן האָט דאָך אונזער פּאָלק
ניט גערען ניט די צוויי ראַבינער=שולען און ניט אונזערע קלענערע
שולען און ניט אונז לעהרער. ניט זיי האָבען דאָך געגרינדעט די דאָזיגע
שולען און ניט זיי זענען אויף זיי די בעלי=בתיים. מיזאָגט זיי: גיט
געלד— גיעבען זיי, די הערשאַפט געהערט דאָך אָבער אַ פרעמדען, ער
געוועלטיגט איבער זיי און טהוט מיט זיי וואָס ער וויל. יודען שטאַלצייג
רען מיט איהם, און ער פון די יודישע לעהרער חווק'ט אָב. אונזערע
שולען האָבען קיין ווערטה ניט; ניט דער יודישער גייסט און ניט די
יודישע אָרדענונג הערשט אין זיי!

— דעריבער— האָט זיך אָנגערופען דאָוידזאָהן מיט גרויס גע-
פיהל— דאַרפען מיר, די פּיאַנערען פון בילדונג, וועקען אונזער פּאָלק, און
רעדען צו איהם נאָכאַנאַנד, אָהן אַניאויפהער, אויפוויזען איהם, אַז ס'איז
געקומען די צייט צופּעראינטערעסירען זיך מיט דער צוקונפט פון די קינדער
צו ערציהען זיי אין דעם גייסט זון דער גייער צייט און פון נייעם דור,
און פּערהאַלטען זיך צו די שולען מיט גרויס אויפּמערקזאַמקייט. צוריק
צו דיין אַרבעט, יעקב! פּאָהר אַ היים, און לאָז ניט דיין אָרט...
ווי דאָוידזאָהן האָט געענדיגט רעדען, האָבען זיך דערהערט טריט.
אין צימער איז אַריין יונתן מיט אַ פּערדאגה'טען פנים.

— איך זעה, מיין פריינד, אַז איהר זייט עפּיס פּערזאָרגט— האָט זיך
צו איהם דאָוידזאָהן אָנגערופען — זאָגט שוין מיר, וואָס איז דאָס מיט
אַיך?

— שמעון איז ניטאָ!... ער איז אַנטלאָפּען!— האָט געענטפערט יונתן
פּערטרויערט...

— ווי אזוי איז דאָס צו דעם געקומען?
— אָנגעהויבען האָט זיך עס פון די ישיבה=בחורים. אין שטאָדט
איז אַרויס אַ קלאַנג, אַז עס זענען דאָ צווישען זיי אויסגעטהאַנענע פון
לערנען, וואָס זיטצען אָב גאַנצע טעג אין דער ווייבערשער שיל און
שפּיעלען אין קאַרטען. מ'האַט די זאַך אויסגעפאַרשט און עס האָט זיך
דערגאַנגען, אַז דאָס איז אַ קאָמפּאַניע ליידאַקעס, אָהן אַ פּונק אמונה,
לאַכען אָב פון יודישקייט און זענען מחלל שבת. זיי האָבען נאָך אויך

אראָבגעפיהרט פון וועג אַנדערע אָרטיגע יונגע לייט. די גאַנצע שטאָדט קאָכט מיט דעם און דער צאָרען איז זעהר גרויס. די חסידים בעשולדיג גען די ליטוואַקעס, וועלכע גלויבען ניט אין גוטע-יודען, און זאָגען, אז פון זיי האָבען זיך דאָס די יונגע לייט אָבגעלערענט זייערע שלעכטע מעשים. די שטאָדטיגע מלמדים וואַרפען אַלץ אַרויף אויף די ליטווישע מלמדים, און זיי האָבען דאָס זייערע תלמידים איבערגעפיהרט, לערנענדיג מיט זיי תנ"ך מיטן "ביאור" מיט "לשון" און נאַרישע מליצות, וואָס דערלאָזען זיי ניט פרום צו זיין. און אפרים האָט דעהערט, דאָס וואָס עס טהוט זיך אין שטאָדט, און ווי די עלטערען זענען אויפגעבראַכט אויף זייערע צולאָזענע קינדער, האָט ער אויסגעלאָזען זיין גאַנצען פעס צו שמענען און האָט איהם געפרובט שלאָגען. האָט גענומען שמען און איז פון איהם אַנטלאָפּען.

— די קינדער האָבען זיי טאַקי פּערזינדיגט— האָט זיך דאָוידזאָהן אָבגערופען גאַנץ צוקאָכט— אָבער שולדיג זענען זייערע עלטערען, וואָס האָבען ניט געזאָרגט צו ערציהען זיי ווי געהעריג איז אין תורה און דרך-אָרץ, און צו פּעראַייניגען אין זיי די תורה מיט דער בילדונג נאָך אין דער קינדהייט. און זיי ווערען גרעסער און דערשמעקען פון דער-ווייטענס דעם ריח פּוּנים-עץ-הדעת, וועלכען זייערע טאַטעס האָבען אַרומגעצוימט מיט ברענענדיגע שלאָנגען, מיטן העלישען פּייער פון גיהנום און מיט מלאכי-חבלה, ווערען זיי אונרוהיג אין זייער נשמה אין הערען אויף צו גלויבען. די טאַטעס זינדיגען געגען זייערע קינדער און זענען נאָך אויף זיי אין פעס. די קינדער ליידען נאָר צוליבע זייערע עלטערען!

— און זיי בעשולדיגען נאָך אַנדערע!— האָט געזאָגט יונתן— אויף צונו איז מען אויך אין פעס, און מען פּעראַכט אונזער נאָמען.
— אָט, פּאָלג מיך, לאָז זיי!— האָט זיך אָבגערופען נופך, אָננעה-מענדיג זיין פּריינד פּאַרן האַנד— לאָז זיי; לאָמיר אַרײַן אין אונזווערוי-טעט, דאָרטען וועלען מיר זיך בילדען ביי די גוים, און אונז וועט זיין גוט.

— ניין, מיין פּריינד!— האָט איהם דאָוידזאָהן, געענטפּערט אויפ-הייבענדיג זיך פון זיין אָרט— געהען פיטערען זיך אין פרעמדע פעלדער בשעת דאָס אייגענע פּאָלק וואַרט אויף דער הילף פון זיינע קינדער, — דאָס איז אַ גרויסער פּערברעכען. איך וועל שטעהן אויף מיין פּאַסטען, וועל רעדען צום פּאָלק, מתרה זיין איהם און זאָגען: ס'איז צייט צו בויען

יודישע ערציהונגס-אָנשטאַלטען! קומט און בוים איהר זיי, דאָן וועט
 אין זיי הערשען אַ גייסט פון וויסענשאַפט און יראת-שמים, אין די
 בעלי-בתים וועט איהר זיין. דאַמאַלסט וועלען אַלע אייערע קינדער זיין
 קינדער צו זייער פאַלק, געלערענטע אין תורה און אין חכמה, און
 שלום וועט זיין צווישען אייך. טאַמער ווילט איהר ניט און געהאַרנט
 ניט—וועט איהר האַבען אַ ביטערע צוטה, און איהר וועט שפּעטער שטאַרק
 הרטה האַבען! ...

מ.

אַן אומעטיגער און אַ צעטראַגענער איז אַרומגעגאַנגען אפּרײַם איבער
 זיין צימער אין איינעם פון די הערבסט-טעג. דער טאָג איז געווען אַ
 קאַלטער און אַ וואַלקענדיגער. אַ וויילע האָט ער זיך אָפּגעשטעלט און
 גענומען גרייזלען זיין באַרד, אַרייבלעגענדיג איהר מינוטענווייז אין זיין מויל
 פון פערטראַכטייט, און אין אַ וויילע אַרום איז ער צוגעלאָפּען צום
 פענסטער און האָט אַרויסגעקוקט מיט אונגעדולד אויפן גאַס. ער האָט
 זיך אויף יעדען פון ווייטען אַיינגעקוקט, און זעהענדיג אַז ער האָט אַ
 טעות געהאַט, און אַז דאָס איז ניט דער, וועמען ער דאַרף, האָט ער
 פון פעט אַ טופּע געטהון מיט די פיס, און איז אַריבער אין דעם אַנדער
 זייט צימער. באַלד איז ער אָבער ווידער צוגעפּלויגען צום פענסטער.
 האָט אַרויסגעקוקט מיט האַרץ-קלאַפּעניש און מיט שמאַכטענדיגע אויגען.
 צו זיין בעדויערען האָט ער אויך דעם מאָל אַ טעות געהאַט. אַזוי איז
 אפּרײַם אומגעגאַנגען אין שטוב הין און צוריק, ביז ער האָט זעהערט
 טריט אין פירהויז. באַלד האָט זיך געעפּענט די טיהר.
 — בעל-הבית! בעל-הבית! — האָט זיך פּונאָדערגעשריען אַ
 פּרוי, וועלכע האָט זיך אַוועקגעשטעלט איז טיהר און האָט אַריינגעשטעקט
 דעם קאַפּ אין צימער.
 — געה צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! — האָט זיך אויף איהר אפּרײַם
 אָנגעביזערט, דערווענדיג, אַז זיין האַפּנונג האָט איהם ווידער אָפּגע-
 נאַרט—איך האָב דיר וויפּיעל מאָל פּערזאָגט, דו נאַרישע יודענע איינע,
 אַז דו זאָלסט ניט אַרײַן צו מיר אין צימער מיט אַ ליאַרים. צו אַלדי
 שוואַרץ יאָהר, דו נאַרישע דיענסט!
 די דיענסט האָט זיך געמאַכט ניט הערענדיג, האָט אויסגעטויצט

דעם נאָז און איז אַרויסגעגאַנגען, און אפרים געהט נאָך אַלץ אום זעהר צעטראַגען, ער קוקט און הערט זיך צו מיט גרויס אונגעדולד. מיט אַמאָל האָט זיך ווידער געעפענט די טיהר.

— שרה??!

— וועה איז מיר, אפרים! — האָט שרה אויסגעשריען אויפֿן קול אַרײַנגעהענדיג — וועה איז מיר, וואָס פֿאַר אַ ביטערען מזל איך האָב דאָס אויף דער וועלט! וועניג איז מיר מיין אַרבעט אין דער היים. אָהן מיר גיט דאָך קיינער נישט אַ ריהר מיט אַ פינגער עפעס צו טהון און קיינער הייבט זיך נישט אויף פֿון אַרט ערגעץ צו געהען! וועניג איז פֿאַר מיר, וואָס איך דאַרף אייך אלעמען טראָגען אויף מיין קאַרק, וועה איז מיר, און בין אַ גאַנצען טאָג אַיינגעשפּאַנט ווי אַנאָקס אין דער סאָכע, דאַרף איך זיך נאָך, אַנאָמגליקליכע, אַרומשלעפען אין אַזאַ רגענדיגען טאָג, ווען מ׳זעהט אין גאַס נישט אפילו קיין משוגענעם הונד! מסתמא איז אויף מיר אַזוי גנור געוואָרען, און בין געבאַרען געוואָרען אין אַזאַ שלעכטען מזל... גערעכט ביסטו, גאָט און זיין משפט איז גערעכט! אין אַזאַ שניי האָב איך געמוזט געהען צו בנימינען, וועלכער וואוינט אַניעק וועלט, אַזש ביי דעם נייעם שעכטהויז... גיעב כאָטש אַ קוק, ווי מײנע שין זענען פֿול שניי און ווי עס קוקען אויף מיר אויס מײנע בגדים!

— וואָס האָט דיר געזאָגט בנימין? — האָט איר אפרים געפרעגט מיט אונגעדולד — ס׳איז ריכטיג, אַז ער האָט איהם בעגעגעבט אין וועג?

— ווינד און וועה איז מיין מאַמע, וואָס האָט מיך געבוירען! — האָט שרה ווידער גענומען שרייען — וועניג זענען פֿאַר מיר מײנע אַלטע צרות, האָט נאָך גאָט אויף מיר אָנגעשיקט נייע צרות! אויב נישט היינט, וועל איך פֿון מײנע צרות מאַרגען האָבען אַ פֿלוצלונגען טויט... איך קען שוין מעהר נישט אריבערטראָגען!

— וואָס האָט דיר געזאָגט בנימין? — האָט איר אפרים אַ צווייטען

מאָל געפרעגט.

— איך קען שוין נישט אויסהאַלטען! — האָט שרה אויסגעשריען אויפֿן קול און האָט אַ ביטערען זיפֿץ געטהון — וועה איז מיר, וויפיעל צרות איך האָב דאָס!... דו, אפרים, האָסט דאָס אַלץ אָנגעמאַכט, דו, דו, נאָר דו! און איך, נאַרישע פֿרוי, הער נאָך וואָס דו זאָגט, און געה וואוהין דו שיקסט מיך...

— קומט, געהט אַרויס, זעהט איהם, מ׳האַט איהם שוין געפֿוי-
נען! — האָט זיך פֿלוצים דערהערט אַ ליאַרים פֿון פֿירהויז.

אָרענדיג די ווערטער, זענען שרה מיט אפרימען הענדום=פענדום
אַרויסגעלאָפּען פון שטוב.

— ווי וועה האָט מיר געטהון דאָס האַרץ, אז ער איז אַנטלאָפּען
געוואָרען! — האָט די דיענסט געזאָגט צו די שטוב=מיידלאַך
— וואָס איז דאָס פאַר אַ געשרייז? — האָט שרה געפרעגט ווי אַ
ווי אַ צומישטע.

— ס'האָט זיך אָנגעפונען! ס'האָט זיך אָנגעפונען! — האָט זיך אָב=
גערופּען די דיענסט, דערזעהענדיג די בעל=הבית'טע — און איהר גע=
זיכט האָט געפלאַמט — געפונען, זאָל איך אַזוי געפינען וועמען מיר איז
ליעב! די רגע ברענג איך איהם אַהער.

ווי צוגעשמידטע זענען אפריים מיט שרה'ן געבליעבען שטעהען
אויף זייערע ערטער, דערוואַרטענדיג צו זעהען זייער פערלאָרענעם
זוהן, — און האָבען אַ וואָרט גיט געקענט אויסרעדען פון אויפגע=
לעגטקייט.

— איצטער וועט איהר שוין זעהען, אַז איך זאָג ריכטיג — האָט
די דיענסט גערעדט צו זיך אַליין, צוריקקעהרענדיג זיך אין אַ וויילע
אַרום פון קיך.

רעדענדיג האָט זי אַרויסגענומען פון אונטער דער פאַטשילע
אַ רויטען און אַ געזונדטען האָהן, וועלכער האָט זיך גאַנץ לוסטיג פונאַב=
דערקרעהט, דערזעהענדיג ווי אַלע שטוב=מענשן זענען איהם אַרויס מקבל
פנים זיין.

— אַ רוח אין דיין טאַטענס=טאַטען אַריין! — האָט זיך שרה פון=
נאַנדערגעבייזערט אויף איהר דיענסט! דו וועסט אויסברעכען דעם ברויט,
וואָס דו האָסט ביי מיר געגעסען, פאַסקודסטווע דו איינע! האָסט גיט
געקענט פערשליסען גוט דעם שטייג?... איצטער זעהסטו? איין וויילע
בין איך גיט געווען אין שטוב, און קיין זאַך איז שוין גיט אויף
זיין אָרט!...

אפריים, דערזעהענדיג זיין טעות, האָט זיך דערוויילע אַריינגע=
גנביעט צו זיך צוריק אין צימער, און די גאַנצע צייט, וואָס שרה איז
געשטאַנען און האָט זיך געקריגט מיט דער דיענסט, האָט ער גיט גע=
קענט איינשטיין; איהם האָט זיך שטאַרק געוואָלט הערען, צי עס איז
אמת, אַז בנימין האָט באַגעגענט שמעובען אין וועג. קוים וואָס ער האָט
זיך דערוואַרט צו זעהען זיין פרוי און צו הערען איר תשובה, און איצ=
טער, אַז זי איז שוין געקומען, שטעהט זי און קריעגט זיך צוליעב אַ

הָאָהֵן. וועה, זייבער, זייבער!—הָאָט אפריים צו זיך אַ זאָג געטהון פון פערדרוס, און הָאָט זיך געכאַפּט שטאַרק גרייזלען די באַרד.—אַז איהר זעהן איז ניט געוואָרען הָאָט זי פיעל געוויינט, און איך הָאָב אויסגעווייזען זען ווי אַ האַרט-האַרציגער, און איצטער הָאָט איר די מעשה מיטן הָאָהֵן אַזוי אָנגענומען פאַרן האַרצען, אַז זי הָאָט פּערגעסען אָן איהר זעהן... אַייערע טרעהרען, ווייבער, זענען וואַסער, און אַייערע זיפצען—גאַר=נישט מיט גאַרנישט! וועה, ווייבער! ווייבער!—הָאָט אפריים ווידער אויס=גערופען און הָאָט ווידער גענומען גרייזלען די באַרד נאָך שטאַרקער ווי פריער.

— הָאָסט געזעהען אַ ביטעל, אפריים?—הָאָט שרה געפילדערט אַרײַנגעהענדיג צוריק אין איהר מאַנס צימער—דו הָאָסט געזעהען, וואָס דאָ איז געווען? אַ וויילע בין איך ניט געווען אין שטוב, ערשט עס טהוט זיך שוין מעשים תּעוועים! איצטער וועסטו שוין וויסען מיין פיין און מיין האַרעוואַניע. וועה איז מיר, איך הָאָב דאָך שוין קיין פּח ניט צו ליידען. איך הָאָב נאָך ניט אָפּגערוהט פון מיין ווייטער וועג, ערשט נאָ דיר אַ נייע אָנשיקעניש!...

— וואָס הָאָט פאַרט געזאָגט בנימין?—הָאָט איהר געפּרעגט אפריים, וועלכער הָאָט זיך שוין מעהר ניט געקענט אַיינהאַלטען.
— שטעל דיך פאַר, אַז איך בין געגאַנגען אַזא מהלך בין איך בין געקומען צו בנימינען, וועלכער וואוינט אין אַניעק וועלט—געבען שעכטהיין!

— און וואָס הָאָט ער געזאָגט?
— מײַנערט קיין זאָך ניט. וועה איז מיר? נעכטען איז בנימין צוריקגעקומען פון וועג, און ער הָאָט מיר געשוואָרען ביי גאָט, אַז ער הָאָט שמעונען ניט געזעהען, און אַז ערשט היינט הָאָט ער דערהערט וואָס ס׳הָאָט מיט איהם פאַסירט. גענוג הרפה און פּערדרוס הָאָט ער פון זיין טהייערען איידימל, וואָס הָאָט איהם בענגבעט און איז אַנטלאָ=פען געוואָרען צו זיין יודען... מיין קינד, אונזער שמעון, וועה איז מיר, איז דערוויילע ניטאָ... ווער ווייסט, וואו ער איז איצט, און וואו ער וואָ=געלט אַרום אין אַזא שנייז!... אוי, מיין זעהן! מיין זעהן!

— אוי, דער האָהֵן! דער האָהֵן!—הָאָט איהר אפריים נאָכגעפרומט פון גרויס כּעס.
איך רעד וועגען מיין זעהן, און ער נאָ דיר גאַר, קומט מיטן האָהֵן!—הָאָט זיך שרה פּונאנדערגעבייזערט—ער קען מיר אַלץ ניט מוהל

זיין די מעשה מיטן האָהן. שוין וויפיעל מאָל האָב איך איהם, דאָכט זיך, געזאָגט, אז דער האָהן, דער פרעסער, איז אליין אַראָב אין די יאָנדעס און איז שוואַרץ געוואָרען, און ער האָלט זיך אַליץ ביי זיין זאך, אָט געהם בעסער און לייען מיר נאָך אַמאָל איבער דעם בריעף, וואָס שמעון האָט איבערגעלאָזען פאַר זיין אַנטלויפען, טאַמער וועל איך עפיט פון איהם קענען דערגעהען. נאָר זעה, אפריים, לייען אַקאָרשט ריכטיג, זעטן מיר גוט איבער איטליכעס וואָרט, איך זאָל קענען גוט פערשטעהען. אפריים האָט אַ וויילע אַ קלער געטהון. דערנאָך האָט ער אַרויסגע-
זומען דעם בריעף און האָט איהם איבערגעלייענט. אין בריעף איז אַזוי געשטאַנען:

„צו מיינע טהייערע עלטערען, שלום!

מיט טרעהרען און מיט אַ ציטערענדיגער האַנד האָב איך גענומען די פּעזער צו שרייבען אייך דעם דאָזיגען בריעף, איידער איך געה אַזעק פון אַייער הויז! מיר טהוט זעהר וועהר דאָס האַרץ, וואָס איך דאַרף פּערלאָזען מיין געבורטס-שטאָדט און דאָס הויז פון מיינע עלטערען און אַרומצווואַנגלען ווי אַ פּויגל פון איהר בעסט. איך האָב מיך אָבער אויסגעריכענט און דערזעהען, אז דאָ קען איך גיט פּערבלייבען.

איך קען דעם טאַטען און איך ווייס, אז ער וועט מיך גיט אויפֿ-הערען צו שטראָפען און צו ברענגען מיינע טריט, אויב כּיוועל אָבטרעטען פון זיין וועג כּאָטש מעהר גיט ווי אויף אַ האַר. ער צעהלט מיינע טריט און ווערט אויף מיר אויפגעבראַכט פאַר יעדער קלייניגקייט, און איך גאָט איז מיין עדות, קען מיך גיט פיהרען ווי ער וויל. וואָס זאָל איך טהון, אז איך קען גיט זיטצען אין דער פּינסטערניש, אז איך קען מיך גיט איבערגעבען צום פּאַנאַטיום, אז איך וויל מיך בילדען, און וויל געפינען ריכטיגע ענטפּערט אויף די אַלע פּראַגען, וואָס דערוועקען זיך אין מיר טאָג-טעגליך!״

— וואָרט, אפריים!—האָט זיך אָבגערופען שרה—גייעב מיר צו פּערשטעהען, וואָס מיינט ער דאָ.

— שמעון שרייבט... שמעון זאָגט...—האָט אפריים געפרובט אי-בערזעטצען דעם בריעף, און זעהענדיג, אז איהם קומט דאָס אָן שווער, האָט ער געכאַפט און אַ זאָג געטהון: שמעון שרייבט נאַרישקייט, ער שרייבט, אַז איהם איז גוט צו זיטצען ביי די עלטערען. }
— וועה איז מיר!—האָט שרה געזאָגט מיט אַ קרעכץ.

אפריים האָט ווייטער געלייענט:

— "צי בין איך דען שולדיג, אז די ספרים, וואָס איך האָב גע-
לייענט ביו אַהער, לערנען מיר ניט קיין רעכטס און קלערען מיר ניט
אויף די וועלט? זיי זאָגען, אז נאָר די גויים דאַרפען אלץ וויסען און
אלץ קענען, און די יודען זענען דאָ אויף דער וועלט בלויז מקיים צו
זיין די תרי"ג מצוות... איך האַלט, אז דאָס איז אָבער ניט אזוי. איך
האָב פיינט יענע, וואָס גיעבען זיך אָן פאַר די פיהרער פון פּאָלק און
פערפיהרען איהם אין אַלע פינסטערע וועגען. אפילו ווען דו וועסט מיך
שלאָגען, הרגענען, וועל איך פון מיינע געדאַנקען ניט אָבטרעטען. דו
וועסט מיר נאָר צווינגען צו זיין אַ פאַלשער מענש, צו פערשטעלען זיך,
אַנטהון אויף זיך אַ מאַסקע און ווערען אַ צבויעיאַק. וואָס איז אָבער
דער סוף פון אזאַ מענשען?..."

— גענוג, אפרים! האָט שרה געזאָגט—דו האָסט זיך אזוי פיעל
אַנגעלייענט, אז דו האָסט זיך שוין פערמאַטערט, און מיר האָסטו נאָך
נאָרנישט איבערזעצט.

— וואָס זאָל איך זאָגען, און וואָס זאָל איך דיר איבערזעצען?—
האָט געענטפערט אפרים—נאַרשקייטען שרייבט שמעון, דורך נאַרשקיי-
טען. גלויב מיר, אז איך פערשטעה אויך ניט, וואָס ער פלויזערט דאָ.
— ווי זאָל איך דיר ניט גלויבען, ווען איך זעה ווי דו מאַטערסט
דיך אזוי און ווי דו שטעלסט דיך יעדע רגע אָב, עפיס ווי דו ווערסט
געשטרויכעלט. אז דו ביסט געווען יונג ווי שמעון, האָסטו אויך ניט גע-
קענט שרייבען ווי ער, און מיהאַט גוט געדאַרפט האָרעווען, ביז מ'איז
דורכגעקראַכען דיינע בריעף און מיהאַט פערשטאַנען וואָס דו שרייבסט.
אז שמעון וועט ווערען עלטער און וועט זיין אין דיינע יאָהרען, וועט
ער אויך קענען שרייבען. און אז גאָט וואָלט געוואָלט, און ער וואָלט
געוואָרען ירחמיאלס אַ חתן, וואָלט איהם זיין שווער אויסגעלערנט גוט
שרייבען. וויפיעל מאָל האָסטו דאָך געלויבט ירחמיאלין, אז ער איז
אַ "ספרא רבא" און פלעגסט מיר תמיד איבערזעצען זיינע בריעף מיט
גרויס פערגעניגען... אָבער אַ רוח אין זיין טאַטענס טאַטען אַרײַן!
פערענדיגט, אפרים ליינען דעם בריעף; אפשר וועסטו אין איהם פאַרט
עפיס אויסגעפינען.

— "דערײַבער—האָט אפרים ווייטער געלייענט—מוז איך אַוועק
פון דײַן שטוב. מיט דעם וועל איך אי מיר טהון אַ טובה, אי איך וועל
זיין אַנאַלערנונג פאַר לייטען, זיי זאָלען ניט געוועלטיגען איבער
זייערע קינדער מיט גוואַלד. גאָט שטראַפט ניט עלטערען פאַר קינדער.

דעריבער טאטע — האָט אפריים, ווייטער געלייענט, — איז פאַר מיר נישטאָ קיין אַנדערע ברירה ווי נאָר צו פערלאָזען דיין הויז, דער מיט וועל איך זיך אַליין האַבען געראַטעוועט, און אויך אַנדערע וועלען זיך פון מיר אָפּלערנען נישט צו געוועלטיגען מיט געוואַלד איבער זייערע קינדער; זאָלען זיי זעהען און זיך אַראָפּנעהמען פון מיר אַ מוסר, אַז מען טאָר נישט געוועלטיגען מיט'ן שטעקען איבער דעם מענשענס נשמה און אַז אַטאטע טאָר נישט בעצווינגען דאָס האַרץ פון זיינע קינדער צו טהוען דערמיט ווי איהם געפעלט. אַזוהן דאַרף ערליך האַל-טען דעם פּאָטער מיט זיין געלד און מיט זיין פערמעגען, אָבער נישט מיט זיין נשמה, ער זאָל זי איבערענטפערען צום פּאָטער אין האַנד אַריין, ער זאָל מיט איהר טהוען וואָס ער וועט וועלען, וואָרום די נשמות קעהרען צו גאָט. סיי די נשמה פון פּאָטער סיי די נשמה פון זוהן, בעדאַרפען עהרליך האַלטען גאָט: לערנען און וויסען זיינע דרכים און אויסקלויבען זיך זיין וועג מיט דעם גוטען ווילען און מיט שכל, דערפאַר משפט גאָט אַליין אַלע מעשים פון דעם מענשען, און דערפאַר שטראַפט ער נישט דעם זוהן פאַר'ן טאָטען און נישט דעם טאָטען פאַר'ן זוהן... יעדער מענש קלויבט זיך אויס איין וועג און דערפאַר געהט ער אין איהם בשלום און מיט שכל. אַזוי דאַרף זיך פיהרען דער מענש, לויט די רייד פון איינעם אַגעלעהרענטען ביי וועמען איך האָב דאָס געלעהרענט און צו וועמען עס געהערען אַ סך געדאַנקען פון מיין בריעף... זייט-זשע געזונד מיינע טייערע עלטערען! מיט אַ צעבראָכען האַרץ גע-זעגען איך זיך מיט אייך איידער איך פאַרלאָז אייך. ווער ווייסט ווען איך וועל אַ מאָל צוריקקומען כדי אייך צו זעהן? און ביז דער צייט האָף איך, פּאָטער מיינער! אַז דו וועסט מיר נישט זוכען, וואָרום אומ-זוסט וועט זיין דיין אַרבייט. נאָך אַ מאָל גרוסט אייך אייער זוהן, וואָס ווערט פערטריבען פון זיין פּאָטערס טיש, שמעוּן.

— אויך אין דעם בריעף האָט ער אַ סך אָנגעבאַטשקעט — האָט אפריים געזאָגט — נאָר ס'איז נישטאָ וואָס צו לייענען אַ חוץ דעם גרוס צו איבן.

— אַ גרוס צו מיר! — האָט שרה זיך צעוויינט — וועה צו דער וויס-טער מאַמען! וואָס טויג מיר דאָס גרוסען און דאָס גאַנצע לעבען, אַז מיין קינד, מיין אויב אין קאַפּ, איז נישטאָ און בלאַנקעט זיך ערגעץ אַרום אויף גאָטס וועלט! דו, אפריים, דו, נאָר דו ביזט שולדיג אין אַלע צרות, שטענדיג ביזטו צו איהם שלעכט געווען און מיט הרפת-

איהם געפאָטשט, שטענדיג איהם מבוה געווען און נישט גערעדט צו איהם קיין גוט וואָרט, ווי עס רעדט אַטאַטע צו אַ קינד.

—צו וואָלט דיר דען בעסער געווען—האָט אפרים געזאָגט—ווען איך וואָלט איהם געלאָזט טוהן וואָס זיין האַרץ האָט געגלוסט? מען וואָלט דיר דאָך פּערשאַלטען, וואָרום דו ביזט דאָך די מאַמע וואָס האָסט איהם געבוירען. און פונדעסטוועגען זאָרג נישט. שרה! הער אויף צו וויינען און גיעסען מיט טרעהרען ווייל אַלץ וואָס ער שרייבט אין זיין בריעף איז נאַרישקייט, ס'איז נאָר גלאַט גערעדט אַזוי, ס'וועט געדויערען נאָך עטליכע טעג, וועט זיך איהם אויסלאָזען דאָס ביסעל געלד, וואָס ער האָט און ער וועט מיד ווערען פון אַרומבלאָנקען זיך, וועט ער זיך בעדענקען און וועט צוריק קומען. האָב נישט מורא שרה, ער וועט קומען, אַ ליאָדע טאָג וועט ער אָנקומען.

שרה האָט איבערגעווישט די טרעהרען, וואָרום דעם מאַנס ווער-טער האָבען זי געטרייסט.

—ווען דו ווילסט מיך פּאָלגען—האָט אפרים געזאָגט—וואָלט איך דיר גערעכטען אַנצואַונדען אַ לאַמפּ, וואָרום דער אַווענד פּאַלט צו און לאַמיר אַריינגעהן זוכען אין שמעונס חדר, אפשר וועלען מיר נאָך דאָרט געפונען פון זיינע טרפהגע ביכלעך, וואָס האָבען איהם אַראָב-געפיהרט פון גלייכען וועג, וועלען מיר זיי אויסרוימען, פּדי, ווען ער וועט צוריקקומען, זאָל ער זיי שוין מעהר נישט געפונען און זיי ווע-לען איהם מעהר ניש פּערפיהרען.

ט.

די „רעוויזיע“

ווען אפרים האָט אויפגעמאַכט די ספרים-שאַנק אין שמעונס חדר, האָט שרה געזאָגט: „רבּונו של עולם, זאָל אַריין אַשד אין מיינע פיינד און זאָלן משוגע ווערען מיינע שונאים, פון זיי, אַט פון די ביי כּער קומט מיר מיין גאַנץ אומגליק.“

—לייכט צו בעטער—האָט אפריים געזאָגט צו זיין ווייב—איך וואָל
קענען זעהן וואָס דאָ טהוט זיך.

—אויב דו וועסט אַרויסנעהמען פון שאַנק יעדעס ביכלעל באַזיגן-
דער—האָט שרה געענטפערט וועסטו דאָך ביז מאָרגען אויך נישט עגן-
דיגען; און איך האָב נישט קיין צייט דאָ צו שטעהן, צו מיינמטו אַז
איך האָב ווייניג אַרבייט אין שטוב? פאַלג זשע מיך, וואָרף אַרויס פון
שאַנק אַלע ביכער מיט אַ מאָל וועל איך אַ הער אַריינשטעלען די לאַ-
דישעס און אָבטהיטען דאָס ביסעל מילכיגס פון אונזער קאַץ די פּרע-
סערקע.

—חלילה! אַזוי טאָר מען נישט—האָט אפריים געזאָגט—טאָמער זע-
נען דאָ פאַרזאָן אויך אמת'ע ספרים, חלילה, איך וועל דאָס נישט טהוען,
איינציגווייז וועל איך זיי אַרויס נעמען און אָבשיידען גוטס פון שלעכטס,
און אויב דו ווילסט, שרה, קענסטו מיר אויך צו העלפען, וואָרום די
„מערידען“ האָבען זיך מיר היינט צושפיעלט און דער קזשיוז ברעכט
מיר שטאַרק...

—איך ביך דאָך אַ פּרָאָסטע יודענע—האָט שרה געענטפערט—ווי
אַזוי זשע וועל איך וויסען וואָס דאָס איז?

—דו מיינסט האָט אפריים געזאָגט—אַז פרי צו דערקענען די דאָך-
זיגע נייע חקירה ביכלעך דאָרף מען לייענען וואָס אין זיי איז גע-
שריבען?—חלילה! וואָרום „אַ יוד טאָר נישט לייענען אין די ספרים
היצונים און טאָר נישט רעדען פון קיין שום חכמות היצונים“.

—און אויב מען לייענט נישט וואָס דאָרט שטייט בעשריבען—
האָט שרה געפרעגט מיט וואונדער—ווי אַזוי זשע ווייסט מען אַז די
ביכער טויגען נישט? טאָמער וועלען זיי גאָר האָבען אַ גוטע פעולה
זען מען וועט זיי לייענען?.. נישט אַנרערש נאָר די שפעטסט פון מיר
אפריים, שפעטסט אָב פון אַזאַ פּרָאָסטער יודענע ווי איך בין.

פון דער דאָזיגער נאַאיווער שאלה איז אפריים געוואָרען שטאַרק
געפּלעפט, אַ וויילע האָט ער געשוויגען, נאָר באלד האָט ער געזאָגט
צום ווייב מיט פּערדרוס:

—איך האָב דיר שוין אַזוי פיל מאל געזאָגט, דו זאָלסט מיר
נישט פּרעגען אַזעלכע נאַרישע קשיות, די דאָזיגע ביכלעך זענען טרפה,
אַזוי האָט ען געזאָגט אונזערע חכמים.

—אויב זיי האָבען אַזוי געזאָגט—האָט שרה ווייטער גערעדט
האַס'עוואָטע—האָבען זיי זיך מן הסתם די דאָזיגע טרפה ביכלעך.

—שרה!—הָאָט אַפּרײַם אױסגעשריען בײַז, —פּערמאַך דאָס מױל און זאָלסט מעהר נישט רײדען אַזעלכע װערטער.

—אַפּרײַם!—הָאָט אױך שרה אױסגערופען אין פּעס, װאָס איז, װאָס? װאָס הָאָסטו זיך עפּעס גענומען אַ צײַט הײַנט פּאַרנאַכט מיך צו לערנען רײדען, צו פּײַניגען און פּערמאַטערן מיט אַזעלכע זאַכען, װאָס קעהרען זיך נישט אָן צו מיר. לאָז מיך צופּרײדען, אפּרײַם! לאָז מיך אָב, איך װעל געהן צו מײַן אַרבייט, און דאָ שטעה דיר דאָ און גראַבעל דיר צװישען די ספּרײַם.

—העלף מיר צו, —איז אפּרײַם װײַכער געװערען. —העלף מיר צו, שרה, װײַל ס'איז מיר שװער אַלײַן, איך בין דאָך נישט געזונד!

—און װי אַזױ װעל איך װיסען, װעלכעס ס'איז גוט און װעל-כעס שלעכט?—הָאָט שרה געפּרעגט דעם מאַן, װאָס הָאָט איהר האַרץ װײך געמאַכט מיט זײַנע תּהגונײַם-רײַד.

—איך װעל דיך אױסלערנען פּקיצור די סמנים, —הָאָט אפּרײַם װײַטער גערעדט מיט גוטע רײדעלעך און זיך געבעטען בײַם װײַב, װאָס ער הָאָט איהר פּריהער דערצערנט. —זײ װיסען, שרה, אַז גאָט צו דאַנקען איז בײַ אונז אין דער מדינה נישטאָ מעהר װי צװײ יודישע דרוקערייען—אײַן דרוק אין װײַנאָ און די אַנדערע אין זשיטאַמיר, אין דער ערשטער דרוק דרוקט מען סײַ גוטע ספּרײַם, סײַ שלעכטע בילכער. נישט אַזױ אָבער איז אין דער אַנדערער, װאָס הָאָט אַ רוהם אױף דער װעלט מיט איהרע הײליגע ספּרײַם. דאָרט הָאָט מען נאָך קײנמאַל נישט געדרוקט דידאַזיגע נײַע בילכעך לױט'ן דקדוק.

—װאָס איז דאָס אַזױנס דײַק—דײַק?—הָאָט געפּרעגט שרה, װאָס הָאָט נישט געקאָנט אַרױסזאָגען דאָס װאָרט דקדוק.

אַפּרײַם איז װידער געבליבען געפּלעפט פּון זײַן װײַב'ס שאלה און נישט געװאוסט װאָס צו ענטפּערן. ביז אַהער הָאָט ער נישט גע-טראַכט צו װיסען װאָס איז טאַקע אַזױנס אין דער אמת'ן דקדוק. כּאָטש שטענדיג הָאָט ער אױסגערעדט אַלדאָס בײַז אױף דעם דקדוק און אױף אַלע װאָס האַלטען פּון דעם. דאָס איז געװען דאָס ערשטע מאָל, װאָס אפּרײַם הָאָט זיך פּערטראַכט צו װיסען װאָס דאָס איז אַזױנס כדי צו ענטפּערן דעם װײַב, װאָס הָאָט איהם געהאַלטען פּאַר אַ מענש אַ גאַנצען װײַסער, װי אַלע װײַבער, װאָס האַבען אָבשײ פּאַר זײערע מענער און טראַכטען בײַ זיך, אַז אַלץ װײַסען זײ, װאָרום זײ זענען דאָך גרויסע, װאָס האַבען װײַער און קינדער און אַ לענגע באַרד...

—ס'איז זעהר שווער, —האָט אפּריס אָנגעהויבען שטאַמלען ווי אַ שטומער, נאַכדעם ווי ער האָט אַ וויידע געזוכט צו געבען אַנענטפער לויט זיין כבוד און דעם כבוד פון באָרד, —זעהר שווער דיר צו גע- בען צו פּערשטעהן... צו ערקלערן פאַר אַ יודענע אַזא זאַך איז זעהר שווער... און נאָך וואָס דאַרפסטו דאָס וויסען? דעריבער הער מיך אויס, שרה און ווייס: אין זשיטאַמיר איז קיינמאָל נישט געדרוקט גע- וואָרען די נייע מליצה-ספרים, און אַז דו וועסט אַרויסנעמען אַ ספר פון דער גרויסער שאַנק, וועסטו אַ קוק טהון אויף דעם פּאָדערבלאַט, אויב דאָס ספר איז פון זשיטאַמיר, זאָלסטו דאָס אַוועקלעגען בעזונדער, וואָרום דאָס איז אַ פּשר הייליג ספר.

—און וואָס זאָל איך טהון, —האָט שרה געפּרעגט, —אויב אויפ'ן ספר וועט שטעהן ווילנאַ? דאַרטען, ווי דו זאָגסט, ווערען דאָך גע- דרוקט שלעכטע און גוטע ספרים.

—די מליצה-ספרים, —האָט אפּריס ווייטער איבערגעגעבען סמנים זיין ווייב, —האָבען ברייטע בלעזען אַרום און זענען געדרוקט מיט קור- צע שורה'לעך און מיט ציילענס, פינטעלעך, און פּל'ערליי פּאַסעקלעך; דעריבער זאָלטו וויסען, אַז יעדער ספר וואָס איז געפינטעלט, מיט ברייטע און קורצע שורה'לעך איז עס אַ שלעכטער ספר...!

—איצט האָב איך עס שוין צעקייטו! —האָט שרה געזאָגט צו איהר מאַן. —שטעל זיך אַרויף, אפּריס, אויף דעם בענקעל און דערלאַנג מיר אַראָב די ספרים, און איך וועל שוין אַכטונג געבען, איצט וועל איך זיך שוין קאָנען פּערשטעהן אויף די ספרים אַזוי גוט, ווי דו אַליין!... אפּריס האָט אַ ביסעל אָנגעפּלאָזען אַ ביזו פנים, הערענדיג דעם ווייבס תּמ'עוואַטע רייד, וואָס האָבען דערנידעריגט זיין כבוד, נאָר ער האָט זיך איינגעהאַלטען און האָט נאָר אויסגעדריקט זיין שווער געמיט מיט אַ ציה פון די אַקסלען. ער איז אַרויפגעגאַנגען אויפ'ן בענקעל, האָט אַרויסגענומען פון שאַנק איין ספר און דערלאַנגט דעם ווייב.

—זשיטאַמיר! —האָט שרה אויסגערופּען פּרעה'ליך און בשמחה'דיג. —לעג עס אַוועק אויפ'ן טיש, —האָט אפּריס געזאָגט, אַראָפּבוי- גענדיג זיך אַ קוק צו טהון אויפ'ן ספר. —דער מחבר פון דעם ספר איז דער „בוצינא קדישאַ"!!! —נאָ דיר נאָך אַ ספר.

—זשיטאַמיר! —האָט שרה אויסגערופּען מיט אַ פּרעה'ליך האַרץ. —פון ווייטען דערקען איך דאָס טייערע ספר, —האָט אפּריס גע- זאָגט, —הייליגע זאַלען געפינען זיך אין איהם און דער מחבר איז דער

פטיש החזק!... לעג עס אַוועק אויפ'ן טיש און נאָ דיר נאָך אַ ספר.

—זשיטאַמירן—האַט שרה אויסגערופען מיט שמחה.

—אויך דאָס ספר דערקען איך, ס'איז אַ הייליג ספר, זיינע פירושים אויף תורה און אויף די הפטרות זענען נאָר הפלא ופלא, דער מחבר איז עמוד הימיני!... לעג עס אַוועק און געם צו פון מיר אָט דאָס ספר.

די ספרים זענען געווען אויסגעשטעלט אין צוויי שורות. איין שורה אַריין ביי דער וואַנד און איין שורה אַרויס צו דער שטוב. אפרים האָט אַרויסגענומען אַלע ספרים פון דער אויסענוועניגסטער שורה און האָט אין זיי קיין שום שלעכטס נישט געפונען.

—מיינע שונאים אויף צעוועצעניש!—האַט שרה געזאָגט מיט גרויס געפיהל. —זאָלען מיינע שונאים זעהן די רעכטפאַרטיגקייט פון מיין זוהן. —ווייל נאָר אין מוסר-ספרים און גאָטספאַרטיגע ספרים פערנט ער. און דו, אפרים!—האַט זי געשריען אויף אַ קול. —גאָר אומ-זיסט האָסטו געשלאַגען מיין קינד און האָסט איהם פערטריבען פון מיינע אויגען. איבער דיר בלאַנקעט ער זיך נעבעך אַרום ווי אַ פוי-געלע, וואָס איז פערבלאַנקעט געוואָרען פון דער נעסט און ליידט הונגער און קעלט. דו, דו, דו נאָר האָסט פערשטערט מיין גאַנצע פרייד. מיינע שבתים און יום-טובים! גיב מיר צוריק מיין זוהן, אפרים!... איב נישט, וועל איך אויך אַנטלויפען... לױעל אַנטלויפן, ווי איך בין אַ יודיש קינד!...

—גערוהיג זיך און שווייגן—האַט געענטפערט אפרים, וואָס איז שטאַרק נשתומם געוואָרען פון דעם אַלעמען און האָט זיך פערקרימט, הערענדיג דעם ווייבס געשרייען. —וואָרט צו נאָך אַ וויילע, און לאָמיר זעהן וואָס טהוט זיך אין דער אַנדערער שורה.

שרה האָט געקוקט אויפ'ן שער-בלאַט פון ספר, וואָס דער מאַן האָט איהר דערלאָנגט, האָט שטיל אָבגעזיפצט און געדעהט דאָס ספר אויף אַלע זייטען.

—וואָס-זשע שווייגסטו?—האַט אפרים געפרעגט.

—איך קען נישט לייענען!—האַט שרה געענטפערט.

—וועה, וועה!—האַט אפרים אויסגערופען, אַ קוק געבענדיג אויף דעם ספר. —דאָס איז דאָך אַ בוך פון די גוי'שע ביכער! זעהסט שוין איצט ווער דיין זוהנדעל איז. דאָס האָט ער אומישנע אַזוי געמאַכט, נדי צו בעהאַלטען זיינע טרפה פסולין אונטער די הייליגע ספרים!...

על טערען און קינדער

— וואָס שטעהט דאָרט, אין די גוישע ביכער?— האָט שרה גע-
פרעגט. — מיר, יודען, לערנען, האָבען מיר אַ תורה, מיט מוסר-
ספרים, דינים און געזעצען, אָבער די גוים לערנען דאָך נישט... אויך
זייערע קינדער לערנען דאָך נישט אין חדר ביי מלמדים, ווי אונזערע
קינדער... דערויף זענען זיי דאָך גוים...

— אַלע גוישע ביכער, — האָט אפרים געענטפערט, — זענען איין
פוסטע נאַרישקייט. פון איינעם אַ משומד, האָב איך געהערט, אַז די
גוים האָבען נישט אַזעלכע ספרים ווי מיר, יודען, האָבען, וואָס זאָלען
דערקויקען דאָס האַרץ און שאַרפען דעם שכל, און ווען ביי זיי איז
הנא, ווערט זיי מיאוס דאָס לעבען פון אַרומגעוהן פוסט און פאַסט,
וואָרום זיי האָבען נישט וואָס צו לערנען... און דעמאָלט האָט ער
נישט קיין אַנדער ברירה ווי צו לערנען משניות און זאָגען תהלים...
און נאָך איינער אַ משומד האָט מיר דערצעהלט, אַז די גוישע ביכער
זענען אַזון שכל און ברענגען נישט קיין שום נוצען, דאָרט רעדט זיך
פון נאַרישקייטען און שפעטערייען: נאָכאַמאָל עפעס אַ מעשה מיט אַ
בתולה, וואָס בענקט נאָך איהר ליבהאָבער... און ווידעראַמאָל אַ מעשה
מיט עפעס אַ בחור, וואָס גלוסט דעם חברס ווייב... און עפעס אַ
מעשה מיט צוויי שררה'ס, וואָס איינער האָט דעם אַנדערן אַ ביסעל
פוגע בכבוד געווען, געהמען דידאָזיגע משוגעים נאַראַנים און שיסען
זיך איינער דעם אַנדערן... און ווידעראַמאָל אַ מעשה מיט עפעס אַ
יפת תואר און מיט אַ מויד, וואָס מען האָט איבערגערעדט, און מיט
עפעס אַ יונגער שענער אַלמנה...

ריידענדיג, האָט אפרים אַ סך מאָל אויסגעשפיגען און האָט דער-
לאַנגט דעם ווייב אַנאַנדער ספר, נאָכדעם ווי ער האָט אַוועקגעשמיצט
דאָס ערשטע ספר.

שרה האָט געקוקט אויפ'ן פאָדערבלאַט און האָט געשוויגען.

— וואָס שווייגסטו שוין ווידער?— האָט אפרים געפרעגט.

— ווילנאָ!... — האָט שרה אַ רישטשע געטהון.

— זעהסטו שוין, זעהסטו שוין דיין זעהנדעלס מעשים?— האָט

אפרים זיך געקאָכט, — דיין זעהנדעל האָט זיך שטענדיג געסטאַרעט מיך
אַפצונאַרען און פערטהעאלטען זיין שלעכטס, מיש נאָר איבער די
בלעטער און זעה וואָס דאָרט איז.

— ס'איז דאָ פינטעלעך מיט פאַסקעלעך!— האָט שרה געענטפערט

מיט אַ זיפן.

—וואָרף עס אַרונטער אונטערן טיש! נאָ דיר נאָך אַ גרויס שווער ספר.

—וויילנאָ... פינטעלעך מיט פאַסקעלעך!...האַט שרה געענטפערט מיט אַ ביטער האַרץ.

—אונטערן טיש!—האַט אפרים אויסגעשריען.—קוק נישט, וואָס דאָס איז צוזאַ שווערער און שענער ספר, וואָרף אַרונטער, וואָרף אָהן שום דרך ארץ!

—ווי הייסט דאָס ספר?—האַט געפרעגט שרה, וואָס האַט געוואָלט אָפגעבען כבוד דעם ספר פאַר זיין גרויס און שווערקיין.

—דאָס איז אַ ספר פון חנוך מיט אַ פירוש. וואָרף אַרונטער! שרה האַט זיך אַ ביסעל געקווענקעלט און נישט געוואוסט וואָס צו טהון, נאָר באַלד איז זי צו זיך געקומען און מיט כח געגעבען אַ שמייך אַוועק דאָס ספר, אַז די פאָדלאַגע האַט אַ ציטער געטהון פון דעם שווערען פאַל און דאָס איז געווען דער ספר בראשית!...

י.

און דער פאָק האַט בעוויזען זיין גבורה.

צומאָרגענס פאַרנאַכט, איז שרה אַרויס פון איהר שטוב און האַט עפעס געטראַגען אַ זאַק אונטער דער פאַטשיילע. כדי מ'זאָל נישט בע- מערקען וואו זי געהט, האַט זי זיך געלאָזט דורך די שמאַלע ענגע געסלעך, וואו קיין מענשליכער פיס טרעט נישט; נאָר צו איהר וועה- טאָג און אויף צעפיקעניש, האַט זי דערזעהן ווי אַ יודענע קומט איהר אַקעגען און זי קאָן איהר נישט אויסמיידען, און אַז זי איז אָפגעגאַנג- גען נאָך עטליכע טריט מיט אַ ציטערדיג האַרץ, ווי אַ גנב, האַט זי זיך אָנגעטראַפּען מיט חנה די טוקערין.

—וועה, וועה איז מיר!—האַט חנה זיך צעשריען דערזעהנדיג שרה'ן.—איהר געהט אודאי איצט טובלה און איך האָב נישט אָנגע- גרייט קיין וואַרימע מקוה!... זייט מיר מוהל, שרה, איהר אַליין זענט שולדיג, פאַרוואָס האַט איהר גישט געשיקט מיר אָנוואָגען, אַז איהר וועט קומען אָבער—האַט זי ווייטער גערעדט, גיט אַהער דעם האַנט-

טוך, דאָס העמד און אַלץ וואָס איהר האָט אונטער דער פּאַרטשיילע.
וועל איך עס טראָגען און געהן מיט אייך.

שרה איז געבליבען שטעהן שטאַרק צוטומעלט און נישט גע-
וואוסט וואָס צו ענטפערן. אַ פּאַר מינוט האָט זי געשוויגען, דערנאָך
האָט זי אַרויסגעשטאַמעלט עטליכע ווערטער, כּמעט נישט וויסענדיג
אַליין וואָס זי רעדט:

— געה געזונטערהייט, חנה! איך געה... איך געה וואו איך דאַרף

געהן...

— ערגעץ אַנדערש געהט איהר? איהר האָט מיך ממש מחיה גע-
ווען, שרה, איהר האָט מיך דערקוויקט, גאָט זאָל אייך דערקוויקען.
אַ שטיין פון האַרץ איז מיר אַראָפּ— אַ גוט לעבען זאָלט איהר האָבען.
און וואו, כּיבעט אייך, געהט איהר דאָס, שרה?

— איך געה, כּיבעה, חנה, וואו איך דאַרף געהן...

— אויף ווען-זשע זאָל איך צוגרייטען אַ וואַרימע מקוה? איך
שווער, אַז איהר וועט ווידער פּערגעסען מיר מודיע צו זיין צו דער
ציט.

— כּיבעל נישט פּערגעסען, אויף מיין וואַרט, אַז איך וועל ניכט
פּערגעסען!— האָט שרה געענטפערט און געהאַפט אַזוי אַרום זיך אַרויס-
צודרעהען פון חנה'ן.

— וואָס אַזוינס טראָגט איהר אונטער דער פּאַרטשיילע?— האָט גע-
פּרעגט חנה, וואָס האָט נאָך גאַרנישט געטראַכט איהר צו פּערלאָזען.

— גאַרנישט, גאַרנישט,— האָט געענטפערט שרה און זיך גענומען
אַוועקגעהן.

— צי איז עס טאַקע אמת?— האָט חנה ווידער געפּרעגט אָנכאַפּענ-
דיג שרה'ן ביים קליידעל און נישט געלאָזט אַוועקגעהן. — צי איז
טאַקע אמת, אַז אייער זוהן איז אַנטלאָפּען און מען ווייסט נישט וואו
ער איז אַהינגעקומען?...

שרה איז ווידער געבליבען געפּלעפט און האָט נישט געוואוסט
וואָס צו ענטפערן.

— ווען איהר ווילט מיך הערען, פּאָלגט-זשע מיך,— האָט חנה געזאָגט, —
און כּאַפט זיך אַריין צו די ציגיינערקע דער מכשפה, וואָס וואוינט אונ-
טער'ן שטאָרט ביים אַלטען בית-עולם, און זי וועט היילען אייערע וואונ-
דערן... פאַר יאָהרען איז צו איהר געקומען אַ יונג ווייבעל, וואָס האָט גע-
טרויערט נאָך איהר מאַן, וועלכער איז פון איהר אַוועק שוין אַ צייט

מיט יאָהרען. זי איז שוין אויסגעוועזען ווי די וועלט האָט אַבעק, ביי בעל-שם'ען, ביי הייליגע צדיקים, און קיינער האָט איהר נישט גע-קאָנט העלפען. נישט געווען קיין איינער, וואָס זאָל קומען אין שטעד-טעל, וועמען זי זאָל קיין פֿדיון נישט דערלאַנגען, און קיין הילף איז נישט געווען. איז זי געקומען צו דער ציגיינערקע ביי איהר בעטען, זי זאָל היילען איהרע וואונדען און אַראַפֿברענגען איהר דעם מאַן איהרען. איז זי מיט איהר פֿאַרנאַכט אַרויסגעגאַנגען און מיטגענומען איהרע פֿשוּפֿן, האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין מיטען וועג, דאָרט ווי צוויי וועגען צעשיידען זיך, נעבען אַ מיהל אַ חורבה, האָט געמאַכט אַ פֿייער און צוגעשטעלט אַ טאָפּ מיט ביינער און מיט געדערים פֿון כל ערליי שרצים, און זי האָט אַפֿגעשפּראַכען און געמאַכט פֿערשידענע צייכענס, ביז דער טאָפּ האָט אויפֿגעזאָדען, דעמאָלט האָט זי געזאָגט צו דעם ווייבעל: קוק אַריין אין טאָפּ און זאָלסט זיך נישט שרעקען פֿאַר דעם, וואָס דו וועסט דאָרט זעהן. האָט דאָס ווייבעל געטהון ווי זי האָט איהר געהייסען און אַריינגעקוקט אין דעם וודיגען טאָפּ און האָט געזעהן, ווי עס געהען דורך גאַנצע מהנות שדים מיט רוחות און דער קעניג זייערער געהט פֿאַראַויס, דערנאָך איז דורכגעגאַנגען לילית מיט איהר גרויס חיל, און די שדים שפּרינגען אַרום ווי די יונגע קעלבער, יעדער פֿון זיי האָט אַ האָרן צווישען די אויגען און אַ לאַנג-גער וויידעל שלעפט זיך נאָך אויף דער ערד, אַלע האָבען היהנערישע פֿיס מיט זעהר לאַנגע שאַרפע בעגעל. ביי אַלע דערגרייכען די אַרויס-געשטעקטע צינגער ביזן אָפּעל און די אויגען לויפען הין און צוריק און בלישטשען ווי די שלאַנגען אין זייערע היילען. דאָס ווייבעל האָט זיך געשטאַרקט און האָט זיך נישט געשראַקען פֿאַר זייערע מורא'דיגע פֿנימ'ער און פֿאַר די הענד, וואָס זיי האָבען קעגען איהר אויפֿגעהוי-בען, וואָרום די מלשפה האָט געמאַכט אַנ'עיסגול אַרום איהר און זי שטעהט זיך אין דעם עיסגול. פֿלוצלונג האָט איהר אָנגעכאַפט אַ צי-טערניש און וועהען, ווי אַ געווינערין און זי האָט מורא'דיג אָנגעהוי-בען צו שרייען.—האָב קיין מורא נישט,—האָט די מלשפה געזאָגט.— וואָס האָסטו געזעהן?—האָט דאָס ווייבעל געענטפֿערט: מיינ מאַן האָב איך געזעהן, ווי ער געהט אויף פֿון דער ערד און געהט אין זיין אַלטער קאַפּאָטע, וועלכע ער איז געגאַנגען ווען ער איז נאָך אין דער היים געווען!—געה געוונטערהייד אַהיים!—האָט די ציגיינערקע געזאָגט.— איך זאָל אַזוי זעהן גוט, ווי דו וועסט נאָך היינט ביינאַכט זען.

דיין מאן!...—און ווי נאָר דאָס ווייבעל האָט זיך ביינאַכט געלעגט און איז אַנטשלאָפֿען געוואָרען, און דער מאַן קלאַפט אין לאַדען: עפען מיר, מיין ווייב! עפען מיר, מיין טייערע, מיין גאַלדענע! איז זי אויפֿ-געשטאַנען און געעפֿענט, און דער מאַן איז אַריינגעפֿלויגען רייטענדיג אויף אַ קאָטשערע און אין האַנד האָט ער געהאַלטען אַ בעזעס!...

חנה'ס וואונדערליכע מעשה האָט זיך אַריינגעקלאַפט צו שרה'ן אין האַרצען, פֿון איהר פנים איז געווען צו זעהן, אַז די דאָזיגע עצה איז איהר זעהר געפֿעלען.

—חנה טייערע!—האָט שרה געזאָגט, אָנבאַפענדיג חנה'ס האַנד מיט ליבשאַפט און פֿריינדשאַפט, —זייט אַזוי גוט, חנה, מיין קרוין, קומט צו געהן צו מיר מאָרגען, וועלען מיר איבערשמועסען. איצט געהט געזונטערהייד אייער וועג און איך וועל מיר געהן מיין וועג.

—זייט מיר געזונד ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר מיט אייער מאַן און מיט אייערע קינדער, —האָט חנה געזאָגט נאָך אַלץ נישט ריה-רענדיג זיך פֿון אָרט. —מאָרגען, מיט גאָט זיין הילף, וועל איך קומען, וועלען מיר צוזאַמען געהן צו דער ציגיינערקע, וואָס היילט צובראַכע-נע הערצער. נאָך היינטיגס יאָהר האָט געטראָפֿען און עס איז געקומען דער מלשף, וואָס האָט פֿערשטעלטערהייד אויסגעמאַלקען די מילך פֿון דער שכנה'ס קוה, ער האָט זיך פֿערשטעלט פֿאַר אַ קאַץ און צוגעקן-מען ביז צו מיין שכנה'ס שטוב, דאָס איז געווען פֿונקט אין דער צייט ווען די ציגיינערקע האָט דאָרט געקאַכט איהר געקעכטס, האָט ער אָנגעקלאַפט אין טהיר און ביטער געאַכצט פֿון גרויס בויך-וועהטאָג, און אַז ער האָט געזעהן, אַז זי וועט זיך אויף איהם נישט דערבאַר-מען און וועט די טהיר נישט עפענען, האָט ער זיך פֿערשטעלט פֿאַר אַ הונד, פֿון אַ חונד איז ער געוואָרען אַ ציג, און זיך צעמעקעט ווי אַ ציג, פֿון אַ ציג איז ער געוואָרען אַ קוה, פֿון אַ קוה אַ חזיר, פֿון אַ חזיר איז ער געוואָרען איהר מאַן און האָט זיך געבעטען, נאָר אומזיסט, און פֿון איהר מאַן... יאָ, איך האָב מיר נאָר וואָס דער-מאָהנט!... איהר ווייסט וואָס זי האָט געטהון מיט דעם רויטען יצחק, וואָס בלאָנקעט זיך אַרום נאָך זיין טויט אין עולם הַתּהוֹז איינמאַל פֿאַרנאַכט טרעפט זי איהם ביי...

חנה האָט זיך איצט געוואָלט נעהמען דערצעהלען פֿאַר איהר די גאַנצע מעשה פֿון אָנהויב אָן מיט אַלע פֿליטערלעך און פינטלעך,

נאָר אזוי האָט יערזעהן, אז שרה שמעהט נישט נעבען איהר, האָט זי אויך גענומען און איז אַוועקגעגאַנגען.
 און שרה איז אַוועק צו דער שוהל, איז אַרויף מיט די טרעט אין דער ווייבערשער שוהל אַריין, איז צוגעגאַנגען צו אַ גרויסען הייל-צערנעם קאַסטען, וואָס איז געשטאַנגען צו צפון-זייט פון דער טהיר, ביים סאַמעראַדנע אַרינגאַנג, אַזוי איז שוין פון אייביג אָן דער מנהג אין כּסלון, אַוועקצושטעלען אין דער ווייבערשער שוהל אַזאָ קאַסטען, אין וועלכען עס ליגען פּערשידענע הייליגע זאַכען: רצועות און אַלטע תּפילין ייִטעס פון אַנאַלטען טלית און פון אַ יאַרמעלעך; שטיקלעך פון אַ פּרוכת, פּערפוילטע אינגעשמירטע בלעטער פון פּערשידענע ספרים, אַבגעקלאַפטע הושענות און פּערדאַרטע הדסים, אויך אַ סך ערד און זאַמד פון די קאַסטענס, וואו יום-כּפור האָבען געברענגט וועקסענע ליכט, און נאָך אַ סך אַזעלכע זאַכען. אין דעמדאָזיגען קאַסטען האָט שרה געוואָלט אַריינזאַרפּען דעם ספר בראשית, וואָס איז נעכטען אַרונטערגעוואָרען געוואָרען אונטער'ן טיש ווי אַנאַמווירדיגע זאַך, און וואָס לויט דעם מאַנס בעפעה'ל איז אויף איהם גגור געוואָרען, ער זאָל בעהאַלטען ווערען אין דער ערד, און דאָס זאָל איהר גערעכענט ווערען פאַר אַ מצוה.

און פּלוצלונג האָט זי בעקומען אַ מוראדיגען קלאַפּ, האָט זיך פּערטשעפּט און געפאַלען!

די מעשה דערפון איז אַזוי געווען:

די שטאָרט כּסלון פּערמאַנט אַ סך קיה און איז פּול מיט ציגען, און ווייל יודען האָבען נישט קיין שטאַלען און קיין פּאָדוואוושען, וואָרום יודען זענען זיך אַנאַבגעזונדערט פּאָלק פאַר זיך, און האָבען ליב צו וואוינען צונויפגעקוועטשט אינאיינעם, אַ שטוב ביי אַ שטוב, אַז עס בלייבט נישט אין מיטען קיין לעדיג שטיקעל פּלאַץ וואו אַרויסצושטעקען די נאָז, דעריבער וואָלגערן זיך די בהמות אויף די גאַסען און נעכטיגען אויף די מיסטען, נאָכדעם ווי זיי גיבען אָפּ זייער מילך צו זייערע בעלי-הבתים, און נישט איינמאָל טרעפט, אַז דער וואָס געהט ביינאַכט ווערט אָן זיי געשטרויכעלט: ער טרעט אָן אויף אַ קעלבעל אָדער אַ בהמה און פאַלט אויף זיי, און אַ סך מאָל האָט שוין געטראָפּען, ווי נאָר אַ מענש פאַט אַרויף אויף אַ בהמה, גיט זיך די קוה פּלוצלונג אַ שטעל אויף און הויבט אָן לויפען מיט דעם מענש, וואָס בלייבט אויף איהר רייטענדיג און האַלט זיך אָן אָן

עלטערען און קינדער

איהרע הערנער! די ציגען ווידער, וואָס זענען פלינקע בעשעפענישען, קלעטערן אַרויף אויף די טרעפלעך פון די קלייטען, קריכען אַרויף אויף די דעלער און שעמען זיך נישט אַבצוטהון אַ מיאסע זאַך, אויפ-צועסען דאָס שטרוי פון די קראַקוועס אַראָב. אַ טייל ווידער האָבען זיך שוין אַנאויסגעטראָטענעם וועג אין שוהל אַריין. דאָרט לעקען זיי די ווענד אויף וועלכע יעדער איז משתין, און נעכטיגען איבער אין דער ווייבערשער שוהל, וואָס שטעהט שטענדיג אָפען. דאָרט נעכטיגט אויך דער שטאַדט-באַק, וואָס ווערט געקויפט פאַר קהליש געלד. דאָרט ליגט ער זיך מיט כבוד, ווי אַ האַר, צווישען זיין כאַליאַסטרע געליב-טע ווייבער... אָט אַזוי פיהרען זיך די בהמות און ציגען אין דער שטאַדט פּסלון!

און ווען שרה האָט שוין געוואָלט אַוועקגעהן, האָט זי נישט געזעהן און אָנגעטראָפען דעם ר' באַק, וואָס איז זיך געלעגען נעבען זיינע ציגען, האָט ער זיך אויפגעכאַפט ווי אַ גבור, וואָס איז פּערי-שפורט פון וויין, האָט זיך געוואָרפען אויף איהר און האָט איהר אַ זעץ געטהון מיט זיינע גרויסע הערנער. האָט זי אַרויסגעלאָזט אַ גרויס געשריי און געפאַלען אין חלשות.

אין דער צייט איז זיך דער עולם צונויפגעקומען צו מנחה, און אַז זיי האָבען דערהערט דאָס געשריי, זענען זיי שטאַרק דערשראָקען געוואָרען.

—דאָס שרייט שוין די משוגעניגע!—האָט דער שמש ביזו גע-זאָגט.—נאָר וואָס אַז איך האָב זי פון דאָרט אַרויסגעטריבען און זי איז שוין ווידער דאָ, און מאַכט שוין איהרע משוגעניגע שטיק. דעם קאַפּ נעהמט זי מיר אַראָב, אויסהאַלטען קאָן איך נישט פון איהר. —שלעפט זי אַראָב, שלעפט זי אַראָב!—האָבען אַלע מיטאַמאָל געשריען.

—דאָס לעצטע מאָל וועט עס איהר שוין זיין!—האָט דער שמש זיך געקאַכט.—איך וועל זי איצט אַזוי אַראָבטרייבען, אַז זי וועט שוין אַהער קיינמאָל נישט צוריקקומען.—אַזוי רעדענדיג האָט ער אַרויסגע-בומען פון אַרון דעם קאַנטשיק, וואָס איז דאָרט געלעגען פון איין יום-כפור צום אַנדערן אויף שלאַגען מיט איהם מלכות. קומט חברה!—האָט אויסגערופען איין יונג-דער גרעסטער לאַץ-בוז פון אַלע,—קומט, לאַמיר אויך געהן, לאַמיר שלאָגען די משוגע-נע און אויך נישט שאַנעווען דעם שמש, אונזער שונא, וואָס לאָזט

אנו נישט אַרומוואוינען. איצט איז די ריכטיגע צייט... קומט מיט מיר! וואָס איהר וועט זעהן, אַז איך וועל טהון, זאָלט איהר באַלד אַלע אויך טהון דאָסזעלבע.

באַלד זענען זיך חברה-לאַבזעס צונויפגעלאָפּען און פאַראויס געהט דער גרויסער לאַבז, ער לויפט און שפּרינגט ווי אַ ציג. ער האָט געכאַפט אַ פּולע האַנד שניי, איינגעקוועטשט און האָט עס גענו-מען קוילען איבער'ן שניי און דער באַלעם איז גרעסער און גרעסער געוואָרען. אַלע יונגען האָבען אויך דאָסזעלבע געטהון, און אַלע זענען מיט די באַלעם פון שניי אַרויפגעלאָפּען מיט רעש אין דער ווייבער-שער שוהל אַרײַן.

—שטעה אויף און געה אַרויס, משוגע'נע!—האָט דער שמש זיך געוויצעלט און אַראַבגעלאָזט זיין קאַנטשיק אויף דער פלייצע פון שרה'ן, וואָס האָט גע'חלש'ט. וואָס זשע ליגסטו איינגעקאַרטשעט און וואָס שווייגסטו? לאַמירן דערען דיין קול... איך קען דיינע שטיקלעך... נאָ-זשע דיר, טייערע מוהמע, אָט האָסטו דיר מטעמים און נאָ דיר אַ ביסעלע האַניג און זאָל דיר ליכטיג ווערען אין די אויגען!—מיט'ן מויל האָט ער גערעדט און מיט דער האַנד האָט ער געטהון און געשמיסען מיט דעם קאַנטשיק אין שרה'ן.

די יונגען זענען אויך נישט געשטאַנען מיט קיין פערלעגטע הענד, און אָנגעהויבען שיסען אין איהר די באַלעם שניי.

—אוי!—האָט אַ געשריי געטהון שרה, וואָס האָט זיך אויפגעכאַפט פון די שטיקער שניי און גוטע קלעפּ, און איז אויפגעשפרונגען אַ צו-טומעלטע און דערשראָקענע. אוי! וואָס האָט איהר מיך אַרומגערינגעלט ווי די ביהנען?!... נעהמט איהם צו, נעהמט איהם צו, עזות-פנימ'ער, —שרה?!—האָט דער שמש אויסגערופען מיט שרעק און וואונדער דערזעהענדיג זי.

—אַ רוח אין דיין טאַטענס טאַטען אַרײַן!—האָט איהם שרה גע-שאַלטען.

—כ'שווער ביי מיין לעבען, שרה! ביים לעבען פון מיין ווייב און קינדער,—האָט דער שמש אויסגעשריען שטאַרק געפלעפט,—אַז איך האָב געמיינט, אַז דאָס איז די משוגע'נע! איך האָב זיך אַרויסגעכאַפט, אַז דאָס ביזטו די משוגע'נע, וואָס שרייט דאָ שטענדיג... און אַזוי ווי דער שמש שווערט און פערענטפערט זיך, און די יונגען האָבען אָנגעהויבען שיסען אויף איהם פון אַלע זייטען שניי און

שטיקער אייז, נאָסע שמאַטעס און וואָס נאָר זיי האָבען געפונען אין שמעור־קאסטען.

—הערט אויף, יונגאַטשעס, הערט אויף!—האָט געשריע, דער שמש.—וואָרפט נישט, דאָס איז דאך שרה הערט אויף, ווייסע־חבר'ני? קעס, וואָרפט נישט, ס'איז דאָך אפרימ'ס ווייב!

—איהר מעגט זיך שעמען, שמש, איהר מיט דער גאַנצער עד, פאַר די פאַושאַנדקעס, וואָס דאָ טהוט זיך. דאָס איז נישט קיין שוהל—גאָט זאָל מיך נישט שטראַפען פאַר די רייד,—נאָר אַ שטאַל פון ציגען און בעק!...—האָט שרה גערעדט מיט פעס.—איך בין אַהערגעקומען דאָ—ווענען אין טאַטענס יאָהרצייט, און..

נישט דערענדיגט איהרע רייד, איז זי דורכגעלאָפען די חברה יונגען און אין איילעניש אַנטלאָפען פון דאָרט.

—זאָל איך שטעלען אַ יאָהרצייט ליכט און זאָגען קדיש נאָך אייער פאַטער?—האָט איהר נאָכגעשריען דער שמש, וואָס איז געווען איינער פון די וואָס זאָגען קדיש זייער גאַנץ לעבען און פערדינגען זיך צו דער אַרבייט פאַר געלד, פאַר אַ קאַפּאַטע מיט אַ היטעל, וואָס זיי בעקומען פון דידאָזיגע וואָס שטאַרבען אַהן קינדער.

—וואָס האָט דאָ שרה געטהון און וואָס האָט זי געשריען?—האָט איין יונגעל געפרעגט.

—זי האָט דאָ דערקענט איהר ציג,—האָט אַ צווייטער געענט־פערט.

—דער שמש מעלקט אויס די ציגען.—האָט געשריען דער דריטער.

—דערפאַר האַלט ער זיי דאָ...—האָט אויסגערופען דער פערטער.

—ווייסע חברה!—האָט געשריען דער שמש.

—צאן קדישום!—האָט אויסגערופען דער יונג דער גרויסער לאָבון.

אַלע יונגעלעך האָבען זיך צעמעקעט ווי די ציגען: מעו! מעו! מעו!

—פערמאַכט דעם שמש, זאָל ער דאָ נעכטיגען מיט די ציגען.

—ווייסע חברה! ווייסע חברה!—האָט דער שמש געשריען מיט

גרויס פעס.

כאַפט שרה'ס ציג ביי די הערנער!

פאַלד האָט מען געכאַפט די תּמיעוואָטע ציג. איין יונג האָט איהר

געהאַלטען ביים וויידעד, דער יונג, דער גרעסטער לאָבון, האָט זיך

אויף איהר געזעצט רייטענדיג, די איבעריגע יונגעלעך האָבען זי גע-

האַלטען ביי די הערנער און איהר געפיהרט מיט גרויס פאַראַד אַהיים.

יא.

ער זוכט זיך עצות.

שוין אַוועק אַ צייט זינד שמעון איז אַנטלאָפּען און אַלע תּחבולות און עצות וואָס מען וואָלט געטוהן צו דערוויסען זיך וואו ער איז, האָט בען גאַרנישט געהאַלפּען, חנה די טוקערקע האָט געהאַלטען וואָרט און נישט איינמאַל און נישט צוויי-מאַל איז זי געגאַנגען מיט שרה'ן צו דער ציגיינערקע, נאָר איהרע כּשופּ'ן האָבען נישט געהאַלפּען. אמת טאַקי ווען שרה האָט זיך געלייגט שלאָפּען האָט זי איינמאַל דערהערט ווי מען קלאַפט אין דרויסען אָן דער וואַנד, נאָר אויסגעלאָזט האָט זיך גאָר—אַז דאָס איז געווען די ציג, וואָס איז אָבגעקומען די זינד פון איהר בעלהבית'טע. וואָרום דער שמש איז אויף איהר אויפגעבראַכט גע-וואָרען, זינד שרה איז געשטרויכעלט געוואָרען אין דער ווייבערישער שוהל, און ער האָט זי פּערטריבען פון דאָרט, און נישט געלאָזט זי זאָל זיך בעהעפטען צו דער חברה ציגן און פּערברענגען אין ליבשאַפּט מיט דעם גרויסען באַק וואָס האָט דאָרט גערוהט... כּמעט אַלע טאַג האָט זיך שרה געהאַלטען אָן עצה מיט חנה'ן, וואָס איז געווען אַ וואויל-קענעוודיגע און האָט געהאַט אַ מענע לשון. דערמיט איז זי שרה'ן זעהר געפעלען און זי איז געוואָרען די רעכטע האַנד איהרע. איהרע צרות האָט זי שטענדיג אויסדערצעהלט פאַר חנה'ן, פאַר איהר האָט זי זיך געקלאָגט אויף דעם ביטערען מול איהרען אויף דער וועלט, פאַר איהר האָט זי אויסגעגאַסען דאָס האַרץ, איהרע געדאַנקען און חלומות. אַ מאָל האָט זי געזעהן שמעו'ען אין חלום און ער איז געווען אויסגעפּוצט ווי אַ חתן—מיט אַ שטריימעל אויפ'ן קאָפּ און מיט אַ זיידענעם גאַרטעל אויף דער קאַפּאַטע—זיצט נעבען זיין מלמד אויווענאָן צווישען די פּער-בעטענע מחותנים, און ער זאָגט אַ דרשה, גאָר אַ שאַרפען פּלפּול. וויי-בער קומען און בענטשען זיך מיט איהם, און פון אַלע זייטען דער-לאַנגט מען איהם מתנות: אַ גרויסע גילדענע עטרה, תּפּלין-שייטלעך, אויך אַ גאַלדען הדסל, און נאָך אַזעלכע הייליגע מלבושים און פּערשי-דענע כלום... און אַמאָל האָט זי איהם געזעהן—און ער בלאַנדזשעט

בעבעך אַרום ווי אַ פערבלאָנדזשעט שעפעלע, געהט ער זיך אַזוי און קלאָגט און וויינט, ביז ער פאַלט פּלוצלונג אַריין אין עפעס אַ טיפען גרוב. מיט אַ גרויס געוואַלד און צובראָכען געמיטה פאַלט זי צו צום גרוב, און זי טרעפט ווי שמעון שטעהט צווישען זיינע מלמדים און שדכנים און צווישען לייבען און פערען. טשעפעט איהם נישטו בעט זיך איהר שטים, האָט רחמנות אויף זיינע יונגע יאָהר, דאָס איז מיין איינציגער זוהן, מיין לעבען און מיין פרייד! און פּלוצלונג ווערט צאָלן פערשוואַנדען פון איהרע אויגען: נישטאָ קיין גרוב, נישטאָ קיין שמעון, נישטאָ קיין מלמדים, שדכנים און קיין לייבען... אַמאָל זעהט זי אין חלום, ווי זי שטעהט אויף אַ ברייטער גרויסער לאַנקע, דאָרט זענען פאַרהאַן ציגען אָהן אַ צאָהל, בעק, וואָס געהען אַרום אויף צוויי פיס, זענען געפינטעלט, געפּלעקט און מיט פאַסקעלעך, און מיט רציחה שטויסען זיי קינדער מיט זייערע הערנער... און אַמאָל חלומ'ט איהר, אַז זי מצלחט אַ גראָבען קנויט פון אַ סך פעדים, לויט די נמשות פון איהר הויגעזינר און פון איהר משפּחה, און אַז זי ציהט אויס „שמעון'ס פּאָדים“ און זאָגט איבער איהם אַ תּפּלה און בעט און וויינט ביטער, און עמיצער קלאָפט אין טהיר, לויפט זי צו, עפענט גיך די טהיר און שמעון קומט אַריין רייטענדיג אויף אַ בעזעס און פאַלט צו איהרע פיס... פון אַוועלעכע און נאָך אַנדערע חלומות דערצעהלט שרה מיט גרויס געוויין און מיט זיפּצען, און חנה האָט שטענדיג גוטע בע-שיידען: אַז אינגלעך וועט זי זיך פּרעהען מיט איהר זוהן, איהר ליבע קינד און וועט טאַנצען אויף זיין חתונה, אויף צוועצעניש איהרע ביי-זע שונאים... און אַז זי טרייסט אַזוי שרה'ן, טראַכט זי דערווייל אויס אַלערליי ליגענטען און בערעדט איהרע שכנים, איהרע פריינד און בעקאַנטע, און ביידע הויבען אָן צו שעלטען זייערע שונאים מיט די ערגסטע קללות: עס זאָל זיי פּערשטאַפּט ווערען די מיילער און זי זאָלען נישט אויסלעבען זייערע יאָהרען, און דערנאָך פלייבט ביי זיי, אַז ס'איז נישטאָ קיין אמת און קיין גערעכטיגקייט אויף דער וועלט, נישטאָ קיין איינער קיין רעכטער מענטש!

און פון גרויס צער און יסורים זענען די געדאַנקען איהרע קאָ-ליע געוואָרען און זי האָט בעקומען אַ שוואַכען זפרון, אַזוי אַז זי איז גאָר אַרויס פון די פּלים און האָט פּערביטערט דאָס לעבען פון איהרע מענטשען. פּלוצלונג הויפט זי אָן אַרומצוזוכען די שליסעלעך, זיכט זיי מיט ליכט, מיט געשרייען און געוואַלדען פאַדערט זי זיי ביי דער דינסט,

און עס לאָזט זיך אויס, אז זי האָט זיי ביי זיך אין ברוזעם; מיטאַמאָל
 הויבט זי אָן שרייען און שעלטען די דינסט, פאַרוואָס זי האָט איבער-
 געלאָזט די קיך און אַוועקגעגאַנגען שפּאַציערען איבער די גאַסען, כאַטש
 זי אַליין האָט איהר דאָ נישט לאַנג געשיקט קויפען עפעס צום מיטאָג.
 קיין זאַך איז איהר נישט געפעלען, אויך די חלות און דאָס געבעקט
 וואָס די דינסט האָט געבאַקען, אז עס האָט פּערלויכטען די אויגען,
 איז איהר שוין נישט געפעלען און זי האָט אין דעם נישט געפיהלט
 אַזאַ טעם ווי אַמאָל. שטענדיג האָט זי צו וואָס זיך צוצושטעפען;
 אַמאָל, צופיל זאַלץ אַריינגעטהון אין טאָפּ, און אַמאָל פּערקעהרט; די
 יויך איז גאָר אָהן זאַלץ, די פּיש זענען צוגעברענט, פּער'שרפּעט,
 דער צימרינג איז נישט גוט צושטויסען און אין די קיכלעך איז ווע-
 ניג בוימאָייל און צוקער. צייטענווייז זיצט זי זיך איינע אַליין אין
 שמעונ'ס חדר און קוקט אַרום זיינע מלבושים—די יום-טוב'דיגע קליי-
 דער, די לייזעכער, די לייבלעך, און אַנדערע נייע מלבושים, וואָס
 מען האָט איהם צוגעגרייט צו דער חתונה; אָדער זי נעהמט גאָר אַ
 באַדעל צו פּערריכטען זיינע מלבושים, דאָס העמד און די אַלטע פּלי-
 דערען, אָבער ווי נאָר זי ריהרט זיך צו צו זיי, אזוי הויבען באַד
 אָן רינען טרעהרען פון איהרע אויגען און קיילעכדיגע טראַפּענס פּאָ-
 לען אויף די מלבושים, וואָס זי האַלט אין דער האַנד. און פון גרויס
 אויפּרעגונג און טרויערקיט, לאָזען זיך איהר אָב די הענד און זי
 קאָן שוין גאָרנישט טהון—קושט זי די קליידער פון איהר ליעב קינד
 און לעגט זיי צוריק אין קופּערט אַריין, אַליין לעגט זי זיך אַוועק
 אויפ'ן בעט און ליגט אַ טרויעריגע, ליגט אזוי לאַנג, ביז די דינסט
 קומט אַריין פּרעגען וועגען די שטוב-זאַכען, דעמאָלט ערשט שטעהט
 זי אויף און געהט צו איהר אַרבייט.

אויך אפרים האָט שטאַרק געטרויערט נאָך זיין זוהן און דאָס
 האַרץ האָט איהם אָנגעהויבען אויסגעהן נאָך שמעונ'ען, וואָרום ער האָט
 געזעהן ווי עס געהט דורך אַ צייט און ער איז נאָך נישט צוריקגעקו-
 מען, ווי ער האָט תּחלת געמיינט. און שמעון איז דאָך זיין איינציגער
 זוהן און דאָס ערשטע קינד ביי איהם, ווי אזוי זשע זאָל ער זיך
 מאַכען אַ האַרץ און נישט בענקען נאָך איהם? אויך איהם פייניגען די
 חלומות, און ער קאָן זיך פון זיי נישט בערוהגען. עס חלומ'ט זיך
 איהם, ווי ער שטעהט און שלאָגט שמעונ'ען מיט רציחה, שלאָגט און
 קלאַפט, און אָט כאַפט ער איהם אָן פאַר די האַר פון קאַפּ. פליקען

זיך אויס אַלע שוואַרצע שענע האָר, בלייבען ביי איהם אין האַנד—
און זיין זוהן פאַלט אויף דער ערד אָהן פחות. ער שרייט נישט, ער
רעדט נישט קיין וואָרט, ער שווייגט ווי אַ שטיל שעפעלע, נאָר פון
זיינע אויגען גיסען זיך טרעהרען ווי וואַסער און זיין האַרץ וויינט
אין איהם אין דער שטיל. און אַז ער איז אַ ביסעל צו זיך געקומען,
האַט ער זיך אויפגעהויבען און אַוועקגעגאַנגען אַ טרויעריגער מיט אַ
גאַלען קאַפּ און פון זיין האַרץ האָבען זיך אַרויסגעריסען ביטערע
זיפצען. ווי פּיילען האָבען די דאָזיגע זיפצען געטראָפּען אין אפּרימ'ס
האַרץ און ער האָט געוואָלט וויינען, ווייל דאָס האַרץ האָט איהם וועג
געטהון און ס'האַט איהם שוין באַנג געטהון די גאַנצע מעשה. און אַז
ער איז אַרויסגעגאַנגען אין דרויסען אומצוקעהרען זיין געשלאָגענעם
געפּייניגטען זוהן און איהם איבערבעטען, האָט ער איהם שוין נישט
געפונען. דעמאָלט איז ער שטאַרק טרויעריג געוואָרען, ווייל ער האָט
נישט געקאָנט פּערגעסען זיין זוהן און דאָס וואָס ער האָט איהם גע-
שלאָגען; האָט געדענקט זיין שענע פּאַלקע האָר, וואָס האָט איהם צו-
געגעבען דעם זיבעטען חן, און ווי זי האָט זיך אויסגעפליקט און גע-
בלייבען ביי איהם אין האַנד און שמען איז שטאַרק מיאוס געוואָרען
דערפון; ער האָט געדענקט, ווי זיינע אויגען זענען רויט געווען פון
טרעהרען און זיינע באַקען ווייס פון גרויס פּיין, האָט געדענקט אויך
זיינע זיפצען און קרעכצען, זיינע יסורים און ליידען, ווי ער האָט
זיך געבעטען ביי איהם מיט זיינע אויגען און אונטערגעשטעלט די
פלייצע צו פּערגעהמען די קלעפּ שטיל-שווייגענדיג—אַזעלכע זכּרונות
זענען ביטער ווי גאַל פאַר אַ פּאָטער וואָס ווערט באַרמהעריג צו
זיין זוהן נאָכדעם, ווי ער האָט איהם אַ סך צרות פּערשאַפּט; ווי דאָס
גיהנום פּייניגט עס זיין לייב, וואָס געהט אויס פון גרויס באַרמהער-
ציגקייט. און דאָס פּערביטערט איהם דאָס לעבען. נאָר אַ פּאָטער פון
קינדער קאָן דאָס פּיהלען, נאָר ער ווייסט, ווי שרעקליך און מוראדיג
אַזעלכע זכּרונות זענען. און דאָס אַלע האט אפּריים געדענקט צו זיינע
יסורים און גרויס וועהטאָג.

— שרה, וואָס וויינטו און וואָס פּלאַפעלסטו נאַרישקייטען?— האָט
איינמאַל ביינאַכט אפּריים גערעדט צו זיין ווייב. — כאָפּ זיך אויף, שרה,
כאַפּ זיך אויף און ועה, אַז עס זענען דאָ נישטאָ, נישט קיין בערען

און נישט קיין ציגען, נישט קיין קאטשערע און נישט קיין בעזעס... אפילו אין שלאָף ליגט איהר אין זינען דאָס בעל-הבתישקייט און די רעדט פון דער קיך.

—גאָט איז מיט דיר, אפרים—האָט אויך שרה גערעדט צו איהר מאן, וואָס האָט איינמאָל ביינאכט געשריען מיט אַ מורא'דיגען קול און גערעדט ווילדע זאָכען פון שלאָף. —זאָל גאָט היטען, ס'איז מיט דיר גאָרנישט געשעהן, דער ווינד האָט דיך, הלילה, נישט אַוועקגעטראָ-גען!... דו ביזט דאָך דאָ אין דער היים און דאָ וועסטו זיין אין נחת. מיט דיין ווייב און קינדער ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר!

—וויסטו, שרה!—האָט אפרים געזאָגט איינמאָל אין דער פריה, ווען ער איז אויפגעשטאַנען אַ טרויעריגער און אַ מרה-שחורה'דיגער. —וויסטו וואָס מיר איז איינגעפאלען?

—ציי ווילסטו היינט אויך עסען מצה'לעך מיט יוד, אָדער אַ גריץ?—האָט שרה געפרעגט.

—הער אויס, שרה,—האָט אפרים געזאָגט, —איין זאָך וויל איך דיך בעטען, און דו שווער מיר צו, אַז דו וועסט מיר אין דעם נישט אַבזאָגען.

—בעט, אפרים, בעט!—האָט שרה געענטפערט זעהר נייגעריג. —שווער מיר, שרה, שווער מיר צו!—האָט אפרים געזאָגט. —ווי איך בין אַ יודישע טאָכטער!

—זיי זשע וויסען, שרה,—האָט אפרים געזאָגט, —אַז איך מאַך שולדיג אין דער גאַנצער מעשה דעם לעהרער דאָוידזאָהן... —וויסטו, הייסט עס, איך זאָל געהן און זאָל דעם מנוול אויס-זידלען?—האָט שרה געשריען, נישט לאָזענדיג אפרימען ענדיגען זיינע הייד, —שווער איך דיר נאָכאַמאָל, אַז איך וועל עס טהוען. נאָך היינט געה איך צו דעם שליממו'דיגען קבצן און וועל איהם אָנשעלעטען ווי-פיל אין איהם וועט אַריין, און זאָל ער מיר אָבגעבען מיין קינד. —איך וועל געהן, אפרים, כּוועל געהן, ווי איך בין אַ יודישע טאָכטער. —נישט דאָס מיין איך, —האָט אפרים געענטפערט, —פערקעהרט נאָר, איך וויל, אַז דערדאָזיגער דאָוידזאָהן זאָל אַריינקומען צו אונז. —אַט דערדאָזיגער זאָל קומען צו אונז אין שטוב אַריין?—האָט שרה געשריען.

—יאָ, ער זאָל קומען, —האָט אפרים געענטפערט. —איך זאָג דיר, שרה, ער זאָל קומען, און ס'איז זעהר נויטיג ער זאָל קומען.

—און וואָס-זשע ווילסטו פון מיר?—האַט שרה געזאָגט מיט כּעס—
וואָס ווילסטו, איך זאָל פּערלאָזען מיין הויז און זיך לאָזען אין דער
וועלט אַריין?...

—הער אויף אין כּעס צו זיין!—האַט אפרים געענטפּערט.—בערו-
היג זיך און הער אויס וואָס איך וועל דיר זאָגען. איך ווייס, אַז
שמעון האָט זיך גע'הבר'ט מיט דאָוידזאָהן, דעריבער פּערשטעה איך, אַז
שמעון האָט נישט געטהון קיין שום זאַך, ער זאָל דאָס פּריהער נישט
דערצעהלען דעם ימח-שמו'ניק, און ס'איז ביי מיר קיין שום ספק
נישטאָ, אַז דאָס איז געווען זיין עצה ער זאָל אַנטלויפען, און אַז
דאָס איז אינגאַנצען זיין אַרבייט.

—אויסגעריסען זאָל ער ווערען, דער הולטאַי, אין כּף הקלע זאָל
עס איהם פּערוואַרפען!—האַט שרה געשאַלטען דאָוידזאָהן.

—דעריבער, שרה,—האַט אפרים ווייטער גערעדט,—דעריבער לאָ-
מיר עס מאַכען מיט חכמה. נישטאָ קיין בעסערע זאַך, ווי נאָר איהם
רופען צו אונז און זיך דערפּרעהען מיט איהם ווען ער וועט קומען,
און איך וועל איהם מאַכען פאַר אַב'איינגעהער אין אונזער שטוב, ער
זאָל קומען אַלע טאָג שרייבען פאַר מיר בריעף, איך וועל שוין געפּי-
נען עפעס אַב'אַרבייט פאַר איהם, און אַז ער וועט זיך מיט אונז גע-
פּינען שטענדיג, וועל איך איהם ביסלעכווייז אויספאַרשען, ביז מיר
וועט געלונגען זיך צו דערוויסען אַלץ, וואָס עס טהוט זיך ביי איהם
אין האַרצען.

די דאָזיגע עצה איז שרה'ן געפּעלען, פּונדעסטוועגען האָט אַלץ
געברענט איהר כּעס.

—און וואָס-זשע ווילסטו פון מיר?—האַט זי ביז אויסגערופען.
—איין זאַך בעט איך פון דיר,—האַט אפרים געענטפּערט,—אַז
דו זאָלסט נישט קוקען אויף איהם ביז און זאָלסט איהם נישט פּער-
שעמען מיט קיין בייזער מינע, וואָרום דו קאָנסט קאַליע מאַכען מיין
גאַנצען פאַרטעל. אַזעלכע לייט ווי דאָוידזאָהן, זיי פּערטראַגען נישט קיין
ביזען קוק, זייער האַנאָר איז ביי זיי טייערער פון אַלץ. דעריבער
שרה, פּערשטעל זיך, מאַך אַב'אַנשטעל ווי דו ביזט גאַרנישט בייז אויף
איהם, און האָב אין זינען, אַז מיר זענען איהם מקרב נאָר פאַר אונ-
זער טובה וועגען.

—און צום „אַלטען“, זאָל לעבען, וועסטו שוין נישט פּאַהרען,

ווי מיר האָבען זיך געהאַט אָפגערעדט?—האַט שרה געזאָגט מיט אַ פּרעטענזיע.

—בערוהיג זיך און שווייגו—האַט אפרים געזאָגט זיין ווייב.—אַז איך וועל נאָר מיט גאַטס הילף קומען צו זיך, וועל איך פאָהרען צום אַלטען, זאָל לעבען, וועל איהם דערצעהלען אַלץ, וואָס מיט אונז האָט פאַסירט און ער וועט פאַר אונז מתפלל זיין.

יב.

חברים צווישען זיך

—וואָס זאָגסטו איצט חבר?—האַט דאָוידזאָהן געפרעגט ביי יונתן, ווען זיי זענען געזעסען צוזאַמען אין זיין צימער—וואָס וועסטו איצט זאָגען, מיין טייערער, אַז גאָר אויף אַ וואונדערליכען אויפען האָט דאָס מזל מיר געדיענט און מיר געבראַכט צו מיין ציעל? וועמען וואָלט דאָס געקענט איינפאַלען דעמאָלט, ווען מיר זענען דאָ געזעסען אין דער נאַכט פון הושענא-רבה, אַז איך יועל ווערען אַנאיינגעהער צו אפרים'ן אין שטוב אַריין און נאָך ער אַליין וועט מיר אַהין ברענגען איך זאָל קענען אַנ-קוקען מיין טייערער שיינער רחלען, וואָס געפעלט מיר זעהר!... איך ווייס נישט, יונתן, ווי אַזוי דו וועסט אויף דעם קוקען און וואָס דו טראַכסט, איך אָבער האָף און בין זיכער אַז רחל וועט זיין מיינע, מיין חבר'טע און מיין אוצר אין לעבען. ווען גאַט וואָלט זי נישט געוואָלט מיר באַשערען, וואָלט ער נישט געטהון די אַלע וואונדער און וואָלט מיר אַזעלכעס נישט בעוויזען! נישט אַנדערש, מיין טייערער, ווי דאָס איז אַ בעשערטע זאַך, דערפאַר האָף איך.

יונתן איז געזעסען שטיל און פערלייגט די פיס. האָט פערמאַכט איין אויג און דאָס אַנדערע האָט ער אויסגעשפיצט אויף דאָוידזאָהן'ען. —נעם צו דיין אויג פון מיר—האַט דאָוידזאָהן זיך געבייזערט—נעם צו דיין אויג וואָרום עס דערשטעכט מיר! פאַרוואָס זאָלסטו האָבען אַ מיאוסע טבע צו שווייגען דוקא דעמאָלט ווען איך וויל הערען דיין עצה, און נישט רעדען אַ וואָרט ווען מען וואָרט אויף דעם? איך קען נישט פערטראָגען אַזאָ קאלטבלוט'יגען מענשען ביי וועמען דאָס

מויל איז שטענדיג אונטער אַשלאָס פערמאַכט און ער קען נישט רע-
דען. פון דער נשמה פון אַזאַ מענש בלאָזט מיט פראַסט און קעלט
אויף אַלעמען אַרום, ער איז ווי אַ בוים וואָס האָט אויף זיך נישט קיין
איינ שיין בלימעל און קיין בלעטעל, נאָר שטעהט בלויז ווי אַ דראַנג
פון בלויז לאַגיקע, אָהן אַ שום זיס געפיהל און אָהן אַ שען וואָרט,
וואָס דערפרעהט דעם מענשענס האַרץ און מאַכט אַ פּרעהליך פנים.
ביי אַזאַ מענש איז אַ געלעכטער איינצושלינגען אַ מענש מיט געפיהל-
לען און זיסע פערלאַנגען, און אַזוי ווי איך האָב פיינד אַ מענשען
פאַר וועמענס בייזקייט מען קען זיך גאָר נישט אויסבעהאַלטען. אַזוי
האָב איך פיינד דעם מענש וועמעס קאַלטקייט מען קען נישט אי-
בערטראַגען, זיי ביידע וועלען נישט דערגרייכען צו דעם ריכטיגען
מענש, זיי זענען גאָר קיין מענשען נישט. טהו זשע מיר אַ טובה, מיין
חבר יונתן, און רעד אַ וואָרט אין דער צייט, וואָס די געפיהלען
פון מיין האַרצען געהן איבער די ברעגען, און מיין נשמה ברענט ווי
קויהלען; אין דער צייט ווען מיין האַרץ זוכט אַ פריינד און בעקאַנטען,
פאַר וועמען איך זאָל קענען אויסגיסען אַביסעל פון מיינע געפיהלען
און איהם דערפרעהן מיט מיין פרייד; ווייל אַ טך פרייד-געפיהלען מאַ-
כען דעם מענש אַזוי מיעד ווי טרויריגע-געפיהלען, אויב ער רעדט
זיי נישט אַרויס און זיין חבר'ס האַרץ פאַרשטעהט זיי נישט, און אויב
דו וועסט איצט שווייגען, וועל איך האַלטען אַז דו ביזט אַ נישט פּער-
גינער, און מיין שמחה איז פאַר דיר אַ טרויער.

—ווי דו זעהסט מיך לעבען!—האָט יונתן געענטפערט מיט אַ
שמייכל, אַז דו האָסט געטראַפען פונקט קאָפּיער. איך שווייג נאָר
דערפאַר, ווייל איך בעוואונדער דיך טאַקע באמת, ווי דאָס מזל האָט
זיך פּלוצלונג אָנגעהויבען שיינען!

—און וואָס-זשע זאָגסטו, חבר מיינער?—האָט דאָוידזאָהן ווידער
געפרעגט, צי וועט מיר דינען דאָס גליק?

—פון דיין מויל אין גאַטס אויערן, ער זאָל דיר העלפען און
זאָלסט גליקען, אָבער...

—שוין, ער האַלט זיך שוין ווידער ביי זיינס,—האָט דאָוידזאָהן
געזאָגט. ער זאָגט דיר נישט און ענטפערט נישט, נאָר אָבער און
אָבער!...

—איידער איך וועל דיר ענטפערן,—האָט יונתן געזאָגט, וועל
איך דיך קודם פל בעטען, דו זאָלסט מיך נישט חושד זיין אין גאָר-

נישט, אויב אפילו זייער רייד וועלען דיך טרויעריג מאַכען. עס קאָן זענען זיין, אָן איך האָב אַ טעות, און ווען דו שטעהסט נישט צו אַזוי שטאַרק צו מיר, וואָלט איך גאַרנישט געזאָגט. זיי וויסען, אָן איך נאָך דעם אַלעם קאָן זיך מיין האַרץ נישט בערוהיגען, און מיר פאַלט איין. אָן נישט גאָט האָט דאָס געמאַכט, ווי דו מיינסט, נאָר אין דעם זעעקט עפעס אַנדערש.

— צי וואונדערט דיך דען נישט די גאַנצע זאַך, און דאָס איז דיר גאָר קיין בעווייז נישט, — האָט דאָוידזאָהן געפרעגט.

— אַזוי איז שוין דער שטייגער פון אַלע, וואָס האַפען, — האָט יונתן געענטפערט, — וואָס די האַפנונג פערפיהרט זיי, און אין אַלעם גע- פינען זיי אַ בעווייז אויף דעם וואָס זיי ווילען, און זיי גיבען זיך נישט אָב קיין חשבון צו וויסען פון וואַנען די זאַך קומט, און וואָס זיי ווילען דורך דעם דערגרייכען... אמת, איך וואונדער זיך טאַקע אויף דער גאַנצער זאַך, פונדעסטוועגען זעה איך נישט, אָן דאָס זאָל זיין אַ גאָט-זאַך, און איך מיין, אָן דאָ שטעקט עפעס אַנדערש זאַך.

— וואָס פאַר אַ זאַך? — האָט דאָוידזאָהן געפרעגט מיט אַ ביסעל שרעק אין האַרצען.

— דאָס ווייס איך נישט, — האָט יונתן געענטפערט, — אַ סך זאַכען זענען פון אונז פערהוילען אין לעבען, וועלכע ס'איז אונז אַ סך גלייך- כער נישט צו וויסען, איידער זיך צו מאַטערן און אויסטייטשען פאַלש... נאָר דאָס ווייס איך יאָ, אָן רחל האָט דיך זעהר ליב...

— דאָס ווייס איך אויך, און נאָך מעהר פון דיר, — האָט דאָויד- זאָהן געענטפערט מיט אַ שמייכלע.

— און שרה? — האָט יונתן געפרעגט, — זי ווייסט אויך דערפון?
— כ'האָב נאָך נישט געהאַט קיין געלעגענהייט מיט איהר צו ריי- דען און וויסען וואָס זי טראַכט וועגען מיר, — האָט דאָוידזאָהן געענט- פערט, — זי גרייט זיך מאַרגען אין וועג אַריין, צו מיין גרויסער פרייד. און וואָס איז די גדולה מיט דיר, אָן זי פּאָהרט אַוועק? — האָט יונתן געפרעגט.

— ווייל איצט וועט מיר נאָך גרינגער זיין אַריינצוכאַפען זיך צו רחל'ען אין צימער און מיט איהר ריידען און שמועסען.

— אָן! — האָט יונתן אויסגערופען, — גאַרנישט לאַנג, אָן דו געמינסט זיך ביי אפרימ'ען אין שטוב און האָסט שוין דערגרייכט אַזוי ווייט, צו זיצען צוזאַמען מיט זיין טאָכטער אין איהר צימער און פערברענגען

מיט איהר אין ליצע-שמועסען! זעהר פיל איז דיר געראָטען חבר, נישטאָ נאָך אזאָ געשיקטער מענש ווי דו ביזט. ביזט ווערט גערוממט צו ווערען!

—וואָס דען האָסטו געמיינט, איך וועל זיין ווי דו ביזט—כ'וועל פערמאָלען דאָס מויל און שוויגען?

—ווער קען זיך גלייכן צו דיר. דאָוידוואָהן!—האָט יונתן געענט פערט מיט אַ שמייעל—ווי דו זעהסט מיך לעבען, ווען דיר זאָל געלונג-גען, און רח"ל זאָל דיין כלה ווערען, וואָלט אַ גרויסער שרייבער גע-קענט דערפון מאַכען אַ וואונדערליכען ראָמאַן. ער וועט דאָ געפונען אַלץ וואָס ער דאַרף האָבען צו דעם: אַ מיידעל אַ פת-תואר, ליכטיג ווי די זון, די ליפען איהרע—ווי פּרופּור-רויט, איהרע אויגען און איהרע לאַקען זענען שוואַרץ ווי קראָה, דער האַלז איז ווייס ווי פּיין און אידרע הענד זיינען ווי זילבער; אַן איינציגע טאָכטער איז זי ביי איהר פאָטער, אַ יוד אַניעושר, אַ פאַנאַטיקער און פון דער אַלטער וועלט. און פון דער אַנדערער זייט—אַ שענער אַ קלוגער בחור, אָרעם און פרעמד. אָהן אַ פריינד און אָהן אַ גואל, געהט קורץ געקליידט און פיהרט זיך נישט ווי די פרומע לייט!—ער וועט נאָך געפונען אַ גע-היימע ליצע, און אַ וואונדערליכען צופאַל, גוטע האָפּנונגען, הערצער, וואָס זענען פרעהליך און טרויעריג, און נאָך אַזעלכע זאַכען, וואָס מאַ-כען שטאַרק נייגיריג דעם לעזער, הפלא ופלא... גרויס וועט דיר מאַ-כען דער שרייבער, ער וועט דיר אַרויסשטעלען, אַז מען זאָל זיך פון דיר אַפּלערנען. איינעם וועסט דערוועגען לייעב צו האָבען און וועסט איהם געבען גוטע האָפּנונגען, דאָס צעבראַכענע האַרץ וועט זיך פון דיר אָב-דערנען צו לייעבען און האָפען, און די עלטערן וועסטו אויסלערנען צו וויסען, אַז זיי זאָלען נישט געוועלטיגען איבער'ן האַרץ פון זייערע טעכטער, זיי חתונה צו מאַכען צו וועמען זייער האַרץ גלוסט... דו ביזט דאָך דער ערשטער, וואָס בעווייזט אַזאָ נייעס צווישען יודען. ביז אַהער איז נאָך אַויגנס נישט געזעהן און נישט געהערט געוואָרען צווישען יודען פון אונזער לאַנד. וועניגסטענס האָב איך נאָך נישט גע-הערט, אַז אַ בחור זאָל זיך פערליעבען אין אַ מיידעל און אַ נקבה זאָל געפעלען אַ מאַנספערשין און זיי זאָלען ווערען חתן-כלה נאָר דערפאַר, וואָס זיי האָבען זיך לייעב, כאַטש זיי זענען ווייט איינער פון אַנדערן אין זייער בעשטאַנד פרחק מורח ממערב, און געגען דעם ווילען פון זייערע עלטערן. נאָר אויף דעם טהוט מיר וועה דאָס האַרץ—האָט יונתן

ווייטער גערעדט מיט אַ שמייעל-וואָס ביי אונז פעהלט דער מלאך פון ליבע, וועלכען אַלע פעלקער קענען אַווי גוט...

—דעם חסרון קען מען ממלא זיין—האָט דאָוידזאָהן אויך געזאָגט מיט אַ שמייעל—דעם דאָזיגען מלאך קאָנען מיר געהמען ביי די גוים, ווי אַלע איבעריגע מלאכים וואָס זענען גענומען געוואָרען, ווי אונזערע פילאָזאָפֿען זאָגען—פון בבל, פרס און אַנדערע נידעריגע פעלקער, גע-בען איהם אין האַנד אַריין אַ בויגען מיט שאַרפע פיילען ווי עס פאַסט איהם. און אפשר וועט זיך איינער פון אונזערע, חובבי שפת עבר צע-היצען און וועט בעווייזען אַז דער מלאך פון ליבע איז אַ יודישע זאָך, און ווערט דערמאָהנט אין תנ"ך... אָבער—האָט דאָוידזאָהן אויסגערופען אויפהערענדיג צו שמייעלען—מיר זענען דאָך אַראָב פון וועג פון אונזער שמעס. וואָס איז מיט דיר, חבר מיינער, וואָס דו חכמה'סט זיך היינט אַווי? דו ביזט דאָך שטענדיג אַזאָ שווייגער!

ווען דאָוידזאָהן וואָלט געוואוסט—האָט יונתן ביי זיך געטראַכט און אַרויסגעלאָזט אַ שטילען זיפֿן—ווען ער וואָלט געוואוסט, אַז מין חכמה'נען זיך איז גאַרנישט פון גרויס נחת, נאָר פון געבראָכען געמיטה און זאָרג פאַר איהם...

—וואָס טראַכסטו—האָט דאָוידזאָהן ווידער געפרעגט, זעהענדיג ווי יונתן איז אַנטשוויגען געוואָרען און האָט פערמאַכט דאָס רעכטע אויג.

—און וואָס טראַכט רחל?—האָט יונתן געפרעגט.

—פון ליעבע טראַכט זי!—האָט דאָוידזאָהן געענטפערט.

—וואָס זשע נאָך ווילסטו?

—אָבער—האָט דאָוידזאָהן ווייטער גערעדט—אַ סך מאָל האָט מיר רחל געזאָגט, אַז זי האָט ליעב דעם פּאָטער מיט דער מוטער ווי דאָס לעבען, און מיט'ן גאַנצען האַרצען וויל זי שטענדיג טהון זייער פער-לאַנג. און מיט מין שכל פערשטעה איך, אַז זי האָט דאָס נישט גע-זאָגט גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין, נאָר זי מיינט צו זאָגען: אמת טאַקע איהר האַרץ איז זעהר נישט ווייט פון מיר, אָבער אַז זי זאָל מיט מיר חתונה האָבען געגען ווילען פון איהרע עלטערן—איז זעהר אַ שווערע זאָך.

—און וואָס, אייגענטליך, פערלאַנגסטו פון מיר?—האָט יונתן גע-

פרעגט.

—דיין עצה פערלאַנג איך—האָט דאָוידזאָהן געענטפערט—זאָג

מיר מיט וואָס קאָן איך געפעלען ווערען אפרימען און געפונען חן אין זייגע אויגען. צוליב רחל'ען בין איך גרייט אלץ צו טהון, אפילו זיך טובל זיין אין מקוה אין אַ פראַקטיגען טאָג און זיך קוידערען אויפ'ן שניי.

—אפילו אַז דו וועסט דאָס אלץ טהון כדי זיך צו חנפה'נען—
 חאָט יונתן געזאָגט מיט פערדרוס און אויסגעשפיצט זיין אויג אויף דאָוידוואָה'ען—אפילו די פּאַלעס וועלען זיך דיר נאָכשלעפען אויף דער ערד, און וועסט זיך אָנטהון אין לאַנגע גראָבע ציצית, וועסטו פּאַרט נישט געפעלען אַזעלכע מענשען ווי אפריים, זיי וועלען שטענדיג זאָר גען, אַז דו האָסט נישט אין האַרצען דעם יודישען פּונק!...

—און אויך איך וועל געהן אין דער פריה און פאַרנאָכט אין בית-המדרש אַריין, און דערצעהלען וואונדערליכע מורא'דיגע מעשות, וועט מיר דאָס העלפען?—האָט דאָוידוואָהן געפרעגט מיט אַ ביטערן שמייכלעל.

—אפילו ווען דו וועסט זיצען אַ גאַנצען טאָג צווישען די בטלנים און זיך וואַרימען ביים אויווען—האָט יונתן געענטפערט אויך מיט אַ ביטערען שמייכלעל—און וועסט דערצעהלען גאָר מורא'דיגע מעשות פון די רויטע יודעלעך, פון די הרי-חושך און טייך סמבטיון, פון אלפסנדר מוקדון, און פון בוים וואָס האָט מיט איהם גערעדט, און פון מורא'די-גען אָדלער אויף וועלכען ער איז געריטען הויך אונטער'ן הימעל; פון סמא'ל און זיין ווייב און די תולדות פון גוג ומגוג; פון גולם'ס, גלגולים, רוחות און מתים, וואָס בלאַנקען זיך אַרום אויף דער וועלט אין נאָך אַזעלכע זאַכען—פונדעסטוועגען וועט מען געפינען אויף דיר „זאָטשעפקעס“, אַז אין דיר איז נאָך אלץ נישטאָ דער יודישער פּונק! און אין אַזוינס וואָס דו קאָנסט נישט דערגרייכען אין אַזעל-כעס זאָלסטו זיך נישט אַרײַבלאָזען. דאָס איז מיין עצה און גע-
 דענק עס!

יג.

נחמן דער משולח.

פון פויבער „אלטענס“ שלוחים און געבאים, איז דער גרעסטער—
דער משולח נחמן שליט"א. ער איז די רעכטע האַנד פון פויבער און
האָט צו בעפעהלען איבער די „טישען“ און משקאות. אויף אויסוועצען
די מקורבים און אויסשטעלען זיינע חסידים, און די וואָס קומען צום
„אלטען“ פיהרט ער אַריין, יעדען איינציגען אין זיין צייט. אַלע יאָהר
פאָהרט ער אַרום דעם גליל וואו עס וואוינען דעם פויבער'ס חסידים און
אין יעדער שטאָדט, וואו ער קומט, איז אַ יום-טוב ביי יודען, מען
מאַכט אַ סעודה, ער זיצט אויבענאָן און חורט פאַר זיי איבער דעם
„אלטענס“ תורות, זיינע וואונדערליכע הייליגע שמועסען—און אַלע זי-
צען מיט אָפּענע מיילער און הערען זיך צו מיט פרומקייט און התפעלות
און יעדער איינציגער ברענגט איהם זיין מתנה.

ס'זענען די חנוכה־טעג. אַ גרויסער עולם פון נאָהנט און פון
זוייט איז געקומען צו זעהן דעם „אלטענס“ הייליג געשטאַלט און בע-
טען הילף יעדער אויף זיינע צרות. די גבאים האָבען אַ סך אַרבייט,
צו שרייבען „קוויטלעך“ מיט בקשות פאַר יעדען וואָס האָט אַ ביטער
האַרץ, צו בעדינען אין „דערינען“, און צו גרייטען טישען פאַר אַנ-
עם-רב. און נחמן דער ראש פון די גבאים, זיצט זיך מיט כבוד אין
זיין חדר, וואָס ביי „איהם“ זאָל לעבען אין הויז, און הערט אויס אַלע
וואָס דאַרפען צו איהם, איינער געהט אַרויס און אַ צווייטער קומט
אַריין. צום סוף איז אַריינגעקומען איינער און נחמן איז איהם אָקע-
גענגעלאָפען און האָט איהם אָפּגעגעבען שלום.

—זעץ זיך נעבען מיר, ידידיה, מיין טייערער!—האָט נחמן גע-
זאָגט צו איהם מיט זיסע ריידעלעך און מיט אַ חוץ־דיגען קוק, ווי ער
וואָלט פון איהם געשפּאַסט—ווען קומסטו?

—אָט איצט קום איך—האָט ידידיה געענטפּערט געלאָסען און מיט
תמימות-ס'טהוט מיר זעהר הנאה צו זעהן דיין גרויסקייט און דיין
כבוד.

—דאָס האָב איך דאָך שוין געהערט פון דיר, מיין טייערער,

ווען דו ביזט דאָ געווען דאָס ערשטע מאָל, און וואָס האָסטו דאָ ווי-
דער געזעהן פאַר אַ נייעס וואָס דו פּרעהסט זיך ווידער אויף מיר און
וואונדערסט זיך?

— איך פּרעה זיך דערפאַר, ווייל דו ביזט דאָך מיינס אַנאייגע-
נער קרוב-האַט איהם ידידיה גע'חנפה'ט— צי וואָלט זיך דיין מאַמע,
מיין מוהמע, עליה השלום, געקאָנט ריכטען, אַז איהר זוהן וועט אַזוי
ווייט דערגרייכען. זי האָט זיך דאָך שטענדיג געקלאָגט, אַז אָהן אַ
טאַטען, טהוסטו וואָס דיין האַרץ גלוסט און פּאַלגסט איהר נישט, און
ביי די מלמדים ווילסטו נישט לערנען און זי ווייסט נישט וואָס מיט
דיר וועט זיין דער תּלּית.

— שטותיכו! לאָמיר גאָר נעהמען אַ ביסעל בראַנפּען, ביזט דאָך
ביי מיר אַ טייערער גאַסט.

— קיין בראַנפּען טרינק איך נישט— האָט ידידיה געזאָגט און זיך
פּערקרימט.

— וואָס איז? ביזט עפעס נישט געזונד, דאָס האַרץ טהוט דיר
וועה?

— איך בין אַ מת!

— אויב דו ביזט אַ מת דאַרפסטו דאָך זיין צווישען די מתים,
וואָס זשע בלאָנקעטו זיך אַרום אויף דער וועלט?

— איך זוך אַ תקוּן— האָט ידידיה געשפּאַסט— איך בין זעהר אַרעם
און בין ווי אַ מת, און בלאָנקע זיך אַרום אויף דער וועלט און זוך
אַ שטיקעל פּרויט. וועה איז מיר, כּהאַב פּערלאָזט מיין הויז, מיין
ווייב און קינדער און איך בלאָנקע זיך אַרום נע-ונד שוין אַזוי לאַנג,
אין פּיין און אין מאַטערניש. טהו זשע מיט מיר אַ חסד, נחמן, און
בעט פאַר מיר ביי איהם זאָל לעבען, אמשר וועט ער זיך דערבאַרי-
מען איבער מיר, וועט מיר מוכה זיין מיט אַנעצה טובה און איך
וועל געהאָלפּען ווערען.

— אַ מענש וואָס טויג נישט צו גאָרנישט אפּילו צו עבודת
הַקוֹם— דעם וועט קיינער נישט העלפּען, נישט איך און נישט דער
כּוּזי'ער. אפּילו אַ מלמד צו זיין טויגסטו נישט, אַ באַנקוועטשער ביזטו
שטענדיג געווען און דיין גאַנצע תּורה איז אין דיין בויך— אין דיין
בויך-מחלה, האָסטו נישט געלערנט, קענסט גאָרנישט און קיין פּח הדבור
האָסטו נישט. ס'איז מיר אַ גרויס רחמנות אויף דיר, מיין טייערער!
— אַזעלכע ווי איך זענען פאַרהאַן אַ סך צווישען אונז יודען און

פונדעסטוועגען מיט גאָטס הילף און מיט דער זיילף פון גוטע מענ-
שען האָבען זיי זייער פרנסה. אַלץ הענגט אָב פון מזל און אויב ס'איז
נישטאָ קיין מזל—איז גאַרנישטאָ, איז לאַ לחכמים לחם, און די קליג-
סטע האָבען נישט קיין עשירות...

—און אַ שדכן קאָן קיין שדכנות נישט אויספיהרען—האָט נחמן
געזאָגט.

—וואָס מיינסטו דערמיט? זאָג וואָס דאָס הייסט.

—קוק אָן דעם תם, ער ווייסט דאָך גאַרנישט! איך האָב דיר
געמאַכט פאַר פּרין'ס אַ שדכן. ליהאָב דיר אַריינגעלעגט די ווערטער
אין מויל אַריין און דיר געשיקט צו אפּריי'ען זאָלסט ריידען זיין בת
יחידה אַ שידוך מיט פּרין'ס בחור, פּרין'ן זאָלסטו לויבען. זאָלסט זאָגען
אַז זיין עשירות האָט גאַרנישט קיין גבול און קיין גרענעץ און אַז
דער כּו"ב'ער האָלט גאַר שטאַרק פון איהם, און ער איז גאַר אָנגע-
זעהן צווישען די חסידים, און נדן און כּלה-מתנות וועט ער געבען
גאַר אָהן אַ צאָהל. און אויף זיין בחור דעם חתן זאָלסטו דערצעהלען
אַז ער איז אַ גרויסער חסיד, אַ חכם מחוכם, אַ מושלם, איז געוואָלדיג
אַ שענער—ס'איז גאַר איינס אין דער וועלט.

—לויבען פּרין'ן האָב איך געהאַלטען פאַר אַנאייבעריגע זאָך,
וואָרום ווער קען עס נישט פּרין'ן, זיין נאָמען קלינגט דאָך איבער
דער וועלט, מען ציטערט דאָך פאַר איהם, אפילו די גבירים גיבען
איהם אָב כבוד, וואָרום אַלע זענען דאָך ביי איהם אין רשות, דער
גאַנצער מסחר איז אין זיין האַנד, ער איז דער אָנגעזעהענסטער אין
זיין שטאָדט, אַלץ וואָס שטאָדט טהוט—ווערט דורך איהם געטהון, ער
גיט אויס דאָס קהלישע געלד ווי איהם געפעלט און קיינער נעהמט ביי
איהם קיין חשבון נישט אָב. אַלע ירושה-געלדער פון אלמנות און
יתומים טראָגט מען צו איהם, אויך נדן-געלדער, צדקה-געלדער ליגען
ביי איהם.

—ווען דו וואָלסט געהאַט שכל אין קאָפּ, וואָלסטו פּערשטאַנען
אַז דאָס לויבען אַ מענשען איז שטענדיג אַ גוטע זאָך, נאָר וואָס וועל
איך ריידען און פּערלאַנגען פון אַ מענשען אַזאָ זאָך וואָס ער האָט
נישט! איך פּרעג דיר נאָר איינס: פאַרוואָס האָסטו נישט געטהון דאָס
וואָס אַ שדכן דאַרף טהון צו לויבען אין טאָג אַריין און דערצעהלען
יענעם גרויסע מעשים? איך האָב דאָך דיר געמאַכט פאַר פּרין'ס אַ

שדכן, און ווען דו וואָלסט אויסגעפיהרט דעם שידוך וואָלסטו דאָך אַ טך פּערדיגענט, און אויפ'ן חתן וואָס האָסטו געזאָגט?

—אויפ'ן חתן פּרעגסטו, אויף פּרצ'ס בחור?—אויף איהם האָב איך גאָרנישט געזאָגט. אַז ער איז אַ שענער און אַ פיינער האָב איך נישט געקאָנט זאָגען, ווייל ער איז מיאוס—דער שטערען שמאָל און זיינע אויערן—גרויס ווי די כרעמזלעך און בעוואַקסען מיט האָר, זיינע האָר זענען דין און שיטער ווי פּלאַקסו דאָס פנים איז ווייס, בעשיט מיט געלע קלייען, זיינע צייהן זענען שוואַרץ און אויסגעקרימט און צווישען די פּאָדערשטע פּעהלען איהם צייהן און עס קוקט איהם אַרויס דאָרטאָרומער דער שפיץ צונג און אַז ער רעדט—גאווערט ער, און אינגאַנצען זעהט ער אויס, אַז ער איז אַ שוטה און אַ טפּש און ווייסט נישט קיין קאַץ אַ וויידעל צוצובינדען. און ווידער אַז ער איז מיאוס און נאַריש—האָב איך נישט געוואָלט זאָגען.

—און דעריבער האָסטו געשוויגען און גאָרנישט גערעדט—האָט נחמן געלאַכט קוקענדיג אויף איהם.

—היליה!—האָט יידיה געענטפערט תּמ'עוואַטע—איך האָב גערעדט. און מיט דעם גאַנצען מויל האָב איך גערעדט צו אפּריס'ן: הער מיר אויס אפּריס! פרץ האָט שטאַרק חשק צו זיין טאָכטער, וואָס ער וויל געהמען פאַר זיין זוהן, וואָרום ער וויל שטאַרק זיך משדוך זיין מיט דיר און זיין שענער משפּחה, און מעהר האָב איך גאָרנישט געזאָגט, ווייל אָבנאַרען און זאָגען ליגען קאָן איך נישט.

—אַ מענש וואָס זאָגט נישט קיין ליגען, שלימזל, אַזאַ מענש קאָן קיין שדכן נישט זיין, וואָרום ער מאַכט זיך קאַליע און מאַכט אַנדע-רע קאַליע—האָט זיך נחמן געוויצעלט—וועה צו דיר, האָסטו היזק גע-האַט אַ פּערמעגען שדכנות-געלד, און וועה צו דעם בחור און דער בתולה, די צוויי ריינע כּשר'ע נשמות, וואָס זענען איבער דיר צו-שיידט געוואָרען.

—נישט איבער מיר, נחמן, נאָר איבער דעם זינדיגען דור. אונ-זער נייער דור איז אַ דור פון סורר ומורה, אַ דור וואָס יעדער טהוט זיך ווי איהם געפעלט, און מען פיהרט לעבעס—אַ מאַנספּערשוין פיהרט זיך אַרום מיט אַ מיידעל און אַ מיידעל זוכט זיך שוין אויס איהר מאַנספּערשוין און זיי דאַרפען גאָרנישט אָנקומען צו קיין שדכן. אויך ביי אפּריס'ן אין שטוב איז געשעהן אַ מעשה נורא, זיין זוהן האָט פּערבליאָדזשעט פון גלייכען וועג און האָט אויך פּערפיהרט זיין שווע-

סטער, די דאָזיגע בתולה פון וועלכער מען רעדט. אזוי, אזוי, נחמן, איצט פערשטעהסטו שוין!

די לעצטע ווערטער ידידיה'ס האָבען נחמן'ען געטראָפּען גלייך אין האַרצען אַרײַן, און אָנשטאָט ער זאָל לאַכען און זיך וויצלען-איז ער דערשראָקען געוואָרען און זיך איינגעקנייטשט.

שטיל. מיטאַמאָל און עס דערהערט זיך אַ קול אין דער טהיר און אַ יודענע זעהר שען אָנגעטהון איז אַרײַנגעקומען אין פּאָדערשטען צימער, דאָרט זענען געשטאַנען, אַ שאַנק, אַ טיש און אַ שטוהל, און אויפ'ן טיש אַ טינטער מיט טינט. איז נחמן אַרויסגעאַנגען פון זײַן צימער צו דער יודענע.

—כ'ועל אייך מטריח זײַן איהר זאָלט מיר אָנשרײַבען אַ „קווי-טעל“ צו „איהם“ זאָל לעבען-האַט די יודענע געזאָגט צוגעהענדיג געהנטער צו נחמן'ען.

—ווער זענט איהר און פון וואָנען קומט איהר?—האַט נחמן גע-פרעגט גישט קוקענדיג אויף איהר.

—איך בין שרה-האַט די יודענע געענטפערט-אפרי'ס ווייב פון פסלונעווקע... פון דאָרט בין איך... נעכטען פאַרנאַכט בין איך געקומען. איך קום צו „איהם“ זאָל לעבען, בעטען אַ רפואה צו מיין וואונד... אַ רפואה פאַר מיין מאַן, וואָס ליידט גרויסע יסורים, וועה איז מיר, בין איך געקומען אָנשטאָט איהם אויסצוגיסען מיין ביטער האַרץ... אויסצודרעצהלען מײַנע צרות, אויסצוויינען...

זי האָט גישט פערענדיגט איהרע רייד און די טרעהרען האָבען אַ שלאַג געטהון פון איהרע אויגען.

—ווי הייסט אייער מאַמע?—האַט נחמן געפרעגט, געהמענדיג די פען אין האַנד, און האָט ווי אַ חסיד שטיל אָפּגעזיפצט.

—לאה, האָט שרה געענטפערט און אַוועקגעלעגט אויפ'ן טיש ח"י-ס'הייסט אַכצעהן זילבערנע מטבעות.

—לאה בעטרעפט צוויי מאָל ח"י-האַט נחמן געזאָגט גלאַט אזוי זיך און מיט אַ גונדל, גלעטענדיג די שפיצען פאַרד מיט זײַנע שפּיץ פינגער.

שרה האָט אַרויסגענומען פון בוזעם נאָך אַכצעהן זילבערנע מטבעות און אַוועקגעלעגט אויפ'ן טיש.

נחמן האָט איינגעטונקען די פען און געשריבען ווי שרה האָט איהם געזאָגט און ס'איז אַרויסגעקומען אַזאַ „קוויטעל“

שרה בת לאה. ד' יחזיר לה בנה, שיצא לתרבות רעה.
 בעלה אפרים בן יוכבד ד' ישלח לו רפואה שלמה מן השמים.
 על המרידין וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו.
 בנה היחיד שמעון בן שרה, ליראת שמים
 בתה היחידה, רחל בת שרה, לזוג טוב.
 —המ-מ-מ-מ-האָט נחמן געפרומט צוריק אַריינקומענדיג אין
 זיין חדר, פערזונקען אין מחשבות און די האַנד אויפ'ן שטערען-ווי-
 זך וואָלט געזוכט עפעס אַנ'עצה און געטראַכט וואָס צו טהון.
 —וואָס איז, נחמן?—האָט איהם ידידיה געפרעגט.
 —דו ביסט זיך דאָך שוין מיאש, ידידיה, פון שדכנות—האָט נחמן
 געענטפערט, זיך אויפגעכאַפט פון זיינע מחשבות אַ פּרעהליכער און אַ
 פּעבעדיגער, און אַ שמייעל'ע האָט ווידער געשוועפט אויף זיינע לי-
 פען—אויב דו העלפסט אונז נישט—קאָנען מיר זיך אַליין העלפען, און
 מיר וועלען שוין וויסען וואָס צו טהון. און וואָס רעכענסטו אַצינד צו
 טהון?
 —איך רעכען צו פּאָהרען קיין אַדעס—האָט ידידיה געענטפערט—
 בין איך דיר געקומען בעטען, דו זאָלסט אויף מיר רחמנות האָבען
 און מיטגעבען מיר אַ פּריעה צו דיין ידיד אליעזר פּאַרכי, וואָס איז
 דער גאַנצער מאַכער ביי אפרים'ען, וואָס איז בעוואוסט אין אַדעס,
 און ער זאָל מיר געבען עפעס אַ שטיקעל שטעלע איך זאָל מיר פּער-
 דינען אויפ'ן שטיקעל ברויט.
 —צו וואָס פאַר אַ שטעלע, צום ביישפּיעל, קאָנסטו טויגען? זאָג
 מיר, אדרבה.
 —דאָס ווייס איך נישט, שרייב איהם סתם אַ שטעלע.
 —פונדעסטוועגען?... אַ שטייגער וואָס, וואָס פאַר אַ שטעלע.
 —אַ שטייגער... אַ שטייגער למשל—האָט ידידיה געענטפערט נאָך
 דעם ווי ער האָט אַ וויילע געשוויגען און געטראַכט—זאָל ער מיר
 מאַכען פאַר אַ שומר פון זיין שטוב און איך וועל געכטיגען אין קעך
 ווען ער וועט אַוועקפּאָהרען אויף אַ חתונה צי אויף אַ באַל. אַדער ער
 וועט מיר שיקען וואו ער וועט דאַרפען און איך וועל געהן. אַדער
 זאָל ער גאָר זעהן איך זאָל ווערען אַ שמש אין אַ שוהל.
 —אַט אַזאָ שטעלע, צו זיין אַ שמש, פאַסט דיר טאַקע, און דאָס
 וועל איך טאַקע בעטען פאַר דיר

טו.

מזל-טוב.

צווישען אלע וואָס זענען געקומען צום פּויבער איז אויך שרה געקומען, און זי האָט זיך נישט געקאָנט דערשפּאַנגען דורך דעם גרוי-סען עולם ביז צו „איהם“ זאָל לעבען, כאָטש זי האָט געטראַגען אין די אויערן טייערע שענע אוירינג און אויפ'ן האַלז שנירלעך פּערעל און מען האָט געוואוסט, אַז זי איז דאָס ווייב פון אפּריס פּסלונ'עווקער... און ווער ס'האָט זוכה געווען איינמאַל אין זיין לעבען צו זיין ביים רבי'ן, דער וועט זיך אויף דעם נישט וואונדערן, ווייל ער ווייסט, אַז עס זענען פאַרהאַן אַ סך וואָס איילען זיך צו קומען צום רבי'ן אַ שטיק צייט נאָך פאַר ראש השנה, כדי אויסצודערצעהלען זיין ביטער האַרץ, און זיך זאָט אָנקוקען אין זיין לייכטיגס געשטאַלט, און פאַהרען אַהיים אַ שטיק צייט נאָך יום-טוב און זיי געלינגט נישט זיך צוצושלאָגען, צו זייער פיין און הוצאות איז גאָר קיין גבול נישטאָ. און באמת, ס'איז דאָך זעהר שווער פאַר איין מעגש ער אליין זאָל איבערטראָגען אלע צרות פון טויענדער יודען... איינער בעט פון איהם קינדער און באַלד קומט אַ צווייטער און בעט: גיט מיר פּרנסה! איינער שרייט: זייט פאַר מיר מתפלל, עס זאָל געהן אַ רעגען, און אַ צווייטער שרייט: עס זאָל אויספאַלען אַ שניי אַ סך זענען די בעדערפענישען פון אונ-זער פּאָלק ישראל און קיינער האָט נישט קיין צייט צו וואַרטען און אויב „ער“ זאָל לעבען וועט פאַר זיי נישט זאָרגען—ווער דען זשע?

פון אין דער פריה ביז בייטאָג איז שרה געשטאַנען ביים פּויבער אין הויז, צווישען אַ גרויסען עולם מאַנסלייט און ווייבער, וואָס האָבען זיך דאָרט שטאַרק געשטופּט און געאַרבייט מיט די זיי-טען און אַקסלען. פּלוצלונג איז פון זיין חדר אַרויסגעקומען נחמן און זיך בעוויזען צווישען עולם.

דער עולם איז איהם בעפאַלען ווי די ביהענען, און ס'איז גע-וואָרען אַ גרויסע מהומה, יעדער בעט עפעס און פרעגט עפעס. ביי זיין רעכטער האַנד שטעהט גאָר אַ גרויסער חסיד, וואָס איז נאָר וואָס געקומען פון מקוה און ציטערט אינגאַנצען פון קעלט און פרעגט:

וואָס טהוט דער הייליגער רבי? פון דער לינקער זייט שטעהט ווידער איינער מיט אַ נאַקעטען האַלד און צעבראַשעט האַרץ און רעדט: שוין צייט צו געהמען עפעס אין מויל אַריין און ווען וועט מען דאווענען? פאַר איהם בויגט זיך איינער איין און שטעקט איהם אַריין אין האַנד אַריין אַ מתן בסתר" פדי ער זאָל זיך אויף איהם אומקוקען, און הינטער איהם ציהט איהם ביי דער פאַלע אַ יונגערמאַן, אַ פנים חדשות, נאָר וואָס פון אונטער דער חופּה אַפער, האָט שוין בעוויווען צוצוגינגענען דעם ווייבס צירונג און געקומען אַהער צו לויפען צום ערשטען מאָל.

—טרעט אָב!—האָט זיך נחמן אויסגעשריען אויף די מענשען וואָס האָבען איהם אַרומגערינגעלט—וואָס זענט איהר מיך בעפאַלען מיט אייער גרעגרייז? לאָזט, לאָזט דורכגעהן!...

נחמן האָט גענומען שטופען מיט די עלענבויגענס און זיך דורכ-שלאָגען אַ וועג צווישען גרויסען עולם, און זיינע אויגען קוקען אין אַלע זייטען:

—קומט מיט מיר!—האָט נחמן געזאָגט צו שרה'ן און האָט זיך צו איהר אַ לָזן געטהון ווי אַ קאַץ גיט זיך אַ לָזן נאָך אַ מיינעל.

אַלע האָבען געקוקט אויף שרה'ן מיט גרויס קנאה, זי איז גע-ווען ביי אַלעמען אין די אויגען אַ גליקליכע, וועמען ס'איז אַ גרויס גליק צוהאַנגענעקומען. און אַז זי איז געצאָנגען נאָך נחמן'ען איז אַנערליכע מענשען זיי נאָכגעגאַנגען, האָבען גערעכענט מיט איהר צוזאַמען אַריינגע-צווייטען זיך צו „איהם“ זאָל לעפען, ווי די אומגליקליכע נשמות אויף יענער וועלט, וואָס כאַפען זיך אָן אָן צדיק'ס פאַלעס ווען ער געהט מערביי דאָס גיהנום, פדי זיך אַריינצוכאַפען מיט איהם אין גן-עדן אַריין. אָבער ווי נאָר זיי זענען צוגעקומען צו דער טהיר האָט מען זיי מיט געוואָלד אָבגעשטופט.

—קום אַריין אפרימ'ס ווייב!—האָט דער „אַלמער“ געזאָגט צו שרה'ן אַז ער האָט געהערט ווי זי געהט אַריין אין דער טהיר—איך ווייס אַז דו האָסט אַ פיטער האַרץ און אַ שווער געמיטה.

נאָר אַ נביא איז ער—האָט שרה געטראַכט—נאָך איידער איך האָב איהם עפעס געזאָגט, ווייסט ער שוין וואָס אין מיין האַרץ טהוט זיך—אַלע רבי'ס זענען גאַרנישט מיט גאַרנישט קעגען איהם...“

—וועה צו מיין קלאָג!—האָט שרה געווייגט און אויסגעצויגען די הענד—גרויסע צרות שטעה איך אויס פון מיין איינציגען ווהן, וואָס איז אַנטאַפען און איך בין געפליבען אַ פערנצוגלעטע מאַמע. און

ווייס נישט וואו זיך אהינצוטהן!—און זי האָט דערלאנגט דאָס קוויטעל מיטן פּדיון.

—צי האָב איך דיר נישט געזאָגט נאָך מיט צוואַנציג יאָהר צו-ריק, ווען דו האָסט געבעטען ביי מיר אַ זוהן, אַז צוויי וועגען האָסטו פאַר זיך? אָדער בלייבען אַנ'עקרה אָדער האָבען אַ זוהן און זיך אָג-לייזען פון איהם צרות?

—וועה איז מיר!—האָט שרה געענטפערט וויינענדיג און זיך אויס-געשניצט די נאָז מיט אַלע פינגער-פינגער-ווער וויל עס לעבען אָהן אַ קינד און נישט איבערלאָזען נאָך זיך קיין קדיש?!... און ווי אַזוי האָב איך זיך געקאָנט דעמאָלט איינהאַלטען נישט צו נעהמען פון אייער האַנד די טייערע מתנה און בלייבען אַ פינסטערע עקרה! דערצו נאָך האָב איך זיך געטראַכט, אַז איך האָב נאָך מיין האָפנונג אין אייך נישט פערלירען, אויב איהר קאָנט מיר מזכה זיין מיט אַ זוהן, וועט איהר דאָך אויך קאָנען איבערקעהרען די גוזה צום גוטען, און מיין זוהן זאָל זיין אַ פרום קינד. ון אַ גוט קינד.

—וואָס האָט ער געטהון דיין זוהן?—האָט דער פּוּזיב'ער געפרעגט אויפהויבענדיג די אויגען צום הימעל און אַרויסגעלאָזט אַ שטילען זיפן. —קיין שרעכטס האָט ער חלילה נישט געטהון!—האָט שרה גע-ענטפערט—נאָר מיין מאַן זאָגט, אַז אונזער זוהן איז אַראָב פון גליי-כען וועג, און האָט זיך גענומען צום לערנען און בילדען.

—צו בילדונג!—האָט דער פּוּזיב'ער אויסגעשריען מיט אַ בייז קול, ווי אַ מענש וואָס ווערט דערציטערט און דערצערנט דערהערענ-דיג דעם נאָמען פון זיין דם-שונא. —צי איז דען פאַרהאָן נאָך אַנ'ער-גערע זאָך?

—צי איז שוין גאָר נישטאָ קיין רפואה צו מיין מכה?—האָט שרה ביטער געקלאָגט.

—וואָס האָט ער געלערנט דיין זוהן?—האָט דער פּוּזיב'ער ווידער געפרעגט.

—תנ"ך—האָט שרה געענטפערט מיט אַ ציטערדיג קול. —גרויסער גאָט! רבונו של עולם!—האָט דער פּוּזיב'ער געזיפצט. —צי זענען מיין זוהנס זינד טאַקע אַזוי גרויס?—האָט שרה גע-זויגט און געזיפצט.

—צי איז אין פסלונגעווקע פאַרהאָן פון די היינטיגע משכילים?—האָט דער פּוּזיב'ער ווידער געפרעגט.

—אודאי איז דאָ—האַט שרה געענטפערט—אַ לעהרער פון אַ שוהל, אַנאַרימאַן אַ פּערשלעפעניש, ער האָט דאָס מיין זעהן אַראַבגע- פיהרט פון דרך הישר, אַ רוח אין זיין טאַטענס טאַטען אַריין—און אַצינד זיצט ער נאָך ביי מיר אין שטוב צו מיין גרויס האַרצוועהטאַג און שיט מיר זאַלץ אויף מיינע וואונדען.

—אוי וועה!—האַט דער פּוּזיב'ער אַ געשריי געטהון און איז בלייב געוואָרען—וואָס טהוט אַזאַ נבול ביי מיינס אַ חסיד אין שטוב? ... זאָלסט איהם תיכף אַרויסיאָגען, וואָרום דער דאָזיגער טמא'ר מענש וועט אייך אַלע מטמא זיין און איך וועל שוין נישט קאָנען פּערריכט- טען דאָס וואָס איהר האָט קאַליע געמאַכט.

—כ'שווער ביי מיין לעבען—האַט שרה געשוואוירען—ווי נאָר איך וועל אַהיים קומען אזוי וועל איך דעם פאַסקודניאַק תיכף אַרויס- טרייבען און אויסלאָזען מיין גאַנץ האַרץ צו איהם. אפרים האָט מיר איינגערעדט, האָב איך זיך געלאָזט איינרעדען, איך זאָל דעם קבצן דעם שלעפּער אַריינלאָזען צו מיר אין שטוב, ער האָט געמיינט, אַז ער וועט זיך פון איהם דערוויסען וואו מיין זעהן איז.

—ווען איז דיין זעהן אַנטלאָפען?—האַט דער פּוּזיב'ער געפּרעגט נאָך דעם ווי ער האָט זיך בערוהיגט.

—אין חודש... אויב איך האָב נישט קיין טעות איז עס געווען ראש חודש... ראש חודש חשוון, האָט שרה געענטפערט.

—פאַרן מולד אָדער נאָכ'ן מולד?—האַט דער פּוּזיב'ער ווידער געפּרעגט.

—דאָס קאָן איך אייך נישט זאָגען,—האַט שרה געענטפערט—ווי אזוי קאָן אַזאַ פּראָסטע יודענע, ווי איך בין, דאָס וויסען? איך גע- דענק נאָר, אַז ווען מיין זעהן איז אַוועק, איז יענע נאַכט געפאַלען אַ שנעע מיט אַ רעגען.

—אויב אזוי איז ער אַנטלאָפען נאָך פאַרן מולד—האַט נחמן, וואָס האָט ביז אַהער געשוויגען, זיך אָפּגערופען געלאָסען.

—צי געדענקסטו די מראה פון זיינע מלבושים, וואָס דיין זעהן האָט אַנגעטהון אין דעם טאַג וואָס ער איז אַוועק?—האַט דער פּוּזיב'ער ווידער געפּרעגט.

—איך געדענק, איך געדענק!—האַט שרה אויסגערופען מיט פרייד, נלויבענדיג אַז דאָס איז זעהר אַ נויטיגע זאַך—זיין פאַלטאָ איז געווען דריטלעך און געהאַט אַ פּוטערנעם קאַלנער מיט וויידעלעך פון מוי-ל-

ווארף. און אויפ'ן קאפ האָט ער געטראַגען אַ נאַפּאַלעאַן-היטעל.
—און איצט וועגען אפריים'ן-האַט דער פּזיב'ער געזאָגט, אַרייַן-
קוקענדיג אין קוויטעל.

—מיין מאַן, —האַט זיך שרה געבעטען—מיין מאַן ליידט גרויסע
וועהטאַגען פון די מירידין מיט די פּוקלאַך, נישט פאַר אייך געדאַכט,
פון זינט מיר האָבען חתונה געהאַט ליידט ער, נישט פאַר אייך גע-
דאַכט... און איצט האָט ער דערפון גאָר גרויסע צרות אַזוי אַז ער
קאָן נישט אַרויסגעהן, זאָלט איהר מוחל זיין, חוץ אין דער פרייה
פאַר'ן דאַווענען. און פון גרויס וועהטאַג, איז איהם, מיין מאַן, שווער
צו זיצען און ער געהט אַרום איבער'ן חדר זיינעם אַהין און צוריק
אַ גאַנצען טאָג. און דערפאַר טאַקע, איז ער אַליין נישט געקומען
אַהער.

—גרויסער גאָט, פאַטער אין הימעל! —האַט דער פּזיב'ער גערעדט
מיט גרויס געפיהל, האָט געוואונקען מיט די אויגען און געמאַכט
פונות... —יחי רצון. —האַט ער פּלוצלונג אויסגערופען, נאָך דעם ווי ער
האַט אַ וויילע געשוויגען און זיין פנים האָט זיך אויסגעלייטערט—דו
דער שיקער און איך דער שליח, יחי רצון!
אַזוי ריידענדיג, האָט ער אַ קוק געטהון אויף שרה'ן, וואָס איז
געשטאַנען שטאַרק פּערוואונדערט און געזאָגט צו איהר מיט פרייד.
—מזל-טוב דיה, אפריים ווייב!

שרה האָט זיך נישט געריהרט פון אָרט און האָט זיך שטאַרק
געוואונדערט אויף דעם וואָס זי האָט געהערט. פון אונטער דער טהיר
האַט זיך געהערט דאָס גערויש פון די מענשען, וואָס האָבען אַרייַן-
געקוקט דורך די שפּאַלטען און האָבען אַ ביסעל געהערט פון דעם
פּזיב'ערס וואונדערליכע רייד. ווי די פליגען האָבען זיי געברומט און
געקוויטשעט און גערעדט איינער מיט'ן אַנדערן. און איינער דעם
צווייטען האָט גערופען: קום אַהער און הער זיך צו וואָס דער אַל-
טער זאָגט!...

—אין הימעל האָט מען מוזג געווען דיין טאָכטער רחל! —האַט
דער פּזיב'ער אָנגעזאָגט שרה'ן די גוטע בשורה.
—ווער איז דער מחותן? —האַט שרה געפרעגט, נאָך דעם ווי זי
האַט געשוויגען אַ וויילע פון גרויס צוטומעלניש.
—פּדץ פון צלמן! —האַט דער פּזיב'ער געענטפערט—איך האָף אַז
אפריים וועט מיר פאַלגען.

—מול-טוב איך, אפוי'ס ווייב שרה בת לאה!—האָט נחמן גע-
זאָגט צו שרה'ן מיט אַ פרוּמער מינע און מיט אַ חסידישער תנועה
ווי אַ תם.

—אדאָנקו—האָט שרה געענטפערט—ווי דאָס האַרץ האָט מיר טאַקע
נביאות געזאָגט צו פרעגלען איינעמאַלט איידער איך בין אַוועקגעפאָהרען
פון דער היים און אַהער פּרענגען דאָס פאַר אַ מתנה. האָט שרה גע-
זאָגט שוין ריידענדיג צום כּוּיב'ער, און איך ווידער—האָט זי ווידער
געזאָגט שוין צו נומ'ען—וועל איך געבען צעהן גילדען אויף צו קו-
פען פּראָנפען מיט האָניג-קיכלעך פאַר'ן גאַנצען עולם וואָס געפינט
זיך דאָ.

—נחמן—האָט דער כּוּיב'ער געזאָגט—נעהם דאָס דאָזיגע קוויטעל
און לעג עס אַריין אין מיין סדור למשמרת, כּדי איך זאָל עס זעהן
ביים דאָווענען, לעג עס אַוועק דאָרט ביי „והחזירנו בתשובה“.
שרה האָט געקושט די מוזה ביים כּוּיב'ר און איז אַרויסגעגאַנגען-
גען פון דאָרט אַ פּרעהיליכע און אַ הייטערדיגע.

מז.

אַ קרבן פוי דער פאַנטאַזיע.

די גאַנצע צייט וואָס שרה איז נישט געווען אין דער היים האָט
דאָווידנאָהן טאָג טעגליך געזוכט עצות ווי אַזוי אַריינצוכאָפען זיך צו
רהל'ן אין צימער און שמועסען מיט איהר אומגעשטערט, און פון טאָג
צו טאָג איז זיין ליבע צו איהר שטאַרקער געוואָרען. רחל איז גע-
ווען איינע פון די דאָזיגע, וועלכע, וואָס מעהר מען דערקענט זיי
אַלץ מעהר געפּעלען זיי. די נאַטור האָט איהר געשאַנקען אַנאָיידעל
האַרץ און אַ גלייכען מענשליכען שכל, צו דערפיהלען וואָס ס'איז גוט
און וואָס שלעכט, כאָטש זי איז נישט געווען שטאַרק געלערנט. מיט
איהר האַרץ האָט זי געפיהלט דאָס גוטע, וואָס אַ מענש פּערשטעהט
מיט זיין פּערשטאַנד, וואָרום דאָס געפיהל דאָס איז דאָס ערשטע
פון פּערשטאַנד וואָס איז נאָך נישט קלאָר, וואָס איז נאָך איינגעהילט

חי אַ פּרוכט אין דער שאָל; און דער פּערשטאַנד—דאָס איז דאָס קלאָ-
רע געפיהל, וואָס איז שוין אַרויסגעוואַקסען און מען זעהט עס שוין
אָן. און אין דער צייט האָט רחל שוין אפילו דערגרייכט, דורך די
קלוגע שמועסען פון דאָוידזאָהן און יונתן, צו דער מדרגה וואו דער
ספק הויבט אָן פייניגען און קלאָר מאַכען דעם געדאַנק און דאָס
געפיהל.

צו ביסלעכווייז האָט דער צווייפעל אָנגעהויבען פייניגען רחל'ען.
חי פריהמאָרגען-וואַלקענס האָבען די געדאַנקען אָנגעהויבען אויפגעהן
אין איהר האַרצען, און עס האָט זיך בעוויזען דער ערשטער קנייטש
אויף איהר שטערען. און וואָס מעהר די געדאַנקען האָבען זי געפיי-
ניגט אַלץ מעהר האָט זי הנאה געהאַט צו זיצען און שמועסען מיט
דאָוידזאָהן'ען, אַרויסצוזאָגען פאַר איהם איהרע געדאַנקען און איהרע
פראַגען און הערען וואָס ער ענטפערט איהר, און דערמיט זענען זיי
נאָך מעהר וון שטאַרקער פּערקניפט אין פּערבינדען געוואָרען. איהרע
גוטע פעהיגקייטען האָבען נאָך פּערשענערט איהר שענקייט און פּער-
גרעסערט איהר הון.—דאָוידזאָהן האָט זיך גליקליך געפיהלט און פּער-
געסען יעדע זאָרג. די וועלט איז פאַר איהם געוואָרען אַ גן-עדן און
די שטאַדט פּסלונעווקע ווי אַ געטליכער גאַרטען פון דעם ליבע-ווינדטעל
וואָס האָט דאָרט געבלאָזען.

אַבער נישט אַזוי פּרעהליך און גליקליך זענען געווען ביידע
גוטע פריינד דאָוידזאָהנס. רחל האָט טאַקע לייב געהאַט דאָוידזאָהן'ען
מיטן גאַנצען האַרצען האָט שטאַרק געקוואַלען פון איהם און זיינע
שמועסען, און אַז ער האָט זיך פּערזוימט און נישט געקומען צו דער
מינוט איז איהר כּמעט דאָס האַרץ אויסגעגאַנגען אויסקוקענדיג איהם.
אַבער אין איהר פרייד האָט זיך שטענדיג אַריינגעמישט אַ געדאַנק
וואָס האָט איהר גרויס וועהטאַג פּערשאַפט, און פּערוואַלקענט איהר
ליבע-הימעל מיט טרויעריזע-וואַלקענס. וואָרום, אַז זי האָט זיך דער-
מאַהנט אָן איהרע עלטערן, וואָס האָבען תּלפית שנאה פיינד געהאַט
אַזאַ מענש ווי דאָוידזאָהן און וואָס טראַכטען וועגען איהר גאָר עפעס
אַנדערש—איז איהר יעדע שמחה פּערשטערט געוואָרען.—און ווי טרויע-
ריג איז זי געוואָרען, זעהענדיג פאַרויס, אַז אַלע איהרע געפיהלען
וועלען אַוועק מיטן ווינדט, און זי וועט געגען איהר ווילען מוזען
חתונה האָבען פאַר אַ נאַריש פּערגרעפט יונגעל, וואָס וועט געפּעלען
איהרע עלטערן!... אַבער נאָך מעהר איז זי טרויעריג געוואָרען, אַז

די האָט געטראַכט פון דאָוידזאָנען, וועמענס סוף עס וועט זיין גאָר אַ בי-
טערער. און פון די דאָזיגע פיעל פרעהליכע און טרויריגע געדאַנקען
האַט זיך ענטוויקעלט. רחל'ס פערשטאַנד, און וואָס מעהר איהר פער-
שטאַנד האָט זיך ענטוויקעלט—אַלץ מעהר געפיהלען האָט זי געהאַט
און אַלץ מעהר האָט זי געליטען פון די טרויריגע געדאַנקען... אַסך
מאָל האָט זי בעשלאָסען גאָר נישט צו רעדען אין דאָוידזאָנ'ס אָנווע-
זענהייט, כדי איהם נישט צו געבען קיין שום האָפנונגען צו טראַכטען
וועגען איהר ליעבע; אָבער ווי נאָר זי האָט איהם דערזעהן איז איהר
האַרץ דערוואַרעמט געוואָרען און איהרע ווערטער האָבען געברענט ווי
פּייער; ווי נאָר זי האָט געהערט די שטימע פון איהר געליעבטען וואָס
רעדט צו איהר, האָט זי נישט געקענט זיך אַליין אָבנאַרען, נישט צו
רעדען און איהם וועהטאָג פערשאַפּען. אויך דער רחמנות האָט זיך דע-
מאָלט בעהעפט מיט דער ליעבע צו מאַכען גאָר גרויס דעם פלאַקער.
בקוצר—רחל איז געווען אַ אומגליקליכע מיט אַ שווער ביטער גע-
מיטה!

אויך יונתן— אויך איהם האָט אין דער שטיל געוויינט דאָס האַרץ
אויף דאָוידזאָנ'ען, וואָרום ער האָט געזעהן, אַז די ליעבע איז פאַר איהם
נישט צום גוטען און ער קען איהם גאָר נישט העלפען, וואָס מעהר
דאָוידזאָן איז פרעהליך געווען—אַלץ מעהר איז יונתן געווען טרויע-
ריג און דערשלאָגען, און אַז דאָוידזאָן האָט איהם דערצעהלט פון זיין
גרויס גליק, האָט ער אויף איהם געקוקט מיט גרויס רחמנות, ווי אויף
אַבאומגליקליכען פאַרלוירענעם מענשען.

„עס טהוט מיר וועה אויף דיר ברודער דאָוידזאָן!—האַט יונתן גע-
טראַכט מיט זיין שווער געמיטה—דערמאָנענדיג זיך אין דאָוידזאָנען און
אין זיין ליעבע—ס'טהוט מיר וועה אויף אַזאַ מענש ווי דו ביזט וואָס
געהט פערלוירען און קומט אום דורך פאַלשע האָפּענונגען! דיין דער-
הויבענער גייסט רעדט דיר אָן זיך צו יאָגען נאָך אַזעלכע זאַכען וואָס
זענען פון דיר ווייט, נישט קוקענדיג אויף אַלע שטערונגען, ער
ברענגט דיר צו דעם דו זאָלסט אָבזעהלען דעם וועלט-ראַד און
זיך נעהמען דיין חלק מיט געוואָלד, דיין הויכער גייסט דערהויכט דיר
העכער איבער אַלע מענשען; העכער פון זייער געלד און יחוס פון
וועלכען זיי האָבען אַוועקגעשטעלט אַוואַנד צווישען איין מענש און
אַנדערען. איצט שוועבסטו אַרום אין דער הויך לאַכסט פון רייכען און
זיין רייכקייט, פון יחוס און פון די וואָס יחוס'ען זיך, גי ביזט אַ מענש

פון פאנטאזיע און דיין פאנטאזיע איז פייער, וואָס, אַז עס כאַפט זיך אַרויס אויף אַ וויילע פון דיין גרויסען פערשטאַנד, וואָס היט עס שטענדיג אָפּ, פליהט עס אַרויף צו די הימלען און שפּרייט אויס איהרע פליגעל איבער דער גאַנצער וועלט! דאָס פייער פון די ליעבע האָט שטאַרק אָפּגעשיידט דעם שכל פון געפיהל וואָס זענען אין דיר בעהעפט, צווי, אַז אַצינד קענטו גאָר דיין פאנטאזיע נישט אָפּהאַלטען. אומ-זיסט וועט אַצינד שרייען צו דיר דער פערשטאַנד, ווייל דו ביזט הויך פערפלויען און וועסט דאָס קול נישט דערהערען; אומזיסט טהוט איצט דער פערשטאַנד זיך בעטען, דו זאָלסט צו איהם צוריקקעהרען איידער דיין אומגליק וועט קומען ווי אַ שטורם, ווייל דיין פאנטאזיע פערשטעלט דיר און הערסט נישט זיין געבעט. דיין הויכע פאנטאזיע טראָגט דיר אין דער הויך פון דיין פרייד; אָבער—דו האָסט זיך אויפגעהויבען כדי שטאַרק אַראַבצופאַלען... אויף דער הויך פון דיין אומגליקליכער ליעבע פרערסטו זיך אַצינד מיט די זיסע פאנטאזיעס און די זעהסט נישט אַז אונטער דיר איז שוין אָנגעגרייט אַ מזבח און דו וועסט זיין דער קרבן! כ'האָב דיך ליעב, ברודער דאָוידזאָהן, דערפאַר טהוט מיר זעהר ווער פאַר דיר!"

מיט גאָר אַ פּרעהליך האַרץ איז אַמאָל דאָוידזאָהן צוריקגעקומען פון דער שוהלע און האָט געאיילט צו נעמען די זאַכען וועלכע זענען איהם נויטיג געווען צו געהן צו אפּריס'ען, צו טהון דאָרט זיין אַרבייט ווי שטענדיג. דאָרט האָט ער געהאַפט צו פערברענגען מיט רחל'ען און איהר געבען אַ לעקציע אין דער לאַנד-שפּראַכע, וועלכע יונתן האָט איהר אין געהיים געלערענט שוין אַלענגערע צייט און איהר פּאָ-טער און מוטער האָבען דערפין גאָרנישט געוואוסט, דאָרט האָט ער געהאַפט צו פערברענגען דעם טאָג און פערגעניגען, ווי נאָר אפּריס וועט זיך צולעגען נאָך מיטאָג, ווי זיין שטייגער איז, איבערהויפט נאָך איצט ווען ער האָט שטאַרק געליטען פון די מירידין.

דער לויטערער הימעל האָט דאָוידזאָהנ'ען נאָך פּרעהליכער גע-מאַכט, האָט דערוועקט זיין האַרץ וואָס האָט נאָך מעהר געגלוסט צו פּרעהליכקייט און פערגעניגען. די זון האָט אין דער פריה אויפגעשיינט רויט ווי בלוט און ס'איז געווען אַ שיינענדיגע פערגליווערטע ליכטיקייט אין דעם טאָג. ס'האָבען זיך צונויפגענומען די קראָהען אויף די הויכע דעכער און געשריגען אויף קול דערנאָך זענען זיי פון דאָרט אַוועק מיט רעש און געשריי און געפלויען און געפלאַטערט אין אַראָד הויך

אונטערען הימעל, ווי זיי וואָלטען דאָס געגאַנגען אין אַ טאַנק, ווי דאָס וואָלט ביי זיי געווען אַ משפּחה-שמחה, ווי זייער פעטער אָדער פעטערס ווהן האָט צוגעגרייט אַ סעודה און פערבעטען די געסט צו זיין חתונה... עס זענען אויפגעשטאַנען די קיה פון פסלונעווקע האָבען זיך עטליכע מאָל אויסגעצויגען און אַראָפּגעטרייסעלט דעם שניי און דאָס אייז פון זייע-רע רוקענס, אויך די ציעגען האָבען פערגעסען צו ליגען אויף די מיט-טען און אַלע בלאַנקען זיך אַרום איבער די גאַסען און געסלעך צו קלויבען צום עסען אַלץ וואָס זיי וועלען געפינען, אַ טייל עזות פּנימי-ער האָבען אַריינגעשטעקט די מאָרדעס אין טאַרבע צו עסען פון אַבריק פון אַ פּערד אַ גאַסט, וואָס האָט היינט געבראַכט אין שטאַדט אַריין די בעסטע זאַכען פון זיין בעל הבית דעם פּויער: אַביסעל קאַרען און האָבער, אַביסל פענציג און פּלאַקס אויך אַ צוויי דריי גענו און אַנאַל-טען האָהן וואָס ווערט פּערקויפט פאַר זיין זינד, וואָס ער האָט זיך צע-קריגט מיט אַ זינגען שענעם האָן, וואָס האָט געגלוסט צו זיינע ווייבער און האָט מיט זיי פערבראַכט אין ליעבשאַפט; אַ טייל ציעגען ווידער האָבען זיך פּערגאַנגען פּולע מיילער פון היי וואָס ליעגט אין וואַגען, וואָרום דער פּויער איז דאָרט נישטאָ, ער איז געגאַנגען נעמען אַ גלעזעל מיט זיינע ליעבע חברים.—דער שענסטער פון די ווינטער טעג איז דער טאָג געווען. ווער עס האָט ליעב די נאַטור איז דעם טאָג אַרויסגעגאַנגען שפּאַצירען אויפן שניי, וואָס האָט גאָר פּלאַדיק געשיינט און געסקריפעט אונטער די פּוס—דער דאָזיגער טאָג איז גע-ווען ביי דאָווידזאָהנען דער שענסטער טאָג אין זיין לעבען, און האָט געהאַרט פון איהם שטאַרק הנאה צו האָבען, און ווי נאָר ער איז אַרויס פון זיין שטוב און איינער אַ מענש איז געקומען און האָט איהם דער-לאַנגט אַפּערמאַכטען בריעף און איז גיך אַוועק פון איהם, נישט זאָ-גענדיג איהם גאָרנישט.

דאָווידזאָהנעס האָרץ האָט פּלוצלונג זיך אַטרייסעל געהאָן ווי עס טרייסלען זיך די ביימער פון וואַלד איבערן ווינד. זיין בלוט האָט זיך אַרגע ווי אָפּגעשטעלט אין זיך אַטרייב געהאָן אין זיינע אָדערען זיין פנים איז בלייך און רויט געוואָרען עטליכע מאָל, זיין האָרץ האָט עפעס דערפיהלט און נישט געוואוסט וואָס אַזוינס

אַקליין וואָלקענדעל גרויס ווי די האַנד פון אַ מענשען איז אויפ-געגאַנגען פון ים אויפן ריינעם הימעל,

מיט ציטערדיגע הענד האָט דאָוידזאָהן געעפענט דעם בריעף
און ער האָט איבערגעלייענט די ווערטער:
„איהר זעלט מעהר צו מיר נישט קומען, איך דאַרף אייך נישט
מעהר.“

זיינע פיס האָבען פון דעם ציטער געטהון, אין זיינע אויגען
איז איהם פינסטער געוואָרען און די אותיות פון בריעף האָבען געטאַנצט
און געשוועבט פאַר זיינע אויגען אין איין אויסגעמישט רעדעל, און
ער האָט נישט געקענט ווייטער לעזען. און ער האָט זיך עטוואָס בע-
רוהיגט האָט ער ווייטער געלייענט:
„צו דעם בריעף איז צוגעלעגט צוואַנציג קערפלעך פאַר דער
ארבעט, וואָס איהר האָט ביי מיר געטהון אַ חודש צייט אפרים כרמליי.“
דערשלאָגען און צוטומעלט איז דאָוידזאָהן געבליבען שטעהן אויף
זיין אָרט, ווי אַ מענש וואָס איז אַראָב פון זינען, דערנאָך האָט ער
דערפיהלט אין זיך אַ שטאַרקען ציטער, ווי ער וואָלט אַראָבגעפאַלען
פון הימעל אין טיעפען גרוב אַריין. אַלע זיינע טייערע האָפענונגען
זענען געווען נאָר ווי אַ חלום אויף דער וואַך, און פלוצלונג איז ער
אַרויס פון יום-טוב צו טרויער און פון פרייד צו פיין. פערטריבען גע-
וואָרען איז די פרייד פון דער וועלט און זי האָט איהר שעהנקייט
פערלוירען; וואָרום מיט די פרייד פון זיין האַרצען וואָס איז אַוועק
איז אַוועק די שעהנקייט און ליכטיגקייט פון דער וועלט... זיין שטאַר-
קע ליעבע אָבער האָט זיך נאָך געשטאַרקט נאָך דעם ווי זי איז אַווי
גרייטעך אַראָבגעפאַלען און אין איהם אויפגעבלאָזען אַ פונק פון האָפ-
נונג וואָס איז אויף אַוויילע פלוצלונג פערטינקעלט געוואָרען. ער האָט
זיך בעשלאָסען צו זעהן זיך מיט אפרים, זיך צו דערוואסען פאַר
וואָס דאָס איז, פאַר וואָס דאָס איז אַווי געשעהן? טאָמער האָט מען
אויף איהם אָנגערעדט, וועט ער זיך פאַר איהם פאַרענטפערען אַווי
לאַנג ביז ער וועט זיך איבערבעטען און וועט איהם צוריק צונעמען
ער זאָל זיין ביי איהם אין שטוב ווי פריהער, אָדער אפשר ווייל ער
נישט צאָהלען קיין גרויס געהאַלט, וועט ער איהם זאָגען, און ער בע-
שטעהט צו אַרבייטען אַפאַר חדשים אינגאַנצען אָהן געלד, נאָר כדי
זיך אויסצולערנען דעם מסחר. און פאַר וואָס זשע זאָל אפרים נישט
בעשטעהן צו טהון אַזאַ זאַך; וואָס איז נוצליך און גוט פאַר ביידיע?
מיט אַזעלכע געדאַנקען האָט דאָוידזאָהן געאיילט צו אפרים
הויז צעבראָכען פון צווייפּעל און האָפענונג, און זיין דערשראָקענע נשמה

האָט געשוועבט צווישען אַטיעפען אַבגרונד און אַגן-עזין. און אז ער איז צוגעקומען צו דעם הויז, וואו זיין גורל דאַרף בעשלאַסען ווערען, איז זיין האַפנונג צעקלאַפט געוואָרען אויף שטיקלעך, ווי אַ שיף ווערט צעשלאַגען אין אַ גרויסען שטיין אין שטורמיגען ים!
 שרה האָט זיך אויף איהם צעשריגען, דערווענדיג איהם אין דער טהיר און האָט איהם מיט חרפה אַרויסגעטריבען.

79.

פאַרשקייט און נאַרעריי.

אין איינעם פון די ווינטערדיגע טעג האָט שמעיה דער בעל-האַלטענער" דער שמש פון דער קהלה אין פּסלונעווקע, געשפּאַנט איבער דער גאַס און אין האַנד האָט ער געהאַלטען אַ גרויסען בויגען פּאַפּיר. און אָט פאַר וואָס שמעיה הייסט דער „בעהאַלטענער“:
 ס'איז שוין גאָר אַנ'אַלטער מנהג אין דער שטאָדט פּסלונעווקע, אז אין דער נאַכט פון הושענא-רבה פיהרט מען מיט פּליזמר אין באַד אַריין יעדען מענטש, וואָס האָט אַ פאַרעך אויפ'ן קאָפּ. אַלע סיי רייך סיי אַרעם, קיינער ווערט נישט פּריי! נאָר אויב ס'איז ביי דעם מנהג נישטאָ קיין משא-פנים איז אָבער פאַרהאַן, מיט גאָטס הילף דאָס נעמען שוחט, און דער וואָס גיט אויסלייזגעלד פאַר זיין קאָפּ מיט וויין אָדער געלד. לויט זיין שטאַנד און צושטאַנד פון זיין פאַרעך— דער ווערט פּריי. און אַסך פון די פאַרלעס בעהאַלטען זיך און פּאָה-רען אַוועק פאַר דעם „יום-הדין“, ווייל זיי האָבען שטאַרק מורא פאַר איהם. און שמעיה וואָס איז צו זיין אומגליק געווען דער גרעסטער פּאַ-רעך און אויף זיין קאָפּ האָט די רגע געבליהט פון אַנהייב יאָהר ביזן סוף יאָהר. און דערפאַר האָט מען איהם מכבד געווען ווי עס קומט איהם און מען האָט איהם געוויכט דעם ערשטען— איז ער זיך אָבער געווען אַ עניו, און איז שטענדיג אַנטלאָפען פון דעם כבוד. אין אַ טאָג אָדער צוויי פאַר הושענא-רבה איז ער נעלם געוואָרען פון שטאָדט און מען האָט נישט געוואוסט וואו ער איז אַהינגעקומען. און דערפאַר

איז איהם דער נאָמען פערבליבען אויף אייביג אויך נאָך דעם ווי ער
האָט זיך שוין אויסגעזיילט דעם קאָפּ און איז געוואָרען גרעסער און
ברעסער, ביז וואָסן ער איז דערהויבען געוואָרען צוויי הויך צו ווע-
רען קהלישמש פון דער עדה אין פסלגעווקע.

און ביי די פסלגעווער איז דער שטאָרט-שמש באמת זעהר שטאַרק
דערהויבען. אומעטום איז ער און ס'איז נישטאָ איין זאָך ער זאָל זיך
אין איהר נישט אַריינמישען. אַז אַמענש האָט חתונה און מאַכט אַ
סעודה, אָדער איינער מאַכט אַ ברית דעמאָלט פּרעהט זיך מיט זיין
שמחה אויך דעך שמש, ער עסט און טרונקט און געהמט דערויף געלד
ביי די פערבעטענע, אַז די עלטסטע בעל-הבתים פון שטאָרט געהמען
זיך צענויף, פּעהלט ער דאָרט אויך נישט און דאָרט ווי זיי טרינקען
און שפור'ען דאָרט איז ער. אַז מען קלויבט אַמאָל דאָזערעס אין
שטאָרט, הנפּענען איהם מיט גוטע ריידעלעך די וואָס ווילען ווערען
דאָזערעס און דורך איהם צעטיילט מען די אַרעמע בחורים, די בעל-
מלאכה יונגען, פון קליין ביז גרויס יעדען זיין פּאַרציע און זיין שטי-
קעל פּלאָדען. ווען מען האָט איינגעמאָנט דעם עטאַט, דעמאָלט בע-
פאלט ער די אַרעמעלייט און שינד די הויט פון די קבצנים און געהמט
צו זייערע קאָפעטעס פאַר משכנות. ער איז אַ שטעקען ביי די דאָזער
רעס, צוזאַמען בעראַבעווען זיי די שטאָרט און לעגען עס אַריין צו
זיך אין קעשענע. נאָר גאָר שטאַרק שרעקליך און מוראדיג איז ער
דעמאָלט ווען מען דאַרף צושטעלען פון קהל מענשען צו די זעל-
נער. ער זעהט דעמאָלט אויס ווי אַ לייב וואָס זוכט צו פּערצוקען,
זיין האַרץ איז ווי פון שטיין און פון זיינע אויגען קוקט אַרויס פיינד-
שאַפט. אַז ער בעווייזט זיך אין גאָס בעהאַלטען זיך די יונגעלעך וואָס
דערזעהן איהם, און באַרעמהערציגע ווייבער לויפּען גאָר בעהאַלטען
זייערע קינדער און פאַר זיין נאָמען ציטערט יעדער מאַנספּערשוין;
די דאָזיגע רייכע לייט וואָס זיצען אייביג במנוחה, וואָס האָבען
נישט געקענט דעם דאָזיגען נוגש מיט זיין שרעק וואָס ער האָט אָנ-
געוואָרפּען—וועלען דאָס אלץ נישט פּערשטעהן, אָבער די אַרעמעלייט
די קבצנים, וואָס זענען ווי שעפעלעך, וואָס עס פּרעסען די אַלע בעלי
טובות וואָס הערשען איבער זיי און האָבען זיך אָנגעליטען פון אַט
דעם שמעיה'ן און זיין גיפּט געטרינקען.—זיי וועלען דאָך פיהלען און
וויסען, אַז אַלץ וואָס מען זאָגט אויף איהם איז אמת.
און עס וועט נישט איבעריג זיין דאָ צו באַמאָלען דעם מעמד

פון דער שוהלע און דעם מצב פון דער השכלה אין דער שטאָרט פסלוי-
געווקע, איידער עס וועט דערצעהלט ווערען דאָס וואָס עס שטעהט
געשריבען אויף דעם בויגן פאָפיר וואָס שמעיה האָט געטראָגען אין זיין
האַנד.

ווען עס איז אַרויסגעקומען דאָס געזעצט פון דער רעגירונג. צו
גרינדען שוהלען, וואו יודען זאָלען זיך לערנען און זיך אויסלערנען ד
קאַנד-שפראַכע, האָבען די פסלובעווקער זעהר אַ סך געוויינט אויף דער
גורה. האָבען גוזר תענות געווען און זעהר געטרויערט, און מתפלל גע-
ווען צו גאָט, ער זאָל זיך דערבאַרעמען אויף זיין פאָלק ישראל. מען
דערצעהלט, אַז די שטאָדט-פּרנסים זענען נישט געזעסען מיט פערלעגטע
הענד, די דאָזיגע שוה'ליגים מיט זייערע לעמעל-לייט, וועמען די גורה
האָט אָנגעריהרט ב'יוץ ביין, וויסענדיג אַז זיי וועלען קיין תקומה נישט
האָבען אויב יודען וועלען ווערען אַן עס חלם ונבון, וואָרום פאַר דער
ליכט פון בילדונג אָנטלויפען די טונקעלע שאַטענס און זייער פרנסה
וועט קאַלעץ ווערען! און ווער אַ שטייגער זוכט עס נישט קיין עצות
תחבולות אויסצומיידען די צרה איידער זי קומט און נעהמט צו דעם
ביסען פון מויל? און ווער אַ שטייגער קען בלייבען זיגען מיט פער-
לעגטע הענד צוקענדיג ווי מען נעהמט איהם צו זיין פרנסה? .. דער
וואָס איז געווען אין אַמעריקע האָט ער עס געזעהן. צי וועלען דען שוויי-
גען די וואָס וואוינען אין דרום ווען עס וועט אויף זיי אָנפאלען דער
מושל פון צפון מיט אַ סך חיל צו בעטרייען די קנעכט וועלכע זיי
פייניגען? און ווי אַזוי זשע זאָלען בלייבען רוהיג די פלעדערמיין, ווען
זיי דערשמעקען, אַז ביי יודען ווערט ליכטיג, אויסצובילדען די פאָנא-
טישע וואָס זענען זייער „ברויט“ שוין אַזוי פיעל יאָהרען? וואָס זענען
זיי, וואָס איז זייער לעבען, זייער צדקות, זייער פוח און זייער גבורה
אויב די יודען וועלען בעקומען ליכטיגע אויגען און וועלען דערוועהן
אַלע נאַרישקייטען? ... איז געבליבען ביי די דאָזיקע „פאָסטוכער“ נישט
צו דערלאָזען צו אַזאָ אומגליק, זיך האַלטען מיט כוחות ביים עס
האַרצות און מאַכען געוואַלדען און בלאָזען אין אַלע טראָמפייטען קעגען
דער השכלה און די משפּילים. האָט מען געזאָמעלט נדבות, האָט מען
צענויפגענומען אַ סך געלד דורך פערשידענע תחבולות און האָבען זיך
משחדל געווען דורך זייערע שלוחים זיי זאָלען צו דעם נישט דערלאָ-
ען, זיי זאָלען זיין דער אבן-נגף און שטערען די יודישע שוהלען און
נישט אַריינלאָזן קיין שום גוטע נוצליכע זאָך אין פאָלק ישראל. —

אָסך בין איך אויסגעשטאַנען אין מיין יוגענד—וואָגט די יודישע בילד-
 דונג—אָסך בין איך אויסגעשטאַנען און מען האָט מיר בייגעקומען—גע-
 מומען האָבען אויף זיך די פסלונגעווקער יודען פאַר אַ חק ולא יעבור, נישט
 צו לערנען זייערע קינדער אין די שוהלען. האָט מען דאָך אָבער מורא
 געהאַט פאַר די „טשינאָוויקעס“, וואָס פלעגען פון צייט צו צייט קו-
 מען אויף אַ „רעוויזיע“—האָבען זיי צונויפגענומען יונגלעך פון די
 חדרים און פון תלמוד-תורה, און געמאַכט פול די שוהלע, און דער
 „טשינאָוויק“ האָט זיך געפרייד זעהענדיג אַזוי פיל תלמודים, כאָטש
 זיי האָבען נישט געוואוסט צו ענטפערען אויף זיינע פראַגען, וואָרום
 ער האָט געטראַכט, אַז דער גאַנצער ענין פון שולען איז נאָך ניי
 פאַר יודען, און אויב די שוהלע טהוט וועניג אויף אין אַנסאַנג, וועט
 זי שפּעטער בעווייזען גרויס וואונדער, מיר דאַרפן איצט נישט קו-
 קען אויף גאַרנישט נאָר אויף דער צאָהל תלמודים, וואָרום פון דעם
 וועלען מיר וויסען, צו האָבען זיך די יודען שוין צוגעלאָזט צו דער
 השכלה אָדער נישט. און דאָ אין פסלונגעווקע זעהט ער דאָך אַז אָסך
 תלמודים קלאַפען אָב די טהיר פון דער שוהלע, איז עס דאָך אַ בעווייז
 אַז די פסלונגעווקער זענען פאַרגעשריטענע מענשען און האָבען ליעב
 בילדונג און מיט דער צייט וועט דאָס לערנען אין די שוהלען אויך
 אויסגעבעסערט ווערען און די תלמידים וועלען ביסלעכווייז ווערען גע-
 בילדעטע מענשען. וואָרום אַזאָ גרויסע זאָך ווי בילדונג, ווערט נישט
 מיט אַמאָל, איבער נאָכט געבוירען. וואויל איז דעם וואָס האָפט אויף
 דער צייט און איילט זיך נישט!—אַזוי האָט געטראַכט דער טשינאָוויק
 און פון טיעפען האַרצען האָט ער געדאַנקט די עלטסטע שטאַט-בעל-
 הבתים און האָט זיי פּערזיכערט, אַז גאָר אין גילען וועט מען עפע-
 נען נאָך אַ שוהלע אין זייער שטאָדט, ווייל ער זעהט דאָך, אַז איין שוה-
 לע איז וועניג פאַר אַזוי פיעל קינדער. דער גובערנאַטאָר האָט געשיקט
 אַ דאַנק-בריוו צו די חשוב'ע בעל-הבתים פון פסלונגעווקע און אפריס'ען
 האָט ער גאָר אויסדעררועהלט און איהם געשאַנקען אַ גאָלדענעם האַלז-
 באַנד פאַר זיין אַרבייט אויפ'ן געביט פון בילדונג און זילבערנע קיי-
 טען האָבען אויך בעקומען ירחמיאל פון פאַרב-טאָהל און עזריאל און
 פּלטיאל פון כּוּזיבי און פּרץ איז געוואָרען אַ „מיעשטשאַנסקי גראַוודאַ-
 נין“ אין צלמון!...

דער אויפוועהר פון דער שולע אין פּיסלונגעווקע, וואָס איז נישט
 געווען קיין יוד, אַז ער האָט געזעהן וואָס זיינע שטאַט-לייט טהוען אָב

און וויסענדיג גאנץ גוט, אז ער קען דאָ גאָר נישט העלפֿען. אמילו
 אז ער וועט אויסזאָגען וואָס דאָ טהוט זיך און וועט זיך מיט זיי צו-
 קריגען, ער האָט אויך מורא געהאַט פֿאַר זיך, סאָמער וועלען זיי איהם
 פֿערמסר'ן פֿאַר נאַטשאַלסטווע און ער וועט דאַרפֿען אַוועק פֿון כסלו-
 נעווקע—האָט ער דערפֿאַר גענומען „לאַבאַר“ און געשוויגען. די חדרים
 זענען געווען פֿול מיט קינדער און די שוהלע איז געפֿאַלען נידעריג ביז
 אין שאול תחתיה. און דער אויפֿוועהר האָט זיך געהאַט צוויי תרומים:
 איינמאַל—אויב אפילו ער וואָלט זיך גענומען שטרענג צו זיינע שטאַדט
 לייט, וועט עס איהם אויך נישט העלפֿען, ווייל ס'איז שוין אַ געווען
 פֿון אייביג אָן, אז מען טהוט ווי דער רבים וויל און די רייד פֿון יחיד
 הערט קיינער נישט. ווי זאָגט דאָס פֿאַלקס-ווערטעל: אז צוויי זאָגען
 שפּור—געהי שלאַפֿען; צווייטענס ווידער, ער איז דאָך נישט פֿון זייעריגע
 און קומט נישט אַרויס פֿון זיי, וואָס-זשע דאַרף ער עס אין זינען האָ-
 בען זייער טובה און זיך מקריב זיין פֿאַר דער יודישער בילדונג! וואָס
 דאַרף ער זיך זאָרגען פֿאַר אַזעלכע מענשען מיט וועלכע ער האָט קיין
 שום עסקים נישט איהם איז אַלץ איינס, די מלמדים און די לעהרער,
 די חדרים און שוהלען, איהם געפֿעלען ביידע נישט! צוליעב דעם דען
 האָט ער זיך געלערענט און שטודירט אין די צווייטע קלאַס פֿון רעליג-
 יאַנס-סעמינאַריום פֿדי צו בילדען די יודען... אָרן דעם זענען אויך די
 יודען גענוג קלוג און נאַרען אונז אָב מיט זייערע כּיטרע שטיקלעך,
 אמת טאַקע, זיי האָבען מיר געגעבען שוחד-געלד, נאָר צי וועט דאָס
 געלד דען נישט צוריקגעהן צו זיי? נעכטען האָט מיך דער קלייטניק
 משה באַראַבעוועט, היינט האָט מיך שמואל אָפּגענאַרט, מאָרגען וועט
 זיך אַנאַנדערער יוד צוכאַפֿען צו מיין איבעריג ביסעל געלד... די
 יודען האָבען געגעבען און די יודען האָבען צוריקגענומען. זאָל זיי נע-
 מען דער רוח!—אזוי האָט זיך דער אויפֿוועהר אַלע מאָל אַליין פֿאַר-
 ענטפֿערט און האָט זיך בערוהיגט האָט אַפֿאַר מאָל אויסגערופֿען: צום
 טייוועל! צום טייוועל! און ווידער אויסגעצויגן די האַנד צו געמען
 „מתן בסתר“.

איצט לייענט איבער די פֿראַשעניע וואָס איז אָנגעשריבען גע-
 וואָרען צום גובערניע אינספֿעקטאָר, לויט אפרימ'ס באַפֿעהל, אין נאָמען
 פֿון קהל. לאָטש קיינער האָט נישט געוואוסט און נישט געהערט קיין
 איין וואָרט, וואָס דאָרט איז געשריבען:
 „ווי ס'איז בעוואוסט אונזער האַר שווי פֿון לאַנג, שיקען מיר

מיט דעם גאנצען האַרצען אונזערע קינדער אין די שוהלען וואָס זענען אויסגעשטעלט געוואָרען פון דער רעגירונג. און מיר האָבען שוין זוכה געווען אַ סך מאל צו בעקומען פון דיר אַ דאָנק פאַר אונזער חשק צו בילדונג, דערפאַר שטעלען מיר זיך אונטער, מיר די אונטערגעשריבע-נע צו קומען מיט אונזער געבעט פאַר דיר גרויסער, דערהויבענער האַר און בעטען אַ קלייניגקייט, וואָס אויב דו וועסט עס אונז טהון מיט דיין גרויס גוטסקייט, וועט זיך נאָך מעהר פאַרשטאַרקן אונזער חשק צו ביל-דען אונזערע קינדער און מיר וועלען אויך וויסען, אַז מיר האָבען גע-פונען לייטזעליגקייט אין דיינע אויגען און ביזט גרייט צו טהון אונ-זער פערלאַנג, ווי דו האָסט אונז שוין אַ סך מאל צוגעזאָגט, אונזער בקשה איז, אַראָפּזעצען דעם לעהרער דאָוידזאָהן פון זיין שטעלע, ווייל ער איז אַ זינדיגער מענש און פיהרט זיך קעגען זיין דת און אַ חוץ דעם איז ער נאָך אַ מענש אַ פלאַטקע-מאַכער און אַ אונטערהעצער צו קריגערייען. האָבען מיר מורא אונזערע קינדער זאָלען זיך פון איהם נישט אָפּלערנען און נישט געהן אין זיינע וועגען און מיר האָפען... וכו'.

די דאָזיגע, פראַשעניע" דאָט מען איבערגעגעבען צו שמעיה דעם „בעהאַלטענעס" און מיט זיינע לאַנגע פיס, וואָס זענען ווי די פיס פון אַ בושעל שפּאַנט ער איצט האָפּערדיק איבער די כסלונעווקער גאַסען, צו זוכען מענשען צום חתמ'ענען.

שפּאַנענדיג אזוי האָט ער אויפ'ן וועג באַגעגענט אַניאַלטען זעל-זער, זיינס אַ בעקאַנטען, וואָס איז צוריק געקומען פון די סאָלאַטען מיט אַ סך בענדלעך און מעדאַלען גרויסע און קליינע אויף דער ברוסט, און ער שטעהט און פאַרקעהרט די גאַס פאַר זיין בעל הבית'ס הויז, האָט שמעיה צו איהם אַ וואונק געטוהן מיט אַניאַיגעל, איהם איז איינ-געפאַלען; ער וועט מיר היינט צונונץ קומען. און דורך איהם וועט מען פאַר מיר מעהר דרך-אָרץ האָבען. האָט דער זעלבער געלאָזט ליגען דעם בעזעם, וואָס ער האָט געהאַלטען אין האַנד און געלאָפּען נאָך שמעיה'ן, האָט געעפענט דאָס מויל און אַרויפגעלעגט אַפּוסיט, ס'הייסט: גיב צו פאַרווערן פון ביטערען טראַפּען, האָט שמעיה צו איהם צוריק געוואונקען, האָט אויך צוגעלעגט די האַנד צום מויל, פאַר אַ צייכען, אַז ער וועט איהם שוין מכבד זיין מיט דער אמת'ער פוסה. און ביי-דע האָבען זיך געלאָזט אין וועג אַריי?.

און אַלע וואָס האָבען געזעהן שמעיה'ן מיט זיין חבר, דעם זעל-זער, ווי זיי איילען זיך און לויפען איבער דער גאַס — האָט איינער

בענומען פרעגען ביים אַנדערן; וואָס איז, וואָס איז געשעהן? און שמעיה געהט זיך מיט אַ פאַרריסענעם קאַפּ און דער זעלנער מיט איהם. זענען זיי געקומען אין אַ גאַס וואו עס וואוינען די אַרימע לייט, זיין סטאַדע שעפּסען, האָט זיך אַנידערגעשטעלט ביי אַ נידעריגן שטיבעל. האָט אָנגעקלאַפט אין דער טהיר איז צוגעקומען צו דער טהיר אַ יוד אַנ'אַרימאָן אַ צעבראָכענער און דערשלאָגענער.

—שמעיה? — האָט דער מענש אויסגערופען אַ דערשראָקענער און ביטער אָבגעזיפּאַט.

— עפען ממור די טהיר און לאָז אַריין אַ גאַסט אין שטוב! — האָט שמעיה אויסגערופען און געגעבען אַוואונק מיט'ן אייגעל צו זעלנער. מיט גרויס פעס האָט דער זעלנער אַ טופּ געטהון מיט'ן פיס און געשאַלטען דעם מענש אין דער מאַמען אַריין. ווי ער וואָלט איהם עפעס שלעכטס געטהון.

— שמעיה! — האָט זיך דער מענש געבעטען תחנונים — איך האָב שוין נישט די לייכטער אין שטוב, איינציגווייז האָב איך זיי אַרויסגע- טראָגען, נאַט אייך אַ זילבערנע מטבע און זעצט נישט אַריין צו מיר דעם זעלנער! זעהט, מיין אומגליקליכע יודענע ליגעט אויפ'ן קראַנקען בעט, נאָך אַ וויילע און זי וועט צוריקקעהרען גאַט די נשמה. דעם קליי- געם קינד איז שוין טרוקען אין העלזעל, די קינדער זיפצען, בעטען אַ שטיקעל ברויט, האָבען זיך נישט מיט וואָס צו צודעקען, זיך צו דער- וואַרעמען, ס'איז נאָך נישטאָ קיין הודש זינט איהר האָט מיר צוגענו- מען אַ משכן דאָס לעצטע קישען. ווי זשע זאָל איך נעמען צו שפיי- זען דעם זעלנער?

— ממור! — האָט שמעיה זיך אָנגערופען — כ'בין שוין מיעד צו הע- רען שטענדיג דיינע קלאַג לידלעך, נאָך דאָס מאָל שענק איך דירו גיב אַהער די מטבע, ממור! גיב אויך דעם זעלנער אַ מטבע און געה צום טייעל!

מיט אַ זיפּץ האָט דער מענש אַוועקגעגעבען שמעיה'ן די לעצטע מטבע פאַר וועלכע ער האָט געוואָלט קויפען אַ שטיקעל ברויט אויף אַזעטשערע.

— חתמ'ע זיך אונטער, אונטער דעם פאַפיר! — האָט שמעיה בעפוי- לען אַראַבלאָזענדיג די מטבע אין קעשענע אַריין. — כ'על חתמ'ענען, כ'על חתמ'ענען! — האָט דער מענש געענטפערט מיט שמחה, פון דעם וואָס ער האָט גע'פּוטילט ביי שמעיה'ן ער זאָל

נישט אריינשטעלען קיין זעלנער צו איהם. און ער האָט זיך איינגע-
שטעלט און געפרעגט:

—זאָגט זשע מיר, איך בעט אייך, וואָס שטעהט דאָ אָנגעשריבען
און אויף וואָס זאָל איך מיר חתמ'ענען?

—דו עזות מחוצף פנים!—האָט זיך שמעיה צעשריגען—ווי שטעל-
סטו זיך אונטער צו פרעגען און וועלען וויסען וואָס די שטאָדט-בעל-
הבתים האָבען געשריבען! פערמאָך דאָס מויל, ממזר און חתמ'ען פאַר
אַזעלכען ווי דו דאַרף זיין אַ כבוד אַזעקצולעגען דיין טאַטען דעם
שכור אויפ'ן פאַפיער וואָס איז געשריבען געוואָרען דורך די עשרים
די גרעסטע בעל בתים אין שטאָדט!...

—איך חתמ'ע, איך חתמ'ע!—האָט זיך דער מענש געבעטען. ווי
ער וואָלט זיך פערענטפערט אויף דעם וואָס ער האָט געהאַט אַ העזה
צו פרעגען און צו וועלען וויסען דאָס. וואָס עס האָבען אָנגעשריבען
די שענסטע לייט און די חשוב'סטע בעלי הבתים.

—אין דיין מאַמען די- - —!—האָט זיך דער זעלנער צעשרי-
גען אויף איהם, זעהנדיג, אַז שמעיה כעס'ט זיך אין דער מענש בעט
זיך און פערשטעהט נישט וואָס ביידע רעדען. האָט ער אויפגעהויבען
די האַנד און איהם געשאַלטען קללות נמרצות איהם און זיין מאַמע...
—איך חתמ'ע!—האָט זיך דער מענש ווידער געבעטען און גע-
וואָלט זיך פאַרענטפערען פאַר שמעיה'ן דעם בייזען אדון. ער זאָל נישט

אין כעס זיין—איהר ווייסט דאָך שמעיה, אַז איך חתמ'ע שטענדיג נישט
וויסענדיג וואָס און ווען. נאָר דאָס מאָל האָט זיך מיר געגלוסט צו
פרעגען, און איהר שמעיה זייט נישט ביזו אויף מיר, אויב איהר ווילט
זאָגט מיר, וועל איך אויך וויסען.

—חתמ'ע. ממזר! אַז דיר געפעלט נישט... אַז דיר געפעלט נישט
דער גרויסער פאָדאָטעק פון וויין—האָט געענטפערט שמעיה. וואָס האָט
אַליין אויך נישט געוואוסט וואָס אין דער „פראַשענע" שטעהט געשריבען.
—איך האָב נאָך פריהער געשריגען, אַז דער „פאָדאָטעק" טויג
נישט—האָט דער מענש געזאָגט און האָט זיך אונטערגעשריבען מיט
גרויסקייט, וואָס אין זיין אַרעמקייט און שפלות איז זיין דעה פאַרש-
נאָך עפעס ווערט.

שמעיה איז זיך ווייטער אַזעק מיט גרויסקייט, און אומעטום ווי
אַר מיט דעם זעלבער קומען צו—ווערט דער בעל הבית אַ דערציטער-
טער, גיט ער איהם געלד און שרייבט זיך אונטער, ביז שמעיה האָט

צוגויסגענומען פון די אומגליקליכע קבצנים די חתימות און א סך געלד.
די „פראַשעניע“ פון פּסלונעווקער בעלי הבתים, וואָס האָבען זיך
גע'חתמ'עט נישט וויסענדיג אויף וואָס, איז אַוועקגעשיקט געוואָרען צום
געבעריגע איספעקטאָר וואָס האָט צוואַגען איבער די שולען!...

י.ח.

אויף איהר צרה איז געקומען

רחל האָט גאָר נישט געוואוסט פון דעם וואָס עס איז אויף איהר גזר
געוואָרען ביים כּוֹיב'ר, ווייל דער פּאָטער און מוטער איהרע האָבען אין
זינען געהאַט דאָס צו בעהאַלטען פון איהר ביז דער ריכטיגער צייט, און
די דאָזיגע ריכטיגע צייט איז צו זיי געקומען אין איינעם פון די ליב-
טיגע טעג אין חודש אדר.

דאָס ליכטיגקייט און וואַרעמקייט פון דעם טאָג האָבען אַביסעל
בערוהיגט רחל'ען. וואָס האָט געטרויערט אויף שמענו'ען און דאָוויד-
זאָהנ'ען איהרע טייערע און גאָהענטע, וואָס זענען פון איהר דערוויי-
טערט געוואָרען, איז זי געזעסען ביים פענסטער פון איהר חדר און
האַט אַרויסגעקוקט אין דרויסען און דער דרויסען איז שעהן און ליכטיג.
גאַנצע קאַפעלעס פייגעלעך זינגען אַ ניי ליעד גאָך דעם ווי זיי האָבען
דעם גאַנצען ווינטער אָבגעשוויגען. פון דער הויך פון אונטערען הימעל
הערט זיך די שטים פון שוואַלב און דאָס געשריי פון די פייגעל, וואָס
קערען צוריק די ערשטע, ווי שלוחים פון יענע זייט ימים, פון די
ווייטע לענדער מיט אַ בשורה פון פרייהלינג וואָס קומט אָן. אין שטאָדט
רוישען די ריטשקעלעך קאַלטע וואַסער און רינען פון שניי אַראָב, וואָס
איז נעכטען פערפרויערען געוואָרען און אין זיי שפיגעלען זיך די שטראַה-
לען פון דער זון ווי אין קריסטאַל. אין די גאַסען זענען פול מיט יונג-
לעך און מיידלעך וואָס שפּילען זיך—דער שטעלט אויף אַ מילעכעל
אויף דעם וואַסער וואָס לויפט און דער שיקט פאַפּירענע שיפלעך אויפן
וואַסער—און אָט לויפט אַ שפענדעלע און דרעהט זיך איבער אין וואַ-
סער-רינוועלע שלאַנגט אָן אין פאַפּירענעם שיפעל און דרעהט עס איבער

מיטן פנים אראָב. דאָרט געהט דער בעקער מיט אַ קויש אויפן קאַפּ—
 און אין קויש—אַלערליי פורים געבעקסען, שטעפענט און מאַנקיכלעך וואָס
 זענען אָנגעגרייט צום שיקען משלוח-מנות. אויך דער אינדיק האָט זיך
 דאָרט בעוויווען מיט זיין גאַנצען פערניעהם. מיט גאווה און גרויסקייט
 ציהט ער ווי אַ בויגען זיינע שעהנע פעדערען, שלאָגט מיט צאָרן אין
 דער ערד, און זיין קאַם ווערט רויט ווי פורפור, און די נאָז הענגט
 איהם אַראָב איבער'ן שנאָבעל. ער דרעהט זיך ווי אין אַ ראָד און בע-
 ווייזט זיין אויפגעבלאָזענעם וויידעל פאַר יעדען און האַלט אין איין
 האַלדערען! דאָרט שפילען זיך צוויי טאַבען, קושען זיך און לאָזען אַרויס
 קולות און די איבעריגע טויבען פליהען אַרום דאָ און דאָרט אויפצופי-
 קען קערענדלעך, און אַז עס דערהערט זיך אַ שאַרף פון אַ בלעטעל
 גיבען זיי זיך אַ הויב אויף און פליהען אַוועק אין די טויבענשלאַקען.—
 אַזוי ווי רחל יוצט און האָט הנאָה פון דעם שעהנעם בילד—און איהר
 מוטער איז אַריינגעקומען אין איהר חדר און איינער אַ מענש מיט אַ
 גרויסער באָרד און לאַנגע פיס נאָך איהר.

—טאָכטערשי, קינד מיינס!—האָט די מוטער געזאָגט—שטעה אויף
 און קום אָהער נעהנטער, דער מענש וויל דיך זעהן!
 —נו, שעהנע פלה—האָט דער מענש געזאָגט צוגעהענדיג נעהנ-
 טער צו רחלען—ווייז מיר נאָר דיין פתב און לאָמיק זעהן צי דו ביזט
 ווערט צו האָבען אַ שעהנעם חתן!...

רחל האָט אַ ציטער געטהון און נישט רעדענדיג קיין וואָרט האָט
 זי אַ בייווען קוק געטהון אויף איהם ווי זי וואָלט געזאָגט: געה אַוועק
 פון מיר! זאָלסט זיך נישט אַנטוועגען צו צוגעהן וואָרום...
 רחל'ס בליק האָט דעם מענש צוטומעלט און איהם געגעבען צו
 פערשטעהן, אַז ער האָט צו טהון נישט מיט עפעס אַ נאָריש מיידעל,
 נאָר מיט אַ מיידעל אַ געלעהרנטע, וואָס האָט עהרע-געפיהלען ווי אַ
 פרייזשע טאָכטער. אַפאַר מינוט איז ער געשטאַנען צוטומעלט און פער-
 וואונדערט, דערנאָך האָט ער זיך געלאָסען אַבגערוקט ביז ער איז צו-
 געגאַנגען צו שרה'ן.

אַ בייווער בליק דערשרעקט אַמאָל אַ סך מעהר פון הונדערט
 פעטש!

—כ'האָב שוין אַלץ געזעהן—האָט דער מענש געזאָגט צו שרה'ן—
 אַלץ האָב איך שוין געזעהן. איצט געה איך צוריק צו די מחותנים
 וואָס וואָרטען אויף מיר

אויז זאָגענדיג, האָט ער געעפענט די טהיר און איז גיך אַרויס.
 — רחל! — האָט שרה געזאָגט ווען דער מענש איז אַרויס פון שטוב
 — די ווייסט, רחל, אַז דער מענש וואָס איז דאָ געווען, איז אַ שדכן,
 און ער איז דיר געקומען זעהן? און דו, נישט גענוג, וואָס דו האָסט
 זיך נישט געפליסט איהם צו געפעלען, האָסטו איהם נאָך מבזה געווען
 און געקוקט אויף איהם מיט אַזאַ בייזקייט! צו מיינסטו, אַז איך האָב
 דאָס אַלץ נישט געזעהן? כ'האָב געזעהן, געזעהן, אַ לויב צו גאָט, איך
 בין נאָך נישט בלינד!

— מאַמע, מאַמע! — האָט רחל אויסגערופען מיט האַרץ און פון
 איהרע אויגען האָבען זיך די טרעהרען אַ גאָס געטהון ווי וואַסער —
 — וואָלסט בעסער געטון. ווען דו האָסט שכל און טהוסט זיך אָן
 דאָס ציהרונג, וואָרום זיינע מחותנים זענען שוין געקומען! נאָך נעל-
 טען פאַרנאַכט זענען זיי געקומען.

רחל האָט אַ זיפף געטהון און זיך געכאַפט מיט דער האַנד פאַר'ן
 האַרצען.

כ'הויב דיר נישט אָן צופערשטעהן, רחל! נאָר אַ רעטעניש ביזטו
 מיר — האָט שרה שטרענג געזאָגט — קוק זיך נאָר אָן אין שפיגעל און
 וואָסט זיך אַליין נישט דערקענען. דיין פנים איז בלאַס און די נאָז
 איז דיר רויט פון טרעהרען, אַזוינס אַ וועט געפעלען זיינע מחותנים?
 — ס'איז מיר אַלץ איינס — האָט רחל געענטפערט — אויב איך וועל זיי
 נישט געפעלען.

— דו רעדסט דאָך שוין גאָר ווי אַ חצופה — האָט שרה זיך ביז
 צעשריגען.

— מאַמע! — האָט זיך רחל געבעטען — וואָס איז דאָס געאיילעניש אַזוי
 מיר חתונה צו מאַכען? צו בין איך דיר שווער צום אויסהאַלטען מיר?
 — וועה איז מיר; — האָט שרה אויסגעשריגען מיט אַ געוויין — אָט
 דאָס האָב איך פאַר מין גאַנצער האָרוואַניע. פאַר דעם וואָס איך האָב
 דיר געטראָגען, געהאָדעוועט און ערצויגען, און איצט טראַכסטו אויף
 מיר אויס אַ בלבול, אַז ביזט מיר ווי אַ שווערע משאַז? וואָס הייסט
 דאָס? אויך נאָך דער חתונה זיינער וועסטו דאָך עסען קעסט ביי מיר,
 דו און דיין מאַן! דער מאַן זיינער וועט שטענדיג זיצען אין בית המדרש
 און וועט לערנען און דאוונען, איך וועל איהם אָבהיטען ווי דאָס
 שוואַרץ אַפעל פון אויג; זיינע קינדער וועל איך אַרומטראָגען און וועל
 זיי נאַנטשען — וועה איז מיר! ווען דו וואָלסט געהערט וואָס די שטאָדט

רעדט, פערשטאָפּט זאָלען ווערען די מיילער פון מיינע שונאים און זאָל זיי אָבדארען די צונג אין מויל.

—וואָס רעדט מען?—האָט רחל געפרעגט מיט אַ קלאַפּענדיג האַרץ.

—וואָס מען רעדט?—האָט שרה געזאָגט—מען רעדט, אַז איך האָב אַ גרויסע מויד שוין פון אַכטצעהן יאָהר און מען האָט זי נאָך נישט חתונה געמאַכט אין דער צייט ווען די מיידלעך אין דיין עלטער האָבן בען שוין צו צוויי קינדער—וואו טהוט מען זיך אַהין פון חרפה,

—צו האָסטו פּערגעסען מאַמע—האָט רחל געענטפּערט—צו האָסטו פּאַרגעסען, אַז שמעון איז אַ סך עלטער פון מיר און איך בין יונגער?

—וועה איז צו מיר און וועה איז צו מיין לעבען!—האָט שרה אויסגערוּפּען—וועה און ווינד איז צו אַזאַ פּערוואָגלעטער און טרויערי-גער מוטער ווי איך בין! איך ווייס עס גאַנץ גוט און האָב עס נישט פּערגעסען, אפילו ביינאַכט אין שלאָף פּערגעס איך נישט. נאָר דער כּוּביר האָט געהייסען און ער אַליין רעדט דיר דעם שידוך! דאָס איז ביי דיר אַ קלייניקייט?

רחל האָט פּאַרקרימט די ליפּען מיט די אויגען, ווי זי וואָלט גע-זאָגט: אין מיינע אויגען איז עס שוין גאָר אַ קנאַפּער כּבּוד, אין מיינע אויגען איז דער גאַנצער כּוּביר אויך גאָר נישט ווערט... דערנאָך האָט זי זיך געשטאַרקט און געזאָגט:

—מאַמע! ווען אפילו צעהן כּוּביר זאָלן מיר רעדען דעם שידוך וועל איך זיי נישט הערען און נישט פּאַלגען, ביז איך אַליין מיט מיי-נע אויגען וועל נישט זעהן דעם חתן און וואָס ער איז אַזוינס.

—נישט אַנדערש אַז דו ביזט פון זינען געריהרט!—האָט שרה אויסגערוּפּען שטאַרק איבערראַשט—באַדענק זיך רחל! אַ יודישע טאָכטער און רעדט... אַזעלכע רייד! צי איז נאָך אַזעלכעס געהערט געוואָרען אייף דער גאַנצער וועלט? וועה און ווינד איז מיר.

—שרה—האָט געזאָגט אפּרים וואָס איז אין איילעניש אַריינגעלאָ-פּען—געה נאָר שרה, געה גיך און גרייט אַלץ צו וואַרום היינט פּאַר-נאַכט שרייבען מיר תּנאים צום מזל. איך געה איצט פון די מחותנים.

אַלץ איז שוין אין דער בעסטער אָרדנונג.

—דיין טאָכטער מיינט נישט אַזוי—האָט שרה ביטער געזאָגט.

—וואָס זי? וואָס זי?—האָט אפּרים געפרעגט. קוקענדיג דאָ אויפן ווייב און דאָ אויף דער טאָכטער.

—זי זאָגט—האָט שרה געענטפּערט—דיין טאָכטער זאָגט, אַז זי

וועט אונז נישט הערען, ביז זי וועט גישס פריהער זעהן דעם חתן.
 צווי זאגט זי, רחל.

—ווער אייגענטליך פרגעט איהר דען, צו זי וויל אָדער נישט?—
 האָט אפרים גערעדט צו זיין ווייב נישט קוקענדיק אויף רחל'ען. —סימאָכט
 נישט אויס! אויב זי וועט נישט וועלען היינט—וועט זי וועלען מאָרגען.
 —אמת טאָקע, אפרים—האָט שרה געזאָגט און צוגעשאַקעלט מיטן
 קאָפּ זיפּענדיג.

—שעמען מעגסטו זיך—האָט אפרים געשטראָפּט זיין טאָכטער מיט
 בייזקייט—שעמען מעגסטו זיך צו רעדען אַזעלכע ווערטער... אַ יודישע
 טאָכטער, רחל, אַ יודישע טאָכטער דאַרף זיך אין דעם נישט אַריינמי-
 שען!.. דיניע עלטערען וועלען דיר אויסקלויבען דיין זונג און דו דאַרפסט
 שווייגען...

ווער ווייסט ווי לאַנג אפרים וואָלט אַויל געשטאַנען און געליי-
 ענט זיין מוסר, איבערגעהורט אַלע ווערטער און געשפּיגען אַלע
 וויילע, ווען נישט זיין ווייב שרה, וואָס האָט אויך געעפּענט איהר מויל
 און זיך אויך אָנגערופּען:

—אפרים! אָט איך אפרים, האָב דיר נישט געזעהן פאַר אונזער
 חתונה און דו איך דאָס אייגענע. איך האָב דיר נישט געזעהן, כּאָטש
 איך בין געווען אַ יתומה אָהן אַ טאַטען, נאָך היינט געדענק איך, אַז
 צוויי יאָהר נאָך אונזער חתונה האָבען מיר זיך געשעמט צו רעדען
 איינער מיטן אַנדערן, און פונדעסטוועגען האָב איך געהאַט קינדער און
 מיר לעבען בשלום ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר!...

—געה שרה!—האָט אפרים געזאָגט צו זיין ווייב, ווען ער האָט
 זיך דערוואַרט זי זאָל שוין ענדיגען איהרע רייד — לאָמיר איצט נישט
 פּערברענגען די צייט מיט די נאַרישקייטען. זאָל זיך רחל דאָ זיצען
 און מיר וועלען געהן. וואָרום איך האָב נאָך מיט דיר וואָס צו שמוע-
 טען און דער טאָג שטעהט נישט.

—וועה איז מיר און אַרבעט איז דאָך אַ סך!—האָט שרה אויסגע-
 רופּען—אָהן מיר וועט דאָך קיינער נישט טהון וואָס אַ גראַשען איז ווערט
 העה איז מיר! אַלע ווייבער זיצען זיך ווי די פריצעס ביי זייערע מע-
 גער און איך. דיין ווייב, בין שטענדיג איינגעשפּאַנט ווי דער אָקס
 אין דער יאַרמע.

אַז אפרים מיט זיין ווייב שרה זענען אַריינגעגאַנגען, האָט זיך
 רחל אַוועקגעלעגט אויף איהר בעט און האָט זיך ביטער צעווייגט.

וויסענדיג גאנץ גוט, אז דער חתן, וואָס דער פאָטער האָט איהר אויס-
געקליבען מיט'ן בעפעהל פון פויבי'ר, איז ביטערער ווי דער טויט און
צו מאַכען גרעסער איהר האַרץ-וועהטאָג האָט זי זיך פאָרגעשטעלט די
פסלונגעווקער און צווישען זיי בנימינ'ס איידעם, דעם טייערען יונגע-
מאָן, ווי אויך שמואל'ס זוהן און נאָך אַנדערע אַזעלכע בחורים וואָס
האָבען נישט פערשטאָנען פון רעכטס ביו לינקס און זייער גאַנצער
רוהם איז-זייער באַרישקייט. און קעגען זיי האָט זי זיך פאָרגעשטעלט
דאָוידזאָהנען מיט זיינע פעהיגקייטען און געזעהן דעם גרויסען אונטער-
שיעד צווישען איהם און זיי, אַ הילק פון טאָג צו נאַכט. אָבער וואָס
זאָל זי טהון - אַז זי איז ביי איהר פאָטער אין די הענד פוזומר ביד
היוצר-אָזוי ווי אַלע יודישע טעכטער, וואָס די עלטערען געוועלטיגען
איבער זיי מיט געוואָלד און זיי האָבען נישט קיין עצה זיך אַנטקעגען צו-
שטעלען און צו אַנטלויפען, ווי אַ בחור אַנטלויפט קענען זיי נישט אַנטלויפען
וואָרום אַ יודישע טאָכטער זיצט אין שטוב. אַ יודישע טאָכטער אַנטלויפט
נישט. דאָס אַלץ האָט רחל פערשטאָנען און האָט זעהר ביטער געוויינט,
געוויינט ביז פאַרנאַכט ווען די מאַמע איז אַריינגעקומען צו איהר מיט די
שעהנע קליידער אין האַנד, און מיט'ן בעפעהל פון איהר פאָטער, וואָס
האָט איבער איהר צו שאַפען, האָט זי איהר געאיילט אַנצוטהון די שעה-
נע מלבושים און דאָס ציהרונג. וואָרום באַלד קומען אָן די מחותנים
מיט די געסט אויף דער סעודה.

נאָך אַ וויילע - און מען האָט אין שטוב אַריין אַריינגעפיהרט
רחל'ען, וואָס איז געווען אָזוי בלאָס, אַז זי האָט אויסגעזעהן ווי אַ
פלה וואָס איז געשטאַרבען אונטער דער הופה און מען האָט געבראַכט
אויפ'ן בית עולם...

— קדוש, קדוש, קדוש ד' צבאות! — האָט אויף אַ קול געדאָווענד
איינער פאַר'ן עמוד. ווען רחל איז אַריינגעקומען.
— גאָט דערבאַרעמדיגער, גאָט רחמנותיגער! — האָבען רחל'ס לעפ-
טען געשעפטשעט ווען זי האָט אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל.

י"ט.

א צעמאמלעניש.

טעג זענען אַוועק, חדשים זענען דורך פון דער צייט, וואָס רחל איז פּערקנסט געוואָרען צו פרצ'ס זוהן פון דער שטאַרט צלמונה. אפרים איז שוין נישט געפּאָהרען קיין אָדעס, זיין האַנדעלס שטאַרט, צוויי מאָל אין יאָהר, ווי ער איז שטענדיג געוואוינט געווען, צוליעב זיין בויך-קרענק וואָס האָט זיך געשטאַרקט. האָט ער זיין גאַנץ פּערמגען איבערגעלאָזט אין אליעזר'ס הענד און איהם געמאַכט פאַר'ן גאַנצען בעל הבית איבער זיין געשעפט און פאַר דעם גאַנצען מושל פון זיין מסחר. ער האָט זיך נאָך איבערגעשריבען מיט איהם און אליעזר איז געווען זעהר דורכגעטריבען און כיטרע, ער האָט געקענט זיך צו חנטענען צו זיין בעל הבית אַזוי, אַז יענער זאָל זיך פּערלאָזען אויף איהם. אפרים האָט שוין נישט געוואוסט וואָס עס טהוט זיך אין געײעמט און האָט צו דער בעשטימטער צייט בעקומען פון איהם געלד אויף צו לעבען. אַזוי איז אפרים אַ לאַנגע צייט געזעסען שטיל און רוהיג אין דער היים ביז איינמאָל פּלוצלונג אין אַ בריף פון אליעזר'ן האָט איהם שטאַרק איבער-געשראַקען און פּערשטערט זיין רוה. און איצט שפּאַנט ער צרום צוהין און צוריק אין זיין חדר, איז צעטראָגען און ביז און רעדט מיט כעס צו זיין ווייב.

—ווען ער וואָלט מיר מודיע געווען נאָר דאָס—האָט אפרים גע-רעדט פּערביטערט—אַז יענער און יענער האָט געבאַרגט און וועט נישט בעצאָהלען, וואָלט איך נאָך געשוויגען. נישט שטענדיג געהט עס אַ סוחר נלאַטיג, און אפילו דעם וואָס עס גליקט—טרעפט אויך אַמאָל אַ צרה; זייב ער דערלעגט אויף איין אָרט, פּערדיענט ער פון אַנאָדער אָרט; אַזוי איז שוין דער שטייגער פון מסחר, מען דאַרף האַבען שכל און וויסען אויסצוגעבען דאָס געלד אויף פּערשידענע ענינים מיט שכל און מיט אַ השבון;—ווען נאָר דאָס וואָלט מיר אליעזר מודיע געווען אין זיין בריעף, מילא וואָלט איך נאָך געשוויגען. כאָטש עס טהוט מיר ועה דאָס האַרץ אויף מיין געלד, אָבער ער...

—וואָס וועזען עפעס נאָך אַ צרה און אַנאָמבליק איז דאָ אין זיין

בריעףן—האָט שרה געפרעגט אַ דערציטערטע נישט לאָזענדיג דעם מאַן
ענדיגען זײַנע רייד.

—נאָך אַ מין צרהו—האָט אמרים געענטפערט געבענדיג אַ מאַן
מיט דער האַנד און געקוקט אַ צוטרעָגענער אויף זײַן ווייב — איך האָב
דיר נאָך גישט אַלץ געזאָגט.

דערצעהל זשע מיר אמרים — האָט שרה געזאָגט — דערצעהל גיך,
וואָרום איך האָב נישט קײַן צײַט דאָ צו שטעהן, אַזוי פיעל צײַט
האָב איך, און אָהן מיר, וועט דאָך קײַנער נישט טהון וואָס אַ גראַשען
איז ווערט.

—אין דעם בריף—האָט אמרים ווייטער דערצעהלט, ווייזענדיג מיטן
פינגער אויף אַ בריעף—אין דעם בריעף שלאָגט מיר אליעזר פאַר איך
זאָל מאַכען שתמות מיט איינעם אַ פריץ און מאַכען אַ גרויס געשעפט:
צושטעלען ברויט די זעלבער וואָס שטעהן אין טאָווישער גופערניע. און
איך האָב נאָך קײַנמאָל נישט געמאַכט אַזעלכע געשעפטען. איך וויל בער
סער האָבען וועניג און במנוחה איידער אַ סך מיט קאָפּ פאַרדרעהעניש
און דערפאַר טאַקע, מיט גאַט'ס הילף האָב איך אַזא גוטען נאָמען צווי-
שען סוחרים. איז נאָך וועניג וואָס איך האָב עגמת נמש וואָס איך זאָל
פלוצלונג טהוען אַנדערש ווי איך בין געוואוינט, אַרייַנצולאָזען זיך אין
גרויסע עסקים, געפעלט מיר נישט די גאַנצע זאָך איך זאָל אַרייַנלעגען
מײַן גאַנץ פערמעגען אין איין עסק וואָס איך הויב איהם נישט אָן צו
פערשטעהן. אמת טאַקע אליעזר איז אַ מענש וואָס איז מצליח און ער
פערזיכערט מיר, אַז דאָס איז אַ גוט געשעפט און מען דאַרף האַפען
אַ סך צו פערדיענען, נאָר ווער קען וויסען וואָס מאַרגען וועט זײַן, און
ווער ווייסט וואָס עס קען געשעהן? טאַמער וועט איצט נישט אַבגליקען
—בלײַבען מיר דאָך אביונים!

—און וואָס אַזוינס צווינגט דיר—האָט שרה געפרעגט—דו זאָלסט
מסכים זײַן אויף דעם געשעפט? אליעזר איז דאָך נאָר אַ מענש און דו
ביזט דאָך דער בעל הבית!

—איך בין זײַן בעל הביתו — האָט אמרים איבערגעזאָגט זײַן
ווייב'ס ווערטער און ווידער געגעבען אַ מאַן מיט דער האַנד — דער
וואָס פערלאָזט זיך אויף זײַן משרת דער האָט אַ שלעכטען סוף. וועה
איז מיר! איבער מײַן קרענק פון וועלכער איך לײַד נאָר שטאַרק די
לעצטע צײַט, קען איך שוין נישט פיהרען מײַנע עסקים ווי פיהרער
און איך בין געצווינגען זיך צו פערלאָזען אויף אליעזר'ן און ער זאָל

עלטערען און קינדער

עס זיין מיין שפייזער. און דער דאָזיגער אליעזר ביי וועמען אין האַנד
עס געמינט זיך מיין גאַנץ פערמעגען און מיין פּבור. איז מיר היינט
סודיע אין בריף, אַז מורא האָבענדיג עס זאָלען דערווייל נישט קומען
אַנדערע און איהם אויסכאַפן זאָסט געשעפט, האָט ער דערפאַר צוגע-
איילט און געמאַכט דאָס געשעפט מיט'ן פּריץ. געמאַכט מיט איהם שותפות
און איהם פּערויכערט, אַז איך וועל נישט זיין קעגען דעם און איך
וועל איהם צושיקען אַ פּכה הרשאה ווי ער און דער פּריץ פּערלאַנגען
עס. און איצט—אָזוי שרייבט אליעזר אויב איך וועל אויף דעם נישט בע-
שטעהן וועט איהם דער פּריץ אַנקלאַגען צום געריכט און וועט אויף איהם
אַרויפלעגען אַ גרויסע געלד-שטראַף ווייל ער האָט איהם פּערפיהרט און אָב-
געגאַרט אין דער צייט ווען אַ סך האָבען פאַר איהם געעפענט זייערע קאַסעס
צו געבען איהם גענוג געלד אויף איינצוקויפּען אַ סך תּבואות, וואָס זייער
פּרייז וואָקסט פּון טאָג צו טאָג און אַ חוץ דעם וואָס ער וועט ליידען אַ גרוי-
סע שטראַף און גרויס חרפה, וועלען איהם פּערפאַלען ווערען די טוי-
זענד קערבלעך וואָס דער פּריץ האָט דערווייל ביסלעכווייז אָנגענומען.
—וועה איז מיר וואָס זשע טהוט מען?—האָט שרה געזאָגט מיט
אפרים איז שטעהן געבליבען, האָט זיך שטאַרק געקרייזעלט זי
באַרד נישט רעדענדיג קיין וואָרט און געשטאַנען ווי אַ פּערבלאַנזשע-
טער מענש מיט אַ ביטער האַרץ.
—איצט וועל איך מיר געהן—האָט שרה געזאָגט אויפשטעהענדיג—
וואָרום די אַרבייט אין שטוב וואָרט אויף מיר. ס'איז נאָך דאָ צייט.
מיר וועלען זיך נאָך מישב זיין.
—אָבער—האָט אפרים אויסגערופּען—אליעזר פּערלאַנגט שטאַרק
אַז איך זאָל איהם ווי צום גיכסטען ענטפּערען, כדי ער זאָל קענען
צוגרייטען אַ סך קאַרען און דאָס פיהרען מיט וועגענער צו דער אַרמיע
איידער די וועגען ווערען קאַליע.
—מיינע אַלע צרות און מיין ביטער געמיטה צו אליעזר'ס קאַפּ!
—האָט שרה געשאַלטען מיט אַ ביזי האַרץ—ס'איז מיר וועניג מיינע אַל-
טע צרות, קומט ער מיר נאָך צו מיט נייע וועהטאַגען!
—אָט דער אליעזר איז דאָך דיין משפּחה!—האָט אפרים געזאָגט
מיט אַ ביטער שמייכלע.
—פּונדעסטוועגען—האָט שרה געענטפּערט—זאָל אַרום אין זיין טאָ-
טענס טאַטען אַריין, וואָס ער האָט זיך אָנגעפּרעסען מיט אונזער פּראַצע און
אונז פּערפיהרט אין אַ בלאַטע.

—און וואָס טוהט מען?—האַט אפרים אויסגערוּפֿען אַרױפֿלעגענדיג די האַנד אויפֿ'ן קאַפּ און שטאַרק געקרייזעלט די האָר — גיב אַנײַצע שרה, רעדט?

—וואָס זאָל איך רעדען און וואָס זאָל איך זאָגען? — האַט שרה געענטפֿערט—איך האָב מורא, אַז דער שידוך פֿון אונזער טאַכטער מיט פֿרצ'ס זוהן איז נישט קיין גוטער. און זייער פֿער'קנסען איז אַהן מול. אַמאָל איז רחל קראַנק און קוים וואָס זי געהט אַרום, און אַמאָל — ליידסטו גרויס וועהטאַג; איך אַליין, וועה איז מיר, האָב שוין אויך נישט קיין פֿח אַרומצוגעהן אויף די פֿיס און ל'טראַג אַ וואונד אין האַרצען: דאָ נישט לאַנג איז געפֿגרט אונזער גוטע קוה, וואָס האַט גע-געבען אַ סך מילך, דריי מאָל אין טאָג און מיר האָבען געהאַט אַ סך פֿוטער; און איצט איז געקומען אַ נייע צרה. מיינע אַלע וועהטאַגען און ביטער האַרץ צו אליעזר'ס קאַפּ.

—וואָס קומט דיר אַרויס, אַז דו רעדסט פֿוסטע נאַרישע זאַכען?— האַט אפרים גערעדט מיט אַ ביזו געמיטה—בעדענק זיך, שרה, און האָב איצט אין זינען דעם בריף און גיב אַנײַצע!

—ווען דו וואָלסט מיך געפֿאַלגט — האַט שרה געזאָגט נאָך דעם ווי זי האַט זיך אַ ביסעל בעדענקט—וואָלט איך דיר געזאָגט מײַן עצה, ביי אונז אין שטאָדט איז דאָ אַ כּשוף-מאַכעריין, לאָמיר געהן צו איהר און מיר וועלען איהר בעטען זי זאָל אונז קאָרטען-לעגען, און וואָס זי וועט אונז הייסען אַזוי וועלען מיר טהון, אַ סך קומען צו איהר אין אַנײַע צרה...

אפרים איז געשטאַנען שוויגענדיג און זיך געקרייזעלט די שפּיצען

באָרד.

—איך זעה שוין—האַט שרה ווייטער גערעדט — אַז דיר געפֿעלט נישט מײַן עצה, נעהם-זשע און פֿאַהר אַריבער צום כּזיב'יר, און אַז דו וועסט שוין דאָרט זיין וועסטו שוין בעטען אַ רפואה צו דייע וועה-טאַגען, ער וועט דיר געבען אַ סגולה און וועט דיר היילען פֿון אַלע קרענק, פֿערלאָן זיך נישט אויף די דאָקטויר'ט פֿון אונזער שטאָדט. וואָס ווייסען גאַרנישט—זאָל אַ רוח אין זייער טאַטענס טאַטען אַריין!... אפרים האַט זיך געקרייזעלט די וואָנסעט און די באָרד נישט רעדענדיג קיין וואָרט.

און נאָך דעם זעלבנען טאָג איז אפרים נצול געוואָרען פֿון זיין צעטומלעניש. ס'איז אָנגעקומען אַ ידיעה איז שטאָדט אַריין: דער אַלטער

קומט צו אונז דענען געקומען די שענסטע בעלי בתים או אפרים'ען
און געזאגט צו איהם: זאל דער „אלטער“ זיי דיר איינשטעהן ווייל
דיין היין איז שעהן און גרויס מיט גרויסע חדרים. האָט אפרים מיט
שמהה מסכים געווען און אין האַרצען האָט ער געטראַכט: ס'איז פאַר
זיך אַ גוטער סימן.

ב.

א רוחני ווינקל

אויף אַ שטילער גאָס. אונטער דער שטאַרט זשיטאָמיר, אין טאָל
אָפּען אַ סצענאָקע, ליגט פון באַרג וואָס איז בעוואָקסען מיט זיימער.
ווייט פון שטאַרט מיט איהר טומעל און גערויש—שטעהט דאָרט אַ קליין
הייזעל אין אַ גרויסען באַרטען וואָס איז אַרומגעצוימט מיט אַ פּאַרקען.
פאַר זי פּענסטער וואָס זענען גרין געפאַרשט שטעהט אַניפּעלבוים צווי-
שען פּערשידענע פּרוכטענזיימער אויף העלבע עס וואַקסען וימער אַ
סך פּרוכטען. אונטערען דאָך געפינט זיך אַ גאַנציקעל אַנטקעגען דעם
טריבענעלאָב וואָרען די טויבען קומען און שטעלען זיך אַוועק. דער
עס געהט באַר פאַרזיי פאַר דעם ווייז מיט זיין שטאַנדען באַרטען — שטעלט
זיך אָב און בעוואָונערט די רוחניקייט וואָס הערשט דאָרט, און ער
בעקומט גרויס וואָס צום רוחניקען שטילען לעבען!

אין הודש ניסן, ווען די ערד געהט צוריק גרינען און די זיי-
מער הייבען אָן בליהען, דעמאָלט קומט דער סאָלעווי צוריק פון גלות.
זיך צו פּאַרעצען צווישען די זיימער וואו ער וואוינט שוין זייט איי-
ניגע יאָהר און זינגט דאָרט זיינע ליעדער—דעמאָלט זינגט ער זיין ליעד-
בע-ליעד פאַר זיין בעליעטע וואָס מאַכט זיך אַליין אַ נעסט. זינגט ער
יסע ליעדער און מאַכט דערפּרעהען די הערצער פון זיינע צוהערער.
דאָרט האָט דער בושעל זיך געזעצט אין יער נעסט וואָס איז געמאַכט
אויף אַ ראָד פון אַ וואָגען וואָס ליעגט אויפן שפיץ פון אַ בום, און
שטעהענדיג אויף איין פוס, פּערבאַרגט ער אַלע וויילע דאָס קאָנעל
אונטערן פליגעל זיך אַפּצורעהען אַ וויילע פון גאַנצען סאַג צורייט.

אָדער ער קלאַפט הויך מיט'ן שנאָבעל אויף אויסצודריקען זיין גאַרונג
און גלוסטונג; און דאָס קלאַפען פון שנאָבעל דערפרעהט אויך דאָס האַרץ
פון מענשען און עס קלינגט פאַר איהם ווי אַ שעהן געזאָנג... און פון
דער קליינער סאָועלקע אַרויס קראַקען דעמאָלט גאַנצע קאָפעלעס פּרעש,
גאַנצע טעג און גאַנצע נעכט הערען זיי נישט אויף צו שרייען, אויך
זיי מיט זייערע טויזענדער משוררים וואָס ווייסען די קונץ פון שריי-
ען, גירען צו דעם פרייהלינג אַ בעזונדער שעהנקייט און פרעהליכקייט,
אין די זומערדיקע היצען זענען די הימלען ליכטיג און די זון ברענט
גאָר שטאַרק. עס בלאָזט נישט קיין ווינדטעל, עס ריהרען זיך נישט
די ביימער, עס ציטערט נישט קיין בלעטעל, עס פליהט נישט קיין פוי-
געל, עס מריקעט נישט דער אָקס, ער ליעגט זיך אויסגעצויגען אויף
אַלע פּיער אויף דער פאַשע און מעלה גרה'ט, די פייגעלעך זינגען
נישט און די גאַנצע וועלט שווייגט און שטימט. פון צווישען גראָז זומ-
זעט דער זעגער און זיין קול איז ווי דאָס זומען פון אַ פייפעל וואָס
געהט אַרויס פון דער ערד... עס שרייען די פליגען און די ביהן פליהט
אַרום שרייענדיג אַרום אַ בלום, נאָך איהר פליהען נאָך זומער-פייגע-
לעך מיט גרינע גאַלד-געפּלעקטע פליגעלעך, שפּרינגען זיי אַרום, טאַנ-
צען אַרום פּרעהליך און לעבעדיג, און דער מענש וואָס הערט דאָס צו,
קוקט דאָס צו, בעקומט אַ שטיל הייליג געפיהל און גאַרט זיך אַריינצו-
גיטען אין גרויסען ים—אין דער בריאה און מיטלעבען מיט דעם לע-
בען פון דער וועלט!

אויך אין ווינטער איז די נאַטור שעהן און זיס אויף דעם רוהי-
גען ווינקעל. באַלד אין דער פריה קוקט דאָרט אַריין די זון ווי אַ
פייער-זייל אויפ'ן ווייסען קלאַרען שנעע. און דער גאַנצער גאָרטען
בלישטשעט ווי קריסטאַל און ביינאַכט שפּאַצירט זיך דאָרט פריי אַרום
אַ שעהנע לבנה, און מיליאָנען שטערען רינגלען זי אַרום פון אַלע זייטען
צייטענווייז קומט אַהין אַ ווינטער-פויגעל וואָס פליהט איבער דער וועלט
מיט אַ חברה ווינטער-פייגעל, שטעלט ער זיך אַוועק אַבצורוהען אַ וויי-
לע אויף אַ דין צווייגעל, גיט אַ פישטש אַרויס אין גרויס געאייילעניש
און פליהט זיך אַוועק זיין וועג. צייטענווייז שטעלט זיך דאָרט אַוועק
אויף אַ הויכען בוים די ווייסע קראָה און פישטשעט און שרייט און
קליינער ווייסט נישט צי דאָס בייזערט ער זיך און רעדט אויס זיין בי-
טער האַרץ; אָדער ער דערצעהלט אונז אַ וואונדערליכע ליעבעס-געשיכ-
טע, אַז ער אָדער זיין חבר האָט זיך פּערליעבט אין אַ שעהנער קראָה

און וואָס מיט װײַ האָט פּאַסירט און אַז ער זעהט. אַז קיינער הערט איהם נישט און ער ווערט הייזעריג שרייענדיג. גיט ער זיך אַ גאַנץ שעהעם פּערנייג און פליהט זיך אַוועק!

דאָס דאָזיגע רוהיגע הויז איז פּערדינגען צו לייבזאָהנען, איינער פון די קליינע „טשינאָוויקעס“ פּונ'ם וויין-אַקציו. לייבזאָהן איז אַ מענש פון אומגעפּעהר פינף-און פּערציג יאָהר. אַניעלענדער מענש, אָהן ווייב און קינדער. ס'רוב פּאָהרט ער אַרום איבער זיין געגענד און געפינט זיך וועניג אין שטוב. און אין איין ציימער פון זיינע דריי ציימערען וואוינט אַ תּלמיד פון רבינער-שולע—יצחק בבלי.

יצחק בבלי איז אַ מענש פון אַ יאָהר פינף-און צוואַנציג, איינער פון די בעסטע תּלמודים און שולע, וואָס לערנט שוין אין אַכטען לעצטען קלאַס, וואָס האַלט שוין ביים עקזאַמען אָבגעבען, און אין אַ קורצער צייט אַרום וועט ער שוין ענדיגען אַלס אַ לעהרער. און נישט בלויז מיט וויסענשאַפט איז ער אַ גרויסער מענש, נאָר ער האָט אויך זעהר אַ גוט מענשליך האַרץ, מיט אַלע תּלמודים אין שולע איז ער געווען שטאַרק צענויפּגעלעגט און האָט זיי געהאַלפּען מיט וואָס נאָר ער האָט געקענט—דעם מיט געבען צו פּערשטעהן אַ זאַך, דעם מיט אַ גוט וואָרט און דערפאַר האָבען איהם אַלע ליעב געהאַט און זייער געשעצט.

איצט זיצט ער אָבגעשלאָסען אין זיין ציימער. איינער פון די בחורים איז מיט איהם, און אויפ'ן טיש ליעגט פאַר זיי פּערשיעדענע פּאַפירען און ביכער, דער זומער-טאָג ברענט שטאַרק און זיי זיצען אָהן די מלבושים. יעדער נאָר אין העמד און באָרפיס און זיי לערנען און שוויצען, און אַז דער בחור פּערשטעהט עפעס נישט פּרעגט ער ביי יצחק און ער ענטפּערט איהם מיט פּערגעניגען און מיט ליבשאַפט. ס'איז איצט די צייט פון די עקזאַמענס, יצחק וועט זיך עקזאַמענירען און ענדיגען די שולע און דער בחור וועט זיך עקזאַמענירען און וועט אָנגענומען ווערען.

אַ שמייסען פון אַ בייטש און אַ רעש פון רעדער האָט זיך דער-הערט פון דרויסען און אין גיכען איז אויפ'ן הויף אַריינגעפּאָהרען אַ וועגעלע. בבלי האָט אַרויסגעקוקט דורכ'ן אָפּענעם פּענסטער און אויס-גערופּען מיט פּרייד:

— לייבזאָהן איז געקומען! לאָמיר איך איהם אַקעגען געהן, מיר האָבען שוין היינט גענוג געלערנט, מיין טייערער, ס'וועט זיין גענוג אויף היינט. זיי מיר געוונד און מאָרגען קום ווידער צוגעהן.

און אַזוי ווי ער רעדט אַזוי—און לייבזאָהן איז צוגעאַנגען צום פּענסטער און אויסגערופען צו יצחק'ן:

—גאָט העלף יצחק! אין דרויסען האָב איך דערהערט דיין שטים און פּערשטאַנען, אַז דאָס לערנסטו דיינע לעקציעס. אָט אָט און דו וועסט ענדיגען און ווערען אַ לעהרער! זעה יצחק, די היץ האָט מיך פּערשוואַרצט און איך בין פּערשטויבט פון וועג. לעג אַוועק דיינע בי-בער און קום זיך באַדען אין סאַזעווקע, דערנאָך וועלען מיר זיך אַוועק-נעצען אונטערן בוים און זיך דערכאַפּען דאָס האַרץ, וואָרום איך בין הונגעריג און דאָרשטיג.

—דער רוז האָט איהם פּערטרעגן—האָט זיך געהערט בבלי'ס קול ווי ער שעלט און זידעלט זיך—אַז דער טייוועל זאָל איהם לאַפּען!—וואָס איז דאָרטו—האָט זיך לייבזאָהן געוואונדערט — וועמען שעלסטו דאָס?

—דעם שיק'ן—האָט בבלי'ס ביזו געשריגען לויפּענדיג פון איין וויג-קעל אין אַנדערן זוכענדיג און אין האַנד האַלט ער אַ שיק — היינט האָב איך אויסגעטהון די שיק און איבער איז נישטאָ, איך זוך און געפין איהם נישט. ווי דער וויגד וואָלט איהם ערגעץ פּערטרעגן.

—אוי, געלערנטע לייט, חכמים—האָט לייבזאָהן אויסגערופען מיט אַ געלעכטער—זיי קוקען אין די וואָלקענס און זעהן נישט פאַר די אוי-גען וואָס עס טהוט זיך. און איך אַ פּראָסטער בשר ודם זעה אַז דו טראַגסט איהם אויפן פוס. דיר איז איינגעפאַלען אַז דו האָסט איהם אויסגעטהון—און ביזט ביזו אויפן וויגד וואָס האָט איהם פּערטרעגן... און ווי זענען דיינע מלבושים?

—אויף מיינע מלבושים פּרעגסטו?—האָט בבלי געזאָגט—פון אַן-טהון מיינעם האָב איך געמאַכט אַ פּעקעל צו זיצען אויף דעם.

—און ווער זשע האָט מיט זיי פּערהאַנגען דאָס פּענסטער אויב נישט דו? איך זעה, אַז האָסט צופיעל געלערנט אין די עקזאַמען טעג, האָסט נישט גערוהט און נישט געשלאַפּען איבער די נעכט. נעהם זשע גיך און טהו דיר אָן דאָס אָנטהון מיט דעם שיק און מיר וועלען געהן זיך באַדען אין סאַזעווקע. דערווייל וועל איך געהן זאָגען דער פּענסטער זי זאָל אונז אָנגרייטען עסען

כא.

די פאָנערען פון דער השכלה

פרעהליכע און לעבעדיגע זענען לייבוואָהן און בבלי געקומען פון פאָדען. דער טיש איז פאָר זיי געווען שוין געגרייט, אונטערן עפעל-בוים. און די שעהנע עפעל זיינע האָבען געשמעקט. אזוי ווי זיי זיצען און לאָזען זיך וואוילגעהן און אַ פרייליין זעהר אַ שעהנע און אַ זייער דיגע איז צוגעקומען. אַז בבלי האָט זי דערזען. איז ער איר אַ קע-גען געגאַנגען און זי אַריינגעפיהרט אין שטוב אַריין.

לייבוואָהן איז דערווייל אויפגעשטאַבען פון טיש און האָט שפאַצירט איבערן גאַרטען און צוגעקומען ביזן פלויס, האָט ער דערזען ווי איי-נער שטעהט דאָרט אין דרויסען געבען טויער. און דער מענטש קומט דורך די שטעכעטען, גרעט זיך די פאָרד און שאַקעלט זיך אַלע וויילע ווי ער וואָרט מיט אומגעוולד, אַז דאָס פרייליין איז אַריינגעקומען, איז זי צו איהם צוגעגאַנגען און ביידע זענען אַוועק. לייבוואָהן האָט זיי חייט געגעקוקט און אַז ער איז צוריקגעקומען אויף זיין פּוּט, האָט ער שוין געטרעפּען בבלי'ן זיצען ביים טיש, האָט ער זיך אויך אַוועק-געזעצט און גאָר גישט גערעדט!

—איך זעה—האָט בבלי געזאָגט. אַז דו וואָלסט געווען אַ בעל'ן בן וויסען ווער די פרייליין איז און וואָס פאָר עסקים איך האָב מיט איהרן—אויב דו ווילסט זאָג מיר וועל איך וויסען—האָט איהם לייב-האָטן געענטפערט.

—אָט די דאָזיגע פרייליין איז פאָר אונז אַ בעווייז ווי ווייט גרויס עס איז דער פח פון דער השכלה וואָס האָט איצט פערפאַסט די יודישע יוגענד. זי איז אַ טאַכטער פון אַ רב, וואָס האָט חתונה גע-האַט פאָר אַ רייכען בחור פון אַ קליין שטעדטעל, וואו אַלע איינזואוי-נער פון קליין ביז גרויס זענען פרומע חסידים. און איהר מאַן, מיט זיין אויסזעהן, מיט זיינע קליידער און מיט אַלע זיינע דרכים איז אויך ווי זיי, אויך זי אַליין איז אַ חסידיש וויבעל גישט קיין געלערעטע, זוי אַלע ווייבער דאָרט, זייט זי לעבט האָט זי מעהר גישט געוואוסט זוי פון קרבן-מנחה סודר און תחינות צו ליכט בעזמשען, צו ראש

חודש און נאך אונעלכע. און פלוצלונג א צוויי יאהר נאך זייער תמונת
 וויסט מען נישט פון וואָנען דאָס איז געקומען, נאָר איהר מאַן איז
 געוואָרען גאָר אַנאַנדערער. האָט ער איהר, זיין ווייב, פערלאָזט, האָט
 צוועקגעוואָרמען זיין פאָטערס הויז, איז פון זיי אַנטלאָפּען און געקו-
 קמען קיין זשיטאָמיר! האָט זיך איינגעבעטען ביי די משפּילים, זיי
 זאָלען איהם געבען לעקציעס און איהם העלפען ער זאָל אָנקומען אין דער
 ראַבינער-שולע. און איך האָב אויך געטהון דאָס מייניגע און האָב דעם
 יונגען מאַן געגעבען אַ לעקציע. נעכטען בין איך געווען פערבעטען אויך
 מיטאָג צו מיינס אַ בעקאָנטען משכיל—זענען אַהין געקומען צוויי מאַנס-
 בילדען און צוויי ווייבער מיט געוויין און מיט געבעט. איין יודענע אַנ-
 אַלטע שרייט צו איהם: האָט רחמנות, גיט מיר אַב מיין ווהן! דאָס איז
 געווען, ווי איך האָב זיך דערנאָך דערוואוסט—די מוטער פון דעם יונ-
 גענמאָן, וואָס איז פון זיי אַנטלאָפּען. און די אַנדערע פרוי וויינט ביי-
 טער און זאָגט: דערבאַרעמט זיך און גיט מיר צוריק מיין מאַן! דאָס
 איז דאָס פרייליך וואָס דו האָסט דאָ געזעהן, און די צוויי מאַנסבילדען
 זענען. איינער אַרב, דעם יונגענמאַנס שווער, און איינער זיין פאָטער.
 יעדער פון זיי רעדט און בעט זיך. אַזוי האָבען זיי געשריגען גערעדט
 און געטענהט גאַנץ לאַנג ביו מען האָט זיי איבערצייגט, אַז קיינער
 האָלט דאָ נישט זייער ווהן מיט געוואָלד, זאָלען זיי זיך איהם נעמען
 און פאָהרען מיט איהם. און איצט איז געקומען דעם יונגענמאַנס ווייב
 —די דאָזיגע וואָס איז דאָ געווען. און האָט מיר דערצעהלט, אַז איהר
 מאַן וויל נישט אַהיים פאָהרען, זיינע עלטערען האָבען מיט גרויס צאָרן
 איהם פערלאָזט און אַהיים געפאָהרען. און זי—הער אויס און וואונדער
 זיך!—זי בעשטעהט, אַז איהר מאַן זאָל דאָ לערנען און אויך זי אַליין
 בלייבט דאָ מיט איהם און וויל זיך אַליין אויך לערנען און איהר פאָ-
 טער דער רב וועט זיי אויסהאַלטען. אַזוי האָט ער איהר פערזיכערט
 צוועקפאָהרענדיג פון דאַנען. און איין זאָך בעט זי פון מיר, אַז איך
 זאָל ווייטער אונטערשטיצען איהר מאַן, וואָס האָט זיך אַליין געשעמט
 צו קומען צו מיר מיט זיין ביטע, נאָכדעם ווי איך און אַלע אַנדערע
 וואָס האָבען געטהון פאַר איהם האָבען געליטען חרפות איבער איהם.
 —איצט פערשטעה איר!—האָט לייבזאָהן אויסגערופען געבענדיג אַ
 מילעסקע מיט די הענד—איהר מאַן האָב איך דאָך געזעהן, ער יעהט
 אויס ווי אַ חסידישער יונגערמאַן, אַ דאַרער און אַנאיינגעבויענער אַ
 פעררויטעלער און מיט אַהיבשער נאָז, אַ לאַנגען גאַרגעל און אַ קורצן

בערדעל, טראַגט אַ לאַנגע קאָפּטע און אַ קליין היטעלע.
 —דאָס איז ער. וואו האָסטו איהם געזעהן?—האָט בבלי געפרעגט.
 —ער האָט אויף איהר געוואָרט ביים טויער.
 —דו האָסט געזעהן נאָר זיין אויסזעהן אין איך האָב געזעהן זיין
 האַרץ—האָט בבלי געזאָגט—ער איז אַ פיינער נאַאיוער יונגעראַמאָן. ער
 שטרעבט באמת צו גוטס און צו וויסענשאַפט. צווישען אַלע בחורים
 און יונגע לייט וואָס זענען אַנטלאָמען פון די עלטערען און פון זייערע
 ווייבער און אַהער געקומען אין דעם יאָהר, האָב איך נישט געמוען
 קיין איינעם וואָס זאָל אַזוי לעכצען מיטן גאַנצען האַרץ צו בילדונג
 ווי דער יונגעראַמאָן און ווי דער בחור, וואָס האָט היינט געזעהן ביי
 מיר אין צימער, וועלכען איך האָב טאַקע ליעב ווי דאָס לעבען.
 —ווער איז ער און פון וואָנען איז ער?—האָט לייבזאָהן געפרעגט.
 —פון פּסלונעווקע איז ער. זיין פאָטער איז אַ רייכער יוד, פון
 די גרויסע סוהרים, אַ יוד פון דער אַלטער וועלט, און מיט געוואַלד
 געשטרעט זיין ווהן פון בילדונג און וויסענשאַפט, זיין ווהן אָבער
 שטרעבט שטאַרק צו בילדונג און ער האָט זיך אַרויסגעגנב'עט און
 אַנטלאָמען פון זיין פאָטער, אַהער געקומען און גרייט זיך צו אָנצוקו-
 מען אין ראַבינער שולע און איך, האָבענדיג איהם ליעב, העלף איך
 איהם.

—ווי הייסט ער און ווי רופט מען זיין פאָטער?
 —שמעון הייסט ער און זיין פאָטער—אפרים כרמולי.
 לייבזאָהן איז פּלוצלונג אויפגעשטאַנען פון זיין אָרט און זיין
 פנים איז געוואָרען רויט און בלאַט און ווידער רויט און ווידער בלאַט.
 —וואָס איז מיט דיר? — האָט איהם בבלי געפרעגט אַ דערצי-
 טערטער.

—גאָר נישט, גאָר נישט! איך בין מיעד פון וועג איר
 געהן זיך אַביסעל צולעגען.

כה.

הער אין פון וואָנען איז יצחק.

ס'האָבען זיך געענדיגט די עקזאָמענס אין ראַבינער-שולע און פאַר די תלמידים זענען געקומען פרייע טעג בבלי האָט בעקומען אַ לעהרער-אַטעסטאַט און שמעון איז פעררעכענט געוואָרען צווישען די שילער פון פערטען קלאַס. מיט'ן וויסען פון לייבזאָהנען האָט בבלי איינגעלאָרען שמעונו'ען צו וואוינען מיט איהם צוזאַמען די-וואַקאַנטיע צייט און וואוינענדיג צוזאַמען אין דעם ריהיגען ווינקעל זענען זיי צווישען זיך גאָך מעהר בעמרינדעט געוואָרען און האָבען פערבראַכט די צייט אין פערגעניגען. אַלע טאָג באַלד בעגינען, האָבען זיי זיך אַרויסגעלאָזט אין פעלד אַרײַן, האָבען זיך געבאַדען אין סעזעווקע און שפּאַ-צירט אין די וועלדער און לאַנקעס, און אויפ'ן באַרג פּלעגען זיי שטענדיג זיצען, געזעסען און געקוקט אויף דער גאַנצער געגענד אַרום; אויף די וועלדער און לאַנקעס, האָבען געלייענט ביכער און גערעדט פון אַלץ וואָס זיי האָבען איבערגעלעבט.

— איך האָב דיר דאָך געכטען דערצעהלען אַלץ וואָס עס האָט מיט מיר פאַסירט—האָט שמעון געזאָגט צו זיין חבר אַרױפגעענדיג אויפ'ן באַרג און זיך געזעצט אונטער אַ געדיכט פערצווייגטען בויים ווי אַלע מאַל—און היינט דערצעהלען מיר דו די געשיכטע פון דיין לעבען. ווי דו האָסט מיר צוגעזאָגט איך וועל פאַר דיר גישט לייקענען, און די פריינדשאַפט צווישען דיר און לייבזאָהנ'ען, וואָס איז ווי צווישען זעהן און פאַטער. איז פאַר מיר אַ רעטעניש און איך וואָלט עס געוואָלט וויסען.

— אויב צוויי-האָט בבלי געזאָגט, גאָך דעם ווי ער האָט אַ וויילע געשוויגען און געטראַכט—אויב צוויי דאַרף איך האַלטען וואָרט און טהו-ען דיין פערלאַנג הער זשע זיך צו און איך וועל דערצעהלען: גאָך דעם ווי מיין מאַמע האָט געהאַט ניין קינדער און פערגרע-פערט די חסידעווקער אַרימעלייט מיט גאָך ניין נפשות, איז זי טראַגעדיג געוואָרען און געבוירען, איהר מאַן דעם אביון גאָך אַ צעהנטען ווהן און דער שטאָדט חסידעווקע גאָך אַ נפש. דאָס בין איך עס טאַקע אָס דער נפש, דער צעהנטער ווהן. ווען איך בין געקומען צום שכל, צו זעהן וואָס עס טהוט זיך אַרום מיר, האָב איך געזעהן, אז איך געפין

זיך אין א קליין ענג שטיבעל צווישען קליינע און גרויסע קינדער. א יודענע א דארע, א פארטרויערטע און א בייוע, דרעהט זיך צורום אין שטוב פון ווינקעל צו ווינקעל און פארקעט זיך ביים קוימען. זיבען קינדער האלטען זיך אָן אין איהר קליידעל און פארטוך, איך בין אויך צווישען זיי, און וויינען אויפן קול. און נאָך האָב איך דאָרט געזעהן א דאָר הויך מענשעל, א קורצזיכטיגער מיט א לאַנגער נאָז מיט רויטע פייכטע פרישטשיקעס פון שווייט. כמעט שטענדיג איז דער מענש אַ באַנצען טאָג נישט געווען אין שטוב און נאָר ביינאַכט איז ער געקומען. אַמאָל איז ער געקומען אַ פּרעהליכער און געלאַכט פון פּערגעניגען, און דאָס פנים איז איהם געווען צערויטעלט; האָט ער געלאַכט צו מין מוטער די טרויעריגע און דערשלאָגענע, וואָס איז געשטאַנען אויף איהר אָרט, ווי דער שטייגער איהרער, ביים קוימען און האָט זיך געבייזערט אויף איהם מיט פעס. און אַמאָל איז ער געקומען אַ טרויעריגער און אויפֿ-גערעגט. האָט ער געבעסען און געטרונקען, נישט קוקענדיג אויף זיין ווייב און קינדער מיט וועלכע גאָט האָט איהם מזכה געווען. און מיר שטעהען און קוקען און אונזערע אייגעלעך לויפען נאָך זיין לעפעל וואָס לויפט אַלע ווילדע פון שיסעל צו איהם אין מויל און פון מויל צוריק אין שיסעל. מיר שלינגען דאָס שפייטלעך, זיפצען און קראַצען זיך. דע-מאָלט בין איך געווען אַ געשלאָגענער דעם באַנצען טאָג. פון פריה בין נאַכט זענען אויף מיר געפאַלען קלעט און שטענדיג בין איך אַנטשלאָפּען געוואָרען מיט מיינע טרעהרען—די טוי פון דער קינדהייט—ווי אַ רויו וואָס פּערמאַכט אין אַווענד איהרע בלומען-בלעטלעך וואָס זענען נאָס פון טוי. אין שלאָף האָב איך מיר בערהייגט און הנאה געהאַט מיטן באַנצען ריינעם האַרצען פון די וואונדערליכע חלומות, קינדהייט-טרוימען און גוטע מלאכים; און איך האָב זיך אָנגענומען מיט כּוח צו פּערליידען וועה-טאָג און פּרישע קלעפּ צומאַרגענס.

איצט ווייט איך, אַז אויך די עלטערען האָבען פּיינד אַנאָריים קינד און ווער ווייטט, אפשר האָבען מיינע עלטערען מיר אויך פּיינד געהאַט דערפאַר וואָס איך בין געבוירען געוואָרען ביי אַזעלכע קבוצים ווי זיי זענען, אין דערצייט וואָס זיי האָבען געהאַט שוין אַ סך קינדער אָהן מיר אויך, און נאָך וואָס בין איך באַלד קליינערהייט נישט גע-שטאַרבען אָדער פאַר וואָס האָט מיר די מאַמע נישט מפּיל געווען... רעם מענשענס האַרץ טראַכט צייטענווייז אַזעלכע מוראדיגע געדאַנקען, נאָר וועלכע ער אַליין דערטרעקט זיך און מוועסטוועגען טראַכט ער

זיי אין געהיים ווי ער וואלט דאָס געווען פּערקויפט צו אַ פרעמד האַרץ. וואָס האָט צו שאַפּען איבער אַלע הערצער, מיט וועלכע עס טהוט וואָס עס וויל. און זיי מיינען אַז זיי זענען פּרייע.

אין פיין און אין נויט בין איך געוואַקסען אין מיינע עלטערענס ענגען שטיבעל, ביז איך בין געוואָרען אַ גרעסער יונגעל און דעמאָלט האָט מצן מיר אַ נאַקעטען און באַרפעסען אַוועקגעשיקט פון מיין נעסט, צו לערנען אין „תלמוד תורה“, וועלכע איך קען נישט געדענקען אָהן עקעל. ווען איך בין אַרויס פון מיין נעסט—האָב איך זיך באַלד בעהעפט מיט די חסידעווקער יונגלעך, לאַבוסעס אַרויסגעוואַרפענע פון זייערע נעסטן, ווי עס בעהעפטען זיך קליינע פייגעלעך, וואָספיהלען אַרויס פון דער נעסט וואו זיי זענען געבוירען געוואָרען, ווערען איין גרויסע חברה און פליהען אין דער וועלט אַרײַן. אונזער אָרט איז געווען אין שוהל און דאָרט האָבען מיר פּערבראַכט זומער און ווינטער. ווען נישט דער שמש וואָס האָט איבער אונז געוועלטיגט און פון וועמען מיר זענען זיך אויסגעשטאַנען גרויסע צרות, וואָלט אונז גאַנץ גוט געווען דעמאָלט, דעם אמת וועל איך זאָגען, אַז אָט דער שמש האָט מיר אַליין אַזוי נישט געפייניגט ווי די איבעריגע יונגלעך. און איז זיך מיט מיר בע-גאַנגען וויילער צוליעב מיין טאַטען, וואָס איז געווען זעהר אַנאַנגע-זעהענער מענש אין דער שוהל. אַז איך מיט מיינע חברים האָבען אָב-געטהון עפעס אַ מיאוס שטיקעל—האָט זיך דער שמש געוואַרפען אויף אונז מיט זיין גאַנצען גרימצאָרען, די חברים האָט ער געפאַטשט, גע-שלאָגען. און מיר האָט ער נאָר גע'מוסר'ט מיט ווערטער: „אויך דו, אברהם'ס א קינד זאָלסט זיין צווישען די לאַבוסעס?! אויך אברהם'ס אַ קינד זאָל זיך חב'רען מיט די ווייסע חברה'ניקעס?! עס פאַטט נישט פאַר דיר, פאַר אברהם'ס אַ יונגעל... אַזוינע מיאוסע זאַכען צו טהון! נישט שעהן פאַר אברהם'ס אַ יונגעל. נישט שעהן!“ — פון די דאָזיגע שטרעף רייד בין איך ביי זיך געהויבען געוואָרען און מיט גרויסקייט האָב איך זיך אָנגעהויבען צו צוקוקען ווי גרויס מיין טאַטענס כבוד איז אין שוהל. אויב צוויי מענשען האָבען זיך געשפּאַרט און איינער האָט דעם צווייטען איבערגעשפּאַרט, האָט מיין טאַטע זיי שטענדיג אויסגעלאַכט; ווער עס האָט געחלומ'ט אַ חלום—האָט דערצעהלט פאַר מיין טאַטען און ער האָט איהם בעשיידט דעם חלום. אויסגענוועיג האָט ער געוואוסט די יאָהרצייטען פון דער גאַנצער שטאָדט. און נאָך מיט אַפּאָר וואָכען פריהער פאַרן יאָהרצייט האָט ער שוין אָנגעזאָגט וועגען

ביסעל באַנפּען וואָס עס וועט זיין אויף תקון. און האָט חס ושלום קיינמאל קיין טעות נישט געהאַט. אויף יעדער שמחה איז ער געווען פּערבעטען; אויף אַ ברית איז ער געווען דער מוצן, ביי אַ חופּה האָט ער מסדר קדושין געווען, ביי אַ גט איז ער אַנ'עדות געווען, האָט גע-לערענט משניות און געדאווענד נאָך פּערשטאַרבענע, האָט אויך גע-קענט אָבשפּרעכען אַ גוט אויג און קדחת, און נאָך אַזעלכע זאַכען. אין די ווינטער נעכט האָט איהם יעדער איינציגער אָפּגעטרעטען דאָס אָרט ביים וואַרעמען אויבען אין בית המדרש. איז ער זיך דאָרט געזעסען ווי אַ שררה און די מענשען אַרום איהם האָבען זיך צוגעהערט צו די וואונדערליכע מעשיות וואָס ער האָט דערצעהלט פון רביים און מופתים, די וויצען פון הערשעלע אָסטרעפּאַלער און שמריהו שפּיטקעווער, וואָס זענען ביידע אַרויסגעקומען, לויט ווי ער האָט געזאָגט, פון „עולם ה'לצון“, און וועגען דעם אָנטרייבער אלפסנדר, וואָס איז בעקאַנט אונ-טערען נאָמען: דעם רבי'נס אַלעקסעי, וואָס איז געזעסען מיט דער פליי-צע צו די פּערד, וואָס זענען געווען געשפּאַנט צו דער בויד מיט די קדושים און פּלעגען לויפּען הונדערט טויזענד מייל אין איין רגע.

ווען ער האָט דערצעהלט אַזעלכע וואונדערליכע מעשיות, פּלעגען אַלע הערען מיט שווייגענדיגע פּנימער, און ס'איז געבליבען ביי אַלע, צו נאָך די גרויסע וואונדערליכע זאַכען וואָס זיי האָבען געהערט דאָרף מען געהמען אַביסעל באַנפּען.

דער טאַטע מיינער האָט געלערנט מיט איינעם אַ יונגעומאַן אין שטאָדט, וואָס איז געווען יונג און איינאונאייציג ביי זיין רייכען טאַטען. און איז געווען זיין מדריך און שטענדיג זיך מיט איהם געפונען. דער יונגעומאַן ווען ער איז נאָך געווען גאָר אַ יונגעל האָט איהם דער פּאָ-טער זיינער חתונה געמאַכט פאַר אַ טאַכטער פון אַ גביר, אַ שוטה און אַ באַריש יונגעל איז ער נאָך דעמאָלט געווען, האָט ער זיין ווייבעל נישט געקענט און זיך געשעמט צו רעדען מיט איהר ווען מענשען זע-נען דערביי געווען. און אַז ער האָט איהר בעגעגענט אין גאַס, איז ער אַנטלאָפּען פון איהר און אַריין אין ערגעץ אַ געסעל, ווי מען אַנט-לויפט פאַר אַ ווילדען בער. נישט איינמאָל האָבען די יונגעלעך די לאַך-בוטעס געשפעט פון איהם, אַז זיי האָבען דערזעהן ווי זיין ווייב געהט אין שוהל אַריין און געשריגען צו איהם: גיב אַ קוק, אַט געהט דיין ווייב!... ער איז אינגאַנצען געווען ווי צוגעבונדען צו מיין פּאַטער, וואָס האָט מיט איהם געלערנט און איהם געבראַכט צווישען מענשען.

מיט וועלכע ער האָט צוזאַמען געגעסען און געטרונקען. אויך איהם זיין תלמיד, האָט מען געמאַכט אַנאַרט ביים אויבען און מען האָט איהם געשעצט פאַר זיין גוט האַרץ, צו קויפּען ברֶאָנפּען. צו דערפּרע- הען די הערצער פון די חברים און בטלנים. זיי האָבען געוואוסט, אַז ער האָב לייעב צו הערען מורא'דיגע מעשיות, דעריבער האָט זיך יע- דער געסטאַרעט צו דערצעהלען אַלע משונה'דיגע זאַכען וואָס איהם פאַלט איין. אָבער מיין פּאָטער'ס מעשיות זענען איהם צום בעסטען געפּלען. ווייל מיין פּאָטער האָט געקענט דערצעהלען גלאַטיג און מיט אַ סדר און מיט שענהע משלים, אַזוי אַז אַלע וואָס האָבען געהערט האָבען שטאַרק געסמאַקעוועט און עס האָט דערוועקט אין זיי אַ חשק, צו טרונקען, און זיצען פּויל און וואַרעמען זיך מיט גרויס תּענוג ביים אויבען. אַ גוט לעבען האָט מיין פּאָטער לאַנגע יאָרען פּערברענגט מיט זיין געליעבטען תּלמיד. און אויך פאַר אונז— זיין הויזגעזינד זע- נען די צייטען געווען גוט, אונז האָט דעמאָלט נישט געפּעהלט קיין ברויט און קיין וואָסער און צייטענווייז האָבען מיר אויך געגעסען גוטע זאַכען וואָס דער טאַטע האָט אונז געבראַכט אין די קעשענע. פון יונ- גענמאַנס היינט, אַזוי האָבען מיר געלעבט גאַנץ גוט ביז ס'איז געשעהן דאָס אומגליק און עס איז געקומען די ביטערע צייט, וואָרום דעם יונגענמאַנס פּאָטער איז פּלוצלונג געשטאַרבען און ער אַליין האָט זיך געדאַרפט נעהמען צום מסחר. און אַזוי ווי ער האָט אין מסחר און אין וועלט-זאַכען נישט פּערשטאַנען, האָט ער מיט זיינע מסחרים נישט געגליקט און ביסלערווייז האָט ער פּערלירען זיין פּערמעגען. און מיין פּאָטער האָט געמוזט אויף דער עלטער אָבוזכען אַנדערע תּלמידים. ער זאָל זיי ערציהען ווי זיין שטייגער איז און האָבען פון זיי פּרנסה; וואָ- דום ער איז געווען אַ גרויסער אַרימאַן און האָט געהאַט אַ טראַגאָנדיג ווייב און צעהן קינדער.

איינמאָל איז דער טאַטע אַהיים געקומען מיט עפעס אַנאַאורח. מיט אַ גרויסען בויה און אַ ברייטער באָרד מיט לאַנגע פּאות אָנגעהוהן אין זייד און אין אַטעדעס און אויפ'ן קאַפּ אַ שטריימעל איך בין נאָך דע- מאָלט געווען גאָר יונג, אַ פּערוואָגעלט פּערלאָזט יונגעל.

— דאָס דאָזיגע יונגעל-האַט מיין פּאָטער געזאָגט צום אורח. ווען זיי זענען צוגעגאַנגען צו מיר — דאָס דאָזיגע יונגעל וועט פּונקט גוט זיין פאַר איין. וואָרום ער איז קלוג און פּלינק גאָר אַ פּלא. — און ווען דער אורח האָט מיר בעטראַכט. האָט מיר דער טאַטע געפּרעגט?—וועסט

מיט זיי פאָהרען! — האָב איך געענטפערט: יאָ, נישט וויסענדיג וועגען וואָס דאָ האַנדעלט זיך.

פאַרנאָכט האָב איך געזעהן ווי מיין טאטע זיצט מיט דעם אורח אין בית המדרש נעבען אויבען און רעדען צווישען זיך אַזוי פריינדלעך, צו מאַרגענס איז ווידער מיין פאָטער געקומען אַהיים מיט דעם אורח, האָט דער מענש אַרויסגענומען פון בוזעם אַ שעהן היטעלע און האָט דאָס מיר אָנגעטהון און געזאָגט צו מיר:

— זעהסט, איך האָב דיר אָנגעטהון אַ היטעל, איך וועל דיר נאָך אָנטהון שעהנע מלבושים אויב דו וועסט נאָר פאָלגען וואָס איך וועל דיר הייסען און וועסט אָפהיטען דיין אַרבעט.

— אויב ער וועט אייך נישט פאָלגען — האָט דער טאטע געזאָגט — זאָלט איהר איהם טאָקע נישט שווייגען און גוט אויספאָשטען.

ווען דער טאטע האָט דאָס געזאָגט, האָב איך געגען אַ קוק צו דער מאַמען, וואָס איז נעשטאַנען ביים אויבען, ווי איהר שווייגער איז. און איך זעה זי גיעסט מיט טרעהרען.

— נו קום, — האָט דער מענש געזאָגט — קום לאָמיר געה וואָרום איך אייל זיך.

— נאָ דיר — האָט מיין מוטער געזאָגט וויינענדיג — נאָ דיר, מיין קינד (דעם טייערען נאָמען האָב איך געהערט צום ערשטען מאָל, נאָ דיר מיט אַ קיכעל און אַ געקאָכט איי און פאָהר געוונטע-הייד... פאָהר געזונדערהייט מיין קינד!) — האָט זי נאָכאַמאָל אויסגערופען, האָט זיך פון מיר אָבעקערט און געוויינט. און איך בין באַלד אַרויס פון מיין גע-בורט-נעסט מיט'ן קיכעל און מיט'ן איי אין האַנד און בין אַוועקגעפאָהרען מיט דעם אורח.

אַ לאַנגע צייט האָב איך זיך אַרומגעבלאָנקעט אויף דער וועלט מיט דעם דאָזיגען מענשען, בין געווען זיין משרת און דער שומר פון זיינע זאָכען. אַז מיר זענען פערבייגעפאָרען אויפ'ן וועג עפעס אַן אַכסניה, איז מיין אַרבייט געווען, צו געהן אָנזאָגען דעם בעל הבית פון דער אַכסניה, אַז עס פאָהרט דורך אַן „אייניקעל“, אַ צדיק און ער בעט איהם: ער זאָל איהם עפעס שענקען און געבען ברויט זיין משרת. אַזוי האָב איך געטהון אין יעדער אַכסניה און אַזוי אַרום האָב איך געהאַט מיין שטיקעל ברויט. און אויב דער בעל הבית פון אַכסניה האָט נאָר נישט געוואָלט געבען, בין איך געבליבען הונגעריג און דאָרשטיג, וואָ-רום דאָס אייניקעל האָט מיר נישט געגעבען קיין עסען און האָט מיר-

נאך געשלאָגען אָהן רחמנוּה. אַז אַרומעלייט האָבען געבעטען אַ גראַשען
 אָדער אַ שטיקעל ברויט: „שענקט אונז אַ שטיקעל ברויט וואָרום מיט
 פאלען פון די פיס פאַר הונגער.“ האָט ער זיך אויף זיי נישט אומגע-
 קוקט און איך האָב פאַר איהם געענטפערט און געזאָגט: אַז ער איז
 אַנ'אייניקעל, אַ צדיק, און וועט פאַר זיי מתפלל זיין.

איך האָב זיך צוגעקוקט צו זיינע פיהרעכצען, פאַר דער צייט
 וואָס איך האָב איהם משמש געווען—אין איך האָב געזעהן, אַז ער איז
 בסתר קיינמאָל נישט געווען פרום ווי ער האָט זיך געמאַכט פאַר יענעם
 אין די אויגען... בסתר—האָט ער קיינמאָל נישט געדאווענד און נישט
 מקיים געווען די מצות. האָט נישט געקוקט אויף מילכיגס מיט פליי-
 שיגס און אויף עסען טרפה. האָט גערויכערט די לילקע אום שבת און
 אַריינגעלאָזט דעם רויך אין קימען אַרין. מאַנטאָג און דאָנערשטאָג
 שבעה עשר בתמוז און יום כפור—האָט ער געגעסען און געטרינקען,
 האָט אָבגעשפּעט פון די וואָס זענען צו איהם געקומען ער זאָל פאַר
 זיי מתפלל זיין און האָבען איהם געגעבען געלד דערפאַר, „לעולם
 תקח“—אַז מען נעמט איז מען אַ פּקח“ — פלעגט ער זאָגען מיט אַ גע-
 לעכטער, „דער נאַר גיט און דער קלייגער נעהמט“—אַז ער פלעגט אָב-
 שטען זיין פלעגט ער אַרויסשטעקען אַ צונג און האָט זיך געטאַרעט
 נאָכצו-אַכען ווי אַ מאַלפע יעדען חסיד ווי אַזוי ער געהט און רעדט.
 אין איין רגע האָט ער נאָכגעמאַכט זעהר געשיקט יעדענס צורה, און
 אַז ער האָט געענדיגט דאָס חזוק מאַכען. האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט
 און געבענשט זיינע חסידים און געזאָגט: ברודער, שוטימ! וואַקסט אין
 צענדליגער טויזענדער ווי דאָס גראַז אין פעלדן און בגלוי: האָט ער
 געדאווענט און געמאַכט כונות. האָט זיך געשאַקעלט אין אַלע זייטען
 און געבראַכען די הענד, האָט געשריגען מיט פערשידענע קולות, גע-
 טופעט מיט די פיס און אַרומגעלאָפּען ווי אַ משוגענער; און דאָ האָט
 ער אָנגעהויבען געלאָסען. פאַמעליך צו דאווענען און זיין פנים האָט גע-
 שיינט ווי ער וואָלט זיך דאָס דורכגע'טענה'ט מיט דער שכינה און זיין
 האַרץ געהט אויס צו איהר ווי ער וואָלט געזאָגט: מיט מיר ביזטו
 בלה פון הימעל! מיט מיר געליעבטע שכינה פון הימעל! דערנאָך איז
 ער געבליבען שטעהן אויסגעצויגען גלייך, הערט זיך צו, שווייגט און
 זיינע אויגען צום הימעל, ווי ער וואָלט געהערט ווי די שכינה זאָגט
 צו איהם: ביזט הייליג, ביזט שעהן, טייערער אייניקעל! ציה מיך מיין
 פריינד, נאָך דיר וועל איך געהן!... און באַלד זענען זיינע הענד פער-

בראָכען צום הימעל און ער שפּרינגט אויף די שפיץ פינגער, ווי ער וואָלט זיך טאַקע באמת בעמיהט אַראָבצוציהען צו זיך די שליכה פון הימעל. — האָט שטאַרק גערעדט אויף די משפּילים פון נייעם דור און האָט געזאָגט, אַז זיי זענען זינדיגע יונגאַטשעס וואָס פּערלענגערען דעם גלות, דורך זייערע שלעכטע מעשים מאַכען זיי יודען צו שאַגד און צו שפּאַט פאַר די גוים, בקצור—מיט אַ חסיד איז ער געווען אַ חסיד, מיט לאַבזסעס—אַ לאַבוס, מיט שפּעטערס—אַנאַבשפּעטער און מיט משוגעים—זיך געמאַכט משוגע.

אַז מיר זענען אָנגעקומען אין אַ שטאָדט—האָט ער זיך גיך אָן-געטהון אין זיינע פרומע שעהנע מלבושים און מיט אַ גרויס שטריימעל אויפ'ן קאַפּ און באַלד האָט מען אָנגעזאָגט: געקומען דאָס אייניקעל! דאָס אייניקעל איז געקומען! האָבען זיך צו איהם צענויפגעוואַמעלט פּערשיעדענע בטלנים און האָבען מיט איהם געטרונקען, און איינער פון זיי, אַ מלמד אָדער אַ שמש, איז מיט איהם פּרומגעגאַנגען איבער די שטאָדט, זענען געגאַנגען איבער די הייזער און וואו זיי זענען אַריינגעקומען האָט מען אויסגערופען: דאָס אייניקעל! האָבען דאָרט בעקומען אַ נדבה און מיר האָט ער נישט געגעבען קיין געלד צו קויפּען זיך עסען, און איך האָב געמוזט אויסבעטלען ביי די וואָס זענען צו איהם געקומען. ווער קען עס אויסדערצהלען אַלע מעשים פון דעם אייניקעל נאָר איין זאך פון זיינע מיאוסע שטיק וועל איך דיר דאָ דערצהלען און דערמיט וועסטו שוין פּערשטעהן ווער דאָס איז אַוויגס.

איינמאָל איז דאָס אייניקעל געקומען אין אַ שטאָדט. איז איהם אַקעגען געגאַנגען איינער, וואָס האָט זיך געסטאַרעט אַראָבצושטויסען דעם שוחט פון דער שטאָדט פון זיין מעמד און פּערנעמען זיין אָרט. דער דאָזיגער האָט דעם אייניקעל אָבגע'חורש'ט מיט געלד ער זאָל איהם העלפען צו פּערנעהמען די שטעלע פון שוחט. אַז מיר זענען געקומען אין אכסניה אין שטאָדט אַריין, האָט מען פאַר'ן אייניקעל דערלאָנגט צו עסען אַ געבראָטענע היהן. און אַז ער האָט זי אָנגענומען כדי צו צושניידען זי אויף שטיקלעך האָט ער פּלוצלונג זיך צעשריגען אויף אַ קול: אי וועה! די היהן שרייט איך בין טרפה. איך בין נישט גע'שחט'ן געוואָרען כדי!.. איז מען געלאָפּען און געבראַכט צו איהם דעם שוחט, אַ יוד אַ זקן און קען גוט שחיטה. איז ער געקומען מיט זיינע הלאבים. אַז ער איז געקומען האָט ער געזעהן ווי אַ סך מענשען רינג-לען אַרום דאָס אייניקעל אז ער שפּאַשעט עפעס איבער דער היהן,

און אז ער האָט געענדיגט דאָס שעפטשען, האָט ער זיך שטאַרק צע-
 בייזערט אויפ'ן שוחט: די דאָזיגע היהן זאָגט עדות אויף דיר, אז דו
 האָסט זי גע'שחט'ן נישט ווי די תורה הקדושה הייסט! אַלע מענשען
 האָבען שטאַרק געזאָפט הערענדיג די דאָזיגע וואונדער. איז דער אַל-
 טער שוחט שטאַרק צעטומעלט געוואָרען, אַ ציטערניש האָט איהם אָן-
 געכאַפט, וואָרום ער האָט שוין געזעהן, אַז עס איז שלעכט מיט איהם,
 אַז דאָס אייניקעל וואָס האָט מיט ערמה געשטעלט געגען איהם אַנ'ערות
 — אַ טויטע היהן. אַזאָ עדות וואָס מען קען איהם נישט אַבלייקענען
 אפילו ווען ער לעבט, וואָרום ווער פערשטעהט די רייד פון עופות.
 בפרט נאָך נאָכ'ן טויט!... און דאָס אייניקעל איז אויפגעשטאַנען אַ ביי-
 זער האָט צוגענומען ביים אומ-ליקליכען שוחט די חלפים, זיי זאָלען
 ריי איהם בליבען און מאַרגען וועט ער זיי בודק זיין. און אז מען
 האָט איהם געפרעגט: און וואו וועט מען ביז מאַרגען נעמען פלייש
 פאַר אַ יולדות אָדער פאַר חולאים וואָס געפינען זיך אין שטאָדט? האָט
 ער געעטפערט מיט גרויז עניוות, אַז ער אַזיין וועט היינט שחט'ן
 אַנשטאַט דעם שוחט, דעם פושז, וואָס האָט יודען אַזוי לאַנג געעבען
 צו עסען טרפה. דער טאָג איז פאַר די היהנער געווען אַ פאַנגראָס טאָג
 ווי דער ביטערער ערב יום פּוּר; דער דאָזיגער טאָג וועט פערשרי-
 בען ווערען מיט בלוט אין דער געשיכטע פון די עופות! ווער עס האָט
 געגלויבט אין גאָט און אין זיינע צדיקים, האָט געבראַכט אַנ'עוץ אין
 זיין האַנד און דאָס אייניקעל איז געשטאַנען און גע'שחט'ן, צו מזכה
 זיין די שטאָדט מיט זיין שחיטה!

ווען ער איז געבליבען אַליין ביי זיך אין חדר, האָט ער קאַליע
 געמאַכט די חלפים, וואָס זענען געווען געשטעלט ווי עס בעדאַרף צו
 זיין. צומאָרגענס האָבען זיך די שטאָדט-לייט צענויפגענומען ביי איהם
 אין הויז און דער אומשולדיגער שוחט צווישען זיי, איז זיך דאָס איי-
 ניקעל שטיל אַזעק אין מקוה אַריין און אז ער איז צוריקגעקומען,
 האָט ער אַוועקגעלעגט די האַנד אויף דער מזוזה איז געשטאַנען שטיל
 מיט פערמאַכטע אויגען. ווי ער וואָלט געהערט די רייד פון גאָט,
 דערנאָך האָט ער געעפענט דאָס מויל און געזאָגט: „דערלאַנגט די חלפים“
 האָט מען דערלאַנגט, האָט ער דורכגעפיהרט דעם נאָגעל איבער דער
 שאַרף און געפונען אַ פּגימה. נאָך איהם האָבען נאָך מענשען געפרובט
 און געפונען אַ פּגימה, האָבען די שטאָדט-לייט געזעהן דעם מופת וואָס
 דאָס אייניקעל האָט זיי בעוווּזען, האָבען זיי געגלויבט אז איהם, איהם

מכבד געווען מיט געלד און מיט מתנות און דעם פֿלטען ערליכען שוחט וואָס האָט געהאַט אַ ווייב מיט אַ סך קינדער, האָט מען מיט חרפה און שאַנד מעביר געווען טון שהיטות, און זיין אָרט האָט פֿער-נומען, דער דאָזיגער אויסוואַרף, דער שוחט וואָס האָט אָפּגעש-עקט דעם אייניקעל בסתר שוחד!

אַ סך יאָהרען האָב איך זיך אַרומגעבלאָנקעט מיט'ן אייניקעל. דעם בער מופת, ביז מיר זענען אָנגעקומען אין דער שטאָדט זשיטאָמיר. זשיטאָמיר איז אַ גרויסע שטאָדט, האָט דאָס אייניקעל געזעהן, אַז דאָרט קען ער פּראַווען זיינע שטיק—אין וועט קענען צוזאַמעננעמען געלד. האָט ער דאָרט פּערבראַכט אַ גאַנצען הודש צייט. אַלע טאָג איז ער גענאַנגען איבער דער שטאָדט צו פּאַנגען נאַראָנים, וואָס מעהרען זיך אין דער שטאָדט און אויסלעדיגען זייערע קעשענעס. און איך בין אַ גאַנצע טאָג געזעסען אין אכסניה צו היטען זיינע זאַכען. איינמאָל זיינאַכט איז ער צעהיים געקומען אין אכסניה אַ פרעהליכער און אַנ-אויפּגעלעגטער פון אַ סך טרינקען, איך בין דעמאָלט געווען פשוט הונ-גערייג צו אַ שטיקעל טרוקען ברויט און האָב אַ גאַנצען טאָג כמעט נישט געגעסען.

—פּאַק איין מיינע זאַכען—האַט ער צו מיר געזאָגט בשמחה'דיג—וואָרום מאָרגען פּאַהרען מיר אַוועק פון דאַנען. אַז איך האָב געטהון מיין אַרבייט און איינגעפּאַקט. האָט ער גע-שפּאַנט איבער'ן צימער אַהין און צוריק, האָט אַרויסגעשטעקט אַ צונג און פּאַרקרימט דאָס פנים און נאָכגעמאַכט די משוגענע שטיק פון פֿער-שיעדענע נאַראָנים, זייער רעדען, זייערע אויסגעקרומטע פלייצעס, זייער דאָווענען און זייער פרייד, און האָט זיי דערנאָך געבענשט, ווי זיין שטייגער איז געווען: מעהרט אייך און פּרוכפּערט אייך און מאַכט פול גאָטס וועלט!...

—וויקעל צענויף די שעהנע מלבושים און פּאַק איין אַלע זאַכען—האַט ער ווידער געזאָגט און האָט זיך אַראָפּגעבויגען, אַפּויערצונעה-מען פון אונטערען בעט זיין קעסטעל וואָס איז געווען בעשלאָגען מיט בלעך, און ווי ער האָט זיך אַראָפּגעזעצט. איז ער אַנידערגעפּאַלען און דער ערד און זיך צעשריגען מיט אַ מוראָ'דיג געשריי. אַלע מענשען פון היזו זענען זיך צענויפּגעלאָפּען דערהערענדיג דעם אייניקעלס מורא'דיגע געשרייען, זענען אַריין אין צימער דערשראָ-קענע און צעטומעלטע זעהן וואָס דאָרט טהוט זיך. — וואָס איז מיט

איין—פרעגט איהם יעדער איינציגער און ער האלט אין איין שרייען
 נישט רעדענדיג קיין וואָרט—וואָס איז דאָ? וואָס האָט פאַסירט?—האָט
 מען מיר געפרעגט און איך שטעה אַ צעשראָקענער אַ פּערוואַונדערטער
 און קען דאָס מויל נישט עפענען. דערנאָך האָט זיך דאָס אייניקעל
 צעשריגען: וועה! מיין קעסטעל איז נישטאָ! מיין קעסטעל! מיין געלד
 איז נישטאָ!... די מענשען זענען פּערוואַונדערט פון זיין געשריי: איי-
 גער לאָזט זיך אַראָב אויף די קניעהן צו קוקען אונטערן בעט און טא-
 פען דאָרט מיט די הענד, כאָטש ער זעהט מיט די אויגען, אַז ס'איז
 דאָרט גאָר נישטאָ. און איינער פרעגט: וויפּיעל געלד איז געווען אין
 קעסטעל? און דער גיט אַנ'עצה פון היינט אָן און ווייטער גיט צו בע-
 האַלטען דאָס קעסטעל מיט'ן געלד; דער זאָגט אַזוי און יענער אַזוי
 און דאָס אייניקעל שרייט און געוואַלדעוועט אויף זיין געלד. פּלוצלונג
 איז ער אויף מיר אַרויפגעפּאַלען ווי אַ לעמפּערט און מיט שרעקליכע
 אכזריות מיר אַ זעץ געטהון און געשריגען: זיי זיך מודה, די אויס-
 וואורף! זיי זיך מודה, אַז דו האָסט גע'גנב'עט מיין געלד!—איך וויין
 און שווער זיך און שריי: גאָט איז מיין עדות אַז איך בין ריין פון
 זינד! און ער האַלט זיך ביי זיינעם: גיב מיר אַב דאָס געלד? דו האָסט
 מיין געלד, דו האָסט עס צוגענומען! און אַז ער האָט געזעהן, אַז מיט
 רייד וועט ער גאָר נישט מאַכען, איז ער אויף מיר אַרויפגעפּאַלען ווי
 אַ שטימער הונד מיט גרויס גרימצאָרן און מיך אָנגעהויבען שלאָגען
 מיט די פּויסטען, ביז וואָגען עס האָט זיך מיר אַ לאָז געטהון דאָס
 בלוט, ווי אַ שטראָם פון מויל און פון דער נאָז און איך האָב פּער-
 לורען די געדאַנקען.

אַז איך האָב געעפענט די אויגען האָב איך געזעהן, אַז איך ליעג
 אויפ'ן בעט און איינער אַ מענש העלפט מיר און געהט אַרום אַרום
 מיר. און דער מענש האָט מיר דערצעהלט, אַז שוין ביי צוויי וואָכען,
 ווי מיר פּרענט דאָס פּיבער פון די קלעפּ, וואָס איך האָב בעקומען פון
 דעם אכור, דעם אייניקעל, און אַז איך האָב שוין געהאַלטען ביי שטאַר-
 בען, און אַז פּין דער קרענק האָב איך גערעדט מיט יונגלעך וועגען
 עפעס אַ נאָז וואָס איז געווען פול מיט פּרישטשיקעס. און אַ לאָגעל וויין
 און געשריגען: ס'איז מיינער, פון חסידעווקע איז ער! איך האָב אויך
 געוויינט און זיך געבעטען ביי דער מאַמען, אַז זי זאָל רחמנות האָבען
 אויף מיינע דאַרע ביינער און זאָל מיר נישט שלאָגען מיט דעם גרוי-
 סען הילצערנעם לעפעל און דעם אייניקעל האָב איך נעבעטען ער זאָל

מיר נישט פערברענען מיינע ביינער. איך האָב נישט איינגעשלינגען זיין שטריימעל מיט די וויידעלעך און האָב נישט געלאַכט ווען ער האָט גע'שחט'ן, דער שוחט... און וועגען דעם מורא'דיגען אייניקעל. האָט מיר דער מענש דערצעהלט, אַז ער איז נישט קיין שום אייניקעל נאָר עפעס אַ כּיטערע אויסוואַרף אַ ליטוואַק; ער האָט געפרוּוועט זיינע שטיק צוויי-שען די חסידים, אַזוי לאַנג ביז מען איז געוואָר געוואָרען און דעמאָלט איז ער אַנטלאָפּען און געלם געוואָרען. מיט דער הילף פון דעם מענש וואָס האָט זיך אויף מיר דערבאַרעמט בין איך אויסגעהיילט געוואָרען און איגאָנצען געזונד געוואָרען. דעמאָלט בין איך שטאַרק טרויעריג געוואָרען, דערמאָהנענדיג זיך מיין ביטער מזל, ס'איז געקומען די צייט צו פּערלאָזען מיין וואוילטעטערס הויז און האוועל איך זיך אַהינטוואַן? איך בין דאָך אַנאָרים יונגעל אַ פּערטריבענער און פּערלאָזטער! איך האָב אויך מורא געהאַט טאָמער וועט מיר דער אַכזר, דאָס אייניקעל, וואָס לאַקערט אויף מיר—פּאַקען און וועט אין מיר אויסלאָזען זיין גאַנ-צען פּעס און אַזוי ווי איך בין אַזוי טרויעריג און ווייס נישט קיין עצה זיך צו געבען און דער מענש פּרעגט מיר: צו איך בעשטעה צו בלייבען וואוינען ביי איהם און ער וועט שוין פאַר מיר זאָרגען, פון טיעפען האַרצען האָב איך איהם געדאַנקט פאַר זיין גוטס וואָס ער טהוט מיר און געזאָגט, אַז מיר איז זעהר גוט צו בלייבען ביי איהם... פון דער צייט אָן עס איך און איך טרונק ביי איהם, איך בין אַריין אין דאַביגער-שולע, האָב זיך גוט געלערענט, ביז איך האָב דערגרייכט צו דעם וואָס עס איז מיט מיר איצט. און דער מענש וואָס האָט מיר צו דעם געבראַכט, ווייסטו דאָך ווער דאָס איז—דאָס איז דאָך לייבזאָהן.

די דאָזיגע ערצעהלונג האָט די חברים טרויעריג געמאַכט, זענען זיי אַ וויילע געוועסען און גאָר נישט גערעדט דערנאָך האָט שמעון געזאָגט:

—איצט ווייס איך דיין ביאָגראַפּיע, נאָר דו האָסט מיר נאָך אַלץ נישט דערצעהלט ווער עס איז לייבזאָהן און וואָס ער קעהר זיך מיט דיר אָן? און וואָס האָט ער עפעס פאַר דיר אַזוי שטאַרק געוואָרגט?

—דיין ביאָגראַפּיע דערצעהל פאַר דיין חבר, נאָר אַ פּרעמדענס אַ סוד זאָלסטו נישט אַנטפלעקען!—האָט בבלי געענטפּערט. איז אויפגעשטאַ-צן, דערלאַנגט שמעונ'ען זיין האַנד, איהם אויפגעשטעלט און זענען ביידע אַוועק פון דעם אָרט.

כג.

זאָ ווער ביומו.

אין דעם טאָג וואָס לייבזאָהן האָט געווען שמעוני'ען צום ערשט
 זען מאָל און אויך נאָכדעם אַז ער האָט איהם געווען — האָט עפעס
 זיין הצרָך אַ ציטער געטהון און זיין פנים איז פערענדערט געוואָרען.
 בבלי האָט דאָס געווען און איז דערפון טרויעריג געוואָרען, וואָרום ער
 האָט מיט רעכט פערשטאַנען, אַז שמעון געפעלט נישט לייבזאָהנען. און
 ווי פערטאונדערט איז ער געוואָרען, אַז לייבזאָהן האָט איהם איינמאָל
 געזאָגט, ער זאָל געהמען צו זיך זיין חבר, ער זאָל מיט איהם וואוי-
 גען די גאַנצע וואַקאַנסיע-צייט. און ווי גרויס איז געווען זיין פרייד,
 אַז גאָר אין גיכען האָט זיך אַרויסגעוויזען ווי לייבזאָהן איז גאָר בע-
 פריינדעט געוואָרען מיט שמעוני'ען! ווען בבלי איז בעשטימט געוואָרען
 אַלס לעהרער אין אַ ראַבינער-שולע, אין אַנ'אַנדער שטאָדט און לייבזאָהן
 וואָלט געבליבען אַנ'עלענדער, האָבען ביידע זיך גענומען צו שמעוני'ען,
 איהם איינרעדען ער זאָל זיך אַריינציהען צו לייבזאָהנען. שמעון איז
 בעשטאַנען אויף דעם און האָט גאָר נישט געזאָגט. וואָרום ער האָט
 געפיהלט אין דעם עפעס אַזוינס וואָס איז געגען זיין גייסט און עהרע.
 שמעוני'ען האָט ביי לייבזאָהנען גאָר נישט געפעהלט. ער האָט
 דאָרט אַלץ בעקומען מיט ליעבע און מיט דער גאַנצען האַרצען. און
 דאָס אַלץ וואָס ער האָט בעקומען איז פאַר איהם שווער געווען, וואָ-
 רום ער האָט עס דאָך בעקומען אומויסט. אָמת טאַקע אַז זיין געלד
 האָט איהם נישט געקלעקט צו האָבען זיין גאַנץ אויסקומעניש, ס'איז
 אָבער בעסער אַ טרוקען שטיקעל ברויט און אייגענס איידער קאַפהענער
 און פרעמדס. די ערשטע צייטען נאָך דעם ווי בבלי איז אַוועקגעפאַה-
 רען, האָט זיך שמעון נאָך איינגעהאַלטען און איז טאָג טעגליך געקו-
 מען עסען צו לייבזאָהנען כדי נישט צו פערשאַפען איהם נאָך עגמת-
 נפש צו דעם עגמת-נפש וואָס ער האָט געליטען פון דעם וואָס ער האָט
 געבענקט נאָך זיין בעסטען פריינד. נאָר מיט אַ שטיקעל צייט שפעטער
 האָט ער אויפגעהערט קומען עסען אַלע טאָג. און אַז לייבזאָהן איז צו
 איהם שטאַרק צוגעשטאַנען ער זאָל איהם זאָגען פאַר וואָס דאָס איז.

ערפערען און קינדער

האָט איהם שמעון געזאָגט דעם גאַנצען אמת.
— איהר ווילט מיט מיר טהון אַ חסד נאָר איך קען דאָס נישט.
וואָרום אומזיסטע זאָלען מאַכען זינדיג און דערנידעריגען דעם מענשענס
כבוד, בפרט נאָך אַז איך בין אייך אינגאַנצען אַ פרעמדער, און איך
ווייס נישט פאַר וואָס איהר ווילט מיר אַזוי פיעל גוטס טהון. צו האַל-
טען מיר ווי אַנ'אייגענעם.

— דאָס ווייס איך אָבער. — האָט איהם לייבזאָהן געענטפערט — אין
איך בין אויך נישט קיין פרעמדער ווי איהר מיינט.
— איהר זענט ווירקליך אַ פערבאַרגענער מענש, מיין הערז און
דאָס האָב איך שוין געהערט...

— דאָס האָט געקענט דערצעהלען נאָר בבלי! — האָט לייבזאָהן גע-
רעדט צו זיך אַליין קוקענדיג פערוואונדערט אויף שמעונו'ען — ער זאָל
טהון אַזאַ זאַך קעגען מיין ווילען?!

— אַזוי איז עס טאַקע — האָט שמעון געזאָגט — בבלי האָט מיר דער-
צעהלט זיין לעבענס-געשיכטע, אָבער וועגען אייך האָט ער מיר נאָר
דערצעהלט דאָס גוטס און דעם חסד וואָס איהר האָט מיט איהם גע-
טהון. נאָר ווער איהר זענט און וואָס מיט אייך האָט פאַסירט האָט ער
מיר נישט דערצעהלט — און איך קען אייך נישט. און איצט אויב איהר
ווילט וועט איהר זיך געבען צו דערקענען צו מיר. וועל איך וויסען
וואָס איך האָב צו טהון.

— לייבזאָהן האָט אַ וויילע געשוויגען און געטראַכט, דערנאָך האָט
ער אויסגעצויגען די האַנד צו שמעונו'ען און געזאָגט:
— וואָרט צו ביז מאַרגען וועלען מיר שמועסען,

צו מאַרגענס — איז פון אייביג אָן אַ יודישער יום-טוב. חמשה-עשר
פּשט. אַ טאָג אין וועלכען די תלמידים פון די שולען זענען פריי און
שפילען זיך אַרום, עסען טייטלען און ראַזינקעס באַקסער און מאַנדלען
וואָס קומען פון הייליגען לאַנד, וואו אַלעס הייבט אָן וואַקסען אין דער
צייט! אויך אונזער ערד דאָ אונטערן שנעע האָט נאָך אין זיך אַ רוח
חיים, קוקט נישט אויף דעם וואָס זי ליגט ווי אַ געשטאַרבענע איינגע-
הילט אין ווייסע תכריכים, דאָס איז נאָר פאַר איהר אַ כלה-שלייזער,
מיט וועלכען זי פערדעקט זיך דאָס פנים, די זון-שטרהלען וואָס בליש-
טשען ווי קריסטאַל אין שנעע, דאָס איז איהר ציהרונג און די אייז-
צעפלעך ביי די הילצערנע בעלקעט דאָס זענען אוירינג אין איהרע
אויערען. די געטליכע שטילקייט וואָס הערשט אַרום — דאָס איז דער בע-

זיידענער הן וואָס איז אויף איהר אויסגעגאָסען. די שעהע נאָטור
 שטאַרבט נישט אָב און אויך אין דער צייט וואָס עס דאַכט זיך, אַז
 זי שלאָמט זי אַ טויטע—לעבט אין איהר אַ געטליכער גייסט און זי בע-
 ווייזט וואונדער אָהן אַ שיעור. אויך אום ווינטער לעבען די צמחים אין
 די אייעלעך פון פערשידענע פרוכפערונגען וואָס זענען צעוואָרפען דאָ
 און דאָרט אונטערן שנעע און אין דער ערד. נעבען קבר שטעהט שוין
 אַ וויגעל פאַר אַ ניי בעשעפעניש און נעבען פערפולטע ביינער גרייט
 זיך שוין צו אַ ניי לעבען.

ביזוט זעהר שעהן נאָטור, די הערשערין פון הימעל און ערד
 ביזט שעהן אום זומער, ביזט שעהן אום ווינטער, ביזט שעהן אין אַלע
 צייטען פון יאָהר!

דאָס דינע הייטעל שנעע וואָס ליעגט אויסגעצויגען איבער דער
 שטילער גאַס, דאָס אייז וואָס ליעגט זי קריסטאַל אויף די ביימער און
 דער הימעל וואָס איז בלוי און רייך ווי אין פרייהלינג, האָבען זיי מיט
 אַ כּשוף געצויגען שמעונ'ען און זיין פריינד אין דרויסען אַרויס צו זעהן
 גאָסט שעהע וועלט. זענען זיי אַרויס אין פעלד אַריין האָבען שפאַ-
 צירט איבער בערג און טאָהלען און פרעהליך געזינגען.

כד

דער מענש האָט זיך שטאַרק אָנגעריפּען.

פאַרנאָלט, ווען דער טאָג איז פאַרגאַנגען, איז זיך לייבזאָהן גע-
 לעצען אויף זיין געלעצער פּערוונקען אין טיעפע רפיונות. אין דער פינג-
 סטער האָט אַריינגעשיינט די לבנה דורכ'ן פּענסטער און זיך געשפּיעלט
 מיט די שטראַהלען אויף די ווענד פון שטוב. און אַז שמען איז גע-
 קומען פון שפּאַציר אים'ן פעלד וואָס ער האָט געמאַכט מיט אַ קאָמ-
 פּאָזיציע חברים, — האָט ער זיך דערפּרעהט מיט איהם און געבעטען זיך
 זעצען נעבען איהם.

— זאָל זיין זי איהר פּערלאַנגט, שמען, איך וועל דערצעהלען:—
 האָט געזאָגט לייבזאָהן— נאָר איין זאָך וועל איך אייך פּרעגען איידער

איך נעהט דערצעהלען. ווען בבלי האָט אייך דערצעהלט זיין לעבענס-
 געזעץ, צו האָט ער נישט דערמאָהנט וועגען אַ יונגענמאַן, אַ גביר'ס
 אַ זעהן פון חסידעווקע!
 — וועגען דעם יונגענמאַן וואָס איז געווען זיין פּאָטער'ס תּלמיד? —
 האָט שמעון גערעגט.

— יאָ, דאָס בין איך דער יונגערמאַן, זיין פּאָטער אברהמ'ס
 תּלמיד— האָט לייבוואָהן געזאָגט, קוקענדיג אויף שמעון'ען, וואָס האָט
 שטאַרק געזאָגט הערענדיג דאָס — פאַר אייך איז אברהמ'ס אַ תּלמיד,
 וואָס האָט זיך בעהעפט מיט בטלנים און נאַרעניש און פערבראַכט מיט
 זיי זיינע יאָהרען אין נאַרישקייטען, איז געווען אַ שלימזל און נישט
 געטויגט צו גאָרנישט און איז געוואָרען אַנאַרימאַן. איך וועל זיך נישט
 אַריינלאָזען צו דערצעהלען מיין לעבענס-געשיכטע פון אָנהייב אָן און
 וועל נאָר דערצעהלען וואָס מיט מיר האָט פּאָטער פון זינט איך בין
 אַרים געוואָרען:

אַז ס'איז מיר שלעכט געוואָרען, בין איך געפּאָהרען צום רבי'ן,
 אויסצוגייעסען פאַר איהם מיין ביטער האַרץ, אויב אַלע מיינע פריינד
 האָבען זיך פון מיר דערווייטערט, וועט ער דאָך געדענקען אַלע מיינע
 מתנות, וואָס איך האָב איהם שטענדיג געגעבען מיט דער פולער האַנד.
 און וועט פאַר מיר מתפלל זיין און וועט מיר העלפען מיט זיין היי-
 ליגען פּח. נאָר איך צו איהם בין איך געוואָרען ווי אַ שווערע משא:
 וואָרום נאָכדעם ווי ער האָט מיר אַ צוויי דריי מאָל געטרייסט מיט
 פּוסטע רייד, האָט ער זיך שוין דערנאָך אָנגעהויבען בייזערען אויף מיר
 אַז איך האָב זיך צומיעל צוגעטשעפעט צו איהם. און וואָס קאָן ער
 מיר העלפען, אַז איך אַליין בין זיך שולדיג?... און שפעטער האָט מיר
 שוין דער משמש נישט צוגעלאָזט צו איהם. און האָט זיך אויף מיר
 אויסגעשריגען און מיך מבוז געווען. דעמאָלט איז געקומען דער סוף
 צו מיין גאַנץ חסידות און די געדאַנקען האָבען מיך אָנגעהויבען פייני-
 גען און שטרעסען אויף מיינע נאַרישקייטען וואָס איך האָב אָבגעהוּן,
 וואָס איך האָב פערבראַכט מיינע יאָהרען מיט פּוסטע זאַכען. דעמאָלט
 האָב איך פערשטאַנען ווי נאַריש איך בין געווען וואָס איך האָב זיך
 אין אַזעלכע נאַרישקייטען אַריינגעלאָזט און ווען נישט דאָס, וואָלט מיר
 דאָס אַלץ נישט צעהאַנען געקומען און נאָר דורך מיין אייגענער שולד
 געפּין איך זיך איצט מיט מיין ווייב און קינדער, אויף גרויסע צרות...
 דאָס אַרימקייט איז נאָך נישט געווען מיין לעצטע צרות. און פאַר מיר

איז געווען אָנגעגרייט נאָך מעהר פּיין און ליידען. איך בין פון איין צרה אַרויס און אין דער אַנדערער אַרײן: מײן אײנציגע ליעבע טאָכ-טער וואָס האָט נישט געקענט איבערטראָגען קײן הונגער און פײן איז געשטאַרבען. דערנאָך האָב איך זיך געמוזט שײדען אױך מיט מײן על-סטען יונגעל, וואָס איך האָב אַזױ ליעב געהאַט, וואָרום ווען עס איז געקומען די צײט צו נעהמען פון יודען זעלנער, צו צעהן פון הונג-דערט, ווי אַלע יאָהר. האָב איך מורא געהאַט פאַר מײן זוהן, אַ יונג-געל פון אַ יאָהר צוועלף, סאָמער נעהמט מען איהם צו די זעלנער, כאָטש דער גורל איז אױף איהם נישט געפאַלען. האָב איך איהם גע-נומען אום ווינטער, אין אַ פּאַסט און זאָווערוכע און איהם אַוועקגע-פיהרט ערגעץ אין אַ פרעמד לאַנד אַרײן. וואו ער האָט נישט געהאַט קײן קרוב און קײן גואל. כִּהאַב איהם נישט מיטגעגעבען גענוג געל, איך האָב איהם נישט איבערגעגעבען צו אַ מענטש אין די הענד אַרײן, ער זאָל אױף איהם אַכטונג געבען, נאָר איך האָב איהם דאָרט אַוועק-געשטעלט און געזאָגט: גאָט זאָל זײן מיט דיר, מײן קינד! דער גאָט וואָס שפּײזט די קראָה זאָל דיר שפּײזען און דער גאָט וואָס היט אָב די פרעמדע זאָל דיר אָבזײטען!— מיט די ווערטער האָב איך איהם אָנ-עלענדען פערלאָזט און זיך ביטער צעוויינט... וועה איז מיר, איך ווייס נישט וואו ער איז אָהינגעקומען און איך האָב איהם ביז אַהער נאָך נישט געזעהן. נישט אַנדערש, אַז ער איז אומגעקומען אין די יונגע יאָהרען זײנע!

די זיסען האָבען זיך געריסען פון לייבזאָהניס האַרץ, איז ער שטיל געוואָרען אױף אײנצע מינוט. די לבנה איז דערווײל אַרונטער אונטער אַ וואָלקענדעל, און ביז ער האָט זיך בערווייגט— איז זי ווידער אַרויס צום שײנען.

— פון טאָג צו טאָג— האָט ווײטער לייבזאָהן דערצעהלט— זענען מײנע צרות גרעסער געוואָרען און דאָס האַרץ פײניגט מיר שטענדיג, אַז איך אַלײן בין שולדיג אין די צרות פון מײנע קינדער און פון מײן ווייב די צאַרטע און אײדעלע. אַז איך דערמאָהן זיך איצט יענע בײ-טערע שווערע צײטען געה איך אויס פון צער! איך געדענק ווי שטאַרק מײן ווייב די צאַרטע און אײדעלע האָט געליטען, ווען איך האָב מײן זוהן אַוועקגעשיקט— קינד מײנס, קינד מײנס!— האָט זי געקלאָגט און געוויינט, איך וועל נישט ווײנען אױף מײן טאָכטער וואָס איז געשטאַרבען, איך וועל ווײנען נאָר אױף דיר, פּערוואָגעלט קינד מײנס. נאָר אױף דיר

מיין טייערער וואָס ווי אַ פייגעלע פון נעסט ווערסטו פּעריאַנאָש אין אַ פּרעמד לאַנד אַריין גאָך אַזוי יונג דאָרט וועסטו וואָגלען או ליידען צרות און וועסט נישט האָבען ווער עס זאָל זיך אויף דיר דערבאַרע-מען. אָבגעריסען וועסטו אַרומגעהן אָהן אַ מלבוש, פּערלאָזט און פּער-וואָגעלט ווי אַ פּערבלאָנדזשעט שעפעלע. ווער וועט דיר שפּייזען אָרעם פייגעלע מיינס? ווער וועט דיר עסען געבען, קינד מיינס! וועה מיר. קינד מיינס, קינד מיינס! יעדעס וואָרט איהר'ס האָט געשטאַכען מיין לייב ווי מיט ברענענדיגע שפּיזען. און אַז עס איז געקומען די צייט זיך צוצעשיידען פון איהר טייער קינד, האָט זי פּערבראָלען די הענד און זיך ביטער צעקלאָגט, אַז עס האָט זיך געדאַכט די שטיינער וויי-נען מיט... פון דעמאָלט אָהן איז זי געוואָרען גאָר אַנאַנדערע, זי האָט געשוויגען און זיך נישט אומגעקוקט אויף אַלץ וואָס עס טהוט זיך אין שטוב. זי איז שרעקליך איינגעדאַרט געוואָרען און איהרע באַקען האָ-בען זיך איינגעקנייטשט ווי ביי אַנאַרטע יודענע, איהרע אויגען זענען רויט געוואָרען פון די טרעהרען, וואָס זי האָט פּערגאַסען שטילערהייט, און אויף איהר פנים איז געווען אויסגעגאַסען אַ שטילער טרויער. זי האָט נישט געזיפּצט, האָט נישט געלאָזט הערען קיין הויך וואָרט, און געזעסען אַ פּעראומערטע דעם גאַנצען טאָג—איך געדענק, ווען מיינע צוויי יונגערע קינדער זענען געלעגען קראַנק, איז זי צוגעגאַנגען צו זיי פאַר זייער טויט, האָט זיי געהאַלזט און אַרומגענומען און געזאַגט מיט אַ מוראדיג געלעכטער, מיט אַ געלעכטער פון משוגעת, וואָס האָט מיר צעבראַכען מיין האַרץ אויף שטיקער: מיינע קינדער! נאָך אַ וויי-לע און איהר וועט גליקליך זיין. וועט פּערגעסען אַלע צרות אייערע און אין שויס פון טויט וועט איהר רוהען בשלום. איהר וועט שוין מעהר נישט ליידען קיין נויט און נישט וויסען פון קיין הונגער, געהט מיינע קינדער! געהט אָהין ווי אַלע מענשען געהן און איך וועל קומען נאָך אייך. איך האָף. אַז איהר וועט דאָרט נישט וואַרטען קיין סך. זאָגט דאָרט אייער שוועסטער, אַז איך וועל אינגליכען קומען צו איהר. אפשר וועלען מיר אייך „איהם“, אייער ברודער, דאָרט בעגעגענען... ווען זי האָט דאָס גערעדט האָט איהר פנים געשיינט מיט אַ מוראדיג ליכ-טיגקייט, וואָס מאַכט פּרירען דאָס בלוט אין די אָדערען, און זי האָט אַוועקגעלעגט די קינדער אויפן בעט און זיי זענען שוין לאַנג געווען געשטאַרבען.. וועה! האָר און נעגעל שטעלען זיך מיר קאָפּווער, אַז אַז דערמאָן מיר דאָס אַדל.

ווי דער אמאָר איז לייבזאָהן שטיל געוואָרען און זיך פערשטעלט דאָס פנים מיט ביידע הענד און שמעון איז געזעסען אַ דערשלאָגענער און אַ צעטומעלטער—די שאַטענס פון די ביימער אין גאָרטען האָבען זיך צעלייגט איבער דער פּאָדלאָגע און איבער די ווענד, ווי די שדים וואָס קלעטערען אַרויס פון גיהנם. זענען זיי געשפרונגען און געטאַנצט אַהין און אַהער קענען דער ליכטיגער שיין פון דער לבנה. פון וויי-טענס האָט זיך געהערט דאָס בילען פון אַ הינד וואָס האַווקעט ביטער, ווי ער וואָלט דערשמעקט דעם טויט אין שטאַדט!..

—זי האָט וואָרט געהאַלטען—האָט לייבזאָהן ווייטער דערצעהלט, נאָכדעם ווי ער איז אַ ביסעל צו זיך געקומען — זי האָט איהר צוואַנג צו די קינדער מקיים געווען. ס'איז נישט דורכגעגאַנגען קיין חודש צייט און זי איז אַוועקגעפאלען, זיך אַוועקגעלעגט אויפ'ן קראַנקען בעט פון וועלכען זי איז שוין נישט אויפגעשטאַנען. די גאַנצע צייט פון איהר קראַנקהייט איז זי געווען פרעהליך און האָט אַווי געגליט צו שטאַר-בען ווי איינער וואָס וויל זיך אומקעהרען אַהיים צו זיינע עלטערען און צו זיין משפּחה. צייטענווייז נאָך האָט זי אויסגעשטעלט אויף מיר די ברענענדיגע אויגען איהרע און זעהר שטיל אָבעגזיפצט. איידער זי האָט אויסגעהויכט די נשמה האָט זי אָנגענומען מיין האַנד און איהרע ליפען האָבען זיך געשאַקעלט און שטיל האָט זי אַפּאָר מאַל געשעפּ-טשעט: מיין זוהן, און זי איז געשטאַרבען... עלענד און אַליין בין איך געבליבען פון מיין ווייב און קינדער. און די מורא'דיגע זכרונות האָ-בען מיר געפייניגט און טרויעריג געמאַכט, מיין געוויסען האָט מיר אויך געמאַטערט אַווי, אַז איך האָב נישט געקענט איינזיצען אין שטוב און איך האָב זיך אַרומגעבלאָנקעט איבער די גאַסען, אין פעלד און אין וואַלד, נישט וויסענדיג וואו איך געה און נאָך וואָס איך געה.

איינמאָל בלאָנקע איך אַווי אין פעלד און איך דעהער אונטער מיר דאָס טיפען פון פערד און דעם רעש פון אַ וואָגען וואָס קלאַפּט מיט די רעדער, האָב איך זיך אויסגעדריעהט און געזעהן ווי אברהם זיצט אויפ'ן וואָגען און יונגעלייט זיצען אַרום איהם אויף זייערע פעק-לעך, האָב איך פערשטאַנען, אַז זיי פּאָהרען דאָס צו זייער רבי'ן און אברהם פיהרט דאָס זיין סטאַדע, אין אַ וויילע אַרום און די פוהר איז פאַר מיר פערבייגעפּאָהרען, פון ווייטענס האָב איך נאָך געזעהן ווי עס פלאַטערען דינע פּאָות, האָב איך צו זיי אויסגעלאָזט מיין גאַנץ ביטער האַרץ און זיי נאָכגעשיקט מיט אַ ביטער געשריי וואָס פאַר אַ שייכות

האָב איך נאָך צו מיין שטאָדט און צו איהרע איינוואוינער? איך וועל פּערלאָזען זיי מיט זייערע פיהרעכצען און וועל אַוועק פון זיי. אין דער יוגענד, ווען מיין וועלטעל איז נאָך געווען קליין, מיין שכל אויך גישט גרעסער, האָב איך געמיינט, אַז דער וועג פון אמונה וואָס איך האָב זיך אויסגעלערנט אין חסידעווקע, איז דער ריכטיגער וועג און דער גוטער וועג וואָס גאָט פּערלאָנגט פון מיר, איך זאָל אין איהם געהן. אַלץ וואָס עס טהוען די חסידעווקער—איז הייליג. נאָך נאָכדעם ווי איך בין דערגאַנגען מיין טעות, נאָכדעם ווי איך האָב זיך אָנגעליטען אַזוי שטאַרק און די אמונה איז פּערלוירען געגאַנגען פון מיין האַרצען, בין איך געבליבען לעריג און לעהר. ליידיג פון אמונה און לעהר פון וויסענשאַפט און אַז מען פּערמאַנט גישט די ביידע זאָ-כען קען דאָך דער מענש טהון וואָס זיין האַרץ גלוסט! האָב איך מיי-נע היינ-חפּצים פּערקויפּט, געמאַכט פון אַלעס געלד און בין אַוועק קיין פּסלונעווקע.

לייבוואָהן חאַט געשוויגען אַ וויילע און געקוקט אויף שמעוניען ווי ער וואָלט געטראַכט וואָס ער זאָל ווייטער רעדען. דערנאָך האָט ער ווייטער דערצעהלט:

—אין פּסלונעווקע האָב איך אַ שוועסטער, אַנעלסטערע פון מיר, זי איז מיט מיר פון איין מאָמען אָבער גישט פון איין טאָטען—איהר מאַן איז געוואָרען שותפות מיט אונזערע אַ משפּחה פון דער מאָמעס צד און האָבען ביידע געמאַכט אַ געשעפט, און איינער אַ געשיקטער פּערוואַלטער האָט פּערוואַלטעט מיטן געשעפט. אין אַ צייט אַרום און מיין שוועסטערס מאַן איז געשטאַרבען און איבערגעלאָזט זיין גאַנץ פּער מעגען אין דעם געשעפט. פאַר זיין ווייב און איינציגע טאָכטער, און דאָס פּערמעגען וואָלט זיי געקלעקט אויף צו לעבען און זיך אָנטהון אַלע פּערגעניגענס אויף לעבען לאַנג: נאָר דער פּערוואַלטער, דער אויסוואַרף, האָט זיך מיישב געווען צו פּערויבען זייער פּערמעגען, האָט ער אַ גרויסע סומע געלד זיך צוגענומען און געזאָגט, אַז דער פּער-שטאַרבנער בעל הבית האָט אַזאָ און אַזאָ סומע צוגענומען ווען ער האָט נאָך געלעבט און פאַר זיינע יורשים איז ממילא זעהר וועניג גע-בליבען. בין איך זיי צו הילף געקומען, און נאָך אַ סך קריגערייען האָב איך געוואָלט דערדאַנגען דעם גאַנצען ענין אין געריכט אַריין, אַז דאָס געריכט זאָל אויספאַרשען די גאַנצע זאַך און דעם פּערוואַל-טער מיט דעם אַנדערען בעל הבית וואָס לעבט נאָך—זאָל מען משפּטן

דערמיט האָב איך אויף זיך געבראַכט אז אַלע זאָלען מיר באַרעדען און שעלטען, וואָרום איך בין דאָך אַ מוסר און אויף מוסרים איז קיין שום רחמנות גישטאָ. נאָר צו וואָס אַזוי פיעל רעדען. דער סוף איז געוואָרען, אז זיי זענען בעשטאַנען צו געבען מיין שוועסטער די אלמנה אַלע יאָהר אַ סכום געלד, און איך בין געוואָרען צו שאַנד און שפּאַט פאַר די זינד, וואָס איך האָב זיך אָנגעטהון קורץ-געקליידט; געקומען אין שענק און געזעסען צווישען חברה און צווישען קאַרטען-שפּילער. האָבען זיי מיר פערביטערט דאָס לעבען מיט זייערע שטיקלעך און מיט זייער בערעדען מיר, בין איך אַוועק פון פסלונעווקע, זיך אַרומ-געבלאָנקעט אויף דער וועלט ביז איך בין געקומען קיין זשיטאַמיר.

די גרויסע ליידען און צרות וואָס איך האָב זיך אין די צייטען אָנגעליטען האָבען מיר פערמיאוסט דאָס גאַנצע לעבען — אַ לעבען פון אַ פערלויירענעם עלענדען מענש ווי איך בין, און האָבען מיר פערפיהרט אויף פינסטערע וועגען. איך בין אַריין צו אַ חברה קאַרטען-שפּילער וואָס האָבען זיך אויפגעהאַלטען אין אַ גאַסט-הויז און געלאָקערט אויף גאַאיווע אורחים צו שפּילען מיט זיי און אויסלעדיגען זייערע קעשע-גאַס. אַ סך געסט זענען געקומען מיט פולע טייסטערס און מיט ליידגע זענען זיי פון דאָרט אַוועק. און איינמאַל איז אַהינגעקומען אַזאַ אייני-קעל. האָבען חברה געזעהן אַז ער מאַכט זיך פאַר אַ הייליגען און נעהמט צענויף געלד, וואָבען זיי פערוואָרפען אויף איהם זייער ווענדקע און גע-זאָגט מיט שפּאַט: דאָס אייניקעל נעהמט און דאָס אייניקעל זאָל געבען און ער איז פון זיי אויסגעלעדיגט געוואָרען.

— וועגען דעם אייניקעל האָב איך גערעדט מיט יצחק'ן — האָט שמעון איהם איבערגעריסען די רייד — איך ווייס אויך אַז דאָס אייני-קעל האָט זיין משרת געשלאָגען מיט שרעקליכען צאָרן.

— דאָס יונגעל וואָס האָט זיך נעבאָדען אין אייגענעם בלוט, האָב איך פון דאָרט אַוועקגעטראָגען און אַוועקגעלעגט אויפ'ן בעט — האָט לייבזאָהן וויטער דערצעהלט — און אַז איך האָב איהם אויסגעטהון האָב איך געפונען זיין פאַספאַרט, האָב איהם איבערגעלייענט און בין גע-בליבען נשתומם — דאָס איז דאָך מיין מלמד'ס אברהם'ס אַ יונגעל און איך האָב זיך דערמאָנט אין מיין גאַנצען לעבען אין חסידעווקע, מיין געבורט-שטאָט. איך האָב זיך דערמאָנט אין מיין ווייב, אין מייע קינדער אין מיין זוהן וואָס איז פערטריבען געוואָרען. אַלע שטעהן פאַר מיר ווי לעבעדיג! די געפיהלען פון מיין האַרץ. די געפיהלען פון אַ

פאָטער שטורמען ווי די כוואַליעס פון ים-דאָס דאָזיגע פערלאָזטע פער-
וואָגעלטע יונגעל דערמאָהנט מיר מיין זעהן, וואָס איז אויך פערלאָזט
און אויבליקליך. און מיין האַרץ וואָס האָט זיך דערוועקט מיט רחמנות
צו מיין פערוואָגעלטען זעהן, וואָס זיך דערבאַרעמט אויך אויף דעם
עלענדען יונגעל. האָב איך איהם אַריינגענומען צו מיר, איך האָב איהם
ליעב-בעקומען ווי אַנאייגען קינד. און זינט ער איז אַריין צו מיר און
שטוב איז מיר ליכטיג געוואָרען. איך בין שוין נישט געווען עלענד, מיין
לעבען איז מיר שוין נישט געווען איבעריג, וואָרום איך האָב געוואָלט
מגדל זיין מיין געליעבטען יצחקן. און צו מאַכען איהם פאַר אַ מענטש.
און פדי דאָס אויסצומיירען האָב איך דאָך געמוזט אָנהייבען אַנדערש
לעבען און זיך לאָזען אויף אַ גוטען וועג. האָב איך פערלאָזט אָס די
געמיינע חברה און זיך אויסגעזוכט אַ שטעלע ביים בראַנפֿען-אַקצין, איך
האָב זיך געדונגען דאָס דאָזיגע רוהיגע וואוינונג ביים וואַלד און פעלד,
מיין יצחקן צוליעב, פדי ער זאָל קומען צו זיך נאָך די אַלע ליידען
און פיין וואָס ער איז אויסגעשטאַנען, האָב איך איהם געשיקט אין ראַ-
בינער-שולע, איז ער אַהיינגעגאַנגען טאַג-טעגליך ביז ער האָט געענדיגט,
דאָס יאָהר האָט ער געענדיגט. ער איז פול מיט וויסען און גאָטספֿאַר-
טיגקייט אַזוי ווי איך האָב געוואָלט, און איצט איז ער אַ לעהרער פאַר
יודישע קינדער.

און איצט, כּאָטש ער איז מיין רוהם, און זיין כבוד איז פאַר
מיר אַ גרויסקייט און אַנפֿעהרע: אָבער ווי אַ קינד צו דער מוטער, אַזוי
בענק איך נאָך איהם און דאָס האַרץ געהט מיר אויס, וואָרום צו וואָס
טויג מיר דאָ אַליק, אַז ער איז נישטאַ, גוטע צייטען האָב איך געהאַט
ווען ער איז דאָ מיט מיר געווען, יענע צייטען זענען פאַר מיר דאָס גאַנ-
צע לעבען. און איצט אַז דו וועסט מיר אויך פערלאָזען, ווען מיין
האַרץ איז נאָך אַזוי טרויעריג, און איך וועל בלייבען אַליין, דאָס וועט
מיר שוין אינגאַנצען אַוועקלעגען. פערלאָז אַ מיך נישט שמעון! וואוין
ביי מיר ביז מיין בענקשאַפט וועט דורכגעהן און איך וועל זיך אַפֿי-
סעל קענען שטאַרקען. דו ביזט דאָך מיין קרוב און אַנאייגענער פריינד
מיין שוועסטער איז יולכב, און דיין טאַטע אפרים אונזער קרוב איז
דאָך דער שוואַגער פון מיין שוועסטערס מאַן און זייער פערוואָלטער פון
געשעפט איז אליעזר.

ביז אַהער איז שמעון געזעסען שטיל און געקוקט אויף לייבזאָה-נ'ען
וואָס האָט דערצעהלט, האָט געהאַלטען אָפען דאָס מויל און געשלינגען

יעדעס וואָרט און געשוויגען, ווי עפעס אַ פערבאַרגענע האַנד וואָלט צוגעקלעבט זיין צונג צום גימען און איהם שטום געמאַכט. און אז ער האָט דערהערט לייבזאָהנ'ס לעצטע ווערטער איז ער אויפגעשפרונגען פון זיין אָרט און איהם געפאַלען אויפ'ן האַל. —פעטער מיינער!— האָט ער געזאָגט מיט געפיהל און איהם גע- קושט— איך פיהל אייך מיט. איהר זענט אַנאומגליקליכער מענטש, און ווי גרויס עס זענען אייערע צרות אַזוי גרויס איז אייער נוטס און רעכטע־ערטיג האַרץ! מיט אייך בלייב איך.

כה.

אַ שווערער חלום.

— דערבאַרעמט זיך, דערבאַרעמט זיך אויף מיר קינדער מיינע! — האָט לייבזאָהן שטאַרק געשריגען פון שלאָף אין יענער נאַכט נאָכדעם ווי ער האָט אַלץ אויסדערצעהלט.

אַ וויילע איז ער געלעגען וואָך און דערשראָקען פון זיין מורא- דיגען חלום, ער זעהט נאָך זיין שווערען חלום און ער הערט נאָך עפעס ווערטער, ער הערט אָבער נישט קיין דייטליכע ווערטער און זעהט נישט קיין שום געשטאַלט. ווי פריהמאַרגען-וואָלקענדלעך שוועבען זיינע פינגס- טערע חלומות פאַר דער ליכט פון זיין שכל, וואָס קעהרט זיך אום צו איהם. און אז ער איז צו די געדאַנקען געקומען האָט ער זיך גע- שטאַרקט צו דערמאָהנען וואָס ער האָט געזעהן אין חלום און האָט זיך אַלץ דערמאָהנט:

איהם האָט זיך גע'חלומ'ט: אַ מענטש אָנגעטוהן אין לייווענטענע קליידער שטעהט פאַר איהם, אַ סך מענטשען רינגלען איהם אַרום און אַדע זענען יודען. די בייטלען זייערע זענען טייל גרויסע, שווערע, און טייל קליינע, דינע און לידיגע, אַלע זאַמלען זיך צענויף און געהן אַריין אין איין גאָר גרויסען בייטעל און ווערען אין איהם פערשלונגען ווי אין אַ קבר. און דער בייטעל וואָס האָט שוין נישט אַזוי פיעל פח צו דערגעהן און זיך בוקען צום קעניג פון די בייטלען, ווערט ער

פֿלסטערען און קינדער

פערטריבען מיט הרפה און שאַנד. מיט גרויסקייט זעהט ער דאָרט זיין
 בייטעל, אַזאָ פיינער סטאַטעטשנער בייטע, אַלע גלוסטען צו איהם און
 חנפ'ענען זיך צו איהם, און דער קעניג פון די בייטלען שמייכלט צו
 איהם און איז גוט צו איהם, און אָט דאָס גלוסטען זייערס צו איהם
 האָבען איהם מאָגער געמאַכט און ער איז געוואָרען שוואַכער פון טאָג
 צו טאָג, ביז ער איז אינגאַנצען אומגעקומען. איז געוואָרען אַ רעש, אַ
 געפילדער און אַ צייהן-קרייצעריי, און אזוי ווי ער האָט שוין צו גאָר
 נישט גענוצט, האָט מען איהם אַרויסגעוואָרפען אין דרויסען. ווי אַ יתום
 בלאַנקעט ער זיך אַרום אין דער פינסטער, עס קלאָגט די סאָווע און
 ס'איז אַ געברומעריי פון אַלע זייטען. און פלוצלונג גיט זיך די ערד
 אַ טרייסעל אונטער איהם—און ער שטעהט אין מאַרק אויף אַ ברייטען
 ליידיגען פלאַץ וואָס איז באַדעקט מיט שנעע, און די לבנה שיינט אויף
 איהם, מענשען זיצען פערמאַכט אין זייערע הייזער, קינדער ווייזט זיך
 נישט אַרויס איבער דער קעלט ביינאַכט. אויך דער הונד בלאַנקעט זיך
 נישט אַרום איבער דער שטאָרט און ליגעט זיך אין זיין קליינעם ביי-
 דעל, די נאַכט איז עלערנו די נאַכט איז שטיל! און פון ווייטען הערט
 זיך עפעס אַ ביטער געשריי, אַזאָ קלאָג, וואָס צעברעכט די הערצער
 און מענשליכע טריט דערנענטערען זיך, שאַנען מיט'ן גאַנצען פח איי-
 לענדיג זיך. און אויף די הענד טראָגען זיי אַ קליין יונגעל אַ נאַקעטען
 ווי מען וואָלט איהם אַראָבגענומען פון זיין געלעגער, און זיינע גע-
 שרייען דערגרייכען אין דער נאַכט-שטילקייט ביז צו די הימעלען און
 אַרום איז אַ פחד און אַנאימה. דאָס איז זיין ווהנ'ס קול. זיין טייער
 קינד, זיין אויג אין קאַפּ, די „כאַפּערס“, וואָס כאַפען קינדער פאַר זעל-
 גער, האָבען איהם געכאַפט פון זיין בעטעל אַראָב און געפאַנגען. די
 לבנה און שטערען האָבען אויפגעהערט צו שיינען און ער לויפט אַהיים
 —און זיין היים איז נישטאָ. פאַר איהם שטעהט אַ קליין נידעריג היי-
 זעל אויפ'ן בית עולם. דאָרטען ליגען אויף איין בעט זיין ווייב מיט
 די קינדער צוזאַמען, ער וועקט זיי און וועקט זיי—אין איין אויג; איין
 אָפען מוראדיג אויג קוקט אויף איהם. אַ צייטערניש האָט איהם אָנגע-
 כאַפט פון די בליקען פון דעם אויג וואָס זענען ווי שאַרפע פּיילען.
 האָט ער געכאַפט די פיס און איז אַנטלאָפּען אַבער ווי ער זאָל נישט
 געהן שטעהט דאָס אויג פאַר איהם. נישטאָ קיין פינסטערניש און קיין
 שוואַרצקייט וואו ער זאָל זיך פון דעם קענען פערבאַרגען. געהט ער
 אויפ'ן יועג. הונגעריג, דאָרשטיג און מיעד און ער דערזעהט אַנאי-
 י-

פּאָרען-הויז דאָרט שטענען געגרייטע טישען און אויף זיי ליגען פּאָלע
 טייערע מאכלים און שמעקענדיגע געקעכטסען, ער האָט שטאַרק חשק
 צו די דאָזיגע מאכלים, אָבער ווי נאָר ער האָט צו זיי אויסגעשטרעקט
 אַ האַנד און אַ שטיק שרייט איהם אין אויער אַרײַן; ריהר נישט! נישט
 פאַר ליידײַגערהר זענען אַזעלכע מאכלים און נישט פאַר פּוילענדע אַזעל-
 כע גוטע זאַכען. דאָס גאַנצע גוטס איז פאַר די מיה פון די אַרבייטער
 און זייער מיה עסען זיי דאָ. און דו אַנטלויף דיר צו דיין אָרט, אַהין
 ווי עס זענען די צעטומעלטע, צעמישטע, נאַרְאַנים און שוטים. פּאַלד
 איז ער מיט אַ שטויס אָפּגעשטופּט געוואָרען און ער האָט דערזעהן
 אַהן אַ שיעור איינגעבויגענע, צעבראַכענע, דערשלאָגענע, שטומע, מיט
 אַרויסגעשטעקטע זונגען געהן אין גרויסע מאַסען און מיט זיי אַ גאַנץ
 ערב רב; ברייטע מיילער, אויסגעשטרעקטע העלדער און גאַרגעלט, רוי-
 טע נעג, פּלעשלעך וויין, ציבעלעס, קנאַבעל, וואַרימע אויבענס געהן מיט
 זיי. ער האָט געזעהן די דאָזיגע גאַנצע מחנה, האָבען זיך איהם די
 האָהר געשטעלט קאַפּיר פון שרעק, און ער איז אַנטלאָפּען געוואָרען.
 די פּיס האָבען זיך איהם אונטערגעהאַקט פון פּאַסטען און ער איז
 אַנדירעגפּאַלען אַהן פחות. און נעבען איהם ליגען זיין ווייב מיט די
 קינדער, גלאַצען מיט די אויגען צו איהם און שווייגען. און אַז ויין
 רחמנות צו זיי האָט זיך שטאַרק דערוועקט און ער האָט זיי געוואָלט
 אַרומהאַלזען—און ס'איז געוואָרען אַ שטורעם-ווינד און האָט זיי צעשיידט
 און ער שרייט: דערבאַרעמט זיך, דערבאַרעמט זיך אויף מיר מיינע
 קינדער!—און האָט זיך אויפגעכאַפּט.

אַ דערשלאָגענער ליגט לייבואָהן אויף זיין געלעגער און מורא-
 דיגע חלומות שרעקען איהם אויף דער וואַך. ער הערט דאָס קלאָגען
 פון שטורעם-ווינד, אַ מענש אין ווייסע מלבושים איז ווי אַ מת פון קבר
 אויפגעשטאַנען, ער קניהט פּערשפּרייט די הענד און קלאָפּט אין די
 פענסטער, ער ברומט פון צער און צאַרן, און אַרום איהם שטעהן קלע-
 נערע פון איהם איינגעהילט אין ווייסען, בוקען זיך און רעדען מיט
 שפּאַט. אין שטוב שוועבען אַרום שאַטענס, שדים טאַנצען, און נשמות
 שוועבען און שפּרונגען אויף טישען און בענקלעך און אויף די ווענד.
 אין גילען האָט ער זיך אויפגעכאַפּט און געזעהן, דער שטורעם-ווינד
 האָט ביי נאַכט אַרויסגעברענגט אַ שנעע און בעדעקט דעם גרויסען עפעל-
 בויס אַנטקעגען פענסטער ווי אויך די קליינע ביימלעך און ער שאַקעלט

זיי אין אַזע זייטען. און די שפּאַטענס אין שטוב זענען די שפּאַטענס פון די ביימער.

איז לייבזאָהן אַרעב פון געלעגער, איז גיך אַרעבגעשפרונגען און זיך אַוועקגעזעצט אין ווינקעל פון חדר פּערזונקען אין זיינע געדאַנקען, וואָרום דער הלום איז געקומען מיט אַלע פּליטערלעך און געשעהענישען און אַלץ איז איהם געווען, ווי ער וואָלט עס געלייענט אין אַ בוך און האָט אין דעם געמינען אויך אַ סך אמת, און געזען אין דעם דאָס, וואָס מיט איהם וועט שפּעטער געשעהן. נאָך איצט, ווען ער איז וואָך, געהאט איהם אָן אַ גרויל פון דעם דאָזיגען שרעקליכען אויב און ער געהט אויס פון שרעק.

און פון דער נאַכט אָן איז לייבזאָהן געוואָרען שטאַרק מרה-שחורווייג און ער איז שטאַרק אומעטיג געוואָרען.

בז

מרוייער און יום-טוב

ס'זענען די טעג פון פרייהלינג אויף דער וועלט, טעג פון אויפ-לעבונג און אַנטוויקלונג אין דער גאַנצער נאַטור; טעג פון פרייהלינג און בעפרייאונג פאַר צעהנדליגער טויזענדער נאַטור-כחות, וואָס וואַכען אויף; טעג אין וועלכע די זון בעשיינט אונזער ערד און מיט איהרע וואַרימע הייסע קושען מאַכט זי שפּראַנגען דאָס פּערזייהעטע און מאַכט רינגען דעם זאַפט אין די ביימער און אין די גראַזען. טעג, וואָס די נאַטור, די אשת חיל, געהאט זיך שפּיגען און שפּינט אויס צעהנדליגער טויזענטער גראַזען און גרעזלעך מיט בלימען אויף צו בעקליידען זי ערד; טעג, וואָס אַלע לעבעריגע בעשעפענישען וואָס שלאָפען דעם גאַנ-צען ווינטער אין די ערד-היילען—נאַפען זיך אויף און קריכען אַרויס פון די היילען. מיט זייערע משפּחות—פון דעם קלענסטען ווערמעל וואָס ווימעלט זיך אויף דער ערד, ביז דער חיה וואָס געהט אויף אַלע פּיער בקבור; טעג, אין וועלכע די גאַנצע נאַטור געהט אַרויס פון פּינסטער-ניש צו ליכטיגקייט.

ווי שעהן איז איבט די רהיגע וואוינונג אין בארטען האָס און
 אויף דער באַרטען-גאַס! די ביימער בליהען און האַלען איינער דעם
 אנדערען מיט זייערע זאפטיגע צווייגען, און אַ ווינדטעלע גיט אין זיין
 פלאַז הויבען אָן שמעקען די טייערע ריחות, אויך דער עפעל-בויש
 פאַרן פענסטער שטעהט אין זיין באַנצער שעהקייט, אָנגעטהון אין זיין
 שעהנעם בגד פון בלימלעך, אין וועלכע ער איז אויסגעציערט אין
 באַנצען טריהלינג און גיט אַרויס גוטע ריחות. — ווי שעהן איז דער
 מאַרגענשטערען אום יום-טוב שבעות, דער שענסטער יודישער יום-טוב,
 אין דעם רהיגען אָרט! ווי נאָך דער ברעג פון הימעל ווערט עטוואָס
 בלייך. כאַפט זיך אויף יעדעס פייגעלע אין זיין נעסט און לאָזט הערען
 זיין זיס קול זיצט זיך אַ וויילע און פישטשעט זיין מאַרגען-שירה, ווי-
 פיעל ער קען נאָך, און איידער נאָך ער פערענדיגט זיין שורה גיט
 ער אַ טרעל און פליהט אַוועק צו זיין אַרבייט, צו ברענגען שפייז פאַר
 זיין ווייב, וואָס זיצט אויף די אייערלעך. נאָך אַ וויילע און עס כאַפּען
 זיך אויף די קראַהען אויף די שפיצבויםער און קראַקען זיך איבער
 איינע צו דער צווייטער און צעשפרייטען די פליגעל צו שוועבען אין
 דער לופט! וואָס איז אזוי ריין און לויטער איבער זייערע קעפּ, און אונ-
 טער זיי איז פערנעבעל פון די וואַלקענס וואָס געהן אויף פון דער
 ערד ווי אַ רויך מיט טייערסטע געשמאַקע ריחות פון אַלע טייערע
 פלאַנצונגען—דער ווייל ווערט דער מאַרגען נאָך ליכטיגער און אַלע פיי-
 געל פון באַרטען כאַפּען זיך אויף. אַלע בלישטשען מיט זייערע פער-
 שידענע קאָלירען און אַלע הייבען אָן צו זינגען שירה און בעזינגען
 דעם מאַרגען—די, זינגען צווישען די צווייגען און די, שפרינגען אַרום
 צווישען די גרינע גראַזען און שרייען אַרָאָב פון דאָן אַרָאָב, דער בו-
 שעל קלאַפט מיט'ן שנאָבעל אויף זיין געלעגער נעבען זיין געליעבטע און
 ער איז ווי דער פויקער צווישען דער קאָפעל פון די פייגעל, גיך נעמט די
 טויב זיין ווייב און פערלאָזט די נעסט וואו ער האָט זיך געלאָזט וואוילגע-
 און אָנהאַלטענדיג—מיט'ן שנאָבעל זיין געליעבטע געהט ער אַרויס מיט איהר
 אין טאַנץ אויפ'ן באַניקעל אונטערען דאָך—וואָרום ווער קען זיך עס איינ-
 האַלטען און נישט פּרעהען זיך מיט זיין שעהנער, זיין האַרדיענס געליעבטער
 ווען עס זינגט און עס שאַלט... גרויסע זאַכען בעווייזט דער מאַרגענשטע-
 רען! און ווי עס ווערט אזוי ליכטיגער און ליכטיגער און אַ האַלבער
 ראָד פון דער זון בעווייזט זיך פון מורח זייט, באַדעקט דעם הימעל מיט
 אירע שעהקייט און די שטראַהלען זענען ווי פונקען פייער און די

טוי-טרעפּענס אויפ'ן גרעז און גרעזלעך. דער האַלבער ראָד פון דער זון זעהט אויס ווי דער ראָד פון גאַטס רייטוואָגען, ווי דער כבוד פון יודישען גאַט וואָלט זיך בעוויווען אויף די פרויבן, אַ קוק צו טהון אויף זיין הייליג פּאָלק ישראל און איהם בעגריסען מיט לעבשאַפט אין דעם טאָג פון זיין יום-טוב, אין דעם טאָג, ווען ער האָט זיך אַמאָל ענטפּלעקט אויפ'ן באַרג סיני צווישען זיינע מלאכים צו פּערקנסען זיך די בתולה בת יהודה דורך דער הייליגער תורה, און פון די הימלען קומט ער איבט בעגריסען זיין פּלה אין פּרעמדען לאַנד.

דער מאָרגען מיט זיין לויטערקייט האָט אויך נישט פּערגעסען די שטאַדט-לייט די יודען וואָס יום-טוב'ען אַ סך האַבען זיך געפּעדערט צאלד בעגינען צו געהן דאווענען, און נאָך דעם ווי זיי האָבען זיך אונטערגעלעגנט די הערצער מיט פוטער און מילך ווי דער מנהג איז לאָזען זיי זיך אַרויס שפּאַצירען צו לאַפען לופט; טייל געהן אַרויס אויפ'ן פעלד, אין די גערטנער און געהן אין וואַלד אַריין, אַנדערע ווידער געהן אַרום איבער די גאַסען און פּלעצער פון שטאָדט. אַלע פרעהליכע און אויפגעלעגטע, אָנגעטוהן אין יום-טוב'דיגע מלבושים, ווי זיי וואָלטען דאָס געזאָגען מיט בכורים אין בית-המקדש אַריין, ווי זיי וואָלטען שטענדיג געלעבט אין גרויס שמחה און קיינמאָל נישט געזאָרגט. אַ רעטעניש ביזטו מיין אַרייַם פּאָלק פאַר די פּרעמדע וואָס קע-נען דיך נישט! אַ רעטעניש ביזטו פאַר זיי מיט דיין טרויער, מיט דיין האַרואַניע אַ גאַנצע וואָך, און מיט דיין פרייד אין די שבתים און ימים-טובים. ווען דו טהוט נישט קיין שום אַרביים און פּערברענגסט אין פּערגעניגען! אַ רעטעניש ביזטו פאַר זיי מיט דיין קליידער מיט די שמאַטעס וואָס די געהט אָנגעטוהן אין דער וואָלען און מיט דיין זיידען און אַטלעסענע קליידער אין יום-טוב און אַ רעטעניש ביזטו פאַר זיי מיט דיין שפייזען זיך מיט דיין וועניג און שלעכט עסען אין דער וואָכען און מיט דיין שעהען חלות, פלייש און פיש, געקעכטען און קיכלעך אין די שבתים! אַ רעטעניש ביזטו פאַר זיי מיט דיין פּער-לאָוטע גישט-ריינע וואוינוגען אין די אַרבייטס-טעג און מיט דיין צו-גערוימטע שטוב און גרייטען טיש אין יום-טוב און שבת! דו ביזט אַ קנעכט און אַ קעניג אַ קבצן און אַנ'עושר! דו ביזט אַ נאַקעטער און אַנ'אויסגעפּוצטער! ביזט אַ הונגעריגער און אַ זאַטער! ביזט מיאוס און שעהן, מיאוס ווי די געצעלטען פון די טאָטערען און שעהן ווי שלמת המלך'ס פאַרהאַנגען! אַ רעטעניש ביזטו מיין פּאָלק פאַר די פּרעמדע

פעלקער וואָס קענען דיך נישט! אָבער דער וואָס פּערשטעהט דיין האַרץ, ווייסט דעם בעשייד פון די רעטענישען, דאָס קומט פון דיין גלויבען אין גאָט אין זיינע דרכים. נאָר פון דעם קוואַל טהוט טרינקען דער יוד און פּערגעסען אין זיין אַרימקייט; נאָר דאָס מאַכט איהם פּער-געסען זיין צער און פיין און ער געדענקט נישט אין זיין האַרונאַניע! נאָר אין בעשעמיטע צייטען שאָקעלט ער זיך אָב פון שטויב. און זיין געפייניגטע, טרויעריגע און וויסטע נשמה דערוועקט זיך צו דערפיהלען דאָס זיסקייט פון לעבען ווי די וואָס לעבען שטענדיג רהיג און צע-פריעדען. די גאַנצע אַרבייט פון אַ יוד אַ גאַנצע וואָך איז נאָר צוליעב זיין שבת און זיין גאַנצע האַרונאַניע איז נאָר צוליעב זיינע גוטע און שעהנע ימים-טובים, זיי זענען זיין תּכלית און ציעל פון לעבען. צו זיי שטרעט ער מיט זיין גאַנצען האַרצען און פּערמעגען און אין זיי גע-פינט בר אַ טרייסט און אַ בערוויגונג פאַר זיין מיעדער דערניעדעריג-טער עשמה.

נאָ גאַנצע וואָך איז דער יוד אַ וואַרעם נישט קיין מענש, אַ וואָ-רעם אין אַ הייטעל און אַלע פּרייטאָג פאַרגאַכט שפּאַלט זיך דאָס דאָ-זיגע הייטעל און דער יוד, דער וואַרעם ווערט פּלוצלונג אַ מענש מיט אַ נייע נשמה, מיט נייע געפיהלען און ווערט גאָר אַנאַנדערער. דע-מאָלט זינגט ער צו זיין פּלה צו שבת זיין געליבטער דאָס ליעד „לכה דודי“; דעמאָלט געהט אַוועק זיין געבראָכען געמיטה-דאָס קען דער יוד טהון פאַר זיין גאָט!

פּרעהליכע און אויפגעלעגטע זענען די שטאַרט-לייט אַרויסגעגאַנ-גען שפּאַצירען אין טאָג פון זייער יום-טוב, און אויף דער גאָרטען-גאַס, וואו עס וואוינען קריסטלעכע פּויערים, האָבען זיך געזעהן אַ סך יום-טוב'דיגע יודען.

— טייערער פעטער! — האָט שמעון געזאָגט צו לייבזאָהנען וואָס איז געזעסען אַ פּערוועסטער און געקוקט אַרויס דורכ'ן פּענסטער וואָס איז געשטאַנען אָפּען אין גאָרטען אַריין—וואָס זענט איהר אַזוי טרויע-ריג און דערשלאָגען? אַרום זיר איז פּרייד און געזאָנג, די נאַטור איז אַזוי שעהן און איהר זענט טרויעריג און פּערגעסט אויך דעם יום-טוב, אונזער פּרייד!

— דו אַליין שמעון, — האָט לייבזאָהן געענטפּערט—האָסט פאַר מיר געלייענט פון אַ בוך די דאָזיגע ווערטער: אַז די ערד פּרעסט אויף איה-רע בעשעפּענישען און מיט זייערע פּערפּוילטע ביינער ציערט זי זיך

עלטערען און קינדער

אויס שעהן צו זיין. אזא פרייהלינג איז שטענדיג געווען אלע יאָהר. ס'האָט צָבער לאַנג נישט געדויערט און דער פרייהלינג איז אַריבער, דער זומער איז אַוועק, און וואָס דער פרייהלינג מיטן זומער האָבען אַריפגעהאַדעוועט האָט דער ווינטער אומגעבראַכט! האָבען דאָך שוין יר' דען געזאָגט: פרעה זיך נישט, בן אדם מיט די פריידען אויף דער וועלט וואָרום דער סוף פון יעדער פרייד איז טרויער... און אויך דער דאָזיגער שעהער יום-טוב אונזערער מאַכט מיר זעהר טרויעריג, דער-מאָנענדיג זיך די אלע צרות און פיין וואָס איך האָב זיך צוליעב איהם אָנגעליטען. וועה! אַ סך האָבען זיך אונזערע יודען אָנגעליטען איבער דעם יום-טוב. צוליעב אונזער תורה, וואָס איז געוואָרען די ליכט פון פעלקער און פאַר אַ קוואַל פון לעבען פאַר דער גאַנצער וועלט. צוליעב איהר וועה, זענען מיר געוואָרען צו שאַנד און צו שפּאַט צווישען די פעלקער! ווי דו אַליין האָסט מיר פאַרגעלייענט די געשיכטע, איז דאָך נאָר צוליעב איהר, די תורה אונזערע, זענען מיר אין מיטעל אַלער גע-פיהרט געוואָרען, ווי די שעפּטען צו דער שוויטה, צום הרג'ענען שלאָ-גען צו שאַנד און אומקומען; צוליעב דער תורה זענען מיר ערניצדע-ריגט געוואָרען. און צוליעב איהר האָט מען פאַר אונז פערשטעלט אלע קוואַלען פון פרנסה. אומעטום זענען מיר פרעמדע און מען לאָזט אונז אין ערגעץ נישט צו, און מיר זענען זעהר בידעריג... און אויף דעם אַלעם. ווי קען זיך אַ יוד אייגנאַלטען און נישט טרויעריג זיין צום וועניגסטען, אויב שוין נישט וויינען אין דעם דאָזיגען פרעוהליכען יום-טוב?

— כ'וועל שוין נישט, טייערער פעטער — האָט שמעון געזאָגט — כ'וועל שוין מעהר נישט אייך פאַרלייענען, אפילו איהר וועט מיר שטאַרק בעטען וועל איך אייך נישט פאַלגען. וואָרום די ביכער פאַר אייך זענען ווי האַלץ צום פייער.

— אויב דו וועסט נישט וועלען מיר פאַרלייענען צייטעווייל, וועל איך עפענען דעם ספר הזכרונות וואָס איז אין מיין האַרצען און וועל טראַכטען פון מיין נאָריש לעבען און נאָרישקייטען פון מיין דור — און דאָס ליענען איז מיר איצט זעהר זיס.

— איך האָב זיך נאָר אַזוי אַרויסגעלאָזט — האָט שמעון געזאָגט זעהענדיג. אַז זיינע ווערטער האָבען נאָר פערשטאַנדט די טרויעריקייט פון לייבזאָהנען, וואָס פון גרויס צער מאַכט ער שולדיג זיך אַליין און זיין דער און טראַכט פון זייערע זינד און פון זיינע יוגענד-זינד — ווי ער

טהוט דאָס די לעצטע צייטען—איך בין גרייט אייך פאַרצולייענען פון דער יודישער געשיכטע. וואָס איך האָלט איצט אין האַנד.
—לייען פּאָר דיין אומגליקליכען פעטער, וואָס געהט אויס מיט זיין גאַנצען דור. מיט אַלע וואָס זענען ווי ער, לייען פּאָר איהם איי-דער ער געהט אַוועק פון דער וועלט.

—איך וועל פאַר אייך לייענען פעטער— האָט שמעון אויסגערוד-פען מיט אַ דערשלאָגען געמיטה—איך וועל אייך פאַרלייענען פון דער געשיכטע, וואָס איהר האָט שטענדיג ליעב צו הערען! איך וועל אייך פאַרלייענען פון אונזער פּאָלקס גרויסקייט, גוטסקייט און רייכקייט אין אונזער געבענשט לאַנד, פון זיינע גבורים'ס הערלישקייטען, פון זיינע האַרען, פּהנים און נביאים... איך וועל אייך פאַרלייענען פון די גרויס-קייטען פון יודען פון זיינע חכמים'ס חכמה פון זיינע פּאָעטען און משוררים, וואָס אין בבל און אין פרס, וואָס אין שפּאַניען, איטאַליען און אין די לענדער..

—און וואָס איז דער סוף געווען פון די אַלע—האָט ליבזאָהן גע-זאָגט און אָפּגעהאַלטען שמעונ'ען פון צו לייענען ווייטער — דער סוף איז דאָך געווען אַ ביטערער. ווען יודען האָבען געלעבט רוהיג אין די לענדער צווישען פרעמדע און קיינער האָט זיי נישט געטשעפעט, איז דער יוד געוואַקסען און געגליקט און האָט דערגרייכט אַ סך אין ווי-סענשאַפט און פּערשטאַנד, אָבער ווען אונזער פּאָלק איז געוואָרען צע-טרעטען אין די פינטערע ביטערע צייטען און די רעליגיעזע שנאה האָט זיי אויסגעוואַרצעלט פון דער לעבעדיגער וועלט—איז זיין פייכט-קייט אויסגעטריקענט געוואָרען, אַז דער שטאַם זיינער איז געוואָרען פּערטריקענט זענען פּערוואַנעט געוואָרען זיינע פּערהיגקייטען, אַזוי אַז מיט דער צייט איז געוואָרען פון זיי אַ סך גרויסע עמי הארצים און האָבען פּערבראַכט זייערע טעג מיט נאַרישקייטען און זייער געלד אויס-געגעבן אויף פּוסטע זאַכען. דאָס איז די אַרבייט פון די דאָזיגע מענ-שען און דאָס זענען די פּרוכט פון זייערע זינד — איך, דיין אומגליק-ליכער פעטער!... איך דיין אומגליקליכער פעטער, וואָס איז קראַנק פון זיין זינדיגען דור. און ווערט געפייניגט פון די שרעקליכע זכרונות פון זיין ביטערער צייט... איך בין איצט אַנ'אומגליקליכער און אַ שלי-מזל... פּערגעס זשע דעם דאָזיגען פעטער דיינעם, טהו עס דיר צוליעב פּערגעס איהם און זיינע דרכים און געהם זיך צו ערלערנען וויסענ-שאַפט צעזאַמען מיט די איבעריגע יודישע בחורים וואָרום פאַר אייך.

עלטרען און קינדע

די קינדער פון נייעם דור שיינט די ליכטיגקייט!
—וועה פעטער מיינער! וועה טייערער פעטער! — האָט שמעון
אויסגערופען פון רחמנות צו לייבזאָהנען.
—וועה מיין דור! וועה מיין אומגליקליכער דור! — האָט לייבזאָהן
איבערגע'חזר'ט שמעון'ס ווערטער.

נאָכמיטאָג איז לייבזאָהן אַרומגעגאַנגען אין זיין צימער און זיך
געלעגט אין בעט אַריין, און שמעון איז אַרויס אין גאַרטען, האָט זיך
געזעצט אין שאַטען פון אַ גרינעם בוים, ווייל דער טאָג איז געווען
הייט. און זיינע לעהר ביכער האָט ער געהאַט מיט זיך. וויפּעל מאָל
ער שטאַרקט זיך אַריינצוקוקען אין דער געאַגראַפיע, וואָס ליגעט פאַר
איהם אָפּען, און זיינע געדאַנקען שוועבען ווי די פליהענדע פייגעל,
צעהן מאָל רעדט ער אַרויס מיט די ליפּען: „אין אייראָפּע זענען צע-
שפּרייט אַ סך יודען און ציגיינער“—און ער אַליין הערט גישט זיינע
ווערטער. ער איז אפילו אַ וויילע שטיל געבליבען און זיך איינגעהערט
אין די ווערטער „יודען און ציגיינער“ נאָר באלד פאַרפליהען זיינע גע-
דאַנקען און זיין מויל איילט ווידער צו ליינען פון בוך גישט וויסענ-
דיג וואָס ער ליינעט—שמעון קען היינט גישט לערנען. זיין האַרץ איז
אין איהם צעוואַרעמט און זיינע געדאַנקען שטודמען און פליהען, לעגט
ער אַוועק דאָס בוך און פערלאָזט דאָס לערנען. אין די געדאַנקען
חזר'ט ער איבער אַלע רייד מן פעטער וואָס ער האָט געהערט היינט
אין דער פריה און טראַכט זיך אַריין אין יעדעס וואָרט און וואָס מעהר
ער טראַכט זיך אַריין אין זיי אַלץ מעהר פערשטעהט ער זיי און בע-
קומט גרויס רחמנות צום פעטער. אמת טאַקע—טראַכט ער—דער פעטער
איז אַ פראָדוקט פון זיין איבערגעקעהרטען דור. ער איז קראַנק פון זיי-
נע זינד און דערשלאָגען פון זיין פערבלאָנדושען... און איך?... וואָס בין
איך? וואָס זענען נאָך טויענדער מענשען?... „איך האָב זיך געראַטע-
וועט“—ענטפערט ער זיך אַליין, און די פאַנטאַזיע טראַגט איהם וויי-
טער און ווייטער. ברענגט איהם אַהיים, נאָכדעם ווי ער האָט שוין גע-
ענדיגט זיין לערנען, צו דערפּרעהען זיינע עלטערען פון זייער טרויער,
און צו ווייזען זיי, אַז די בילדונג איז אַ רעכטפערטיגע זאַך גישטאָ
אין איהר קיין פאַלשקייט און קיין קרומע זאַכען, ער קומט אַהיים זיי
דאָס אַלץ צו בעווייזען און זיך געזעגענען מיט זיי איידער ער געהט
אַוועק צו זיין אַרבייט. און וואָס איז דאָס פאַר אַנ'אַרבייט?—פרעגט
איהם דאָס האַרץ— און ער ענטפערט זיך: די גאַנצע וועלט וועט דאָך

דעמאָלט פאַר איהם אָסען זיין, ער וועט נוצליך זיין פאַר די יודישע קינדער אין דעם ברייטען לאַנד. ווייל די גוטע צייט איז שוין געקומען... און אַזוי ווי ער טראַכט אַזוי ווערט איהם דאָס פנים פערענדערט, וואָ-רום ער דערמאָהנט זיך ווידער אָן די ווערטער „יודען און ציגיינער“ און דאָס הצרף ווערט אין איהם דערשלאָגען עפענט ער דאָס בוך, צו זעהן ווען דאָס איז געדרוקט געוואָרען, נאָר זיין גרויס בעדויערען איז דער פאָדערבלאָט נישטאָ. פעהלט... לעגט ער ווידער אַוועק דעם בוך און פערזינקט אין זיינע געדאַנקען נאָר ער פערשטעהט נישט— פעהוילען זענען די צייטען!...

כ.ו.

אפרים אַגעפאָלענער.

נאָר פיער יאָהר קעהרען מיר זיך צוריק אום צו פסלונעווקע וואָס פערנעהמט ווידער איהר אָרט אין דעם בוך. אין די פיער יאָהר איז דאָרט קיין נייעסען נישט פאָרגעקומען, און אַלץ שטעהט זיך דאָרט אויף זיין אָרט ווי פריהער. נאָר אין איין הויז האָט זיך אַלץ איבער-געקעהרט און ס'איז אַוועק פון דאָרט דאָס גרויסקייט און דער פּוּד וואָס האָט דאָרט אַמאָל גערוהט—דאָס איז אפרים'ס הויז וואָס איז פּוּד-לונג פעררויסט געוואָרען און גאָר שטאַרק אַראָפּגעפאלען. ווען די אָנגעזעהענע שעהנע בעלי-הבתים זענען געקומען צו אפרים'ען. ווען ער איז געווען שטאַרק צעטומעלט איבער אליעזר'ס בריעף, און האָבען איהם געזאָגט: דער „אַלטער“ קומט צו אונז אין שטאָדט אַריין, זאָל ער מיט זיינע גבאים איינשטעהן ביי דיר—האָט זיך אפרים מיט דעם דערפרעהט און זיך געטראַכט: דאָס איז פאַר מיר אַ גוטער סימן, אַז ער וועט קומען צו מיר אין שטוב וועל איך איהם פּרעגען און ער וועט מיר שוין זאָגען וואָס איך האָב צו טהון. און דער כּוֹיבֵּיר האָט איהם בערוהיגט און געהייסען פאָלגען אליעזר'ן זאָל ער זיך פּערלאָזען אויף גאָס און זיך אָבלעהנען אויך אָן איהם און ער וועט מצליח זיין. האָט אפרים נישט געווימט און געענטפערט אליעזר'ן

פערטערען און קינדער

צו איז גרייט צו געהמען אויף זיך דעם דאָזיקען ענין, וואָס ער לעגט אים פאַר אין זיין בריעף. האָט איהם אָנגעזאָגט ער זאָל גוט אַכט טונג געבען אויף דעם גרויסען ענין, וואָס ווערט איהם אין האַנד אי-בערגגעבען, זיך האָט איהם דערמאָהנט מיט גוטע רייד די פליכטען פון אַ פערזענלעכער און מיט אַ ווייך לשון האָט ער איהם אָנגעוויזען ווי צוויי ער זאָל זיך פירען, האָט איהם אויך גע'הנטיפעט, אַז ער איז אַ הויפט-אַרענטליכער מענטש און פערשטעהט אַ זאך און אַז ער פערלאָזט זיך אויף זיין עהרליכקייט און פערשטאַנד איז ער רוחיג און זיכער — אליעזר האָט זיך דערפֿרעהט מיט אפריים'ס בריעף, וואָס ער האָט צוויי אויסגעקוקט מיט אומגעזולד, און זיך גענומען צו דער אַרבייט גאָר גע-שמאַק, איז אַרוםגעפֿאָהרען איבער שטערט און דערפֿער צו קויפען תבואה און צו דינגען וועגענער און צו גרייטען אַלץ וואָס ער דאַרף. אליעזר האָט נישט געהאַט קיין בעסערע צייטען אין זיין לעבען ווי די דאָזיגע צייט, דעמאָלט איז ער געגאַנגען אין מסחר ביזן האַלד, און ווי ער האָט לייע געהאַט איז ער אין דעם מסחר געשווימען גאָר ברייט, ביז אַהער האָט גאָך קיינער נישט געזעהן אַ מענטש זאָל צוויי שווימען אין ים פון מסחר ווי ער. קיין פערדיענסט האָט ער זיינע בעלי-בתים נישט געגעבען און שטענדיג האָט ער גאָר געפֿאָדערט געלד; שיק און זיי בעל הבית לעדיגט זיך אויס זיין קעשענע, באַרגט זיך נאָך און שיקט און אליעזר האָט געהאַלטען אין איין שרייבען און בעפעהלען: שיק געלד, שיק געלד! צו ביטלעך, געלאַסען, און עס וועט זיין אַ גרויס פערמעגען פערדיענסט.

און אַז ס'איז שוין פערבייגעגאַנגען אַ לאַנגע צייט מיט פּוּסטע האַפּענונגען און אומזיסטען וואַרטען, האָט אפריים בעקומען אַ בריעף פון אליעזר'ן, אין וועלכען ער פערזיכערט איהם אַז נאָך אין אַ קורצער צייט אַרום וועט ער איהם רייך מאַכען מיט אַ גרויס פערמעגען, און אַז אַלע ווייץ-קויפער זענען איהם מקנא, וואָרום איהם איז געלינגען אָנצעקוי-פען אַ סך תבואה אין דער ריכטיגער צייט. און נאָך דער גוטער בשורה האָט ער איהם גאָך אָנגעזאָגט, אַז דאָ נישט לאַנג האָט איהם גאָט בע-שערט זעהר אַ גוט געשעמט פון וועלכען ער וועט באַלד האָבען זיין פער-דיענסט, דאָס איז: ער זאָל אין משך פון עטליכע חדשים צושטעלען ברויט פאַר די מאַפעליזירטע זעלנער וואָס געהן בעוואַפּענט קיין טאַוו-ריע דורך פּסלונעווקע. האָט גע'עצה'ט אפריים'ען ער זאָל דאָס האַלטען באַד און אַרויסלאָזען זיך אין דער געגענד אַרום פּסלונעווקע און פרי-

הער צוגרייטען ברויט אין די שטעדט און דערפער, דורך וועלכע די זעלנער וועלען דורכגען. און אזוי וועט ער טהון אין זיין געגענד און אזוי ארום וועלען זיי קענען צוגרייטען א סך תבואות און עסענווארג נישט צאָהלענדיג טייער.

זינט אפרים האָט זיך פערבונדען מיט דעם טאָווריע-עסק, איז ער געוואָרען ווי אַ נאַרישע טויב און האָט געטהון אַדך וואָס אליעזר האָט איהם געהייסען און איהם איינגערעדט. אפרים האָט שוין מעהר נישט אין זינען געהאַט זיין קראַנקהייט און זיינע וועהטאַגען, און איז אָפּט אַוועקגעפאַהרען פון דער היים און זיך געדרעהט דעם קאַפּ צו בעקן-מען געלד. וואָס ער האָט געדאַרפּט. און ווי שטאַרק האָט זיך אפרים געפרעהט אויף דער ידיעה אין אליעזר'ס בריף, אַז דער מסחר געהט גוט, און ס'איז איהם שטאַרק געראַטען. האָט ער געטרייסט זיין ווייב שרה און זי דערפרעהט. נאָך אַ שטיקעל צייט און ער וועט ווערען דער גרעסטער עושר. און מיט אַזעלכע טרייסט-ווערטער האָט ער גע-נומען דאָס געלד וואָס ער האָט געהאַט און אַוועקגעפאַהרען צו בלאַנ-זשען איבער די תבואה-שייערען.

און אזוי ווי אפרים איז אזוי פערפאַרקעט, פערטערערעמט און גרייט צו עסען, האָט זיך איבערן לאַנד צעטראַגען אַ געזאַנג:

„אויס מלחמה! מענשען הערט

ס'זיצט שוין צוריק אין שייר די שווערד

גרויס די הילף, ס'איז שטיל אין לאַנד

זינגט איהר מענשען פון רוסענלאַנד!

ס'האָבען זיך געפרעהט אלע מענשען און געשאַלט פון גאָט'ס הילף, וואָס ער האָט אָבגעשטעלט די מלחמה, מען זאָל נישט אויפהיי-בען איינער קעגען אַנדערען די שווערד אויסצו'הרג'ענען און אויסצו-מאַרדען טויזענדער מענשען. גאָר אפרים'ען האָט אַנאומגליק געטראַפּען, וואָרום אַלע מיליטער טיילען זענען אַוועקגעגאַנגען צוריק אויף זייערע ערטער און טאָווריע איז געוואָרען לעדיג ווי אַ ביידעל אין אַ גאַר-טען אום ווינטער, אפרים איז געבליבען דאָרט מיט זעהר אַ סך תבואה און האָט היזק געהאַט אַ גרויס פערמעגען. אויך די מאַבליזירטע זענען, לויט אַ בעפעהל פון דער מלוכה אויפגעהאַלטען געוואָרען און נישט געגאַנגען דורך די שטאָדט וואו אפרים האָט פאַר זיי אָנגע-גרייט עסען. זיי האָבען גערוהט אויף איין אָרט אַ לאַנגע צייט, און ער איז געצווינגען געווען זיי צו שפייזען אַ סך חדשים, לויט'ן קאָנטראַקט

שוואַט ער האָט מיט זיי געשלאָסען, און אזוי ווי אויף דעם אָרט זענען געווען אַ סך עסער, איז דאָרט יעדער עסענוואַרג טייער געוואָרען און אפדים איז שטאַרק בדלות געוואָרען!

דעמאָלט איז אויף אפרימ'ען געקומען אַ סך גרויסע צרות. איין אומגליק נאָכ'ן אַנדערען. פון נאָהענט און פון ווייט—איינס נאָכ'ן אַנדערען זענען זיי געקומען ווי מיט אַ סדר. אָנפאַנגס האָט ער געהאַט פיטערע יטורים פון זיינע גאָהענטע בעלי הובות וואָס האָבען איהם גלייך אַרומגערינגעלט, ווי נאָך דאָס אומגליק איז געשעהן. און נאָך דעם ווי ער איז מיט זיי פּערטיג געוואָרען זענען אָנגעקומען די ווייטע בעלי הובות און איהם געטראַשעט: אויב ער וועט נישט בעצאָהלען זיינע חובות וועלען זיי איהם איבערגעבען צום געריכט און וועלען פּערנעוה-מען אַלץ וואָס ער פּערמאַגט.—האָט אפריים געוויינט און זיך געבעטען זיי זאָלען איהם נישט אומברענגען. ווייל נישט ער איז דאָך שולדיג אין דעם וואָס ער האָט זיין פּערמעגען פּערלוירען ס'איז דאָך אַ גור פון גאָט. און האָט זיי פּערזיכערט, אַז ווען גאָט וועט איהם העלפּען, און די וואָס האָבען ביי איהם געבאָרגט צמאָל, ווען ער איז געווען נאָך שטאַרק אין די פּעדערען, וועלען איהם אָנצאָהלען די חובות, דע-מאָלט וועט ער זיי דאָס געלד צעטהיילען—אָבער אומזיסט איז געווען זיין האָפּנונג. און אויב פון דרויסען האָט מען איהם פּערזיכערט דאָס לעבען, איז איהם אין שטוב געווען ערגער ווי דער טויט. ער האָט שוין נישט מיט וואָס צו שפּייזען זיין הויגעוינד. און די זילבערנע און גאל-דענע חפצים זענען געוואָרען וועניגער פון צייט צו צייט. שרה האָט שוין לאַנג אויסגעטוהן די גאָלדענע אויערינג און שוין נישט אָנגעטוהן איהר ציהרונג, ביסלעכווייז האָבען זיי זיך אָנגעזאָגט פון גוטס און פּערגעניגען, ביז לטוף האָט זיי שוין אַלץ געפּעהלט. אויסגעאָנגען איז אפרימ'ס האַרץ פון טרויער קוקענדיג אויף רחל'ען, זיין איינציגע טאָכ-טער, וואָס איז שטאַרק פּערשוואַצט געוואָרען, שוין צייט, זי איז שוין אַ מיידעל אין די יאָהרען, און זי האָט נאָך נישט חתונה געהאַט. ביז אָהער, האָט דער חתן, פּרצ'ס ווון, געליטען אַ סך קראַנקהייטען און נאָך נישט געווען אין די יאָהרען, און אַצינד, ווען ער איז שוין געוונד געוואָרען און איז שוין אַ בחור כּהלכה—איז דער פּלה'ס טאַטע פּער-אַרעמט געוואָרען און ער פּערמאַגט נישט צו געבען זיין טאָכטער דאָס וואָס ער האָט צוגעזאָגט, דערווייל פּערציהט זיך די זאָך און ווער ווייס

ביז וואָסען? אלע צרות און אומגליקען האָבען אפרימען שטאַרק דער-
זיענצרייגט, צו ער איז געוואָרען שטאַרק דערשלאָגען און טרויעריג.

כת.

בערויבא האָט נייען אפרימען

ווי דער שטייגער איז פון אַ גביר אַ יוד. האָט אפריים ליעב גע-
קריגען צו דערצעהלען פון זיינע גרויסע בריה'שקייטען און זיין קענטשאַפט
מיט די גרויסע געלד-זעק און מיט שררות און פריצים, און צענויפ-
קלויבען אלע בריעף און כתבים וואָס האָבען אַ שייכות געהאַט אַמאָל
צו זיינע מסחרים און שטענדיג לייענען זיי. דער זכר פון זיין גרויס-
קייט און רייכקייט אַמאָל — דאָס איז איצט זיין איינציגע טרייסט אין
זיין אָרימקייט.

איינמאָל איז אפריים אַרויפגעגאַנגען אויפ'ן אויבערשטען גאַרען
וואו דער „אַלטער" איז דאָרט איינגעשטאַנען ווען ער איז געווען אין
כסלונעווקע, און ער האָט דערזעהן אַ עפעס ווי אַ בריעף וואָלגערט
זיך אין אַ ווינקעל צווישען פערשיעדענע בלים און שמאַטעס, האָט ער
זיך איינגעבויען און אויפגעהויבען. און דער בריעף איז געשריבען פון
אליעזר'ן צום רבינ'ס משולח נחמן. האָט ער דעם בריעף געעפענט און
געלייענט:

„שלום לאהובי, ירדי נאמני וכו' מהור"ר נחמן ב"י

ראשית בין איך דיר מודיע, אַ דיין פערלאַנג וועט מיר געלונ-
גען, מיר וועט זיכער געראַטען צו איינרעדען אַ סך פון אונזערע שטאַט
געלי-בתיים, אַ זיי זאָלען אָנטהון אַ כבוד דעם „אַלטען" זאָל לעבען
און פערבעטען צו זיך אויף עטליכע טעג, און אַז ער וועט דורכפאַה-
דען דורך די שטעדט זיינע. זאָל ער צו זיי אויך אַראָבקומען. פרעה
זיך, מיין טייערער נחמן, וואָרום דו וועסט רייך ווערען און וועסט מאַ-
ען אַ סך געלד אין אָדעס, וואָס איז אַ גרויסע האַנדעלס שטאָדט, וואו
קיין אדמורי"ם זענען נאָך נישט געווען. וועסט אַ סך בערייכערט ווע-
דען דורך דער גרויסער שטאָדט וואָס איז אַ צענויפמיש פון אַ סך שטעדט.

אָהן פחד קענסטו דאָרט וואָרפען דיין ווענדקע צו פאַנגען מענשען און וועסט זיי צאָיינכאַפען אין דיין נעץ מיט זייער גאַלד און זילבער. זעה ליבער נחמן, אַז איך האָב זיך נישט געפּוילט אין מיין אַרבייט, איך האָב אַלץ געטהון, איך האָב צוגערעדט, איינגערעדט, אָבגענאַרט. איך האָב נישט גערוהט ביז איך האָב נישט געמאַכט דאָס וואָס דו האָסט פּערלאַנגט.—און איצט, מיין טייערער, נאַכדעם ווי איך האָב דיר דאָס אַלץ מודיע געווען, הער זשע זיך צו אויך צו מיין קול און מיינע ווערטער. וואָרום נאָר פאַר דיר איינעם וועל איך עפענען דאָס האַרץ מיינס, און נאָר אויף דיר פּערלאַן איך מיר, אַז דו זאָלסט מיר צו הילף קומען אין מיין נויט. איך וועל פאַר דיר נישט לייקענען, אַז פון מיין גרויס השק צום מסהר און צו קריכען אין די הימלען ביים האַנג-דער-וואַנדעל, האָב איך זיך גענומען צו מאַכען נאָר נישט קיין זיכערע גע-שעפטען אַבי נאָר ס'איז געווען אַ האַפּענונג אַז זיי זאָלען ברענגען אַ סך פּערדיענסט. און אויב מיר האָט זיך געמאַכט אַזאַ געשעפט, האָב איך אין דעם שטענדיג אַריינגעלעגט דאָס געלד פון מיין בעל הבית. און אַז מיר האָט עס אָבגעגליקט האָט מיין בעל הבית נאָר נישט היזק געהאַט און איך האָב פּערדיענט. אַזוי האָב איך אַלע מאָל געטהון, און ביז אַהער האָט עס מיר אָבגעגליקט. איצט אָבער בין איך אַריינגעפאַרען און איך האָב אַ גרויסע צרה. איך האָב איינעם אַ פּריץ אַוועקגעבאַרגט מיין גאַנץ געלד און אויך זעהר אַ סך פון בעל הבית'ס געלד. און גע-האָפט גוט צו פּערדיענען, און אַנאָמגליקן דער פּריץ האָט נישט גע-גליקט און היזק געהאַט זיין געלד און האָט מיר נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען.

נאָר איין זאַך איז איהם געבליבען: אָנצונעהמען אַ פּאָדריאָד פון ברויט פאַר די זעלנער פון טאָווריע אין דער שווערער מלחמה צייט, און אפשר וועט ער פון דעם געהאַלפען ווערען אויב ער וועט קענען קריגען גענוג געלד וויפּיעל מען דאַרף דערורף. דעריבער אויב אפרים וועט מספּים זיין, איהם אויסצובאַרגען נאָך אַ סך געלד און מאַ-כען מיט איהם שותפות דאָס געשעפט, וואָס איך וועל עס פיהרען, דעמאָלט אפשר וועל איך קענען מציל זיין מיין געלד און מיט אַ סך פּראָצענט נאָך, און אויב נישט—איז מיין גאַנצע האַראָוואַניע ביז אַהער אַרויסגעוואָרפען און מיין סוף איז זעהר אַ שלעכטער, און אַזוי ווי איך ווייס אַז אפרים וועט קיין זאַך נישט טהון ביז וואַנען ער וועט פריהער נישט פּרעגען ביים אַלטען זאָל לעבען. און בפרט נאָך ביי אַזאַ ענין.

וואָס וועט איהם גישט געטעלען און וואָס קען איינשלינגען זיין גאַנץ פערמעגען—דעריבער בעט איך דיך טייערער נחמן, אַז דו זאָלסט מיר דאָס מאָל טהוען די טובה און מיר צו הילף קומען. רעד איבער מיטן צאלטען און גיב איהם צו פערשטעהן, אַז ווען אפרים וועט קומען צו איהם פרעגען, זאָל ער איהם עצה'ן, אַז ער זאָל מיך פאָלגען און שלי-סען דאָס דאָזיגע געשעפט, און זאָל איהם מבטיח זיין אַז ער וועט מצליח זיין. האָב עס גוט אין זינען נחמן... טהו מיר די טובה און שטעה מיר ביי אין מיין נויט! רעד איהם איבער און איך וועל אייער שכר נישט פערלייקענען...

פאַר אפרימ'ען האָט זיך ענטפלעקט דאָס אָבנאַרעריי וואָס מען האָט איהם גענאַרט, ער איז צוטומעלט און אַ פערהוילענער פח ציהט איהם ער זאָל לייענען ווייטער, ווי » פער תהום ציהט דעם מענ-שען וואָס שטעהט ביי זיין ברעג און ער לייענט ווייטער:

„נעכטען האָב איך אייך געשיקט פון מיין שטאָדט פיער פעסלעך וויין, אַ מהנה פאַר'ן צאלטען זאָל לעבען, אָהן ספק, אַז ער וועט עס אין גילען דערהאַלטען. דער וויין איז אַלט און זעהר גוט. און דיר, ידידי, האָב איך געשיקט אַ ביסעל פייגען, ראָזשענקעס און מאַנדלען; איך ווייס דאָך, אַז דו האָסט זעהר ליעב די דאָזיגע זאַכען.—און פאַר ידידיה'ן, זיין קרוב, וואָס האָט מיר געבראַכט פון דיר אַ בריעף האָב איך געטהון וואָס דו האָסט מיך געבעטען. נאָר גרויס מיה און אַרבייט האָב איך איהם געמאַכט פאַר אַ שמש אין אַ שוהל. דעם אמת וועל איך דיר זאָגען, ידידי, אַז דער מענש מיט זיינע נאַרישקייטען איז פאַר מיר ווי אַ שווערע משא. פונקט דעמאָלס, ווען איך בין שטאַרק פער-נומען און מיעד פון אַ סך אַרבייט, פערדרעהט ער מיר. דעם קאָפּ מיט זיינע פוסטע זאַכען און דערצעהלט מיר וועגען זיין גרויסקייט און גרויס חכמה. היינט אין דער פריה, ווען איך שרייב דיר דעם דאָזי-גען בריעף איז ער געקומען צילויפען מלא שמחה מכח אַ נייעם רעיון וועגען פלגש בנבעה און האָט מיר פערדולט דעם קאָפּ מיט זיינע שטותים. מיט דער האַפנונג אויף דיין הילף און די הילף פון איהם זאָל לעבען, אַז איהר וועט איבערגעבען אפרימ'ען צו מיר אין די הענד אַריין און מיך אַרויסשלעפען פון מיין צרה, ענדיג איך מיינע ווערטער און גרוס דיך. ידיך אליעזר.“

די לעצטע ווערטער פון בריעף האבען אפרימ'ען אין גאַנצען

עבטערען און קינדער

צוטומעלט, האָט ער אַרויסגעלאָזען אַ מורא'דיגען אָכץ, ווי איינער וואָס פּאַלט אַריין אין אַ טיפּען גרוב און האָט פּערלורען די געדאַנקען. און פון דעמאָלט אָן איז אפּרים ווי צומישט געוואָרען. ס'לעגט זיצען און לייצען איין בריעף, וואָס ער האָט שטענדיג געהאַלטען ביי זיך אין קעשענע און ער האָט ביטער געזיפּצט, אָדער ער איז גלאַט געזעסען אויף איין אָרט, שטיל שוויגענדיג, מיט אויסגעשטעלטע אויגען נישט געבענדיג קיין פינטעל מיט זיי, און נאָר אַלע וויילע האָט ער שטאַרק אויסגעשפּיגען, האָט עפעס זיך גערגז'נט און געברומט און עפעס נישט קיין קלאָרע ווערטער אַרויסגעבראַכט. און אַז שרה האָט איהם געשטערט און זיך אויסגעשריגען אויף איהם פאַר וואָס ער טהוט אַזוי, האָט ער זיך געזוכט צו דערווייטערען פון מענשען, און פּערבאַרגען איז ער געזעסען איינער אַליין, האָט געשוויגען און געברומט און גע-שפּיגען אַלע וויילע וויפיעל איהם האָט זיך געגלוסט. פון טאָג צו טאָג זענען זיינע זיפּען שווערער געוואָרען און ער איז אַריינגעפאַלען אין גרויס מרה-שחורה, אַז ער האָט פּערגעסען צו עסען. און איז נאָר געזע-סען פּערוונקען אין זיינע געדאַנקען מיט אַ ביזו פּנים. זיין טרויעריג פּנים האָט עדות געזאָגט, אַז אַ סך געדאַנקען שטויסען זיך אין איהם און זיין האַרץ קען נישט רוהען; צייטענווייז פּלעגט ער וויינען פון שלאָף און פון צווישען נישט קלאָרע ווערטער האָט מען בפּירוש געהערט די געה-מען; אליעזר, דאָוידזאָהן, נחמן. נישט אַנדערש ווי נאָר וועגען זיי האָט ער געטראַכט בייטאָג און זיי האָבען זיך איהם גע'חלומ'ט ביינאַכט. די מרה-שחורה האָט איהם קראַנק געמאַכט, אויסגעוויגען דעם מאַרץ פון די ביינער און איהם אויך אַלט געמאַכט, ער איז געוואָרען גרוי, דער-נאָך האָט זיין בויך-קראַנקהייט זיך געשטאַרקט און ער האָט זיך גע-לעגט אין בעט אַריין!

די שטוב איז געוואָרען ווי אַ שיף אָהן אַ רודער. די חדרים זע-נען גרויס און לעדיג, עס זעהט זיך נישט דאָרט קיין שום טייערע זאַך, פּונקט ווי אַנאָבגעפּליקטער אויסגעדאַרטער בויס, נישטאָ דאָרט די גוטע שעהנע געשניצטע טישען און בענקלעך; נישטאָ די טערקישע טע-פּיכער אויף דער פּאָדלאָגע און די פּאָרהאַנגען אויף די פענסטער; נישטאָ די קריסטאַלענע לאַמפּען און די שעהנע שפּיגלען. לעדיג און לעהר איז דאָס היזו פון אַלע שעהנע זאַכען און די ווענד וויינען. דער ווינד בלאָזט אין פענסטער, אין שטוב זשושעט די פּליעג און פליהט זיך אַרום גאַנץ ברייטלעך, און דער שפּין מאַכט מיט די לאַנגע פּיס

און וועבט זיין שפּינױעבס ביים באַלקען, װאָס איז געשמירט מיט אייל-פּאַרב און בעפּוצט מיט בלימעלעך.

אויפֿן בית-עולם איז דער טױטער נישט אַזױ מורא'דיג און שרעק-ליך װי צװישען לעבעדיגע װאָס געהן אַרום. און אויך דאָס אַרימקײט איז נישט אַזױ שרעקליך אין די אַרימע שטיבלעך, װי אין די װאַינונג-גען פֿון די גבירים װאָס זענען זעהר פּעראַרימט געװאָרען!...

אין װינקעל צימער זיצט רחל פּערוויסט און טרױעריג, איהרע ליפּען װאָס זענען אַמאָל געװען אַזױ רױט זענען איצט װײס װי שנעע און איהרע אויגען זענען רױט פֿון טרעהרען. איצט אייגענטלעך װײנט זי נישט נאָר זי זיצט פּערוויסט און טרױעריג, איז פּערוונקען אין איהר רע געדאַנקען און אַלע װײלע רײסען זיך אַרויס זיפּען פֿון איהר האַרצען. זי האָט איצט אַ סך װאָס צו טראַכטען, זי דערמאָהנט זיך אַלץ װאָס ס'איז מיט איהר אַמאָל געװען, איהרע גליקליכע צײטען װען איהר אויסדערװעהטער איז מיט איהר געװען אײַן זיין גרויסע ליבע צו איהר, זי געדענקט זיין ליבע און זײנע שעהנע קלוגע װערטער, װאָס זי האָט פֿון איהם געהערט װען זײ האָבען בײדע אין געהיים גע-שמועסט, זי דערמאָהנט זיך זײנע לײדען און פּײן, װי מען האָט איהם פּערביטערט און פּײנד געהאַט, איהם אַראָפּגעזעצט פֿון זיין שטעלע, זי געדענקט דעם ביטערען טאָג װען מען האָט איהר פּערקנסט מיט עפעס אַ פּערגרעבט גאַריש יונגעל קעגען איהר װײלען און פּערלאַנג— און אז זי געדענקט דאָס, װערט זי שטאַרק צעטומעלט. עס װערט איהר שטאַרק ביטער אויף דער נשמה!

דער טאָג האָט גענויגט צום פּערגעהן און אַ גריד האָט זיך צע-גרילט פֿון אַ שפּאַרע אין שטוב. נאָך דער גריל האָט אַ צװײטע גריל אַרויסגערוקט דאָס קעפעל פֿון שפּאַלט און זיך צעקױטשעט, אויך זי זומער-פּײגעלע האָט זיך בעװיזען און געפּלױגען אַרויף און אַראָפּ פּאָ-כענדיג מיט די שעהנע פּליגעלעך. די פּליגען האָבען זיך צום לעצטען מאָל אַרויסגעלאָזט צום טאַנץ אויף די פּענסטער, האָבען געשוושעט און געמאַכט מיט די קעפלעך. און פּליהען אַרום אײַנציגטײו. פֿון דרויסען הערט זיך דאָס מעקען און מרוטשען פֿון די סטאַדעס װאָס געהן צו-ריק פֿון דער פּאַשע; דאָס מעקען פֿון די ציגען און שפּעסען װאָס לױ-פען אין געאײלעניש און האָפּערידיג פאַר דער סטאַדע און הייבען אויף מיט די פּײס אַ שטאַרקען שטױב; דאָס מרוטשען פֿון בהמות, װאָס געהן און מרוקען נאָך זײערע קעלבלעך, װאָס שטעהן איז די שטאַלען אין

עלטערען און קינדער

זיי טראָגען פולע אייטערס, דאָס רעווען פון בוחא, מיט די אויסגע-
שטעלטע הערנער וואָס שרכנט זיך צו צוויי שעהנע קיה, פון דער בע-
זואוסטער האָלענדישער פּאַראָדע, און פון צייט צו צייט גנב'עט ער
זיך אונטער צו כאַפּען אַ שפּיעל מיט אַ שעהנער יאַלעווקע, אַ בתולה
נאָך, וואָס איז שוין אין דער צייט פון פּערליעבען זיך, וואָס האָט שוין
אַנ'אייטער און די הערנערלעך שפּראַצען איהר שוין. און די פּסלונגען-
קער פיינע ביקלעך געהן איהר נאָך, שמעקען צו איהר און זוכען איהר
ליעבשאַפט, און זי שטעכט זיי מיט איהרע גלייכע הערנערלעך פּער-
רייסט דעם וויידעל און לופט זיך גרינג, און באַלד לאָזען זיך נאָך
איהר לופען אַלע ליעבהאַבער איהרע און שפּרינגען צווישען די תּמיע-
זאָטע בהמות, וואָס שפּאַנען זיך געלאַטען מעלה-גרהידיג און מאַכען
זיך נישט וויסען.

אַ פינסטערער טרויער בעפאַלט רחל'ען און דאָ קומט אַריין די
דיענסט און דערלאַנגט איהר אַ בריעף. האָט זי זיך געאיילט און געע-
פּענט דעם בריעף און אין איהם אַזוי געלייענט:
„טייערע חבר'טע! היינט איז צו אונז געקומען אַ גאַסט, אונזער
חבר און שמעונ'ס חבר, ער וויל דיר זעהן און דיר עפעס איבערגע-
בען פון שמעונ'ען. וועסט הערען די גרויסע זאָכען וואָס ער דערצעהלט
זיך אָן וועגען שמעונ'ען, און וועסט קוועלען הערענדיג, קום צוגעהן,
קום מיין פּריינדין, מיר ווצרטען אויף דיר. דיין פּריינדין דינה.“

כ.מ.

ביי יוכבד'ן אין שטוב.

ביי יוכבד'ן אין שטוב איז ליכטיג ווי אין דער ערשטער נאַכט
יום-טוב. דער טיש איז געגרייט און עס שטעהט אויף איהם אויסגעשטעלט
אַלערליי מאַכלים: געבעקס, געדעמפּטס, פּרוכטען, מילך און פּוטער.
יוכבד גיסט אָן טעה און דינה דערלאַנגט פאַר די צוויי מאַנספּערשוי-
גען וואָס זיצען ביים טיש.

—עסט, ליבע!— זאָגט יוכבד— פּערויכט מיינע געבעקס און האָט האַנט,

— איך ווייס עס שוין פון לאַנג, אַז איהר זענט אַנ'אשת-חיל. אַך
 אייער געבעקס-איז מעדני-מלך-האַט איינער געזאָגט— די גאַנצע צייט
 וואָס איך בין געווען אין מאַסקווע האָב איך געדענקט די פיש וואָס
 איך האָב ביי אייך אין פסלונגעווקע געגעסען, עס זענען מיר געלעגען
 אין טעם אייערע מאכלים, די חלות, די קיכלעך, די לאַטקעס און די
 קניושעקלעך אָנגעפיהלט מיט קאַשע און מיט הינערען שמאַלץ.
 — אַ דאַנק דאָוידזשאָה'ען וואָס עס געפעלט איהם אַזוי מיינע
 מאכלים—האַט יוכבד געענפערט— איך אָבער מיין, אַז נישט צוליעב מיין
 נע מאכלים איז די שמחה אַזוי גרויס מיט דעם וואָס איהר זענט צו
 אונז געקומען.

— מאַמע!—האַט זיך דינה ווי געבייזערט— זינט דאָוידזשאָה איז גע-
 קומען האָט איהם יונתן צו זיך אין צימער אַריינגענומען, דאָרט זיצען
 זיי און שמועסען און מיר ווייסען פון גאַרנישט צו זאָגען.
 — זיי נישט ביז דינה און זיי נישט אָנגעבלאָזען אויף מיר—האַט
 יונתן געזאָגט מיט אַ פריינדליכען שמייכלעל.— מיר האָבען נאָר פערבראַכט
 אין אַ חבר'ישען שמועס, און וועגען איהם וועט ער אונז איצט דער-
 צעהלען, ווי ער האָט צוגעזאָגט. זאָל מיין חבר זאָגען, צו איך זאָג
 ריכטיג.

אַזוי ווי זיי רעדען אַזוי און רחל איז אַריינגעקומען, האָט דער-
 זעהן דאָוידזשאָה'ען און איז שטאַרק דערשראָקען געוואָרען, פון פלוז-
 לונגער פרייד און גרויס וואונדער און נישט געקאָנט קיין וואָרט אַרויס-
 רעדען. דאָוידזשאָה איז איהר אַקעגען געלאָפען האָט זי אָנגענומען ביי
 דער האַנד, און זי אַוועקגעזעצט ביים מיש.

— אַ גרוס פון שמעונ'ען צו אייער פאָטער און צו אייך, זיין
 שוועסטער, און אַ גרוס אייך, מיין פריינדען, אויך פון מיר!—האַט דאָ-
 ווידזשאָה געזאָגט צו רחל'ען, ווען זי איז צו זיך געקומען.

— איך האָב נישט קיין ווערטער אייך אָפצודאַנקען פאַר אייער
 גוטען גרוס—האַט רחל געזאָגט און איהר פנים האָט געשיינט — וואָס
 מאַכט מיין ברודער? וואָס טהוט ער?

— איך קען אייך אָנזאָגען, מיין פריינדין, אַז איהר האָט אַ ברודער
 אַגעלעהרטען, וואָס האָט זעהר אַ טר אויפגעטהון. דאָס יאָהר איז ער
 אַריין אין לעצטען אַכטען קלאַס, און וועט ענדיגען זעהר גוט. אַלע
 בעקאַנטע זיינע האָבען איהם שטאַרק ליעב און זיינע עלטערען וועלען
 זיך מיט איהם פּרעהען. ער בענקט שטאַרק אַהיים, און בעת די קאַני-

עלטרעו און קינדער

קולעס, האָט ער צוזאמען מיט מיר געוואָלט קומען אַהער, נאָר עפעס אַ זאך האָט איהם דאָרט אָבגעהאַלטען און נאָך אין אַפּאָר טאָג אַרום וועט ער קומען.

— איהר האָט מיר דערקוויקט— טייערער פריינד— האָט רחל געוואָגט און טרעהרען פון פרייד האָבען זיך בעוווּנען אין איהרע אויגען. — די דאָזיגע בשורה וועט אויך מינע עלטערען דערקוויקען.

— אַז איך וועל דאָ פּערטיג ווערען מיט מינע געשעפטען— וועל איך האָבען די עהרע צו בעזוכען אייער פּאָטער.

— מיין פּאָטער, וואָס האָט אייך שלעכטס געטוהן!

— גאָט האָט עס איבערגעקעהרט אויף אַ טובה פאַר מיר.

— איצט וועל איך פּרעגען די קשיות— האָט יונתן געוואָגט מיט אַ שמיכעל און זיך אויפגעשטעלט— מיט וואָס איז פּערענדערט די דאָזיגע נאַכט פון דער נאַכט פון פּסח? איך אַליין פּרעג און איך אַליין ענט-פּער: אין דער נאַכט פון פּסח זאָגט מען פּריהער די הגדה און דערנאָך עסט מען, און די נאַכט— וועט די הגדה זיין צום לעצט. דערצעהל דאָ ווידוואָהן, דערצעהל וואָס האָט מיט דיר פּאַסירט פאַר דער צייט וואָס דו האָסט אונז פּערלאָזט און מיט וואָס בעשעפטיגסטו זיך אַצינד?

— איך וועל אויך זאָגען ווי דו, — האָט דאָווידוואָהן געענטפּערט—

מיט וואָס איז פּערענדערט די נאַכט פון דער נאַכט פון פּסח? אין דער נאַכט פון פּסח, דערצעהלט מען וואָס מעהר, וואָרום צומאָרגענס איז יום-טוב און מען רוהט פון אַרבעט, און די נאַכט— וואָס וועניגער מען דערצעהלט איז בעסער, וואָרום מאָרגען איז אַנאַרבייטס-טאָג און יעדער האָט צו טהון זיין אַרבייט, דעריבער וועל איך עס מאַכען קורץ

ווען איך בין אַוועק פון כּסלונעווקע, איז מיר געווען זעהר ביי-טער, נישט בלויז פון דעם וואָס מיין שטעלע אַלעס לעהרער איז פון מיר צוגענומען געוואָרען, נאָר אויך דערפאַר, וואָס איך האָב איצט שוין נישט געקענט העלפען אונזער יוגענד, וואָס דאָס איז געווען מיין איינ-ציגער פּערלאָנג און מיין גאַנצער ציעל ווען איך בין געווען לעהרער. אַ לאַנגע צייט האָב איך נישט געוואוסט וואָס צו טהון, בין געווען דערשלאָגען און געווען אויפגעבראַכט אויף דער שלעכטקייט פון מען-שען וואָס האָבען מיר אַראָבגעזעצט פון מיין שטעלע אומזיסט און אומ-נישט, דערנאָך בין איך געקומען צום שכל און פּערשטאַנען, אַז אַמזיסט קלאַג איך זיך. וואָרום דאָס איז שוין אַנאַייביגער געזעץ, אַז מיט כּח קען מען אַלץ אָבטהון. און דאָס געלד— איז דאָך אַ גרויסער כּח, ווער

עס האָט געלד, דער האָט די מאַכט. וועניגסטענס איז דאָס אַזוי צוויי-
שען יודען. אַ יוד, אַ גביר, וואָס ער וויל קען ער אײספיהרען. איך זעה
דאָס פון מיר אַליין. איך האָב געלערענט, האָב אַ סך געלערענט און
פערשטאַנען, איז געקומען אַ יוד אַ גביר, וועמען איך בין נישט געפער-
לען, האָט אַ בלאָז געטהון אין מיר און איך בין ווי אַ ווערמעל אַוועק-
געבלאָזען געוואָרען פון מיין אָרט! און די וואָס האָבען זיך אונטערגע-
שריבען אויף דער מסירה, וואָס מען האָט אָנגעשריבען ווייל ער האָט
געהייסען. זענען געווען אַ סך וואָס האָבען מיר קיינמאָל נישט געקענט
און אויך אַזעלכע וואָס זענען געווען פון מיינע מענשען. דאָס האָט
מיר אויסגעלערענט צו פערשטעהן, אַז נאָר מיט פח קען גובר זיין
אַזאַ מענש ווי איך, וואָס האָט אין זײנען די טובה פון זײן פּאָלק,
וואָס וויל בילדונג און נוצען ברענגען. און דער פח איז ביי אונז ניש-
טאָ, נישט ביים לעהרער און נישט ביים געלעהרטען אָרימאַן, נאָר ביים
רייכען סוחר. איך האָב מיר אויך צוגעקוקט צום בעשאַנד פון די יו-
דען צווישען די פעלקער און איך האָב געזעהן, אַז אַלע אַרבייטען
זענען פון איהם ווייט, און נאָר צום מסחר איז זײן האָפענונג. און
זעריבער האָב איך מיר געטראַכט: דער מסחר — דאָס איז דער וועג
וועלכען איך דאַרף זיך אויסקלויבען!

האָב איך זיך בעהעפט צו אַ חברה סוחרים, וואָס זענען געפּאָה-
דען אין טאָוורישער גובערניע. וואו ס'איז פּאָרגעקומען די מלחמה פון
די רוסען מיט די דריי פּעראַייניגטע שטאַרקע מלוכות, גאָט האָט מיר
געגעבען חן אין די אויגען פון קאָמאַנדיער וואָס האָט צו שאַפען אי-
בער דער „אינטענדאַנטסווע“ און ער האָט מיך צוגענומען צו דער אַר-
בייט. בין איך ביי איהם געווען אַ שרייבער און אַ סעקרעטאַר. איך
האָב איהם געשריבען זײנע בריעף אויף פּראַנצויזיש און ענגליש. און
מײן אַרבייט אָבגעהיטען. ער האָט מיר אויך דערפאַר גוט בעצאָהלט,
זעהר גוט געצאָהלט. און ווען די מלחמה האָט אויפגעהערט, האָט ער
מיר געשיקט קיין מאַסקווע, צו זײנעם אַ גוטען חבר, וואָס איז בע-
וואוסט מיט זײן עשירות און מיט זײן גרויס געשעפט. האָט מיר מיט-
געגעבען צו איהם אַ בריעף אין וועלכען ער האָט מיר שטאַרק געלויבט
און געבעטען, אַז ער זאָל מיר אַריינעהמען אין געשעפט צולועב זײן
אייגענער טובה. דער סוחר האָט מיט פרייך מיר צוגענומען, גאָט האָט
מיר געהאַלפען און וואָס איך האָב געטהון האָט ער דורך מיר מצליח
געווען און איך בין איהם גאָר שטאַרק געפעלען. און דורך די זריי

פֿאָהר וואָס איך דיען ביי איהם, בין איך געוואָרען אַלץ גרעסער און גרעסער און מיין פענסיע איז אַלץ געוואַקסען און מיט גאַסס הילף האָב איך איצט אַ סך. איצט פֿאָהר איך אין שליחות פון מיין בעל-הבית צו עפענען פיליעס און פערברייטערען זיינע געשעפטען אויף דרום-רוסלאַנד, און זיך בערעכענען מיט די סוחרים. מיט וועלכע ער האַנדעלט. און צוליעב דעם בין איך געקומען אַהער און איך פרעה זיך צו זעהן מיט אייך, טייערע פריינד!

וואַ פריינד געשריי האָט אויסגעבראָכען פון אַלע פריינד, האָבען זיי אָנגעגאַסען די גלעזלעך מיט וויין און געטרוקען פאַר'ן געזונד פון טייערען גאַסט!

— וויפיעל רעכענט איהר צו פערזוימען אין אונזער שטאָדט— האָט רחל געפרעגט דאָוידוואָניען מיט אַ דערשלאָגען געמיטה, איידער זי איז צוועקגעגאַנגען. און אַראָבגעלאָזט די אויגען.

— דאָס געווענדט זיך אין— נישט אין מיר— האָט דאָוידוואָהן גע-פאָגט, האַלטענדיג רחלים האַנד און דאָס קול האָט איהם געציטערט פון האַרץ-קלאַפעניש און ליעבעס-געפיהלען— אויב איך וועל בעקומען דאָס וואָס איך גאַר... בעזעץ איך מיר דאָ און איך וועל זיך דאָ איינאַרדע-בען...

5

ב. אפרים'ען אין הויף.

אַ קראַנקער און אַ ליידענדער איז אפרים געלעגען אין צימער אויפ'ן קראַנקען בעט; דאָס פענסטער איז געווען פּערהאַנגען מיט אַ גרין מלבוש און דאָס האָט געוואַרפען אַ גרינע ליכט אויפ'ן קראַנקענס בלייכען פנים און דאָס האָט זיין געזיכט נאָך מעהר פּערענדערט. אין צימער הערשט אַ מוראָדיגע שטילקייט וואָס ווערט געשטערט דורכ'ן קלאַפּען פון זייגער, וואָס ליעגט אויף אַ קליין טישעל, נעבען די פּלעשלעך מיט רפואות און שוואַכע זיפּצען, וואָס רייסען זיך אַלע צווייגע אַרויס פון אפרים'ס האַרץ, ווי ער וואַלט געשלאָפען מיט אַפּענע

אויגען; ווי אויך פון שטילען וויינען און זיפצען פון שרה'ן וואָס זיצט איינגעקאָרטשעט און טרויעריג נעבען איהר מאַנס בעט, כדי אויף איהם צאָטונג צו געבען. איהרע אויגען זענען רויט פון וויינען און פון נישט שלאָפען דורך די נעכט, איהר פנים איז פאַר דער צייט איינגעקנייטשט געוואָרען צוויי, אַז אַלע וואָס זעהן זי שאַקלען אויף איהר מיט די קעפּ און בעזויערען זי: אָט דאָס איז שרה?! אָט דאָס איז די צארטע און גליקליכע וואָס מען האָט געזאָגט אויף איהר, אַז זי לעבט זיך גוט און שאַפט זיך אין איהר שטוב! שוין לאַנג, אַז זי האָט אויפגעהערט צו שאַפען איבער איהר הויז, אויפגעהערט—וואָרום זי האָט שוין נישט קיין משרתים מיט וועמען זיך צו שאַפען און זי איז פּעראַרעמט! שוין נישטאָ קיין עופות אין שטייג און קיין שפייז אין איהרע שפייכלערס, איהרע בופעטען זענען שוין נישט אַנגעפאַקט מיט פל הגוטס. רחל בעט זיך ביי איהר: מאַמע, געה מאַמע, געה, לעג זיך צו שלאָפען נאָך די ביי-טערע נעכט פון זיצען וואָר,—און זי פּאָלגט איהר נישט און פּערלאָזט נישט איהר אָרט.

אפרים ברענט אין היץ, דרעהט זיך פון איין זייט אויף דער צנדערער און עס ווערט איהם נישט גרינגער. ער זעהט ווילדע זאַכען און רעדט נישט פּערשטענדליכע ווערטער, „אַנטלויפט, ווערט אַנטרונען און בעהאַלט זיך פאַר די פּלעזער-מייז!—שרייט ער פון היץ.—זיין גע-שצאַפּטע שווערד איז ביי מיר, איך האָב דעם קאַנטראַקט, אין איהם ווער איך פּערקויפט להשמיד ולאבד, אַלע זענען מיר פּערקויפט!... היט די שווערד, דעם דאָזיגען קאַנטראַקט! פּערשליעסט פאַר מיר די טהור, וואָרט אַ וויילע, שרה, וואָרט ביז דער גרויסער פּלעדערמויז וועט אַוועק. די נשמה מיטן פלייש פּרעסט ער אויף! מיין פלייש איז נאָך צווישען זיינע צייהן אין מיין נשמה אין זיין האַנד... נעהמט צו זיינע פּאות, נעמט צו די האָהר פון מיינע אויגען, זיי שטעכען מיר ווי שפּיזען! אָט, אָט זענען די האָהר, וואָס איך האָב אויסגעפליקט צו ברענגען זיי אַ קרבן פאַר די הייליגע חיות... נעהמט צו, נעהמט צו, נעהמט צו די האָהר פון מיינע אויגען! אַדער שטעכט מיר אויס די אויגען. איך זאָל נישט זעהן זיינע אויגען וואָס שוועבען דאָרט!... גיט איהם ברויט און וואַסער, וואָס זיין פרנסה איז איהם צוגענומען געוואָרען. שוין לאַנג אַז ער האָט נישט נעגעטען און נישט געטרונקען!... אוי, וואָס בליש-טשען אַזוי צו מיר זיינע אויגען, דאָרט אין ווינקעל!... ליענט איבער וואָס דאָרט שטעהט געשריבען אויסן ביישטידל מיט פּערשיעדענע

ערטערען און קינדער

אותיות: „א נפש פאר א נפש, הונגער פאר הונגער“—אזעלכע רייד האָט אפרים גערעדט מיט אַ שווער געמיטה, ביו גאָט האָט זיך דערבארעמט אויף איהם, אויף זיין ווייב און טאָכטער וואָס זענען שטאַרק דערשראָ-קען געוואָרען פון זיינע רייד. איהם איז אַביסעל גרינגער געוואָרען און ער האָט זיך אויפגעכאַפט פון שלאָף.

—וואָסער!—האָט אפרים געבעטען.

שרה האָט איהם געגעבען צו טרינקען אַ ביסעל וואָסער און דער-ביי עפעס שטיל געשעפטשעט.

אפרים האָט זיך שטאַרק פערקרומט ווי ער וואָלט געטרונקען ביי-טערע וואָסער. דערנאָך האָט ער מיט זיין האַנד אָנגענומען רחלים האַנד און מיט זאָרג געקוקט דאָ אויף איהר און דאָ אויף זיין ווייב, וואָס איז געזעסען ביי זיין בעט.

„גאָט איז דער פאָטער פון יתומים און דער דין פון אלמנות“—

האָט אפרים ביטער אַ זיפן געטהון.

די טרעהרען האָבען אָנגעהויבען רינגען פון רחלים אויגען און זי האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטען פון צו צעוויינגען זיך.

—שטאַרק זיך—האָט שרה געטרייסט איהר מאַן מיט אַ וויינענדיג קול—האָף צו גאָט, וואָס ער היילט די קראַנקע יודען, אַז ער וועט דיר אויך ברענגען אַ רפואה שלמה צו אַלע דיינע וועהטאָגען און מיר וועלען אין גילען זוכה זיין צו פיהרען אונזער טאָכטער צו דער חופה. אפרים האָט אַ שאַקעל געטהון מיטן קאָפּ און אַבגעזיפצט.

—דער „אַלטער“—האָט שרה ווייטער גערעדט—האָט דיר געשיקט

אַ ברכה פון לויב, און האָט געהייסען דיר געבען צו טרינקען דאָס וואַ-טער פון געקאָכטע הושענות און זיעבען מאָל דערביי זאָגען הין און צוריק דעם דאָזיגען שפרוך „ינא ד' כאפור, אל הנאת לילא הער. הער כילא הנאת כאפור ד' ינא (פערקעהרט די פסוקים: אני ד' רופאך, לא תאנה אליך רעה) און דין רופען מיט אַ נייעם נאָמען, דו הייסט שוין מעהר נישט אפרים נאָר ישעיה משה. אָהן ספק, אַז מיט אזעלכע טייע-רע סגלות וועסטו אינגליכען געהיילט ווערען, נאָר פאָלג דיין ווייב ישעיה משה, און טרינק אַ סך דאָס וואָסער פון די געקאָכטע הושענות.

אפרים האָט אַבגעזיפצט און ווידער אַמאָל געשאַקעלט מיטן קאָפּ.

—וואָס קרעכצסטו ישעיה משה?—האָט שרה געזאָגט מיט אַ זיפן

—געדענק, אַז ביזט אַ מאַן פון אַ ווייב און אַ טאָטע פון קינדער און שטאַרק זיך. קוק אויףן דיין טאָכטער, שוין צייט זי חתונה צו מאַכען

און זי זיצט פערזויסט! שטארקע זשע זיך ישעיה משה. שטארק זיך, ווער געוונד און שטארק און מיר וועלען פיהרען אונזער טאָכטער, אונזער רחל'ען צו דער חופה דעם ראש חודש תמוז נאָך, וואָרום פּרץ יאָגט אונז אין זיינע בריעף און פרעגט: וואָס שווייגט איהר, וואָס?... היינט איז אויך אָנגעקומען פון איהם אַ גרויסער פערמאַכטער בריעף, דער קאָפּ איז מיר אָבער פערשלאָגען, האָב איך איהם אַוועקגעלעגט און איך ווייס נישט וואו ער איז, איך בין דאָך ווי דער'הרג'עט און דער קאָפּ מישט זיך מיר, געה טאָכטערשי-האַט זי געזאָגט צו רחל'ען-געה, זוך אויס דעם בריעף און ברענג איהם אַהער. רחל האָט פאַמעליך אַרויסגעצויגען איהר האַנד פון טאַטענס האַנד און איז אַרויסגעגאַנגען מיט אַ ביטער האַרץ, צו זוכען דעם בריעף, וואָס איז איהר געווען דערהייעדער.

— אַ זיסער שלאָף איז בעפאַלען אפרימ'ען און ער איז איינגע-שלאָפען.

„ינא ד' כאפור וכו'“—האַט שרה געשעפטשעט מיט תמימות זיי-ענדיג זיכער אַז דערמיט ווערט איהם גרינגער.

—האַסט נאָך נישט געפונען, רחל. דעם בריעף?—האַט שרה גע-פרעגט אַרויסגעהענדיג פון צימער.

— כ'האָב אויסגעזוכט די גאַנצע שטוב און איך האָב איהם נישט געפונען—האַט רחל געענטפערט.

— קום,—האַט שרה געזאָגט—לאָמיר זוכען אין שאַנק אפּשר האָב איך איהם דאָרט אַוועקגעלעגט איילענדיג זיך.

שרה מיט רחל'ען האָבען בעטאַפט אַלע קליידער אין שאַנק, און אַ בריעף איז אַרויסגעפאַלען. האָט שרה דערזעהן אַז דער בריעף איז פון אליעזר'ן און זי איז דערשראָקען געוואָרען.

— אויסגעריסען זאָל ער ווערען, אָט דער אליעזר, וואָס האָט אונז אומגליקליך געמאַכט!—האַט זי געשאַלטען מיט צאָרן און מיטן גאַנצען פּה אַוועקגעשליידערט דעם בריעף, און צוריקגעגאַנגען צו איהר פּאַן אין צימער אַריין.

אפריים איז נאָך געשלאָפען מיטן פנים צו דער וואַנד. און פּלוצ לונג האָט זיך דערהערט עפעס אַ געשריי אין שטוב, אַ קושען זיך און אַ געשריי: אוי ברודער, אוי שוועסטער! שרה איז צערודערט געוואָרען, האָט געעמענט די טהיר און רערזעהן! שמען איהר זוהן שטעהט פאַר איהר, האָט זי צו איהם אויסגעשטרעקט די האַנד, האָט אַ געשריי

געטהון און געפאלען חלשות. א בהלה און א טומעלו שרה חלש'ט, שמעון און רחל זענען שטארק צערוישט. אין דער טהיר שטעהט אפרים. ער זעהט אויס שלעכט, זיי-גע אויגען זענען געזונקען טיעף אין זייערע לעכער און ער איז דאר, אינגאנצען ווי א שטעקען, פון מוראדיגען געשריי און גערויש וואָס ער האָט פלוצלונג דערהערט, איז ער א דערשראָקענער אַראָב פון בעט און גיט גיך פון זיין צימער אַרויסגעקומען.

—אוי טאַטע!— האָט שמעון אויסגעשריגען אַ צערודערטער. אפרים האָט געקוקט אויף שמעון מיט ברענענדיגע אויגען, האָט אַ ציטער געטהון און אָבגעקעהרט דאָס פנים, און באַלד האָט ער ווי-דער אויף איהם אַ קוק געטהון און אין זייערע אויגען האָט אַ בלישטשע געטהון אַ הייסע טרעהר ווי בליי וואָס צעגייעסט זיך אין פייער.

אויב נישט זיין דאָר פנים, האָבען אָבער זיינע אויגען עזות גע-געזאָנט, אַז געפיהלען פון פערדראָס און לייעבע, פּעס און רחמנות שטויסען זיך אין איהם, דערווענדיג זיין זעהן.

—טאַטע, טאַטע מיינער.— האָט שמעון אויסגעשריגען פון טיעפען האַרצען און זיך געלאָזט צו איהם.

—אויב איך בין אַ טאַטע, וואו זשע איז מייך פבורד?— האָט אפרים זיין געזאָגט און זיך אָבגערוקט.

שרה האָט געעפענט איהרע אויגען און געקוקט מיט וואונדער איין רגע אויף שמעון און איין רגע אויף אפרים'ען, זי איז ווי צע-שטאַרט געוואָרען פון דעם וואָס זי האָט געזעהן.

—דאָס איז ער, דאָס איז ער!— האָט אפרים אַרויסגעשריגען מיט אַ ביטער קול וואָס האָט צעריסען דאָס האַרץ, ווייזענדיג מיט'ן פינגער פון ווייטענס אויפ'ן ברייף וואָס שרה האָט אַוועקגעוואָרפען, און ער האָט זיך געוואַלגערט אונטערען טיש אין ווינקעל שטוב—נעהמט איהם, נעהמט דעם דאָזיגען קאָנטראַקט, הייבט איהם אויף און היט איהם! אין איהם בין איך פערקויפט געוואָרען, אַלע זענען מיר פערקויפט גע-וואָרען!... גיכער, שטעהט נישט!

שמעון איז צוגעגאַנגען און אויפגעהויבען דעם ברייף
—קום צוריק, קום צוריק!... פערלאָז מיך נישט, זעהן מיינער... פערלאָז מיך נישט אויף דער עלטער!— בעט זיך אפרים, און שטאַרקט זיך צולויפען גאַך שמעון'ען, און ווי נאָר ער האָט זיך געריהרט פון אַרט, האָט ער זיך אויסגעגליטשט און געפאלען.

אינגלישען האָט מען אפרימ'ען אַוועקגעלעגט אויף זיין בעט, איהם
איינגעגעבען די רפואות און ער איז איינגעשלאָפֿען געוואָרען.

יא.

שלום צווישען עלטערען און קינדער.

אָז שמעון האָט ביינאַכט אויף זיין געלעגער איבערגעלייענט דעם
בריעף, וואָס ער האָט היינט אויפגעהויבען פֿון אונטערען טיש, און
האָט געזעהן וואָס אליעזר און נחמן האָבען אָבגעטוהן זיין פּאָטער—איז
ער שטאַרק אויפגערעגט געוואָרען און נישט געקענט קיין אויג צו מאַ-
כען און אָז די מוטער איז צו איהם אין צימער אַריינגעגאַנגען אין
דערפריה, צו זעהן וואָס ער מאַכט, האָט ער איהר אָנגעוויזען אויף דעם
בריעף, וואָס ער האָט געהאַלטען אין האַנד און געזאָגט:

—איצט פּערשטעה איך וואָס דער טאַטע האָט גערעדט. איצט
איז מיר אַלץ קלאָר, דער בריעף איז טאַקע אַ קאָנטראַקט. אין וועלכען
מיין אומגליקליכער פּאָטער איז פּערקויפט געוואָרען.

—מיין ביטער האַרץ, מיינע אַלע צרות זאָל אויסגעהן צו אליעזר'ס
קאַפּ—האָט שרה געשאַלטען—זאָל אַ רוח אין זיין טאַטענס טאַטען אַריין!
ער האָט מיך פּערקויפט און צוגענומען אונזער געלד.

—נישט ער אַליין — האָט שמעון געזאָגט — ביידע האָבען איהם
פּערקויפט.

—איך ווייס נאָר איהם, ער איז איינער וואָס האָט אונז בער-אַ-
בעוועט. אַלע וועהטאָגען און אַלע מכות פֿון מצרים זאָל אויף איהם
קומען!

—אויב אליעזר'ן קומט צעהן מכות, זאָל קומען אויף נחמ'ען
צוויי הונדערט און פּרופּציג מכות. ווייל ער האָט אונז מעהר שלעכטס
געטהון.

—קינד מיינס, וואָס רעדסטו?—האָט שרה אויסגערופֿען און גע-
קוקט אויף שמעון'ען מיט גרויס וואונדער און דאָס קול האָט געצוי-
טערט פֿון שרעק און פחד—קינד מיינס רעד נישט אַזעלכע ווערטער.

—נישט איך, מאמע, נאָר דער בריעף בעשולדיגט איהם, דער
שריעף זאָגט עדות אין נחמני'ען און דעקט אויף זיינע זינד—האָט שמעון
געזאָגט און פאַר דער מוטער איבערגעלייענט דעם בריעף.

—וועה, וועה איז מיר! —האָט שרה געשריגען און פערבראָכען
מיט די הענד—שוין נישטאָ קיין אמת און קיין בעטריי-גלויבען... די
וועלט איז פערדאָרבען!

—דעם מענטשנס נאַרשקייטען פערדרעהען איהם דעם קאָפּ צו
זלייבען אין פוסטע זאָכען און זיך פערלאָזען אויף ליגענט—און אַז ער
ווערט געשטרויכעלט, לאָזט ער אויס זיין האַרץ צו דער גאַנצער וועלט
און זאָגט אַז זי איז פערדאָרבען און ס'איז גאָר קיין אמת נישטאָ.
אַבער זיי וויסען, מאמע, אַז ס'איז פעהאַן אמת אויף דער וועלט, און
די וואָס זענען געשטרויכעלט געוואָרען און קלאָגען זיך, זאָלען זיי זאָ-
גען. צי האָבען זיי דעם אמת געווכט? און איצט מאמע, אָט וואָס איך
בעט דיר, נאָכדעם ווי דיינע אויגען האָבען זיך געעפענט צו זעהן, אַז
דו האָסט פערבלאָנזשעט צו גלייבען אין די פאַלשע מענשען ווי אליעזר
און נחמן, זאָלסטו איצט פערשטעהן, אַז דו האָסט געבלאָנזשעט אויך
מיט דעם וואָס דו האָסט נישט געקענט פערליידען אַזעלכע עהרליכע
מענשען ווי דאָוידזאָהן. איך האָף, אַז איך וועל דיר דערצעהלען זיין
גרוסקייט און זיינע גוטע מעשים און וואָס ער רעכענט צו טהון וועסטו
וויסען, אַז ער איז אַ פיינער מענש און דו וועסט איהם שעצען אין
עהרען.

—איך האָב טאַקע אַ סך געהערט וועגען איהם די צייטען, און
אויב רחל האָט וועגען איהם דערצעהלט פאַר'ן פאָטער, פונדעסטוועגען
ווייל איך אויך הערען פון דיר.

שמעון האָט לאַנג און שטאַרק געלויבט דאָוידזאָהנען ווי זיין
חערט, און דערצעהלט זיינע גוטע מעשים פאַר דער מוטער, ער האָט
איהר דערצעהלט. אַז דאָוידזאָהן האָט ליעב רחל'ען און אַז צוליעב
איהר האָט ער בדעה צו גרינדען דאָ אַ גרויס געשעפט אויפ'ן נאָמען
פון דאָוידזאָהן און כרמולי און זיין זוהן—דאָס איז שמעון—וואָס זאָל
זיין אַ שותף צו איהם, כדי אויפצושטעלען צוריק זייער נאָמען וואָס איז
געפאַלען. שרה האָט עס געהערט און זיך געפרעהט אין האַרצען. און
איז צוריק אַרײַן צו אפריים'ען אין צימער.

נאָך אַ וויילע און דאָוידזאָהן איז געקומען, האָט מען אפריים'ען
געזאָגט, אַז דאָוידזאָהן וויל איהם זעהן. האָט ער איהם געזויטען

אריינ'ומען, האָט שמעון געאיילט אַריינצופיהרען דאָוידזאָהנ'ען צום פּאָטער.

אפרים איז געלעגען אויף דער זייט אָנגעלעהנט אויף קישענס, נעבען איהם אויף אַ שטוהל איז געזעסען רחל מיט רויטע אויגען פון טרע רען און אויף איהרע לויטערע באַקען האָט זיך געצויגען אַ טונ-קעל סטעטשקעלע פון טרעהרען. נישט ווייט פון איהר איז געזעסען שרה אָנגעלעהנט מיט דער האַנד אָן אַ קליין טישעל און געשאַקעלט מיטן קאָפּ. די פּנימ'ער האָבען עדות געזאָגט, אַז זיי האָבען דאָ אַ סך גע-רעדט צווישען זיך. און אַ סך טראַכטען זיי נאָך.

דאָוידזאָהן האָט זיך פּערנייגט אַריינקומענדיג אין צימער און גע-ברעגט אפרים'ען וואָס ער מאַכט.

— גאָט צו דאַנקען— האָט אפרים שטיל געענטפּערט— איך בין גע-שלאָפען און ס'איז מיר אַביסעל גרינגער געוואָרען אָבער...

— גאָט וועט אייך העלפען— האָט דאָוידזאָהן איהם געטרייסט — נאָר שטאַרקט זיך.

אפרים האָט אַ זיפּן געטהון און געגעבען אַ מאַך מיט דער האַנד מיט יאוש.

— זעצט זיך דאָ נעבען בעט אָנטקעגען מיר— האָט אפרים געזאָגט צו דאָוידזאָהנען אויסציהען דיג די האַנד צו איהם צו בעגרייטען זיך.

שמעון האָט דערלאָנגט דאָוידזאָהנ'ען אַ שטוהל.
— איצט ווייס איך אייער גוטסקייט— האָט אפרים גערעדט צו דאָ-ווייזאָהנ'ען, וואָס איז געזעסען. געשוויגען און געוואַרט— איך האָב זיך בענאַרישט און שטאַרק געגרייזט!... כ'בעט אייך, זייט מיר מוחל, וואָ-רום איך האָב אייך שלעכטס געטהון!...

— גאָט האָט עס איבערגעקעהרט צום גוטען— האָט דאָוידזאָהן גע-ענטפּערט שטאַרק געריהרט פון אפרים'ס רייד— זאָרגט נישט און זאָל אייך נישט פּערדריסען, פאַר מיין טובה וועגען האָט מיר גאָט געשיקט פון כסלונעווקע.

— איך ווייס איצט אַלץ וואָס איהר טראַכט צו טהון, גוטער מענש— האָט אפרים גערעדט מיט געפיהל— איך ווייס אייער האַרץ און גוטען ווילען, אַלץ ווייס איך איצט... נאָר ס'טהוט מיר זעהר לייד, וואָרום איך קען נישט טהון וואָס אייער האַרץ טראַכט.

דאָוידזאָהניס פנים איז טרויעריג געוואָרען פון אפרים'ס רייד, זיין האַרץ האָט שטאַרק אָנגעהויבען צו שלאָגען. וואָרום יעדער האַפּנונג

איז פאר איהם פערלירען געגאנגען. צעטומעלט האָט ער געקוקט אויף שמעונען, וועלכער האָט אויך געקוקט צו דער מוטער און עפעס גע- בעטען זיך ביי איהר מיט די אויגען, אז זי זאָל זיך אָננעהמען פאַר דאָוידזאָהנ'ען, וועלכען ער האָט אָט דאָ נישט לאַנג אַזוי אויסגעלויבט פאַר איהר און איהר אַלץ דערצעהלט וואָס ער האָט געטהון און וואָס ער רעכענט צו טהון... אָבער זי האָט געשוויגען און אַלץ געשאַקעלט מיט'ן קאָפּ ווי פריהער, נאָר די אויגען האָבען שטאַרק געטרעהרט און די געפיהלען האָבען זיך געשטרעמט אין איהר האַרצען.

רחל האָט אויסגעשטרעקט די האַנד צו פערריכטען דעם פּאָטערס געלעגער און געקוקט אויף איהם מיט פערטרעהרטע אויגען, וואָס האָ- בען דערוועקט רחמנות און געמאַכט צוגעהן יעדעס האַרץ.

— כיוועל מיט אייך נישט רעדען קיין פערשטעלטע רייד — האָט אפרים ווייטער גערעדט קוקענדיג אויף דאָוידזאָהנ'ען, — דאָ נישט לאַנג האָבען מיר פון אייך גערעדט און איך ווייס, וואָס איהר ווילט טהון פאַר'ן כבוד פון מיין הויז, וואָס איז פערשוואַכט געוואָרען דורך מיינע אייגענע מענשען, וואָס האָבען געגעסען מיין ברויט, איך ווייס אויך, אז איהר ווילט זיך מיט מיר משדך זיין. מיינע אויגען זענען שוין אַצינד געעפענט געוואָרען צו פערשטעהן דעם ווערט פון אַזאַ מענש ווי איהר זענט, אויף מיין קראַנקען בעט, ביי די לעצטע טעג פון מיין לעבען, האָב איך אָנגעהויבען קומען צום שכל און פערשטעהן ווי איך האָב געגרייזט אין מיין לעבען. אין דערמיט געבראַכט אויף מיר און אויף מיין הויזגעזינד גרויסע צרות; פאַר מיר איז טאַקע אַ כבוד און אויך נוצליך זיך מיט אייך משדך צו זיין — נאָר מיין גרעסטען בעדויערען קען איך איצט אַזאַ זאַך נישט טהון, ווייל מיין טאַכטער איז אַ פלח פאַר פּרצ'ס וזהן מיט וועמען איך האָב תנאים געשריבען און ווי אַזוי קען איך איצט מאַכען אַנדערש און מיינע ווערטער משנה זיין? זייט אַליין אַ דין און אַ שופט און זאָגט: צי קען איך איצט טהון אַזאַ זאַך, צו צושטערען די תנאים מיט פּרצ'ען און טהון אַזאַ זאַך, וואָס מען טהוט נישט? צו זאָל איך שטאַרבען נישט ווי קיין עהרליכער מענש?.. — אויב איהר זאָלט מיר מאַכען פאַר אַ שופט — זייט זשע מוחל און איך וועל אייך פּרעגען: צי האָט אייער טאַכטער נישט קיין האַרץ און קיין אויסרעכענונג און קיין געפיהלען, וואָס איהר גיט זי אַוועק צו אַ מענש, און איהר רעדט אָב און מאַכט אָב פאַר איהרעט וועגען, נישט מרגענדיג זי?... צי קענט איהר האַנדלען מיט אייער טאַכטער ווי מיט

א שטיקעל סחורה, און קענט זי אַוועקגעבען צו וועמען איך געפעלט. אפשר וועט זי נישט וועלען געהן צו דעם דאָזיגען מענשען, וואָס איהר האָט פאַר איהר אויסגעקליבען, וועט איהר זיין ריין פון דאָזיגען אָב-מאָך און איהר וועט גאַרנישט שולדיג זיין.

די דאָזיגע דאָוידזאָהניס ווערטער האָבען אפריס'ען ווי צעמישט און אַז ער האָט זיך אַ ווילע בעטראַכט האָט ער געזאָגט:

— אויב אַזוי זשע... איילט זשע מיר נישט... נאָך וועניג איז מיר געבליבען צו לעבען אויף דער וועלט... לאַזט זשע מיך איצט אָב און דערנאָך וועט זיך רחל טהוען ווי איהר וועט געפעלען...

אפריס'ס רייד זענען פאַר רחל'ען געווען ווי קלעפּו האָט זי אַרומ-גענומען איהר קראַנקען טאַטען און זיך צעוויינט אויף זיין האַל- —

— בעל הבית'טע, בעל הבית'טע! — האָט מיט אַ געשריי גערופען די דיענסט, וואָס האָט פּלוצלונג געעפּענט די טהיר און אַריינגעשטעקט דעם קאַפּ אין צימער אַריין.

— וואָס איז געשעחן? — האָט שרה זיך אויסגעשריגען אויף דער דיענסט- די גאַנצע שטאָרט וועט זיך דאָך פאַלד צענויפּלויפען אויף דייע געשרייען.

— ס'איז זיכער- האָט די דיענסט געזאָגט דערלאַנגענדיג שרה'ן אַ בריעף- ס'איז זיכער, אַז דאָס איז דער בריעף, וואָס איהר האָט היינט געזוכט צווישען די דאַרע הושענות וואָס ליגען ביי דער פּליטע, האָב איך איהם געפונען, אַזוי זאָל איך גוטס האָבען! דאָרט האָט איהר פער- געסען דעם בריעף ווען איהר האָט געקאָכט די הושענות-בלעטלעך פאַר אַ רפואה און איך האָב איהם געפונען. אַזוי זאָל איך געפונען וואָס מײן האַרץ גלוסט.

— זי האָט שוין געעמענט דאָס מויל! — האָט זיך שרה אויסגעשרי- גען אויף דער דיענסט וועמענס רייד זי האָט נישט געקענט פערטראַך גען- געה דיר צו דיין אַרבייט, גענוג גערעדט און געפאַטשקעט.

פון אַלע דיענסטען וואָס שרה האָט געהאַט אַמאָל אין די נוסע צייטען, איז ביי איהר אין שטוב געבליבען נאָר די איינע דיענסט, וועלכע דער לעזער האָט דאָרט געזעהן נאָך מיט פיער יאָהר צוריק מיט דעם רויטען האָן אין דער האַנד.

— דאָס איז פּרצ'ס בריעף- האָט שרה געזאָגט צו איהר מאַן, דער- לאַנגענדיג איהם דעם בריעף.

אַ שטילקייט האָט געהערשט אין צימער, אינעווייניג האָבען זיך

עלמערען און קינדער

שוין אויסגעלעגט די אַווענד-שאַטענס, קיינער רעדט נישט קיין וואָרט, נאָר די הערצער שלאָגען און ברענגען אויף אַ סך געפיהלען ווי כוואַל-ליעס אויפ'ן ים... מיט ציטערדיגע הענד האָט שרה אָנגעצונדען אַ ליכט און אַוועקגעשטעלט נעבען אפרימ'ען.

אַלעמענס אויגען האָבען געקוקט אויף אפרימ'ען, ווען ער האָט געעפענט דעם בריעף צו לעזען, געקוקט אויף איהם און זייערע גע-פיהלען האָבען געברומט ווי שטאַרקע כוואַליעס...

— בעל הבית'טע, בעל הבית'טע!— האָט זיך ווידער דעהערט דאָס קול פון דער דיענסט, וואָס האָט אַריינגעשטעקט דעם קאַפּ אין צימער און מיט דער האַנד זיך געהאַלטען פאַר דער נאָז:

— וואָס איז דאָס היינט פאַר אַ געשרייען!— האָט שרה זיך צעשרי-גען אויף דער דיענסט— וואָס שרייטו! פערמאַך די טהיר און געה דיר!

— חנה די טיקערין איז געקומען— האָט די דיענסט געשריגען מיט שמחה, ווי זי וואָלט דאָס אַ גוטער בשורה אָנגעזאָגט— זי איז דאָ אין קיך מיט'ן טאָטער וואָס קען אַבשפרעכען, אַזוי זאָל איך גוטס האָבען!... דער

טאָטער הייסט אַריסגיסען די געקאָכטע הושענות, ער האָט געבראַכט אַנדערע בלעטלעך אויף אַ רפואה... חנה זאָגט אַז דעם טאָטערס רפואה...

— שווייג!— האָט זיך שרה אויסגעשריגען אויף דער דיענסט, איי-דער זי האָט געענדיגט איהרע רייד וואָס זי האָט נישט געקאָנט הערען איצט— זי האָט צעעפענט אַ פּיסק אָהן אַ גרענעץ... געה דיר. געה און

זאָלסט זיך נישט אַנטוועגען צו קומען גאָך אַמאָל— האָט זי אויף איהר געשריגען איז צוגעאַנגען און פערשלאָסען די טהיר.

אפרים האָט זיך אַביסעל איבערגעלייגט און אַרויסגעצויגען אַ גרויסען בויגען וואָס איז געווען צוגעלעגט צום בריעף און האָט געגאַפּט. דער-

נאָך האָט ער פאַר זיך אַוועקגעלעגט דעם בריעף מיט דעם בויגען און פאַמעליך געזאָגט:

— נאָר גאָט האָט דאָס געטהון!...

דאָווידזאָהנ'ס און רחל'ס הערצער האָבען שטאַרק אַ ציטער געטהון פון די דאָזיגע אפרימ'ס ווערטער.

— דאָס זענען די תנאים וואָס פּרץ האָט צוריקגעשיקט— האָט אפרים געזאָגט וויינענדיג מיט'ן פינגער אויף דעם בויגען.

אפרים האָט דאָס אַדוויסגעזאָגט און די פּנימ'ער פון דאָווידזאָהנען און רחל'ען זענען געוואָרען בלייך אויבן רויט און ווידער בלייך און ווי-דער רויט, זיי זענען געווען ווי זיי וואָלטען גע'חלומ'ט, און באַלד

איז דאווידזאָהן אויפגעשטאַנען פון דער שטוהל, האָט גענעהנט צום בעט און מיט געבעט אויסגעצויגען די האַנד צו אפרימען.
— טאַכטער מיינע— האָט אפריים געזאָגט— איצט וועל איך דיר שוין פּרעגען... איצט אָנערקען איך פאַר דיר דיין רעכט און איך פּרעג ביי דיר!...

רחל איז אויך אויפגעשטאַנען, זיך אַוועקגעשטעלט געבען פּאָטער און האָט זיך פּערשטעלט דאָס פנים גישט רעדענדיג קיין וואָרט!
— שרה— האָט אפריים געזאָגט — קום אָהער און לאָמיר בענטשען אונזערע קינדער, ווער ווייסט אויב גאָט וועט מיך לאָזען לעבען איך זאָל זיי בענטשען מיט דיר צוזאַמען אונטער זייער חופּה.
דאָווידזאָהן מיט רחל'ען האָבען זיך געגעבען די הענד און איינגעבויען זייערע קעפּ, אפריים מיט שרה'ן האָבען אָנגעלעהנט זייערע הענד אויף זייערע קעפּ... און באַלד האָט זיך דערהערט אין צימער די ברכה פון עלטערען און אַ געוויין.

עלטערען און קינדער האָבען צוזאַמען געוויינט :
.....
אין זיבען טעג אַרום האָט זיך אפריים'ס קראַנקהייט געשטאַרקט און ער איז געשטאַרבּען.

לב.

צוריקגעקעהרט אויף זיין אָרט.

אַוועק איז דער זומער און דער שופּר האָט אָנגעהויבען בלאָזען אין אַלע יודישע שטעדטלעך.
און ווי נאָר עס גיט אַ בלאָז דער שופּר אין חודש אלול, הייבען יודען אָן צו דאָווענען און בעטען; די טויערען פון בית עולם ווערען געעפּענט און יעדער מענש געהט מיט גרויס געפּיהל אויף קבר אבות און צו בעטען ביי גאָט, וואָס קומט משפּט'ן די גאַנצע וועלט, ער זאָל מוחל זיין די לעבעדיגע און די טויטע.
אויך אין חסידעווקע, אַ קליין שטעדטעל, איז אָפּען דאָס טויער

פון בית עולם. ווי נאָר דער מאָרגען שיינט אויף זאָמלען זיך צענויף און עס קומען אַהין מענער, ווייבער, און קינדער און דאָס גערויש און זייערע געשרייען הערען זיך ווייט אַרום. דאָ שטעהט אַנאַלמנה און וויינט ביטער אויפֿן קבר פון איהר מאַן און רעדט זיך גויס פאַר איהם דאָס האַרץ: אַז מיט זיין טויט איז איהר דאָס לעבען פערשטערט געוואָרען, איהרע קינדער זענען פערוועסט געוואָרען. בלייבענדיג אָהן אַ טאַטען... אַז די סטעלע איז צו לעכערט און עס רעגענט אַריין אין שטוב אַריין, אויך די ווענד זענען איינגעבוגען צום איינפאַלען און דער פאַרקאַן האַלט זיך אויף הינהערשישע פיסלען... און דאָרט אין דער הייך הערט זיך אַ גרויס געוויין, אַ מאַמע בעוויינט איהר זוהן, וואָס איז געווען שעהן און ליכטיג, אין די בעסטע יונגע יאָהרען איז ער געגאַנגען אין דער ערד אַריין. דאָ קניעהען און פאַלען מענשען אויף די קברים פון זייערע עלטערען און רעדען אָב זייערע ביטערע הערצער. זייערע ווער-טער פליעסען ווי אַ טייכעל, ווי אַ טייך וואָס פלייצט און ווי וואַסער וואָס יאָגט זיך באַרג אַראָב; און דאָרט קלאָגט אַ יודענע מיט אַ טרויע-ריג געמיטה, און מעסט דאָס פעלד האַלט אין איין קלאָגען און ציהט זיך אויס אויף די קברים פון איהרע נאָהענטע, צו בעטען רחמים אויף איהר קינד וואָס איז קראַנק. און צוזאַמען מיט'ן וויינען און קלאָגען דערהערט זיך דאָס געשריי פון די קראַהען, וואָס הייבען זיך פלוצלונג אויף מיט אַ געשריי און אַ ליאַרעם פון אַ שפיץ בויס, ווייל די יונגען די לאָבוסעס האָבען זיך אויף זיי געוואָרפען ווי אַ היישעריק און זיי איבערגעשראַקען, מיט זייער אַרויפקלעטערען אויף די ביימער זיך אָב-צושניידען שטעקענס און צו רייסען די פרוכטען. וואָס מען קען זיי נישט עסען, ס'איז אויך אַ געשריי פון די אַרימע לייט וואָס שטעהען ביים טויער און בעטען גדבות ביי אַלע וואָס געהן אַריין און אַרויס. אויפֿן וועג וואָס געהט זיך גלייך ווי אַ טונקעלער פּאָדעם נעבען בית עולם, געהן פויערים גאַנצע חברות, זיי פיהרען אין שטעדטעל אַריין האַלץ, גייע תבואה און גרינצייג, אויך יונגע היהנדלעך און וויי-סע העהנער און אייער און אַנדערע זאַכען. ווי נאָר די פוהרען זענען פערבייגעפּאָהרען און פון וואַלד וואָס שטעהט פון ווייטען פּאָהרט אַרויס און אַ זייל שטויב נאָך אַ פויעריש וועגעלע, וואָס איז געשפּאַנט מיט צוויי נידעריגע פערדלעך, וואָס שפּרינגען מיט דראָבנע טריט און פאַר זיי שפּרינגט און לויפט אַ לאַשעק פון אַ יאָהר, לויפט הין און צוריק מיט אַ פּרעהליך הירושען. אין וועגעלע איז געזעסען אויף שטרוי אַ

מענש איינגעהילט אין זיין מאַנטעל, ער זיצט שטיל און פּערגליווערט.
ווי אויסגעהאַקט פון שטיין, נאָר נעבען בית עולם האָט דער מענש אַ
ריהר געטהון דעם פּויער אין פּלייצע און איהם געוויזען מיט דער האַנד
ער זאָל אַהין צופּאָהרען.

און דער מענש איז שטאַרק דערשראָקען און איבערראַשט, זיין
פנים זעהט אויס ווי ביי אַ מענשען וואָס ליידט גרויסע וועהטאָגען און
האָט אַזאָ קרענק וואָס עסט איהם אויף. זיינע אויגען ברענען ווי די
פלאַקערען און זיינע ליפּען זענען ווי פון פייער פּערברענט, און ער
אַטהעמט שטאַרק שווע. אַז ער איז אַראָב פון וועגעלע, האָבען איהם
אַרומגערינגעלט די אַרימעלייט וואָס שטעהן ביים טויער, און געבעטען
נדבות. דער פּרעמדער האָט זיי צעטיילט נדבות האָט זיך גוט אייגע-
הילט אין זיין מאַנטעל און געשפּאַנט ווייטער.

אין אַ וויילע אַרום האָט דער קברן איהם צוגעפיהרט צו אַ בוים,
דאָרט זענען געווען איין גרויסער קבר מיט דריי קלענערע קברים אַרום.
וואָס זענען געשטאַנען ווי פּערגעסען און קיינער איז אַהין נישט געקו-
מען צו פּערגיסען אויף זיי אַ טרעהר. און מען האָט זיי כּמעט נישט
אַרויסגעוועהן פון טיעפען גראָז וואָס איז אויף זיי געוואַקסען דאָס איז
דער קבר פון אַ מוטער מיט דריי קינדער וואָס האָבען זיך נישט צע-
שיידט נישט ביים לעבען און נישט נאָכ'ן טויט!

אַנ'אויסגערענטער איז דער פּרעמדער געפּאַלען אויף די קברים
און איז דאָרט שטיל געלעגען. און אַז ער איז אויסגעשטאַנען זענען
זיינע אויגען געווען אַ קוואַל טרעהרען און אויף זיינע ווייסע באַקען
האַבען געפּינקעלט צוויי רויטע פּלעקען—דער צייכען פון טויט אויף די
פּנימ'ער פון סוכאָטניקעס, דער פּרמדער רעדט עפעס צו זיך אַליין. אין
דער שטיל וויינט זיין האַרץ און קיין קול הערט מען נישט. און נאָכ-
דעם ווי ער איז אַזוי געשטאַנען נאָך אַ וויילע, האָט ער פּעבראַכען די
הענד, זיך ווידער איינגעהילט אין מאַנטעל און איז אַוועקגעגאַנגען...

* *

ס'איז נישט אַוועק קיין לאַנגע צייט און דער טויער פון בית-עולם
אין חסידעווקע האָט זיך ווידער אַמאָל געעפּענט און דער פּרעמדער וואָס
מיר האָבען דערמאָהנט, איז אַהין געבראַכט געוואָרען אויף אַ מטה און מען
האַט איהם בעגראָבען נעבען בוים, נעבען די פייער קברים וואָס זענען
דאָרט פון פּריהער געווען. און אויף זיין קבר האָט מען אַוועקגעשטעלט אַ
שטיינערע מצבה. דאָס איז די מצבה פון קבר וואו עס ליגט בעגראָבען
אלקנה י"ב ב"ז א"ה...